

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (XLV), 2009

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIȘINĂU – 2009
CEP USM

***MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.2
(XLV), 2009. - Chișinău: CEP USM, 2009. – 202 p.***

COLEGIUL DE REDACȚIE:

*prof. Valeriu Moșneaga (redactor-șef);
prof. Victor Saca (redactor-șef adjunct)
dr. Rodica Rusu (secretar);
conf. Vasile Cujbă;
prof. Vladimir Gutorov (Rusia);
prof. Cristian Haerpfer (Regatul Unit);
prof. Anatoliy Kruglașov (Ucraina);
prof. Constantin Marin;
prof. Victor Moraru;
prof. Joao Peixoto (Portugalia);
prof. Serghey Reșetnikov (Belarus);
prof. Adrian Pop (România);
prof. Gheorghe Rusnac;
conf. Aurel Sâmboteanu;
prof. Constantin Solomon;
prof. Georg Sootla (Estonia)
conf. Vasile Tabară (România);
prof. Valentina Teosa*

Ideile și opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:

<http://www.usm.md/start.aspx?textC=16&textCom=204>

S U M A R

	Compartimentul GVERNAREA POLITICĂ ȘI ADMINISTRAREA PUBLICĂ	7
<i>Bencheci M.</i>	<i>Interacțiunea autorităților publice abilitate cu prevenirea și combaterea terorismului: aspecte de cooperare interdepartamentală</i>	7
<i>Bucătaru I., Borș V.</i>	<i>Regimul politic din Republica Moldova: în cautarea formulei optime</i>	13
<i>Moșneaga V.</i>	<i>Politica migraționistă a Republicii Moldova: etapa actuală.</i>	21
<i>Zubco A.</i>	<i>Reglementarea și direcționarea regimului politic prin prisma evoluției constituționalismului național</i>	30
	Compartimentul SOCIOLOGIA POLITICĂ	39
<i>Bencheci D.</i>	<i>Manifestarea transparenței mediatice în Republica Moldova – factor al democratizării puterii și al diminuării manipulării politice</i>	39
<i>Gorban A.</i>	<i>Rolul participării politice în procesul de democratizare a Republicii Moldova</i>	44
<i>Gorincioi Iu.</i>	<i>Rolul principiului echității sociale în democratizarea Republicii Moldova</i>	53
<i>Носаль Е.</i>	<i>Партийная система Республики Молдова: некоторые итоги трансформации</i>	62
<i>Pîrtac Gr.</i>	<i>Rolul culturii politice în edificarea statului de drept</i>	69
<i>Rusu R.</i>	<i>Afirmarea valorilor politice în Republica Moldova.</i>	76
<i>Saca V.</i>	<i>Fenomenul statului-națiune în condițiile Republicii Moldova: realități și perspective</i>	86
<i>Sandu I., Spinei T.</i>	<i>Corelația dintre structura și cultura politică în procesul democratizării societății moldovenești</i>	93

<i>Solcan A.</i>	<i>Politica elitei de partid din RSSM față de mass-media în contextul transformărilor democratice.</i>	102
<i>Suhan S.</i>	<i>The Party of Communists of Moldova: Revival of Soviet traditions and consolidation of „Moldovanism”</i>	110
<i>Tanasă R.</i>	<i>Istoria și politicul în Republica Moldova</i>	125
<i>Teosa V., Cojocaru I.</i>	<i>Libertatea asocierii sindicale: reflecții istorice și practice contemporane</i>	134
	Compartimentul RELAȚII INTERNAȚIONALE	141
<i>Cebotari S., Grosu V.</i>	<i>Republica Moldova: în contextul cooperării regionale</i>	141
<i>Колацки А., Мошняга В.</i>	<i>Европейская политика соседства как отражение теории «разумного эгоизма»</i>	153
<i>Digol D.</i>	<i>Crearea corpului diplomatic în Republica Moldova</i>	165
<i>Saca V., Frunză V.</i>	<i>Valorile politice și morale în contextul politicii externe a statului în tranziție</i>	174
<i>Burdelnii E.</i>	<i>EU policies towards the “brain drain” phenomenon</i>	186
	Compartimentul BIBLIOGLOBUS & INFO	201
<i>Moșneaga V.</i>	<i>Informația privind susținerea tezelor de doctor / doctor habilitat în științe politice în Consiliile științifice specializate din Republica Moldova în anul 2009a</i>	201
	Compartimentul IN MEMORIAM	202
	<i>Svetlana Alexandru MIHALACHE</i>	202

SUMMARY

	CHAPTER: POLITICAL GOVERNING AND PUBLIC ADMINISTRATION	7
<i>Bencheci M.</i>	<i>The coloboration of the public authorities with competences in terrorism preventing and combating: aspects of the interdepartamental cooperation</i>	7
<i>Bucataru I., Bors V.</i>	<i>The political regime of the Republic of Moldova: searching an optimum formula</i>	13
<i>Mosneaga V.</i>	<i>Migration policy of the Republic of Moldova: the actual phase</i>	21
<i>Zubco A.</i>	<i>The political regime regulation and steerage through the national constitutionalism evolution prism</i>	30
	CHAPTER: POLITICAL SOCIOLOGY	39
<i>Bencheci D.</i>	<i>The media transparency manifestation in the Republica Moldova – a power democratization factor and of political manipulation diminution one</i>	39
<i>Gorban A.</i>	<i>The role of the political participation in the democratization process of the Republic of Moldova</i>	44
<i>Gorincioi Iu.</i>	<i>The role of the principle of the social equity in democratization of the Republic of Moldova</i>	53
<i>Nosali E.</i>	<i>The party system of the Republic of Moldova: some of the transformation outcomes</i>	62
<i>Pîrtac Gr.</i>	<i>The role of the political culture in the state of the law establishment</i>	69
<i>Rusu R.</i>	<i>The evolution of the social-political trends and values in the Moldovan society</i>	76
<i>Saca V.</i>	<i>The phenomenon of the nation-state in the context of the Republic of Moldova: the realities and prospects</i>	86

<i>Sandu I., Spinei T.</i>	<i>The correlation between structure and political culture in the process of the Moldovan society democratization</i>	93
<i>Solcan A.</i>	<i>The policy of the elite party of the MSSR concerning mass-media in the context of the democratical transformation</i>	102
<i>Suhan S.</i>	<i>The Party of Communists of Moldova: Revival of Soviet traditions and consolidation of „Moldovanism”</i>	110
<i>Tanasă R.</i>	<i>History and politics in the Republic of Moldova</i>	125
<i>Teosa V., Cojocaru I.</i>	<i>Libertatea asocierii sindicale: reflecții istorice și practici contemporane</i>	134
	CHAPTER: INTERNATIONAL RELATIONS	141
<i>Cebotari S., Grosu V.</i>	<i>The european integration of the Republic of Moldova: regional aspects</i>	141
<i>Colatchi A., Mosneaga V.</i>	<i>European Neighborhood Policy as a reflection of the rational egoism theory</i>	153
<i>Digol D.</i>	<i>Emerging diplomatic elite in the Republic of Moldova</i>	165
<i>Saca V., Frunza V.</i>	<i>Political and moral values in the context of external policy of the state in tranzition</i>	174
<i>Burdelnii E.</i>	<i>EU policies towards the “brain drain” phenomenon</i>	186
	CHAPTER: BIBLIOGLOBUS & INFO	201
<i>Moșneaga V.</i>	<i>Information on the submission of dissertation for PhD. and DSc. in Political Science at the Specialised Scientific Councils in the Republic of Moldova in 2009a</i>	201
	CHAPTER: IN MEMORIAM	202
	<i>Svetlana Alexandru MIHALACHE</i>	202

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ
ȘI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

INTERACȚIUNEA AUTORITĂȚILOR PUBLICE ABILITATE
CU PREVENIREA ȘI COMBATerea TERORISMULUI:
ASPECTE DE COOPERARE INTERDEPARTAMENTALĂ

Marcel BENCHECI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Doctorand

The terrorism dangers and threats are the main difficult to understand, to accept and to take under control. The state institutions authorized in security insurance, defend of order and law wouldn't totally find solutions for combating the terrorism. However, important measures were taken in combating of this phenomenon from 2001 until our days, inclusively in the Republic of Moldova, the terrorism continue to be a danger for humanity, the society and economy.

In the article from below there is analyzed the subject of the terrorism impact on the state's security and the necessity of the state's and international institutions cooperation in this area. The article's content is based, especially, on the description and analysis of the cooperation between the public institutions skilled in combating the terrorism.

Pericolele și amenințările teroriste sunt după cele prezentate de existența și posibilitatea aplicării armelor de distrugere în masă, cele mai dificil de înțeles, acceptat și gestionat. Instituțiile abilitate cu asigurarea securității și apărării persoanei, ordinii și legii n-au perceput în totalitate soluții pentru gestionarea și dezamorsarea acestui fenomen. Oricât de importante măsuri au fost efectuate din 2001 până în prezent în investigarea și combaterea acestui fenomen, inclusiv în Republica Moldova, terorismul continuă să rămână un potențial pericol pentru ființa umană, societate și economie.

În prezentul articol se abordează subiectul referitor la impactul terorismului asupra securității statului și necesitatea colaborării instituțiilor statale și internaționale în vederea înlăturării acestui fenomen. Conținutul articolului este bazat, în special, pe descrierea și analiza interacțiunii autorităților publice din Republica Moldova abilitate cu prevenirea și combaterea terorismului. De ase-

menea, se trasează niște sarcini majore comune, care în opinia autorului ar sta în fața autorităților publice abilitate cu prevenirea și combaterea terorismului, precum și a societății civile.

Terorismul, care mult timp era considerat de către experți ca o problemă internă a unui stat [1, 281], [la începutul secolului XXI a evoluat în unul din cele mai periculoase fenomene pentru securitatea națională și mediul de conviețuire interstatală. Astăzi combaterea eficientă a infracțiunii și diminuarea consecințelor dezastruoase, care pot surveni pentru populație de pe urma activității teroriste, a devenit una din cele mai arzătoare probleme din domeniul asigurării securității generale și ea nu poate fi soluționată decât prin unificarea și coordonarea eforturilor la nivel național și internațional.

Îndeplinindu-și angajamentele comunitare în combaterea terorismului, Republica Moldova a elaborat și implementat la nivel național o politică activă privind prevenirea și combaterea terorismului în toate formele și manifestările acestuia. Mecanismul realizării acestei politici se întemeiază pe principii definitorii cum ar fi: a) legalitate; b) prioritatea măsurilor de prevenire a terorismului; c) inevitabilitatea pedepsei pentru săvârșirea unui act terorist; d) îmbinarea metodelor publice și secrete de combatere a terorismului; e) folosirea în complex a măsurilor de profilaxie, juridice, politice și social-economice; f) prioritatea protejării drepturilor persoanelor puse în pericol de un act terorist și minimizarea pierderilor de vieți omenești; g) cedări minime în fața teroristului; h) dirijare unipersonală a forțelor și mijloacelor antrenate în desfășurarea operațiilor antiteroriste; i) publicitate minimă a procedurilor tehnice, a tacticii de desfășurare a operațiilor antiteroriste și a componenței participanților la aceste operațiuni.

Realizând totalmente imperativul combaterii terorismului, țara noastră este parte a coaliției antiteroriste globale și susține eforturile comunității internaționale în contracararea fenomenului, acest lucru fiind confirmat de Parlamentul Republicii Moldova în anul 2001 [2], imediat după comiterea atacurilor teroriste din Statele Unite ale Americii. Susținând întru totul activitatea Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, a Comitetului Antiterorist, care activează în cadrul acestuia, Republica Moldova întreprinde măsurile necesare pentru implementarea la nivel național a rezoluțiilor cu privire la combaterea terorismului. Au fost întocmite și prezentate patru rapoarte despre mersul executării rezoluției 1373 (2001) și un raport despre implementarea rezoluției 1624 (2005). Totodată, fiind parte la cele 12 instrumente juridice ale ONU, în domeniul combaterii terorismului, Republica Moldova a inițiat procedurile interne necesare pentru ratificarea celui de-al 13-lea – Convenția internațională privind suprimarea actelor terorismului nuclear, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 13 aprilie 2005.

Concomitent, Republica Moldova susține și participă activ la inițiativele Consiliului Europei în domeniul luptei contra terorismului și în acest context a ratificat Convenția europeană pentru reprimarea terorismului din 1977, Protocolul de amendare a acesteia din 2003, precum și un șir de alte convenții europene în domeniul extrădării și asistenței juridice în materie penală. În prezent, sunt realizate procedurile interne pentru ratificarea Convenției Consiliului Europei cu privire la prevenirea terorismului și celei privind spălarea de bani, căutarea, reținerea și confiscarea veniturilor provenite din crime și finanțarea terorismului.

Armonizarea legislației naționale la standardele internaționale și europene în domeniul prevenirii și combaterii terorismului constituie una din prioritățile de bază ale Republicii Moldova, determinate în programele naționale privind implementarea Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană și a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO. [3]

Cu referire la aspectul internațional în domeniul combaterii terorismului menționăm că legislația națională prevede următoarele:

a) Republica Moldova, în conformitate cu tratatele internaționale la care este parte, cooperează cu organele de drept și serviciile speciale ale altor state, precum și cu organizațiile internaționale, care activează în acest domeniu;

b) În interesul asigurării securității persoanei, societății și statului Republica Moldova urmărește pe teritoriul său persoanele implicate în acțiuni teroriste, inclusiv în cazurile în care actele teroriste au fost planificate ori săvârșite în afara teritoriului său, dar au adus daune țării, precum și în alte cazuri, prevăzute de tratatele internaționale, la care Republica Moldova este parte;

c) În caz de necesitate Republica Moldova, în conformitate cu tratatele internaționale la care este parte, poate solicita, în mod stabilit, asistența necesară din partea altor state la desfășurarea acțiunilor de eliberare a ostajilor, precum și poate participa la astfel de acțiuni.

Activitățile de combatere a terorismului sunt desfășurate de organele securității statului ale Republicii Moldova în colaborare strânsă cu organele competente din alte state. Astăzi Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova conlucrează activ în format bilateral și multilateral cu serviciile speciale ale: Statelor Unite ale Americii, Federației Ruse, Ucrainei, altor state membre ale CSI, Germaniei, Marii Britanii, Turciei, României, Ungariei, Bulgariei și altor țări.

Republica Moldova este parte la Acordul privind colaborarea statelor-membre ale Comunității Statelor Independente în lupta cu terorismul din 1999, cooperează cu statele-membre ale bazinului Mării Negre în baza Acordului din 1998 și Protocolului adițional din 2002, a ratificat Acordul, din 2002, privind

colaborarea între statele-membre GUAM în domeniul combaterii terorismului, crimei organizate și altor tipuri de infracțiuni grave.

În conformitate cu Legea cu privire la combaterea terorismului nr.539-XV din 12 octombrie 2001 principalele autorități, care desfășoară activități în domeniu sunt:

Președintele Republicii Moldova care coordonează întreaga activitate de combatere a terorismului;

Guvernul - desemnat ca principala autoritate responsabilă de organizarea activității de combatere a terorismului și de asigurarea acesteia cu forțe, mijloace și resursele necesare;

Serviciul de Informații și Securitate ca autoritate națională care desfășoară nemijlocit activitatea de combatere a terorismului;

Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate care este organul abilitat cu dirijarea, coordonarea și realizarea măsurilor de combatere a terorismului;

Alte autorități care desfășoară activități de combatere al terorismului, în limitele împuternicirilor lor, sunt: Procuratura Generală, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Apărării, Ministerul Dezvoltării Informaționale, Serviciul Grăniceri, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Serviciul Vamal, Departamentul Situații Excepționale, Departamentul instituțiilor penitenciare al Ministerului Justiției.

La combaterea terorismului în limitele împuternicirilor lor, stabilite prin acte legislative și alte acte normative participă la fel și autoritățile publice locale. Iar la activități de prevenire, depistare și curmare a activității teroriste pot participa, în limitele împuternicirilor lor, și alte autorități ale administrației publice, în modul stabilit de Guvern [4; 5; 6].

Punând la bază principiul de dirijare unipersonală a forțelor și mijloacelor antrenate în desfășurarea operațiilor antiteroriste și în temeiul art.6 aliniatul (4) al Legii cu privire la combaterea terorismului nr.539-XV din 12 octombrie 2001 prin Hotărârea Guvernului nr.1295 din 13 noiembrie 2006 se creează Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate. Printre sarcinile de bază ale Centrului au fost stipulate: coordonarea tehnică a măsurilor de prevenire și combatere a terorismului, desfășurate de către autoritățile publice competente; analiza mersului realizării măsurilor antiteroriste; evaluarea forțelor antrenate în realizarea politicii antiteroriste naționale și înaintarea propunerilor privind ajustarea lor la condițiile reale, la fel aprecierea factorilor de risc, acordarea de asistență autorităților publice și alte abilități nu mai puțin importante.

Având ca scopuri principale verificarea sistemului național de înștiințare în caz de alertă teroristă și aprecierea gradului de interacțiune dintre autoritățile publice naționale abilitate cu împuterniciri de prevenire, depistare și combaterea terorismului, în perioada 20-21 iunie 2007 de către Centrul Antiterorist al SIS

au fost organizate și desfășurate exerciții antiteroriste naționale „Forțele Unite - 2007”.

În aceste aplicații, alături de angajații Serviciului de Informații și Securitate, au fost antrenați reprezentanți ai altor autorități publice. Practica a demonstrat eficiența schemelor de interacțiune dintre autoritățile publice naționale abilitate cu împuterniciri în domeniul combaterii terorismului. Totodată au fost scoase la iveală și unele lacune, care după o analiză profundă, vor fi lichidate.

Este de menționat că, în cadrul acestor exerciții, pentru prima dată au fost implicate concomitent detașamentele antiteroriste ale Serviciului de Informații și Securitate și Ministerului Afacerilor Interne.

În cadrul operațiunilor comune de eliberare a ostajilor, s-a realizat scopul principal perfecționarea capacităților de luptă ale detașamentelor speciale și ridicarea pregătirii psihologice a efectivelor acestor structuri întru realizarea sarcinilor în condiții extreme.

În calitate de invitați la exercițiile antiteroriste au asistat reprezentanți ai Misiunii OSCE în Republica Moldova, Centrului Antiterorist al Comunității Statelor Independente, ofițeri de legătură ale serviciilor speciale străine cu care SIS conlucrează în baza acordurilor de bilaterale.

Trebuie să menționăm, că aspectul combaterii terorismului, identificarea factorilor generatori ai acestui fenomen constituie o chestie de importanță cât națională, atât și internațională, necesitând o soluționare imediată. Din acest motiv considerăm oportună perfecționarea neîntârziată, în caz de necesitate, a legislației ce ține de domeniul vizat, atrăgând la această activitate și societatea civilă.

La fel astăzi se impune elaborarea unor principii de cooperare în combaterea terorismului dintre instituțiile statale și business, dintre instituțiile statale și societatea civilă (ne referim, în special, la organizațiile neguvernamentale). Un capitol aparte îl poate constitui cooperarea dintre instituțiile statale și presa. Scopul primordial este de a mobiliza toate forțele și mijloacele din societate la soluționarea în comun a sarcinii de depistare, prevenire și contracarare a terorismului, de acționat în așa fel ca această sarcină să nu fie privită doar ca una ce ține de serviciile speciale și instituțiile de menținere a ordinii publice.

Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova pledează pentru punerea accentului pe prevenirea manifestărilor teroriste în primul rând și apoi pe contracararea lor. În acest context vom menționa doar câteva dintre sarcinile majore comune, care după părerea noastră stau în fața autorităților publice abilitate cu prevenirea și combaterea terorismului și a societății civile:

- propagarea în societate a valorilor posibil mai puțin apreciate astăzi, cum ar fi patriotismul, conștiința civică și vigilența ce ar putea deveni pârghii importante în procesul cultivării la populație a sentimentului de respingere a ideilor extremist-teroriste;

- demascarea, prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă, a caracterul destructiv al terorismului;

- familiarizarea populației cu eventualele consecințe negative ale antrenării indivizilor în acțiuni teroriste sau altor infracțiuni ce afectează securitatea statului.

Suntem siguri că conlucrarea și schimbul de experiență dintre autoritățile publice, va contribui considerabil în organizarea activității cotidiene de implementare a politicii naționale antiteroriste. Iar acest fapt va permite Republicii Moldova să se alinieze la statele lumii capabile să asigure securitatea, siguranța și prosperitatea cetățenilor săi.

Bibliografie:

1. Brown M.E. *Grave New World: Security Challenges in the 21-st Century.* – Washington, 2003
2. Legea cu privire la combaterea terorismului nr.539-XV din 12 octombrie 2001. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.147-149/1162.
3. Legea pentru ratificarea Acordului privind colaborarea statelor membre ale Comunității Statelor Independente în lupta cu terorismul nr.426-XV din 27 iulie 2007. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.29-31/186.
4. Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului nr.633- XV din 26 iulie 2007. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.141-145/597;
5. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova - NATO, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1506 din 29 decembrie 2006. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.6-9/29 din 19 ianuarie 2007.
6. Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.356 din 22 aprilie 2005. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.65-66/412 din 29 aprilie 2005.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ruslan TANASĂ, doctor în științe politice, conferențiar

---

REGIMUL POLITIC DIN REPUBLICA MOLDOVA: ÎN CĂUTAREA FORMULEI OPTIME

Igor BUCĂTARU

Chișinău, Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, catedra Științe Administrative

Doctor, lector superior

Vladimir BORSȘ

Chișinău, Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, catedra Științe Administrative

Doctor, conferențiar

There are principal problems being researched in this article that are describing the role of political regime of Republic of Moldova in organization and efficient functioning of state powers. During scientifically investigations the author of the article has exercised an investigation that demonstrates the role of the political regime in democratic development of society.

Analyze is effectuate from two points of view: political and juridical. In the same, the author utilizes the retrospective method. The political process of setting up democratic regimes has its specific features, both positive and negatives. It is typical for the Republic of Moldova the change of priorities during the process of setting up the political democratic regime.

He wants to demonstrate that the actual situation is not optimal. The majority of authors describes Moldavian political regime like a parliamentary. But the situation is not simple, because the comportment of political elites is not adequate with Constitution. The author proposes some recommendations to optimization political process in Republic of Moldova. He considers that the optimal type of political regime is parliamentary.

Necesitatea analizei configurației regimului politic din Republica Moldova derivă din incertitudinile și discuțiile interminabile privind tipul acestuia și calitatea sa. Vorbind despre tipologie, se are în vedere în ce măsură regimul politic al Republicii Moldova poate fi încadrat în limitele legale și social-politice ale unuia din regimurile clasice, fundamentate de către teoria politică și constituțională: parlamentar, prezidențial sau mixt (semiprezidențial). În ceea ce privește calitatea, atunci autorul va încerca să propună varianta cea mai plauzibilă de regim politic pentru societatea moldovenească, în vederea depășirii stărilor tranziției și edificării unui stat democratic veritabil.

Unul din aspectele ce asigură originalitatea și individualitatea studiului îl reprezintă abordarea interdisciplinară utilizată. În opinia autorului, înțelegerea profundă și adecvată a subiectului vizat va fi posibilă exclusiv printr-o analiză pluridisciplinară ce ar include aspectele politice, juridice, administrative și retrospective ale problemei științifice abordate. Ar fi limitat din punct de vedere științific de a vorbi doar despre regimul constituțional de guvernare. Pentru elucidarea adecvată și completă a subiectului investigației este necesar de a analiza comportamentul și atitudinea clasei politice autohtone.

1. Studiu retrospectiv privind evoluția regimului politic din Republica Moldova

Evoluția sistemului politic al Republicii Moldova, din punctul de vedere al mecanismului de exercitare a puterii publice, a cunoscut în opinia majorității specialiștilor în domeniu trei etape distincte, care în termeni cronologici sunt reprezentate în felul următor:

a) **1991-1994.** Din momentul adoptării Declarației de Suveranitate la 23 iunie 1990, clasa politică moldovenescă a început un lung și anevoios parcurs în căutarea unei formule proprii de guvernare, care i-ar permite să depășească mai lejer dificultățile edificării unui sistem politic democratic. În perioada respectivă de cea mai mare influență politică se bucura Frontul Popular din Moldova, formațiune ce promova ideea construcției unui regim politic parlamentar, care ar corespunde cel mai mult principiului pluralismului politic, ce urma să înlocuiască monismul totalitar de tip sovietic. Configurarea regimului politic moldovenesc la acea etapă era direct dependentă de lupta ce se ducea între Frontul Popular (FPM), în calitate de formațiune politică majoritară în parlament și care formase un Guvern în frunte cu liderul său – M.Druc, pe de o parte, și Președintele Republicii Moldova – M.Snegur, care dorea să iasă de sub controlul parlamentar al FPM și să-și subordoneze Guvernul [6]. Politica unionistă activă (unirea Republicii Moldova cu România) promovată de liderii Frontului Popular, precum și agravarea situației social-economice din republică au redus considerabil, către sfârșitul anului 1991, sprijinul social de care se bucura Frontul Popular. În aceste condiții, M.Snegur promovează un șir de acte normative, sprijinite de forțele moderate din Parlament (ce pledau pentru reforme moderate și rămânerea Republicii Moldova în spațiul geopolitic post-sovietic), ce aveau drept scop fortificarea puterii prezidențiale [1].

Alegerile președintelui Moldovei din decembrie 1991 au constituit un moment de glorie politică pentru M.Snegur, care a învins în mod detașat. Treptat Parlamentul, în virtutea caracterului său extrem de fragmentat, a devenit o instituție politică slabă, fenomen ce fiind completat de întărirea puterii prezidențiale, a permis multor specialiști să caracterizeze perioada 1991-1994 drept perioada în care regimul politic era unul de tip prezidențial [4]. Totuși, această concluzie

nu este una univocă, din care cauză am spune mai degrabă că la acel moment Republica Moldova nu avea un regim constituțional de guvernare definitivat și complet constituit. Mai degrabă era un regim influențat în mare parte de autoritatea și legitimitatea instituției prezidențiale. În concluzie, regimul politic din perioada anilor 1991-1994 poate fi caracterizat drept unul de tranziție și care era influențat de creșterea prerogativelor Președintelui Republicii Moldova în detrimentul Parlamentului, care în faza inițială se bucură de cea mai mare prezență în viața politică a țării.

b) **1994-2000.** Momentul de cotitură în reglementarea juridică a mecanismului de guvernare din Republica Moldova l-a constituit adoptarea Constituției Republicii Moldova. Noua Lege fundamentală stabilea un regim politic de tip mixt sau semiprezidențial, ce se apropia de variantele franceză și românească. Puterea executivă avea un caracter bicefal, nefiind clară supremația Guvernului sau a Președintelui. Puterea legislativă era reprezentată de către un Parlament unicameral, care desemna prin majoritate parlamentară Guvernul, și respectiv acesta din urmă era răspunzător în fața Parlamentului. Pe de altă parte, Președintele era acela care prezida ședințele Guvernului. Președintele Republicii Moldova avea atribuții mai largi în domeniul politicii externe, a acelei militare și de securitate. În timp ce Guvernul se preocupa de problemele din domeniul politicii economice, sociale, de ordine internă etc. [1].

Din punctul de vedere al comportamentului clasei politice, în opinia unor politologi, edificarea a unui astfel de regim politic a constituit o variantă de compromis între majoritatea parlamentară de moment (1994) și președintele M.Snegur, în vederea repartizării prerogativelor. Indiferent de cauzele selectării de către clasa conducătoare de atunci a unui astfel de regim constituțional de guvernare, mecanismul existent era unul absolut democratic, ce din punctul de vedere al prevederilor legale se încadra în schema clasică a regimului mixt, edificat și utilizat de către Republica Franceză. Problemele în materie de realizare a prevederilor, însă au apărut în scurt timp, din momentul în care Președintele și majoritatea parlamentară au ales diferite căi de dezvoltare politică. Atât în perioada președinției lui M.Snegur, cât și în special, în perioada președinției lui P.Lucinschi, au existat un șir de conflicte vizavi de controlul puterii executive. Răspunderea dualistă a miniștrilor a fost una dintre motivele folosite de către președinție și legislativ în lupta purtată.

Conflictele respective au motivat Parlamentul să facă tot posibilul pentru a limita prerogativele Președintelui. Un pas decisiv fiind introducerea modificărilor constituționale privind alegerea acestuia de către Parlament, diminuând în acest fel legitimitatea acestuia.

c) **2000-prezent (2009).** Reforma constituțională din iulie 2000 a reprezentat un eveniment cu un impact destul de mare pentru viața politică moldovenească. Legislativul a decis operarea de modificări constituționale ce au avut în ca-

litate de scop limitarea prerogativelor președintelui și a poziției sale în sistemul politic moldovenesc. De asemenea, s-a încercat de a crește gradul de responsabilitate a Guvernului față de Parlament, precum și de a permite Guvernului de a juca un rol mai independent în procesul de guvernare prin introducerea mecanismului ordonanțelor. Evenimentele respective au determinat pe majoritatea politologilor și constituționaliștilor să vorbească despre instaurarea unui regim politic parlamentar.

În concluzie am putea deduce că sistemul politic din Republica Moldova a cunoscut practic toate tipurile de regimuri politice existente. Istoria edificării și consolidării sistemului politic moldovenesc a reprezentat o continuă luptă pentru supremație între instituția prezidențială și parlamentară. În aceste condiții, Guvernul ca instituția a puterii politice a reprezentat un obiect a acestei lupte și nicidecum un subiect cu putere de implicare și influențare.

2. Tipul și calitatea regimului actual de guvernare

Analiza situației actuale privind regimul politic se prezintă a fi o misiune destul de dificilă și complexă. Identificarea tipului de regim politic existent se va face atât prin abordarea legală (constituționalistă și administrativă) a problemei, cât și în mod aparte prin studiul politologic al comportamentului clasei politice.

Majoritatea specialiștilor interesați de problemă sunt de părere că este vorba despre regim politic parlamentar. O altă categorie insistă asupra faptului că avem de afacere cu un regim semiprezidențial. În cele ce urmează autorii doresc să prezinte propria viziune asupra problemei. Pentru formularea acesteia vom demara analiza cadrului constituțional existent.

Modificările (cu implicații pentru studiul de față) s-au referit la Capitolele V, VI și VII din Constituția Republicii Moldova, fiind vorba despre „Președintele Republicii Moldova”, „Guvernul” și „Raporturile Parlamentului cu Guvernul”.

Cea mai importantă modificare, în opinia autorului ține de articolul 78 „Alegerea Președintelui”. Astfel, enunțul „este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat” a fost înlocuită cu „este ales de Parlament prin vot secret”. Această modificare este una extrem de importantă, fiindcă lipsește funcția respectivă de caracterul său reprezentativ. Mandatul prezidențial nu este oferit de către popor, ci doar de către reprezentanții acestuia din Parlament. Respectiv, în activitatea sa el nu poate invoca voința poporului care l-ar fi ales.

O altă modificare importantă ține de excluderea prevederilor articolului 83, care reglementau legătura dintre Președintele Republicii Moldova și Guvernul. În acest fel, în Președintele Republicii Moldova nu mai poate prezida ședințele Guvernului la care participă și nu poate consulta Guvernul în probleme urgente sau de importanță deosebită. De specificat că Constituția Republicii Moldova, în

variante sa actuală, nu reglementează în nici un fel participarea Președintelui la ședințele Guvernului.

Pe de altă parte însă, anumite prevederi specifice unui regim constituțional semiprezidențial de guvernare au fost păstrate. Este vorba, în mod aparte de conținutul articolului 73, prin care se consfințește dreptul Președintelui Republicii Moldova la inițiativă legislativă. Drept ce nu va fi întâlnit în nici o Constituție aparținând unui stat cu regim politic parlamentar. Mai mult decât atât, printre modificările constituționale operate în vara anului 2000, sunt și de acelea care nu că nu limitează puterea Președintelui, ci dimpotrivă amortizează efectul modificărilor respective. Este vorba despre adăugirile efectuate în conținutul articolului 88, punctul (i), prin care Președintele Republicii Moldova dispune de o așa atribuție ca „suspendă actele Guvernului ce contravin legislației, până la adoptarea hotărârii definitive a Curții Constituționale”. În așa mod Președintele devine o parte a puterii executive, situată superior Guvernului. Constatăre ce iarăși nu se încadrează în logica unui regim parlamentar. Toate aceste observații permit unor specialiști în dreptul administrativ să insiste asupra faptului că „Președintele Republicii, pe lângă calitatea sa de șef al statului, este și șef al executivului”[5, 64].

Modificările operate în Capitolele VI și VII au vizat fortificarea instituției Guvernului. În particular ne referim la introducerea în categoria de acte ale Guvernului a ordonanțelor și implicit a procedurii de delegare legislativă. Practica politică ulterioară a arătat că acestea nu au fost utilizate în procesul de guvernare, fapt ce exprimă inclusiv slăbiciunea guvernelor de până acum.

Per ansamblu, modificările constituționale așa de des invocate în calitate de bază legală a calificării regimului politic din Republica Moldova drept unul parlamentar nu au fost așa de multe la număr. Pe de asupra au purtat un caracter controversat și limitat. Cea mai importantă modificare se referă la modalitatea de alegere a Președintelui. În pofida faptului că ea nu se referă nemijlocit la atribuții, considerăm că importanța acestei modificări este crucială. Aceasta pe motiv că Președintele Republicii Moldova a fost lipsit de mandatul reprezentativ oferit de către popor prin vot universal. În raport cu Parlamentul el deține un grad limitat de reprezentativitate. În ceea ce privește atribuțiile sale, atunci la acest capitol putem menționa că doar două atribuții au fost excluse: „prezidarea (participarea) și consultarea Guvernului” și dreptul de sesizare a Curții Constituționale. În rest, toate au fost păstrate. În concluzie, modificările constituționale nu au avut un caracter finit din punctul de vedere al edificării unui regim constituțional de guvernare de natură parlamentară. S-a lucrat cu jumătăți de măsură.

Însă, în opinia autorului, sorgintea problemelor ce țin de individualizarea regimului politic din Republica Moldova, se află nu atât în domeniul legal (constituțional), cât în special în domeniul social-politic. Comportamentul clasei politice și a societății denotă o atitudine „rece” față de regimul politic parlamentar.

Astfel, în cazul societății drept dovadă a tezei enunțate mai sus, pot servi rezultatele majorității absolute a sondajelor, în care opinia publică optează în mod majoritar pentru mecanismul alegerii prin vot universal și direct al Președintelui Republicii Moldova. Indirect se acordă un vot de încredere și o importanță instituției respective ce depășește limitele prevăzute de un regim politic parlamentar.

Această atitudine și stare de spirit a populației este alimentată extrem de mult de către comportamentul clasei politice. Și aici nu este vorba doar despre comportamentul clasei conducătoare, ci și a unor lideri reprezentativi ai opoziției. Întâi de toate este vorba despre atitudinea luată de către actuala putere politică reprezentată de Partidul Comuniștilor. Imediat după alegerile din 2001, comuniștii prin poziționarea liderilor săi au conferit instituției președintelui imaginea celei mai importante din stat. În pofida faptului că însuși doctrina comunistă preferă guvernarea colectivă, precum și în disensiune cu practica statelor parlamentare unde funcția principală în stat este cea a prim-ministrului, liderul partidului care a obținut majoritatea absolută în Parlament - V.Voronin, a preferat să se poziționeze în postura de Președinte al Republicii Moldova. Faptul că V.Voronin a rămas și în postura de președinte a partidului de guvernământ, a creat și mai multe dificultăți în demersul specialiștilor de a identifica tipul regimului politic din Republica Moldova. În acest fel, responsabilitatea miniștrilor în fața Președintelui devine în primul rând una politică. Aceasta pe motiv că Guvernul este menținut de către majoritatea a cărui lider este șef al statului. De facto se constituie un executiv piramidal, în vârful piramidei situându-se Președintele.

O parte a opoziției, la fel nu agreează ideea de republică parlamentară. În această ordine de idei se înscrie dorința manifestă a unor lideri din opoziție (S.Urechean (Alianța „Moldova Noastră”), alegerile parlamentare din 2005, 2009) de a ocupa funcția de Președinte al Republicii Moldova, accentuând în acest fel importanța instituției pentru sistemul politic din Republica Moldova. Sau inițiative de revizuire a Constituției, în sensul alegerii președintelui de către popor (inițiativa Partidului Liberal Democrat din Moldova). În final, din punctul de vedere a comportamentului clasei politice, regimul politic parlamentar nu este unul preferat de către majoritatea reprezentanților acesteia.

Încercând o clasare a regimului politic din Republica Moldova, trebuie să reieșim atât din prevederile constituționale care edifică mecanismele juridice de funcționare a acestuia, cât și din comportamentul și atitudinea clasei politice în procesul de realizare a funcțiilor sale de conducere. În acest sens putem spune că în Republica Moldova nu există un regim politic parlamentar care s-ar încadra în limitele unui regim politic parlamentar model, după tipul celui german sau italian. Desprinderea de modelul clasic se datorează nu atât rigorilor constituționale existente, cât denaturării acestuia de către clasa politică, care nu ține cont de „regulile de joc” prescrise de către regimul respectiv. În general, comasând

elementele constituționale cu cele ale comportamentului politic, deducem o prevalare a elementelor unui regim semiprezidențial, și nicidecum parlamentar. Acest fapt ne permite să deducem că, cu părere de rău, că tipul regimului poate depinde de „capriciile” forțelor politice antrenate în procesul de realizare a puterii. De exemplu, nu este clar care va fi situația în cazul în care după alegerile din 2009, comuniștii vor reuși să-și păstreze pozițiile, iar actualul Președinte al Republicii Moldova (care nu va mai putea pretinde la funcție după aprilie 2009), și liderul de partid V.Voronin, va dori să rămână în una din funcțiile importante din stat. Această incertitudine, ne demonstrează imaturitatea atât a sistemului politic, cât și a clasei politice. Este foarte probabil ca actuala formulă constituțională de organizare a puterii de stat să nu fie ultima în perioada apropiată.

3. Concluzii și recomandări privind optimizarea mecanismelor de guvernare

Este extrem de important ca clasa politică să conștientizeze necesitatea de a se decide asupra regimului politic optim pentru Republica Moldova. Faptul respectiv va permite depășirea mai multor probleme de sistem existente la moment. Acest pas va fi unul dintre cele decisive în configurarea unui sistem politic democratic și stabil, lipsit de riscurile uzurpării moniste a puterii.

În această ordine de idei, sunt de părere că regimul politic optim pentru Republica Moldova este cel parlamentar. Idee care are la bază mai multe raționamente:

- regimul politic parlamentar face posibilă evitarea problemelor legate de caracterul bicefal al puterii executive, îndeosebi în cazul în care Prim-ministrul și Președintele fac parte din două tabere politice opuse;

- Guvernul este responsabil doar în fața Parlamentului, și nu mai depinde și de instituția prezidențială;

- regimul parlamentar nu presupune o putere executivă slabă. Dimpotrivă, în condițiile în care Prim-ministrul este cel care are responsabilitatea guvernării și nu o împarte cu alte instituții, puterea executivă este reprezentată de o singură instituție – Guvernul, care și este responsabil de realizarea tuturor stipulațiilor programului de guvernare;

- din momentul în care instituția Președintelui Republicii Moldova va fi una cu adevărat caracteristică unui regim parlamentar, ea nu va mai reprezenta scopul principal al partidelor parlamentare. Alegerea (sau mai bine zis nealegerea) Președintelui nu va fi o chestiune de principiu, care poate provoca dizolvarea Parlamentului;

- în fine, regimul politic parlamentar a fost una dintre condițiile ce nu permis depășirea cu succes a tranziției politice și social-economice de către o bună parte a statelor din Europa Centrală, cum ar fi de exemplu Ungaria sau Cehia.

În ceea ce privește regimul semiprezidențial, atunci sistemul politic al Republicii Moldova, a cunoscut deja un mecanism respectiv de realizare a suveranității populare, experiența fiind una extrem de nereușită. Iar în ceea ce privește regimul prezidențial, atunci situația este și mai gravă, în condițiile în care există pericolul uzurpării puterii într-un sistem politic aflat în tranziție, și în care o parte a populației cu nostalgie tratează perioada totalitarismului sovietic.

Autorii consideră necesar de a propune la finalul articolului și câteva recomandări vizavi de îmbunătățirea situației în domeniu:

- conștientizarea și acceptarea de către clasa politică din Republica Moldova, nu doar la nivel declarativ, a mecanismelor de realizare a puterii caracteristice regimului politic parlamentar;

- operarea a următoarelor modificări constituționale:

a) excluderea din conținutul articolului 73 a Constituției Republicii Moldova „Inițiativa legislativă” a expresiei „Președintelui Republicii Moldova”;

b) excluderea din articolul 88 a punctului (i), privind dreptul Președintelui de a suspenda actele Guvernului;

c) de a reduce atribuțiile Președintelui în domeniul apărării și asigurării securității naționale.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. // Monitorul Oficial nr.1 din 18 august 1994;
2. Legea RSS Moldova cu privire la instituirea funcției de Președinte al RSS Moldova și la introducerea unor modificări și completări în Constituția RSS Moldova, din 3 septembrie 1990. // Legi, Hotărâri și alte acte adoptate la sesiunea I a Sovietului Suprem al RSS Moldova de legislatura a XII-a. / Ediția Sovietului Suprem al RSS Moldova. - Chișinău: 1990, p.266-269;
3. Legea cu privire la alegerile Președintelui Republicii Moldova nr.720-XII din 18 septembrie 1991. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.006 din 18 septembrie 1991;
4. Cârnaț T. Drept constituțional. – Chișinău: Cart Didact, 2004;
5. Orlov M., Belecciu Ș. Drept administrativ. – Chișinău: „Elena - V.I.”, 2005;
6. Solomon C. Instituția prezidențială în Republica Moldova (1990-2000). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XV. - Chișinău: CEP USM, 2001, p.116-132.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Cezar MÎNĂSCURTĂ, doctor în științe politice, conferențiar

---

**POLITICA MIGRAȚIONISTĂ A REPUBLICII MOLDOVA:
ETAPA ACTUALA.**

Valeriu MOȘNEAGA

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Profesor, doctor habilitat în științe politice, șef-catedră

This article is dedicated to the analysis of the contemporary migratory policy of the Republic of Moldova. The author shows that the need of conducting the migratory policy is caused both by the issues of protection of the rights of Moldavian citizens, first of all labor migrants, and by the interests of the national security of Moldavian state. The regulation of migration in contemporary Moldova underwent the serious evolution, caused by the reconsideration of migratory management and practice. The article shows the analyzed basic directions of the migratory policy of the Republic of Moldova in the present stage, are made conclusions and recommendations regarding the improvement of migratory management.

Данная статья посвящена анализу современной миграционной политики Республики Молдова. Автор показывает, что необходимость проведения миграционной политики обусловлена как интересами защиты прав молдавских граждан, в первую очередь трудовых мигрантов, так и интересами национальной безопасности молдавского государства. Регулирование миграции в современной Молдове претерпело серьезную эволюцию, вызванную переосмыслением миграционного менеджмента и практики. В статье подробно показаны и проанализированы основные направления миграционной политики Республики Молдова на современном этапе, сделаны выводы и рекомендации по совершенствованию миграционного менеджмента.

Problema migrației este una dintre cele mai acute probleme ale dezvoltării Republicii Moldova. Astăzi în migrația de muncă este inclus fiecare al treilea cetățean apt de muncă [1, 2, 3, 7, 9]. Migrația afectează în mod direct securitatea națională a statului moldovenesc [6].

Republica Moldova caută soluții pentru minimizarea migrației populației moldovenesti, să străduie să micșoreze efectele negative ale acestor procese. În managementul migrațional se poate evidenția mai multe etape în abordarea și gestionarea migrațiilor [5]. În primul rând evoluția managementului migrațional se observă în formularea scopurilor politilor migraționale, depistarea probleme-

lor-cheie. În acest context putem menționa că ultima etapă în managementul, politicile migraționale, promovate de stat, se caracterizează prin schimbare, reformă radicală [3].

Ultima (a patra) etapă se începe din mai 2006. Conținutul etapei – regândirea unor abordări conceptuale în legătură cu reglementarea migrării forței de muncă, desfășurarea unei reforme instituționale, o cooperare mai efectivă cu Uniunea Europeană, contracararea migrației ilegale și migrației ilegale de tranzit.

- *Reforma Instituțională.* Revitalizarea acțiunilor guvernului în reglementarea migrației se orientează spre legalizarea activităților cetățenilor moldoveni peste hotare, apărarea lor juridică și socială, care încă n-a fost obținută. Reforma a fost de asemenea condiționată de schimbarea priorităților în politica migraționistă, fiind considerată parte integrantă a politicii sociale. Mai mult decât atât, în încercarea de a unifica sistemul de reglementare a migrației Republicii Moldova cu cel caracteristic țărilor Uniunii Europene. Moldova schimba conținutul și funcțiile structurilor specializate în migrație. Prerogativele Biroului Național pentru migrație au fost divizate între Ministerul Economiei și Comerțului, Ministerul Afacerilor Interne (Biroul Național pentru migrație și Azil) și Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă. În reglementarea proceselor migraționiste în Moldova participă, de asemenea, în măsuri diferite Președinția, Parlamentul, Ministerul Economiei și Comerțului, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Afacerilor Externe și al Integrării Europene, Departamentul trupelor de frontieră, și Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă.

În august 2006 a fost creată Comisia pentru coordonarea activităților legate de migrație, condusă de vice-premierul Guvernului, ministrul Afacerilor Externe și al Integrării Europene a Republicii Moldova.

- *Modificarea cadrului normativ.* Baza juridico-normativă a gestionării migrației este reprezentată astăzi de Concepția politicii migraționale, Legea cu privire la migrație, Legea cu privire la cetățenie, Legea de intrare și ieșire din Republica Moldova, Legea cu privire la statutul juridic al cetățenilor străini și apatrizilor în Republica Moldova, Legea cu privire la statutul refugiaților, Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului cu ființe umane (decembrie 2005). Republica Moldova are un cadru normativ echilibrat în sfera managementului migrației: Programul de guvernare pentru 2005-2009 „Modernizarea țării – bunăstarea poporului”, Planul național de măsuri cu privire la migrație și refugiați (2006), Planul Național de prevenire și combatere a traficului de ființe umane pentru anii 2008-2009 (adoptat în aprilie 2008), Programul de măsuri pentru susținerea populației ce locuiește în afara Republicii Moldova (diasporei moldovenești) pentru anii 2006-2009, etc.

Republica Moldova cooperează cu structurile internaționale specializate în domeniul migrației (Organizația Internațională pentru Migrație, Organizația In-

ternațională a Muncii, Direcția Înalțului Comisariat pentru Refugiați). În momentul de față au fost elaborate legi cu privire la cetățenii străini în Republicii Moldova și migrația forței de muncă. S-a propus adoptarea legii cu privire la schimbarea principiilor de stabilire a cotelor imigraționale. Abordările revoluționare sunt vizibile pentru stimularea ocupării forței de muncă și a posibilităților de investiții provenite de la imigranții în Republica Moldova.

În Legea cu privire la migrația forței de muncă o mare atenție este acordată contracarării migrației nereglementate a cetățenilor moldoveni. Legislatorii înăspresc controlul de activitate a agenților, încadrați în angajarea în câmpul muncii a moldovenilor peste hotare: firmele sunt obligate să furnizeze rapoarte trimestriale Biroului Național de Statistică și Agenției pentru Ocuparea forței de Muncă. Rapoartele indică: cine, unde, pe ce termen a plecat și când se va întoarce. Părinții care intenționează să plece să lucreze peste hotare sunt obligați să aducă la cunoștință agenției despre faptul că copiii lor rămân fără supraveghere.

A fost elaborat sistemul informațional automatizat în această privință. Împreună cu Organizația Internațională pentru Migrație a avut loc un tender și au fost stabilite în baza concursului transparent companiile care vor asigura partea tehnică a proiectului, integrat în programul «Moldova electronică».

Procesul de implementare constă într-un plan de acțiuni în sfera migrației și refugiaților. La începutul lunii aprilie 2008 în Moldova a fost deschis, într-un propriu sediu, Centrul pentru amplasarea migranților ilegali.

- *Reexaminarea sarcinilor / obiectivelor de bază ale practicii de reglementare a migrației forței de muncă.* Autoritățile moldovenești promovează o abordare nouă, ce constă în faptul că reglementarea proceselor migrației forței de muncă depinde de soluționarea problemelor de combatere a sărăciei, creșterea ocupării forței de muncă, sporirea potențialului socio-economic al țării și bunăstării cetățenilor. Politica migrățională începe să fie analizată în contextul politicilor sociale, subordonării politicii migraționiste priorităților naționale, legăturii cu perspectivele de dezvoltare a țării.

Renașterea economiei țării constituie una dintre cele mai importante căi de reducere a numărului de muncitori moldoveni, emigrați în căutarea salariilor mai mari, corespunzătoare standardelor internaționale. Acest proces de renaștere a economiei trebuie să se bazeze pe creșterea investițiilor directe în producție, în conformitate cu Programul «Renașterea economiei – renașterea țării». Transferurile bănești (remitențele) ale muncitorilor moldoveni trebuie să stimuleze investițiile în diferite proiecte locale.

Accentul a fost pus pe crearea condițiilor normale de muncă în Moldova, atragerea remitențelor migranților în investiții, dezvoltarea business-ului mic și mijlociu, cât și pe dezvoltarea socio-economică a țării. În acest scop în 2007-2008 se pune în aplicare proiectul "Dincolo de reducerea sărăciei: elaborarea ca-

drului juridic, regulator și instituțional pentru utilizarea remitențelor în scopul dezvoltării mediului de afaceri din Moldova".

În țară s-au intensificat contactele, conlucrarea cu diaspora moldovenească [4, 11], desfășurată de către Biroul Național de Relații Interetnice.

- *Cooperarea cu Uniunea Europeană în domeniul reglementării migrației.*

Astăzi Moldova promovează politică în domeniul migrațiilor în contextul inițiativelor migraționiste a Uniunii Europene. Printre aceste inițiative pot fi numite: aprobarea unei abordări globale față de migrație în regiunile de est și sud-est învecinate cu Uniunea Europeană; parteneriat privind mobilitatea și migrația circulară; Misiunea Uniunii Europene privind cooperarea la frontieră (EUBAM); «Sinergia Mării Negre»; noua tematică de cooperare cu țările terțe în domeniul azilului și migrației, crearea centrului de vize unic al Uniunii Europene; acord privind simplificarea regimului de vize și de readmisie [7].

- după expirarea timpului rezervat pentru Planul Individual de Acțiuni «Uniunea Europeană – Republica Moldova» (2005-2008), autoritățile moldovenești au înaintat inițiativa de a semna un nou document de cooperare cu Uniunea Europeană. Acest document trebuie să fie din punct de vedere politic bine consolidat, oferind Moldovei o continuitate a reformelor inițiale de integrare Europeană. În acest context UE a propus «Parteneriatul estic».

- Moldova și-a exprimat dorința de a adera în calitate de țară-pilot la proiectul privind migrația circulară, și a propus la rândul său propuneri și observații privind îmbunătățirea mecanismului migrației circulare și de mobilitate. După două runde de negocieri, în iunie 2008 Republica Moldova a fost selectată în calitate de țară ce va realiza proiectul «pilot» în domeniul migrației circulare. Acest acord atrage atenția asupra migrației circulare a cadrelor de muncă calificate, sensibilizării, formării profesionale în contextul cerințelor UE, cu scopul de reîntoarcere și reintegrare în țara de origine. Ca parte integrantă a acordului se prevede realizarea a două proiecte, în valoare de 5,5 mil. Euro.

- În ansamblu, Republica Moldova a salutat pozitiv rezultatele misiunii EU-BAM: consolidarea încrederii la frontieră, s-a redus migrația ilegală, traficul de droguri, de automobile furate, etc.

- Deschiderea în 2007 a Centrului unic de vize UE, a permis facilitarea situației de primire a vizelor în UE, pentru țările ce nu au ambasade în Republica Moldova. În activitatea centrului participă 7 state. Practica activităților Centrului Unic de vize în Moldova a fost evaluată pozitiv în Uniunea Europeană. În contextul experienței acumulate în Moldova, Uniunea Europeană a deschis cel de-al doilea centru unic de vize UE în Muntenegru.

- Ca urmare, a rezultat semnarea acordului de facilitare a regimului de vize și de readmisie. Începând cu 1 ianuarie 2008 a fost introdus regimul simplificat de vize între Moldova și țările Uniunii Europene. În același mod a fost simplificată procedura de perfectare a vizelor pe termen scurt. Se stabilește o taxă mai

mică, sunt evidențiate categorii de persoane care pot primi viza gratuit, vize multiple și pe un termen mai lung. Sunt introduse anumite măsuri de facilitare a regimului de vize cu România și Bulgaria. Din 11 iulie 2008, cetățenii Republicii Moldova pot tranzita teritoriul României fara viza de tranzit, într-o perioada care nu depășește cinci zile, daca dețin o viza pentru una din țările UE sau permis de ședere în aceste țări [3].

Spre deosebire de multe alte țări, acordul privind readmisia cetățenilor moldoveni și cetățenilor țărilor terțe, ce au intrat în Uniunea Europeană de pe teritoriul Republicii Moldova, a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2008. Mai mult decât atât, Moldova a semnat acordul privind readmisia cu Cehia, Ungaria, Lituania, Polonia, România, Ucraina, Norvegia, Elveția, Italia [5].

- Ca parte a procesului de la Budapesta și Sederkoping [10], de cooperare regională în contextul «Sinergiei Marii Negre», Moldova cooperează în domeniul combaterii migrației ilegale, contrabandei, criminalității transfrontaliere, consolidării și modernizării tehnice a controlului de frontieră, îmbunătățirii procesului de selectare și monitorizare a informației etc.

• *Înăsprirea acțiunilor împotriva organizatorilor traficului de ființe umane și migrația ilegală.* Primele tentative de combatere a migrației ilegale a populației moldovenești au fost legate de traficul de ființe umane. Inițiativa aparține organizațiilor internaționale, preocupate de traficul femeilor și fetelor tinere cu scopul exploatarii sexuale. În conformitate cu recomandările organizațiilor internaționale și reieșind din situații reale, prin decizia Guvernului Republicii Moldova (mai 2000), a fost creat Grupul Național de Combatere a traficului de ființe umane, care a avut menirea să joace rolul de partener național în cadrul proiectului OIM în problema combaterii traficului de ființe umane din Republica Moldova. În același timp a fost elaborat Planul de Acțiuni, care pune accentul pe cooperarea și acțiunile comune ale autorităților publice și organizațiilor non-guvernamentale. Tot atunci a fost constituit grupul de lucru permanent, în care au intrat reprezentanți ai ministerelor, deputați ai parlamentului, reprezentanți ai organizațiilor non-guvernamentale. În componența Ministerului Afacerilor Interne a fost creat Departamentul pentru combaterea crimei organizate, sarcinile lui vizând și combaterea traficului de ființe umane.

Este evidentă reducerea dinamicii de creștere a traficului de ființe umane, însa eforturi sporite sunt necesare pentru tragerea traficantilor la răspundere penală. În același timp, trebuie acordată o atenție sporită consolidării capacităților organelor implicate în combaterea traficului de ființe umane, inclusiv exploatarii sexuale prin utilizarea internetului [3].

În august 2005 a fost adoptat noul Plan Național de Acțiune pentru lupta cu traficul de ființe umane. Se iau diferite măsuri cu scopul de combatere a traficului. În primul rând informarea populației despre gradul de pericol și riscul migrației ilegale, traficul de ființe umane cu scopul exploatarii de muncă sau sexua-

le, preîntâmpinarea populației referitor la consecințele acestora. În al doilea rând, consolidarea controlului asupra activităților agenților turistici și de ocupare a forței de muncă peste hotare. Și în al treilea rând, pedepsirea celor care organizează, recrutează și transportă «marfa vie». În 1998 în Codul Penal a fost introdus articolul cu privire la «Proxenetism» (art.105). În codul Penal al Codului Procesual Penal al Republicii Moldova au fost introduse schimbări (iulie 2001), referitor la traficul de «carne vie», în special, art.113-2, privind pedepsirea penală a traficantilor de ființe umane pe termene lungi. În ultimii ani în Moldova s-a întezit activitatea de identificare și combatere a crimelor asociate cu traficul de ființe umane [5].

- *Protecția socială a migranților.* Se referă la două aspecte principale, pe de o parte protecția socială a migranților în țara gazdă, iar pe de altă parte, securitatea socială a acestora în perspectiva întoarcerii acestora în Republica Moldova. Majoritatea din migranți nu contribuie la fondul de asigurări sociale și la fondul pentru asigurări obligatorii de asistență medicală. Deși în decembrie 2006 s-au făcut modificări la Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat prin introducerea contractului individual de asigurare care se încheie direct cu Casa Națională de Asigurări Sociale, puțini migranți apelează la acesta pentru a-și asigura pensia pentru limita de vârstă.

Cetățenii Republicii Moldova se adresează la medic în străinătate doar în cazuri extreme, pentru că serviciile medicale sunt scumpe, și majoritatea nu-și pot permite să le achite, sau trebuie să facă mari eforturi financiare. Cei mai mulți migranți încearcă să-și rezolve problemele de sănătate prin metode tradiționale sau în condiții casnice prin administrarea unor medicamente. Persoanele care muncesc peste hotarele țării se întorc în Republica Moldova pentru a-și repara dinții, pentru intervenții chirurgicale [3] etc. Trebuie luat în calcul faptul că mulți migranți acceptă, constrânși de împrejurări, să lucreze în condiții nocive sau cu risc sporit.

Problematica este și mai complexă, dacă se în considerare faptul că necontribuția celor plecați la muncă peste hotare se răsfrânge asupra întregului sistem de asigurare socială. Este absolut necesară o politică și o strategie guvernamentală coerentă în acest sens, pentru a crea condiții favorabile, de stimulare a migranților ca aceștia să contribuie la sistemul asigurărilor sociale și de sănătate. Dacă acordurile bilaterale între state în domeniu sunt mai greu de coordonat, atunci pe plan intern eforturile ar trebui să fie maxime.

- *Cooperarea Guvernului cu ONG-urile: transparență și participare.* Implicarea societății civile în politicile migraționiste se axează preponderent pe două domenii esențiale: informarea populației și sesizarea instituțiilor guvernamentale privind anumite probleme, oferirea unor recomandări în vederea diminuării, soluționării problemelor care au tangențe cu migrația populației.

În ceea ce privește programele, strategiile de informare ale populației, se observă o colaborare dintre societatea civilă și organismele internaționale. Ample campanii de informare s-au realizat în domeniul riscurilor migrației ilegale, traficului de ființe umane, dar și în alte domenii cum ar fi: protecția împotriva bolilor sexual transmisibile în contextul migrației, utilizarea eficientă a remitențelor, situația copiilor lăsați fără îngrijire părintească etc.

Cele mai multe programe de combatere a traficului de ființe umane au fost realizate de către organismele internaționale: OIM, UNICEF, UNFPA, OSCE [3]. Un rol important în informarea populației tinere despre pericolul traficului cu scopul exploatării sexuale îl au organizațiile neguvernamentale ale Republicii Moldova. Printre acestea - „La Strada”, „Inițiativa Civică”, „Compassiune”, „Milena SM”, „Adjuta Civic”, Regina Pacis”, Centrul Național de Cercetare și Informare a Femeilor, Asociația Femeilor Juriști, „Salvați Copiii, ș.a.

ONG-urile reușesc să implementeze proiecte de prevenire a traficului și asistență victimelor traficului doar în strânsă colaborare cu structurile de stat ale țării, organizațiile internaționale, organizațiile neguvernamentale de profil din alte țări. De menționat, că, începând din anul 2002, colaborarea cu structurile de stat a devenit mai eficientă. Situația dată a fost condiționată de faptul că organizațiile internaționale și structurile de stat de profil din țări ca cele din UE (Olanda) și SUA au activizat lupta împotriva traficului de ființe umane din Moldova cu scopul exploatării sexuale și au atenționat conducerea Moldovei despre necesitatea prevenirii acestor procese.

Cu susținerea misiunii OIM în Moldova au fost organizate diferite evenimente de informare a populației despre traficul de femei și fete cu scopul exploatării sexuale și în Transnistria. Organizațiile neguvernamentale din Moldova și Transnistria colaborează în această privință.

În procesul prevenirii traficului de ființe umane cu scopul exploatării lor sexuale, vânzării sau lipirii de organe, depistării și pedepsirii organizatorilor lor, sunt implicate structurile ordinii publice de pe ambele maluri ale Nistrului. În alte privințe, însă, legate de reglementarea migrației, monitorizarea și schimbul de informație despre procesele migraționale, o astfel de colaborare lipsește din anul 1998. Republica Moldova se orientează spre exigențele Uniunii Europene, în timp ce politicile Transnistriei reiese din cerințele de reglementare ale proceselor migraționiste ale Federației Ruse.

Un rol important în promovarea migrației legale și combaterea traficului de ființe umane îl au activitățile desfășurate de către Organizația Internațională a Muncii. Un șir de acțiuni în acest sens au fost implementate în cadrul proiectului regional „Eliminarea traficului de ființe umane din Republica Moldova și Ucraina prin măsuri ale pieței muncii”(2007-2008).

În campaniile de informare se implică și instituțiile guvernamentale: Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Ministerul Afacerilor Interne,

Ministerul Justiției, Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului, Ministerul Educației și Tineretului, Departamentul Migrațiilor, Departamentul Vamal etc. cu toate că deseori colaborarea se reduce la declarații sau participare comună la întruniri, conferințe, seminare etc.

Sunt unele încercări de asumare reciprocă a schimbului de informație și a responsabilităților în procesul de cooperare, un exemplu în acest sens este Memorandumul de Colaborare încheiat la 23 mai 2008 între trei structuri de stat: Ministerul Afacerilor Interne, Procuratura Generală și Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului) și alte trei structuri nestatale: Organizația Internațională pentru Migrație, misiunea din Moldova, Asociația Femeilor de Cariera Juridică / Centrul pentru Prevenirea Traficului de Femei și Centrul Internațional pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada”.

În ansamblu însă, există rezerve mari în ceea ce privește lupta cu combaterea migrației ilegale și traficul de ființe umane, legate, în special, de inconsecvența autorităților moldovenești privind pedepsirea oficialilor publici, care «acoperă» migrația ilegală, traficul de ființe umane cu scopul exploatării peste hotare etc. Acest lucru a fost menționat de Departamentul de Stat SUA în raportul său privind contracararea migrației ilegale ființelor vii în 2007.

Între timp, se observă și momente pozitive ale gestionării migrației în Republica Moldova. Aceasta se datorează, în mare parte, cooperării active cu Uniunea Europeană. În acest context, este necesar de examinat cauzele care influențează negativ asupra eficacității reglementării proceselor migraționiste în Republica Moldova.

În primul rând, cercetarea și pedepsirea penală a oficialilor guvernamentali, care «acoperă» migrația ilegală și o organizează. În al doilea rând, în lupta pentru contracararea migrației ilegale deseori se imită activitatea, dându-se preferință măsurilor administrative cu caracter interdicționist. În al treilea rând, lucrul cu diaspora de multe ori este înlocuit cu o abordare birocratică. În al patrulea rând, nu trebuie trecut cu vederea, în afară de cooperarea cu Uniunea Europeană, reglementarea migrației în Est (CSI, Rusia, Ucraina).

Moldova este o țară mică cu o piață a forței de muncă nesemnificativă. Fără o politică de investiții pe termen lung bine gândită din partea Uniunii Europene, toate măsurile întreprinse de către autoritățile moldovenești cu scopul de a reglementa migrația nu vor avea succesul așteptat.

Cu alte cuvinte, combaterea eficientă a traficului ilegal, rămâne a fi o problemă complexă, un proces multiplu, care îmbină atât acțiunile puterii, cât și măsurile economice, ce necesită o cooperare la nivel internațional, precum și între structurile naționale, organele de stat și organizațiile non-guvernamentale.

Bibliografie

1. Gestionarea migrației de muncă în Republica Moldova. – Chișinău, Organizația Internațională a Muncii, 2005
2. Lucke M., Mahmoud T.O., Pinger P. Patterns and Trends of Migration and Remittances in Moldova. - Chișinău, SIDA, IOM, 2007.
3. Migration Trends and Policies in the Black Sea Region: cases of Moldova, Romania and Ukraine. – Chisinau, 2008,
4. Moșneaga V., Rusu R. Formarea diasporei moldovenești peste hotare: esența și specificul // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.1 (XL), 2008. – Chișinău, USM, 2008, pp.91-104.
5. Мошняга В. Регулирование трудовой миграции в Республике Молдова: основные этапы и специфика. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.1 (XXXVI). – Chișinău, USM, 2007, pp.33-48.
6. Moșneaga V., Mohamadifard Gh., Corbu-Drumea L. (Coord.) Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Vol. I-II. – Iași, 2006.
7. Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только. – Chisinau: Молд. ГУ, 2005
8. Pop A. Moldova – Romania: Managing Migration and Combating Trafficking in Human Beings at the EU Eastern Border. – Chisinau: IOM, 2007
9. Postolachi V., Poalelungi O., Moșneaga V., Gonța V. Republica Moldova – Problemele migrației. – Chișinău, IMSRM; GSEE, 2007.
10. Pribytkova I., Gromovs Iu. Migration Trends 2004-2006 Soderkoping Process Countries. – Kiev: European Commission, 2007.
11. Schwartz R. Exploring the Link between Moldovan Communities Abroad and Moldova. – Chisinau, An SIDA and IOM Study, May 2007.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Rodica RUSU, doctor în științe politice

**REGLEMENTAREA ȘI DIRECȚIONAREA
REGIMULUI POLITIC PRIN PRISMA EVOLUȚIEI
CONSTITUȚIONALISMULUI NAȚIONAL****Angela ZUBCO**

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, facultatea relații internaționale, științe politice și administrative, catedra științe politice
Doctor in istorie, conferențiar

Political regime is a mode of organizing and functioning of a political system. To state the matter differently it is the totality of methods and procedures used by power in the process of governing. The essence of political regime, its form of expression in social practice is the result of relations between classes, parties, political fractions mirroring the level of civil rights and freedoms that exist in a state.

Without insisting on opinions about the definitions and typology of political regime, we shall analyze its evolution from the perspective of constitutional law basing on the distinction of legislative and executive function as well as explanation of their cohabitation. The only necessary precision is the fact that if occasionally some elements of political regime contradict these of the form of governing or state structure, herewith they do not lose identity or originality of political regime defining aspects. Thus, the nature of political regime is defined by the relation between a particular regime and citizens.

From the very beginning of constitutional life political regime has become regularized in definite juridical forms, evolving gradually from one historical period to another. The phenomenon of continuous development and improvement of state constitutions has indisputably proved the permanent enhancement of constitutional norms and provisions referred to unwritten demands emerging in a society life.

Mecanismul de formare, organizare și funcționare a vieții sociale, îndeosebi a celei politice, impune cunoașterea și înțelegerea a tuturor componentelor sistemului politic: instituționale; culturale; normative; comunicaționale și funcționale. Regimul politic reprezintă modul de organizare și funcționare a sistemului politic. Cu alte cuvinte, regimul politic reprezintă totalitatea metodelor și procedurilor utilizate de putere în procesul de conducere. Natura regimului politic, forma sa de exprimare în practica socială este rezultatul raporturilor dintre clase, grupuri sociale, partide, formațiuni politice, reflectând nivelul drepturilor și libertăților cetățenești existente într-un stat.

Fără a insista asupra opiniilor ce se referă la definiția și tipologia regimului politic, vom analiza evoluția acestuia din perspectiva științei dreptului constituțional, bazându-ne pe distingerea funcției legislative de cea executivă și pe explicația coabității acestora. Singura precizare ce s-ar cere este faptul că, dacă uneori unele elemente ale regimului politic se suprapun într-o măsură sub anumite aspecte cu cele ale formei de guvernare sau ale structurii de stat, prin aceasta ele nu-și pierd identitatea, originalitatea de laturi definitorii ale regimului politic. Astfel natura regimului politic este determinată de raportul dintre regimul respectiv și cetățeni [1, 93-94].

Din primele momente ale întrupării vieții constituționale, regimul politic devine reglementat în forme juridice concrete, care evoluează treptat de la o etapă istorică la alta. Cele două modele constituționale principale: modelul englez și cel nord-american, preluate de multe state, au urmărit stăpânirea abuzurilor guvernanților pentru a pune bazele unei societăți libere pentru cei guvernați. Pledând același scop, aceste două modele se deosebeau între ele din clipa în care se punea problema alegerii modalităților concrete de realizare al acestuia. Fenomenul continuu de dezvoltare și perfecționare a constituțiilor statelor a dovedit, fără îndoială, o îmbogățire permanentă a prevederilor și normelor constituționale, raportate la cerințele inedite ce apar în viața societății. Astfel, s-a realizat ideea *Declarației franceze a drepturilor omului și cetățeanului* care susținea că, nu există constituție dacă ea nu cunoaște o garanție a drepturilor individuale și nu consacră interesele societății care o acceptă. Cunoscutul principiu latin „*ubi societas ibi jus*” își dovedește permanent actualitatea și pe planul implicării juridicului în reglementarea și direcționarea fenomenelor sociale.

Pe de altă parte nu este mai puțin adevărat că și procedura tehnicilor constituționale s-a îmbogățit și s-a diversificat evolutiv. Principiul lui T.Payne, care estima că „*o constituție este bună numai când poate fi purtată într-un buzunar*” este dezmințit de conținutul tot mai amplu al constituțiilor moderne, elaborate în ultimii ani în care sunt reflectate fenomene sociale caracteristice timpului. Nici tehnica legislativă nu a rămas în afara timpurilor, iar procedeele de interpretare și redactare a textelor au devenit cu totul altele decât cele existente în secolele trecute. Interesul față de acest subiect poate fi explicat prin faptul că, apariția unei constituții reflectă pe lângă cele menționate și o formă a gândirii juridice a epocii date care încearcă să interpreteze fapte, să cerceteze evenimente.

Prin esența sa constituțiile reflectă modalitatea prin care puterea politică este organizată într-o țară determinată, în strânsă legătură cu situația drepturilor și libertăților democratice. În ceea ce privește relația dintre regimul politic și regimul constituțional, aceasta poate fi înțeleasă foarte bine deoarece orice societate politică, prin însuși faptul că implică o sferă publică, de relații, este o societate politică. Indiferent de regimul pe care o asemenea societate l-ar avea – tribal, patriarhal, patrimonial sau etatic – ea trebuie să accepte în mod necesar anumite

cutume, anumite principii, precum și anumite reguli care îi orientează activitatea politică într-un anumit sens, determinând natura regimului [2, 331].

În opinia lui J.Freund orice colectivitate politică comportă, prin natura sa, o constituție chemată să reglementeze forma puterii, principiile succesiunii, raporturile dintre membrii colectivității și autorități. Într-un sens larg, deci, ideea de constituție, concepută ca organizare politică, este aceeași pentru toate tipurile de regimuri, indiferent dacă este posibil sau nu a se face o distincție absolută între ele, cum s-ar putea efectua o democrație, mai ușor, între sistemul patriarhal și imperiu, sau între democrație și tiranie. Desigur, legea fundamentală a statului, v-a reflecta în cel mai înalt grad tipul de structuri și mecanisme politice, legalizând într-o formă sau alta mecanismele de exercitare a puterii. Un regim politic autarhic și antidemocratic va avea, firește, o constituție ce va restrânge drepturile și libertățile democratice, exagerând în același timp rolul autorităților și stabilind prea puține posibilități de control a acestora din partea cetățenilor. Regimul politic pe deplin democratic și atașat realmente ideii statului de drept se va reflecta însă într-o largă paletă de garanții constituționale, în mecanisme sigure și eficiente de garantare a drepturilor omului. Printre acestea se vor număra un sistem de instituții chemate să asigure preeminența participării cetățenilor la conducere, dreptul acestora de a-și spune cuvântul în problemele fundamentale ale statului, de a-și alege și de a-și demite reprezentanții, precum și de contribui în mod activ la toate formele și treptele prin care se exercită puterea [3, 8-9].

Istoria fiecărui stat aparte imprimă o evoluție specifică a vieții constituționale. Moldova, spre deosebire de vecina ei Ucraina, nu a cunoscut o evoluție timpurie a instituțiilor dreptului constituțional. Originile organizării de stat a Moldovei se regăsesc în sec.XIV-lea, pe când partea de răsărit a Moldovei istorice românești, (pe care se găsește astăzi Republica Moldova) a făcut parte din principatul Moldovei, încă din sec. XIV-lea, fiind cedată Rusiei de abia în anul 1812, retrocedată parțial în 1856 și integrată din nou în componența imperiului țarist până la 1917. Este foarte dificil de efectuat o analiză a dezvoltării regimului politic național prin prisma vieții constituționale, deoarece spațiul dintre Prut și Nistru a cunoscut o istorie bulversată. Schimbarea regimurilor politice diferite și impunerea, mai târziu, a unui regim rus de deznaționalizare, au făcut și mai mult posibilă păstrarea ființei naționale a neamului nostru, a limbii și a obiceiurilor.

Istoria Basarabiei din sec.XIX-lea, din punctul de vedere al evoluțiilor constituționale, este direct legată de dezvoltarea constituțională a Principatului Moldovei, toate documentele, chiar cele mai vechi, referitoare la organizarea constituțională și administrativă a Moldovei fiindu-i aplicabile, cu excepția perioadei în care s-a aflat sub dominația rusă. Cel mai important act constituțional român din sec.XIX-lea, numit de istorie „*secol al naționalităților*”, este Constituția promulgată la 1/3 iulie 1866, considerată prima constituție a statului modern ro-

mân. Ea a impus Europei un nou nume oficial al statului – România, a deschis calea modernizării în ritm accelerat a societății românești. Aceste schimbări notorii de ordin politic, economic și social și-au găsit o largă oglindire în conținutul constituției. Alcătuită după modelul Constituției belgiene din 1831, având la bază numeroase izvoare interne, Constituția din anul 1866 afirmă principiul monarhiei ereditare în favoarea principelui Carol de Hohenzollern și a moștenitorilor săi, dând expresie, de asemenea, principiilor fundamentale ale liberalismului, principii inspirate din documentele Revoluției franceze. Elaborarea constituției a durat câteva luni, reflectând contradicțiile forțelor social-politice și devenind un compromis între liberali, conservatori și domnitori [4, 307].

Fiind o constituție burgheză, ea admitea principiile stabilite de Revoluția franceză din 1789, consacrand libertatea, egalitatea, dar fiind elaborată după modelul Constituției belgiene de la 1831, Constituția din 1866, nu corespundea nivelului de dezvoltare politică și socială a României. Cu toate acestea, ea a permis desfășurarea unei vieți parlamentare intense, consolidându-se și afirmându-se *regimul parlamentar democratic* și instituțiile fundamentale ale statului. Ea a contribuit la democratizarea treptată a structurilor statului și societății și la formarea spiritului civic al cetățenilor, prin permiterea confruntării deschise a opiniilor politice în dezbaterile parlamentare, cât și prin intermediul presei scrise, considerată în acea epocă „podoabă a tuturor instituțiilor și libertăților publice.” Modificările din 1879 și 1884 ale constituției au avut un caracter incomplet și imperfect, din cauza condițiilor grele în care a lucrat parlamentul. Abia după încheierea păcii s-a organizat o revizuire amplă.

Cu toate acestea, Constituția din 1866 a reprezentat o formă de garanție juridică și politică a drepturilor și libertăților cetățenilor din stat, precum și a tuturor românilor aflați sub dominația vremelnică a unor imperii străine. În sine, societatea românească începea la acea etapă, o școală a parlamentarismului politic.

La 1812, conform Tratatului ruso-turc de la București, Rusia ocupă teritoriul dintre Prut și Nistru. Pentru a camufla adevărul despre o Moldovă sfârtecă în două, Rusia denumește noul teritoriu ocupat Basarabia, acesta aflându-se ulterior, peste 100 de ani, sub crudul regim rus de deznaționalizare, neputând să participe la actul Unirii Principatelor (1859) și al construirii statului român modern. În pofida politicii, promovate de țarismul rus, de asimilare și rusificare, populația autohtonă din acest ținut și din stânga Nistrului s-a încadrat într-o crescândă mișcare de eliberare națională. Îndelungata luptă s-a încununat cu succes: Congresul ostașilor moldoveni, care și-a ținut lucrările între 20-27 octombrie 1917, a proclamat autonomia teritorială și politică a Basarabiei și a hotărât convocarea Sfatului Țării. Într-un timp scurt, este ales parlamentul Basarabiei, Sfatul Țării, constituit pe baze legale din reprezentanți ai tuturor păturilor sociale și ai grupurilor etnice conlocuitoare. La 27 martie 1918, Sfatul Țării votează Declarația de Unire, prin care Republica Democratică Moldovenească (Basara-

bia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de către Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure sa-și hotărăscă soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România.

Astfel, la terminarea primului război mondial și în condițiile prăbușirii regimului țarist, în viața Basarabiei intervin o serie de evenimente importante, ce culminează cu unirea sa cu România. Actul Unirii din 1918 a fost urmat de elaborarea unor măsuri și reforme democratice: votul universal, reforma arară, egalitatea în drepturi a cetățenilor indiferent de naționalitate, măsuri în domeniul regimului de muncă, incluse în Constituția din 28 martie 1923. Aceste reforme și-au lărgit conținutul în contextul etapei finale a luptei de eliberare națională în spațiul românesc. Forțele politice românești au înțeles în mare parte necesitatea acestor reforme ca o condiție a consolidării Unirii și a asigurării viitorului națiunii. Reformele anilor 1918-1923 aveau să schimbe vechile structuri economice, politice și sociale, contribuind la aprofundarea victoriilor luptei de eliberare națională. Odată cu reunificarea vechilor provincii românești (Basarabia - noiembrie 1918; Bucovina, Transilvania, Banat, Crișana, Satu Mare și Maramureș - august 1919), s-a încercat extinderea reformelor cu caracter democratic și asupra acestor teritorii. Cu toate contradicțiile și conflictele sociale, statul român a realizat, prin Constituția din 1923, o serie de principii care au conferit caracterul de modernitate, precum și posibilitatea reală de democratizare a statului și societății românești interbelice. Modul în care a fost elaborată și adoptată Constituția din 1923 (ca, de altfel și cea din 1866) se aseamăna cu un compromis bilateral între monarh și reprezentanța națională. Principiul legalității și supremației Constituției este mai bine exprimat decât în cea din 1866. Constituția din 1923 formula mai bine și mai precis comparativ cu cea din 1866 principiul suveranității naționale, prin declararea statului român drept stat național, unitar și indivizibil cu un teritoriu inalienabil [5, 16].

În concluzie, Constituția din 1923, păstrând spiritul liberal al Constituției din 1866, printr-o formă superioară din punct de vedere al tehnicii legislative și într-un limbaj modernizat, adaptează vechile texte la situația politică, economică și socială a epocii postbelice.

Folosindu-se de criza dinastică declanșată în ultimii ani de domnie a regelui Ferdinand I, Carol al II-lea, printr-o lovitură de palat, a demis guvernul și a trecut la instituirea noului *regim de autoritate personală*. Impunând un regim autoritar partidelor democratice, Carol al II-lea a adresat poporului o proclamație în care a prezentat noua Constituție, promulgată la 27 februarie 1938. Noua constituție nu a păstrat nimic din vechile instituții democratice introduse de către legile fundamentale anterioare. Așezământul din 1938 se deosebește de cel din 1923 nu atât prin forma, modul de elaborare și promulgare, cât prin conținutul, conce-

ptia și ideologia pe care s-a întemeiat, deși multe din articolele și titlurile prezentate au fost preluate intact din Constituția din 1923. Noua ideologie regală includea conceptele „comunitate națională”, „disciplină”, „supunere”, titlul II din vechea constituție „Despre drepturile românilor”, a fost înlocuit cu titlul „Despre datoriile și drepturile românilor”.

Regimul politic autoritar instaurat în România între anii 1930-1938 și oglindit în noua lege fundamentală, s-a caracterizat prin dizolvarea treptată a sistemului parlamentar, reprimarea partidelor politice, și trecerea de la un regim dinastic democratic sub rigorile Constituției din 1923, la instaurarea unui regim dinastic autoritar prin Constituția din februarie 1938. Esența și conținutul regimului autoritar monarhic, instaurat în România la 1938, reprezenta mai întâi o criză a sistemului parlamentar democratic, care nu a putut face față problemelor social-politice cauzate de situația internațională creată, cât și o criză internă politică și morală a monarhiei constituționale de esență liberală. Deși se menținea forma de guvernământ monarhică, regalitatea prin Constituția din 1938 nu mai este un organ pasiv, ci devine un organ activ, de inițiativă, prin concentrarea puterii executive și legislative în persoana monarhului. Monarhul a fost proclamat, pentru prima dată în istoria vieții constituționale române, drept „cap al statului”, fiind organul prin care acum națiunea își manifesta puterea [6, 70].

Lipsit de sprijin politic, atât din partea liberalilor și țărăniștilor cât și a opiniei publice, regele Carol al II-lea a decis crearea Frontului Renașterii Naționale, care a devenit la 1939, primul „partid de masă” existent în societatea românească. Cu toate acestea eforturi, regimul autoritar n-a reușit să creeze instituții capabile să confere stabilitate în stat. Constituția din 1938 a făcut posibilă creșterea puterii autoritare a monarhului și a cultului personalității în societatea românească, devenind preambulul guvernării în România, practic fără constituție. (septembrie 1940-1944). Suspendarea Constituției din 1938 a fost consecința politicii nehibzuite a monarhului, incapabil să rezolve prin măsuri autoritare problemele interne și să asigure integritatea țării în urma schimbărilor în politica externă europeană. Cel de-al doilea război mondial a contribuit la prăbușirea granițelor României în vara tragică a anului 1940 și la cedarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei la URSS.

În timp ce Basarabia făcea parte din România Mare, teritoriul de peste Nistru a avut parte de o istorie aparte, legată de exportul revoluției bolșevice inițiată de Rusia sovietică (de la 30 decembrie 1922, URSS). Populația din stânga Nistrului a fost încadrată într-un nou *regim autoritar leninist* impus de bolșevici [7, 352].

Crearea artificială pe malul stâng al Nistrului a Republicii Autonome Socialiste Moldovenești (RASSM) la 12 octombrie 1924, a pus începutul unei istorii diametral opuse celeia pe care au cunoscut-o moldovenii până atunci. Primul Congres al Sovietelor de deputați ai muncitorilor, țăranilor și ostașilor, a pus în

dezbatere de rând cu alte probleme și adoptarea unei Constituții a RASSM. Constituția înaintată la 23 aprilie și adoptată la 10 mai 1925, prevedea aplicarea pe teritoriul RASSM a actelor legislative adoptate de organele puterii centrale ale URSS și RSS Ucrainene. După structura sa, Constituția din mai 1925, se baza pe Constituția URSS, adoptată la 31 ianuarie 1924 și pe Constituția RSS Ucrainene. Prin concentrarea în mâinile sovietelor a întregii puteri de stat Constituția din anul 1925 a fost o expresie a unui *regim politic nedemocratic: autoritar stalinist*. Fenomenul social generat de sovietizarea acestui teritoriu prin impunerea unor tradiții noi de obște, promovate de grupuri de oameni (activiști), de relații de conducere-supunere, de instituții de stat, de sindicate controlate în permanență de stat, au generat într-un târziu tipul de societate comunistă.

În evoluția sa, regimului sovietic autoritar a făcut loc metodelor caracteristice acestora: cultul personalității, încălcarea esențială a drepturilor politice, deși în textul constituțiilor ulterioare, au fost stipulate și unele forme caracteristice regimurilor democratice: dreptul la muncă și odihnă, dreptul la salariu decent etc. Ideologia revoluționară de tipul mesianismului marxist-leninist, fuzionarea puterilor, centralizarea și uniformizarea tuturor aspectelor vieții sociale, nu au putut decât să demonstreze că, puterea *de facto* aparținea unui partid revoluționar de masă unic *al bolșevicilor*, care impunea monopolul la conducerea societății, iar *de jure* era încredințată sovietelor de deputați ai poporului [8, 35-38]. Transformările de tip socialist, din spațiul amintit, au fost reflectate într-un nou proiect de Constituție aprobat de CEC și prezentat în decembrie 1937 și adoptat la 5 ianuarie 1938. Noua Constituție a fost o continuare a Constituției RASSM din 1925, a ținut cont de prevederile Constituției URSS din 1936 și cele ale Constituției RSS Ucrainene din anul 1937, reflectând și unele particularități ale republicii autonome [7, 367]. Astfel, Constituția RASSM din anul 1938, nu s-a deosebit principial de constituțiile altor republici unionale. În mare, ea a confirmat schimbările ce surveniseră în societatea sovietică, sfera politică, economică și culturală din anii 20-30 ai secolului al XX-lea.

Anii 30 a sec. al XX-lea au fost marcați de o nouă strategie sovietică de garantare a securității proprii în fața pericolului războiului inițiat de către statele capitaliste. La 28 iunie 1940, îngrijorat de posibila schimbare de atitudine a Germaniei, URSS a ocupat Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța. Basarabia era astfel dezmembrată, pierzându-și unitatea teritorială [9, 11]. Această schimbare politică în spațiul dintre Prut și Nistru, necesita a fi reflectată juridic într-un act fundamental. Proiectul Constituției RSS Moldovenești a fost înaintat la 8 și 12 februarie 1941. Prin această constituție s-a perfectat legislativ organizarea național-statală sovietică și s-a consfințit aderarea RASSM la URSS. Principiile ei de bază reies, desigur, din prevederile Constituțiilor URSS (1936), RSS Ucrainene (1937), precum și ale Constituțiilor RASSM din anii 1925 și 1938. Noua constituție consfințește și reglementa regimul politic autoritar stalinist și împuter-

nicirile acestuia. În concluzie, Constituția din 1941 a dat expresie realităților timpului legate de unirea a două teritorii cu nivele diferite de dezvoltare la 28 iunie 1940 și formarea unui stat nou – RSSM. În anii ce au urmat, s-au făcut un șir de corective în textul Constituției RSSM (1941), legate de schimbările administrativ-teritoriale, structura organelor de conducere și a competenței lor.

Adoptarea unei noi Constituții a RSS Moldovenești în 1978 a fost cauzată de transformările sociale din fiecare republică unională, de factorii sociali-economici și politici din întreaga URSS. Statul controla și reglementa în totalitate sferele politică, economică, socială și culturală ale societății. Acest monopol a contribuit la instaurarea unui *regim politic totalitar*, ce avea să aprofundeze controlul total al maselor prin intermediul poliției politice, violenței și a viitoarelor represalii în masă. Prin esența și conținutul său, noua Constituție a republicii consfințe la acea etapă orânduirea socialistă și politica partidului de guvernare. În concluzie, această Constituție a RSS Moldovenești a fost o reflectare a unei politici socialiste în ascensiune care urma să sfârșească abia după anul 1989.

După o lungă perioadă de dominație a regimului totalitar comunist, Republica Moldova a ieșit dintr-o guvernare dictatorială la 27 august 1991. Prin *Declarația de independență a Republicii Moldova*, statul trebuia să se înscrie în noua societate modernă, unde *regimului democratic* i se atribuia un rol aparte. Încadrarea într-o societate modernă a Republicii Moldova necesita edificarea unui mecanism juridic adecvat noilor realități. Proclamându-și suveranitatea și independența, Republica Moldova a declarat că se formează ca stat, fapt ce necesita adoptarea unei legi fundamentale, ce ar consfinți constituirea unei piramide democratice de drept. Acest lucru a fost posibil în urma adoptării Constituției Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În consecință această Constituție a contribuit la crearea unui mecanism juridic adecvat noilor realități și la crearea unui stat democratic de drept. Esența democratică a statului consfințită în această Constituție, decurge și din criteriul misiunii sale umane, din criteriul garantării libertății personalității, a calității sale de ocrotitor al drepturilor și libertăților omului.

În concluzie, noțiunea de regimul politic este o noțiune complexă, care face apel la regulile de organizare și de funcționare a instituțiilor constituționale, la sistemul de partide, la practica vieții politice, precum și la ideologie și la moravurile politice. După unii autori, esențiale în această privință ar fi, raporturile dintre forțele politice care se stabilesc în procesul guvernării între guvernanți și guvernați, dar și relațiile care se stabilesc între însăși instituțiile politice care fac parte dintr-un numit sistem politic.

Existența sistemului politic reprezintă în zilele noastre o necesitate, deoarece prin sistemul politic se înfăptuiește practic posibilitatea cetățenilor de a decide, în cunoștință de cauză, asupra posibilelor orientări ale întregii activități a organelor statului; prin acest sistem sunt definite și consacrate instituțiile care le asigură drepturile și libertățile, inclusiv mecanismele la care pot recurge în situ-

ațiile în care acestea ar fi încălcate. În final, susținem expresia lui J.Freund, conform căreia „*un regim se naște dintr-o alegere politică și nu valorează decât prin această alegere*” [10, 321-322].

Ne aflăm la un început de mileniu și din nou la o răspântie, fapt ce nu ne permite să uităm de trecutul nostru sau să ometem etape ale acestui destin. Dar un adevăr spune că în destinele omenirii își manifestă prezența legile dreptății imnente.

Aceasta ne face să credem că Moldova de astăzi va avea în final acea soartă la care a râvnit secole de-a rândul și pe care a năzuit să o materializeze prin relația dintre regimul politic democratic și regimul constituțional contemporan.

Bibliografie

1. Saca V., Mînăscuță C. Regimul politic. // Politologie. / Coord. Moșneaga V. și alții. - Chișinău: CEP USM, 2007.
2. Freund J. L'essence du politique. – Paris: Sirey, 1996.
3. Drăganu T. Introducere în teoria și practica statului de drept. – Cluj-Napoca: Dacia, 1992.
4. Duculescu V., Călinoiu C., și alții. Crestomație de drept constituțional. v.I. – București: Lumina Lex, 1998.
5. Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor. – București: Humanitas, 1990.
6. Focșeneanu E. Istoria constituțională a României (1859-1991), Ed. a II-a. – București: Humanitas, 1998.
7. Constantiniu F. O istorie sinceră a poporului român. – București: Univers enciclopedic, 1997.
8. Ivanov V., Costachi G. Dezvoltarea constituțională a RSS Moldovenești. – Chișinău, 1981.
9. Constituția Republicii Moldova comentată articol cu articol. / Coord. Creangă I., Gurin C. V.I. – Chișinău: Civitas, 2000.
10. Fisichella D. Știința politică. Probleme, concepte, teorii. - Chișinău, 2000.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Valeriu ZUBCO, doctor in drept, conferențiar

Compartimentul
SOCIOLOGIA POLITICĂ

**MANIFESTAREA TRANSPARENȚEI MEDIATICE ÎN
REPUBLICA MOLDOVA – FACTOR AL DEMOCRATIZĂRII
PUTERII ȘI AL DIMINUĂRII MANIPULĂRII POLITICE**

Diana BENCHECI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea
Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Doctor, conferențiar

This article approaches the level of mass-media transparency in the Republic of Moldova and the influence of this phenomenon on decreasing political manipulation and democratization of the society entirely. There is mentioned that mass-media transparency as a measure of the democratization and by its actuality and importance is taken into consideration by the researchers all over the world. This phenomena favors the citizens to understand more easily the governmental activities, their participation in the process of political decisions taking and the influence of the politicians toward a responsibility.

The article contents is based, also on analyzing the kinds of the political manipulation, used by the moldavian politicians, as well as the influence of these one on the level of mass-media transparency and public opinion.

Anii trecuți de la proclamarea independenței Republicii Moldova ne îndeamnă, o dată în plus, să revenim asupra realizărilor puterii politice perindate de-a lungul timpului parcurs. În acest context, trebuie să menționăm că nivelul transparenței mediatice este un indiciu al democratizării puterii politice. Menirea transparenței mediatice constă în a face cunoscut individul cu procesele, cu evenimentele, care s-au desfășurat, în a oferi individului oportunitatea de a forma abilități și atitudini în urma cunoașterii unor evenimente petrecute, a vedea reacțiile asupra evenimentelor care au fost supuse unor reflectări publice. Deci, elucidarea obiectivă a unor evenimente de interes sporit este sarcina de bază a transparenței mediatice. Astfel transparența [1, 34] conferă posibilitatea de a recunoaște dreptul public la informare privind structura, modalități de funcționare și acțiuni ale unei instituții și a puterii politice în ansamblu. Din cele relatate, concludem că transparența este totalitatea măsurilor întreprinse de mass-media în vederea mediatizării unor evenimente. Astfel instituțiile mediatice se transformă în postura de watchdog (supraveghetor), adică „câine de pază” [2, 27] al funcționării instituțiilor puterii politice, devenind persecutor [3, 84].

În perioada de tranziție a Republicii Moldova transparența mediatică nu îndeplinește întotdeauna funcțiile de integrare socială și socializare a cetățenilor. Acest fapt se observă în special la nivel de comunicare cu societatea, care trece printr-un proces de schimbări destul de radicale. La momentul asimilării în vocabularul societății a așa cuvinte ca pluralism, participare politică, libertatea cuvântului, mass-media se confruntă cu problema ce o avem la capitolul experienței privind participarea politică și insuficiența culturii politice a cetățenilor. Totodată, ca un ecou la insuficiența transparenței mediatică survine riscul manipulării politice. Desigur, fiecare putere politică își educă cetățenii în spiritul propriului ei sistem de valori, al propriilor legi și regulamente. Nu există guvernare care să nu tindă să-și mențină legitimitatea, autoritatea și influența dorită cât mai mult timp posibil, utilizând în acest scop diverse metode, cea mai magnifică din ele fiind manipularea politică sub toate aspectele sale de manifestare, aplicată în diferite forme și prin diferite mijloace.

Ca procedeu de promovare a unor idei și valori, de formare a unor atitudini și comportamente manipularea politică este inalienabilă (într-o măsură mai mare sau mai mică) tuturor forțelor și regimurilor politice din toate timpurile și din toate spațiile sociale. Aceasta, însă, nu înseamnă că orice acțiuni întreprinse de subiecții politici de toate nivelurile sunt acte manipulatorii. Nici într-o societate nu se exclud intențiile și tentativele oneste ale diriguitorilor de a gestiona lucrurile în baza unor modalități corecte. Însă, o acțiune politică inițial corect concepută poate să soldeze cu rezultate negative, iar actorii politici pot recurge la manipulări pentru a-și ascunde eșecul și a-și salva imaginea.

În perioada de tranziție manipulările politice capătă o răspândire destul de largă, un caracter intensiv și sistematic. Actuala multitudine a forțelor politice din Republica Moldova este antrenată într-o competitivitate înverșunată privind influența asupra opiniei publice și comportamentului oamenilor în corespundere cu propriile viziuni asupra problemelor societății și asupra modalităților de soluționare a acestora.

Însă nu toate elementele constitutive ale puterii politice dispun de pîrghii și mecanisme deopotrivă de eficiente în manipularea conștiinței, reacțiilor și comportamentelor populației. În principiu puterea de stat are în acest sens mai multe posibilități prin faptul că organizează și coordonează sistemul de educație, elaborarea și traducerea în viață a legilor, activitatea funcționarilor de stat, etc.

Transparența mass-media este umbrită de „triumghiul de aur” al manipulării, care conform opiniei cercetătorului italian A.Labarthe, este constituit din cuvinte, scris, imagine, ce poate să transmită un mesaj unei audiențe, să explice, să clarifice, să conștientizeze [4, 11]. Deci, mass-media este instrumentul de bază prin intermediul căruia se efectuează manipularea, destinația finală a căreia este influențarea și formarea opiniei publice.

Una dintre cele mai importante tehnici de manipulare utilizate de o putere politică anemică, pentru a crea imaginea aparentă a unei bune ordini sociale este minciuna politică, la care se recurge din cauza incapacității de a governa în mod efectiv. De minciuna politică beneficiază forțele politice nesigure pe sine întru modificarea experiențelor, denaturarea relațiilor interpersonale, dezvoltarea unor noi criterii de evaluare, remodelarea sentimentelor. Sunt mai multe categorii de minciună politică la care apelează subiecții politicii moldovenești. O importantă categorie cuprinde minciunile caritabile, destinate calmării neliniștilor din societate și consolidării imaginii puterii stăpână pe situație. De exemplu, aparența de normalitate, folosită în explicarea procesului de tranziție în Republica Moldova prin camuflarea informației veridice despre costurile reale ale tranziției, iar eșecurile acestui proces se invocă ca inevitabile.

Manipularea opiniei publice constituie una din formele tipice de manipulare a conștiinței sociale. Cunoașterea opiniei publice are o deosebită importanță pentru sesizarea și explicarea mecanismelor sociale pentru conturarea și elaborarea de prognoze cu caracter social [5, 12]. Opinia publică este un element important în reglementarea conduitelor și relațiilor sociale, un veritabil element stimulator al acțiunii sociale. Cunoașterea opiniei publice are o deosebită importanță pentru sesizarea și explicarea mecanismelor sociale, pentru conturarea unor programe de acțiune socială și elaborarea de prognoze cu caracter social.

În perioada de tranziție opinia publică este și ea puternic controversată. De altfel ea niciodată nu poate fi uniformă și chiar nici în problemele cardinale ale societății. Vorba poate fi numai despre opinii ce prevalează în problema și cazul concret. Diverse forțe politice tind să influențeze, să remodeleze opinia publică în corespundere cu interesele pe care le urmăresc, exploatând în acest scop situațiile de incertitudine și instabilitate, neajunsurile reale și cele inventate ale guvernanților precedenți sau ale celor actuali.

În cadrul manipulărilor cu opinia publică se recurge la tot felul de tehnici și procedee variate: unii exploatează peste măsură și neadecvat noțiunile de libertate și democrație, trecând sub tăcere că aceste valori de mare semnificație socială au limitele lor, cer să fie legal protejate și nu constituie panacee în stare să creeze de la sine orice, inclusiv o ordine socială dorită; alții sunt înclinați să mizeze prea mult pe dispozițiile nostalgice ale unor categorii de populație, ascunzând adevărul că o revenire la valorile sociale majore de odinioară este imposibilă în condițiile economiei și relațiilor de piață nedirijate în mod efectiv. Cert este că mijloacele și tacticile folosite în bătăliile politice pentru influență și pentru putere devin mai importante decât obiectivele reale ale mult doritei ordini sociale.

Presă guvernamentală este concepută ca mijloc de exercitare și legitimare a puterii. Realizarea acestor obiective impune necesitatea controlului minuțios al informațiilor oficiale, exclude interpretările după bunul plac, divagațiile liberti-

ne ale celor, care le difuzează. Presa adeseori pretinde că ține în stăpânire adevărul în ultima instanță pe care, totodată, tinde să-l prezinte într-o formă categorică pentru a nu lăsa loc îndoielilor și, cu atât mai mult, contestărilor. W.Cronkite își încheia întotdeauna publicațiile cu următoarea formulă „și așa stau lucrurile”, iar sindromul ilustrează simultan autopercepția jurnaliștilor ca deținători unici ai adevărului și proiectarea asupra publicului a unei imagini de masă incapabilă să distingă între bine și rău [6, 17]. Observăm că presa autohtonă aplică și ea pe larg sindromul Cronkite. Ca exemplu ar putea servi un articol preluat din ziarul „Comunistul” din 21 mai 2003, care se finalizează cu genericul „și așa stau lucrurile când interesele personale ale politicienilor prevalează asupra celor de stat”.

Jurnaliștii sunt mult mai dependenți de sursele oficiale de informare decât se pare la prima vedere și, deci, pot fi involuntar predeterminați la manipulare. Într-un mediu sărac în surse de informare și în care comunicarea instituțională este centralizată și puternic ierarhizată, libera informare, obiectivitatea mesajelor rămân simple doleanțe.

O tehnică de manipulare utilizată pe larg este propaganda, care constă în transmiterea către un public a informației care trebuie salută pentru aceasta și care nu este percepută de informator ca mincinoasă, ci dimpotrivă ca expresie a singurului adevăr existent. Propaganda constituie acțiunea de convingere prin instigare, ce tinde să înlocuiască rațiunea cu impresionabilitatea, ștergând linia de demarcație între adevăr și fals [7, 9]. Prima lege a propagandei este legea conversării individului, pe care politicienii noștri știu foarte bine s-o aplice. La întâlnirile lor cu masele sugerează mai întâi în note foarte pesimiste situația creată ca rezultat al politicii de guvernare a puterii (ne referim la toate guvernele, care s-au perindat până în prezent). Apoi, tot ei, lasă să se întrevadă ieșirea din această situație dezastruoasă, care poate fi realizată doar cu acțiunile și politica propusă de aceștia.

Cu prilejul campaniilor electorale, partidele rivale caută să-și mascheze eșecurile și înfrângerile prezentându-și platformele sub o lumină favorabilă, contestând totodată imaginea adversarului. Atunci când păstrarea secretului se dovedește dificilă, se caută deturnarea atenției către o acțiune falsă sau se încearcă deturarea adversarului făcându-l să tragă concluzii greșite privind scopul proiectului. Aici scopul este de a oferi o falsă percepere a realității sau de a crea în cele mai mici amănunte o realitate falsă. Dezinformarea este o manipulare a opiniei publice în scopuri politice, utilizând informații tratate cu mijloace deturnate.

Cotidienele, publicațiile săptămânale, lunare, trimestriale, chiar și atunci când tratează subiecte asemănătoare o efectuează în moduri diferite. Presa rămâne mult mai exigentă decât imagine, în special când este vorba de analiza unei realități. Este mult mai ușor de a vorbi și a convinge, decât a scrie și a convinge. Informarea sub forma publicării unor evenimente, fapte și idei este întotdeauna

într-o oarecare măsură creatoarea unei anumite ordini în cadrul sistemului socio-istoric în care acționează.

Cea mai eficientă armă împotriva manipulării politice este conștiința liberă și activă a fiecăruia și lupta pentru o transparență mediatică adecvată unui stat democratic. Aria manipulărilor politice cuprinde evaluarea transformărilor economice și sociale efectuate în fazele inițiale și ulterioare ale tranziției, diagnosticarea actualei situații social-economice și politice, prognozarea evoluției societății în perspectivă. În aceste probleme majore își încrucișează spadele diverse forțe politice, fiecare din ele atacând inamicul de pe pozițiile și prin vizitele sale deosebite.

Nu avem obiecții în legătură cu aceasta, cu atât mai mult, că diversitatea opiniilor, opțiunilor și intereselor este o condiție a pluralismului politico-ideologic, consfințit prin prevederi constituționale directe. Însă, pentru toți trebuie să existe o măsură, pe care, după cum demonstrează practica tranzițională de până acum, prea puțini sunt înclinați s-o respecte cedând câte ceva din ambiții și velleități. În schimb există multe exemple elocvente când forțele politice din opoziție manipulează în fel și chip opinia publică pentru a produce criza guvernului în exercițiu, criza puterii stăpânitoare în general, utilizând în acest scop orice mijloace, unele din care anticonstituționale și ca atare ar fi oportun să fie sancționate. Dar guvernării trec cu vederea și sub tăcere astfel de comportamente ca nu cumva să fie învinuiți în “autoritarism” sau în încălcarea drepturilor și libertăților democratice. Eficientizarea funcționării puterii de stat și asigurarea ordinii sociale cer ca respectarea legilor să fie o condiție inalienabilă în activitatea tuturor forțelor politice din țară.

Bibliografie:

1. Scwartz G. Politica și presa prezintă puterea a patra în stat. - Iași, Institutul European, 2001.
2. Boncu S. Presa - câine de pază al democrației. - București, Lincora, 1998
3. Coman M. Introducere în sistemul mass mediei. - Iași, Polirom, 2004
4. Moulin, du, Laberthete, de, A. Manipularea în relațiile publice - București, Antet, 1999
5. Bondrea A. Opinia publică și dinamica schimbărilor din societatea românească în tranziție. - București, 1998
6. Pop D. Mass-media și politica. - Institutul European, 2000
7. Thoveron G. Comunicarea politică azi. - Oradea, Antet, 1996

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ruslan TANASĂ, doctor în științe politice, conferențiar

---

ROLUL PARTICIPĂRII POLITICE ÎN PROCESUL DE DEMOCRATIZARE A REPUBLICII MOLDOVA

Ana GORBAN

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea
Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Lector, magistr

L'auteur examine le rôle de la participation politique dans le procès complexe de la démocratisation de la société moldave. L'analyse est structurée selon le critère temporaire. Ainsi, on étudie la place et la spécificité des formes de la participation politique à chaque étape du devenir et du développement de la structure de l'État moldave. En particulier, on prend en considération les aspects électoraux, de protestation et ceux institutionnels de l'activité politique. L'auteur arrive à la conclusion que bien que la participation politique a joué un rôle définissant dans l'établissement et la formation de l'ordre démocratique en Moldova, il se trouve à la période initiale du développement et se caractérise pour l'essentiel par la spontanéité, la collectivité et la médiation des agents mobilisants en la personne des partis et des mouvements associatifs. Seule en ce qui concerne la forme développée de la participation politique en Moldova est l'activité électorale des élites et de la population.

Democrația este un model de guvernare fundamentat pe suveranitatea poporului, pe participarea cetățenilor la treburile obștești în calitate de membrii responsabili ai organismului social.

Fenomenul participării politice reprezintă un sistem integral și complex de recrutare a cetățenilor în politică. El include o varietate covârșitoare de forme participative – de la cele simple, elementare până la unele superioare caracteristice liderilor politici. În ultimă instanță participarea politică se prezintă în calitate de „output” (funcția de ieșire), ca efect real al unui anumit model comportamental, ca reflectare și manifestare a proceselor specifice de socializare politică, a eficienței acesteia. O tradiție neîntreruptă a teoriilor democrației a dat o atenție tot mai mare participării politice a cetățenilor, aceasta fiind interpretată ca un mijloc principal în apărarea drepturilor personale, ca o îndatorire cetățenească, ca un indiciu al bunăstării politice a societății și în sfârșit, ca o condiție sine qua non a democrației.

Orânduirea democratică nu se poate afirma și a deveni eficientă fără o cultură politică corespunzătoare a populației. Reformele democratice instituționale neasigurate de implicarea activă a cetățenilor în procesul de guvernare s-au dovedit a fi formale și neefective. Dacă în statele cu tradiții democratice formate și

înrădăcinate adânc în conștiința maselor, cu instituții eficiente de control asupra guvernului o parte din cetățeni poate să-și permită o anumită alienare de la viața politică, atunci în acele țări care s-au eliberat recent de regimuri totalitare și autoritare îndepărtarea în masă de la viața politică poate provoca consecințe sociale grave. Deși în condițiile unui stat democratic nu toți indivizii pot influența real asupra procesului decizional, anume de la caracterul conștient al alegerii și activismului majorității de cetățeni depinde respectarea în cadrul politicii de stat a intereselor diferitor categorii și grupuri de populație, competența și responsabilitatea elitelor guvernamentale.

Procesul anevoios de tranziție a societății moldovenești, însăși crearea unui stat moldav independent și suveran a fost premeditată de participare politică de tip neconvențional exprimată în mai multe mișcări de protest în masă în jurul problemelor de ordin național (activitatea Frontului Popular la sfârșitul anilor '80 - începutul anilor '90). Angajarea oamenilor în sfera politicului a fost stimulată de procese dezintegraționiste din URSS, de acutizarea problemelor de ordin național și de promovarea ideilor democratice. Culmea activismului protestatar s-a încadrat în perioada anilor 1990-1991, fiind un merit al forțelor democratice noi susținute de un număr covârșitor al militanților [3, 125], această perioadă fiind uneori numită „democrație de miting”.

Datorită formării bazei instituțional-juridice de ordin democrat în Moldova au început să apare forme noi de activism socio-politic necunoscute și nepracticate anterior. În afara de acțiunile de protest acestea au fost alegerile democratice bazate pe concurență (alegerile în Sovietul Suprem al RSSM din 1990 – prezența la vot a 83,43% din alegători înscriși în liste electorale) [5, 172]. A avut loc democratizarea formelor de participare politică și instituționalizarea acestora în partide politice și organizații non-guvernamentale, au fost puse bazele pluripartidismului și adoptate actele normative de reglementare a activității organizațiilor nou-apărute.

Astfel, în perioada anilor 1988-1991 au fost puse fundamentele societății civile autohtone, a fost creată în forma ei incipientă baza instituțională a participării politice din țară. Anume participarea politică în forma ei spontană și neconvențională a fost mecanismul principal de liberalizare profundă a vieții socio-politice din republică. Specificul acestui activism a ținut de politizarea excesivă a societății, în condițiile căreia primele organizații socio-politice de alternativă au luat naștere din rândul maselor, „de jos”, care implicându-se în procese de democratizare au asimilat caracteristicile formațiunilor politice. Instituționalizarea participării a fost una mai mult formală, deoarece partidele și alte organizații socio-politice nou-apărute au fost în marea lor majoritate încă destul de slabe, preocupate de căutarea propriei identități [7, 28-29] în condițiile unui pluralism neconsolidat.

În perioada afirmării suveranității și independenței (1992-1994) participarea politică a fost modelată de procesul de constituire a statalității moldovenești și consolidarea principalelor agenți ce articulau interesele politice și canalizau activitatea socială a maselor – partide, grupuri de influență, organizații nonguvernamentale, sindicate. Astfel, partidele politice își afirmă statutul de principali actori ai concurenței electorale în condițiile stabilirii unui pluralism politic real pe baza condițiilor egale pentru toate formațiunile politice în lupta lor pentru acapărarea puterii de stat, aceste noi reguli de joc politic fiind testate în cadrul alegerilor parlamentare din 27 februarie 1994 (prezența la vot – 79,31%). Ca efect partidele politice au primit o motivație puternică de a căuta susținere socială și de a se poziționa anume ca agenți ai promovării intereselor populației. Însă poporul a neglijat în mare parte oferta mai multor formațiuni politice de participare indirectă în procesul decizional în calitate de membru sau simplu simpatizant. În pofida numărului relativ mare de partide formal înregistrate, adeziunea cetățenilor la formațiunile politice rămânea scăzută sau denota de mai multe ori o opțiune conjuncturală [3, 44-45].

A fost soluționată problema delimitării formațiunilor politice de organizații obștești prin determinarea statutului juridic al acestora. Rolul politic al organizațiilor non-guvernamentale consta în faptul că ele, fiind elemente ale societății civile, interacționau activ cu formațiunile politice, asigurau legătura între societate și stat, participau indirect la procesul legislativ, realizând într-un mod sau altul influență și presiune asupra clasei politice prin organizarea acțiunilor de masă (mitinguri, manifestări și alte măsuri de protest). În așa mod, ele optau pentru luarea deciziilor politice favorabile lor, fără a participa nemijlocit la procesul de adoptare a acestora și fără a purta răspundere politică pentru consecințele și efectele survenite în urma luării unor asemenea decizii [3, 42].

Cât privește participare protestatară, în perioada anilor 1993-1994 s-a înregistrat reducerea acțiunilor de protest în societatea moldovenească, în primul rând din motivul că în urma venirii la putere a acelor forțe, care au fost sprijinite de mase (în cadrul alegerilor din 1990), s-a micșorat obiectiv motivația celor din urmă de a se implica în participarea protestatară, iar în al doilea rând, din cauza scăderii nivelului de încredere în acțiunile de protest ca mijloc eficient de realizare a unor scopuri. De asemenea, reducerea nivelului de activism protestatar s-a datorat înrăutățirii nivelului de trai a populației, în general, în condițiile tendinței de stabilire a unor noi forme de relații sociale [3, 125].

Astfel, specificul participării politice din această perioadă a fost condiționat de noile condiții complexe de viață, în care oamenii erau orientați spre eforturi individuale și nu spre cele instituționale și colective. A avut loc o diferențiere a atitudinii oamenilor față de politică, în general, și față de exprimarea protestului, în special [3, 81]. În același timp, apariția și funcționarea mai multor formațiuni politice, punerea bazelor politico-juridice ale afirmării pluralismului politic și a

pluripartidismului, concurența electorală a agenților politici a condus la consolidarea sistemului instituțional al participării, însă fără valorificarea și eficientizarea cuvenită a acestuia.

Perioada anilor 1994-2000 a fost axată pe stabilirea și afirmarea sistemului constituțional, unde raporturile dintre individ și stat au fost modelate de drepturi și libertăți fundamentale recunoscute cetățenilor, printre care dreptul de vot și dreptul de a fi ales, libertatea opiniei și a exprimării, libertatea întrunirilor, libertatea partidelor și a altor organizații social-politice, dreptul de a întemeia și de a se afilia la sindicate, dreptul la grevă, dreptul de petiționare. Instituțiile politice democratice din țară ca subiecți colectivi ai participării au putut să-și fundamenteze activitatea lor politică pe o bază normativă de valoare superioară, care a determinat locul și rolul lor în sistemul politic autohton la nivel național și local (alegerile în Adunarea Populară a Găgăuziei din martie 1995).

Pe lângă adoptarea Constituției a fost adoptat „Codul cu privire la alegeri” (noiembrie 1997), au fost desfășurate în noiembrie-decembrie 1996 alegerile Președintelui Republicii Moldova pe bază de concurs (prezența la vot – 70,11%), alegerile locale din 1995 (prezența la vot – 60,02%) și 1999 (prezența la vot – 58,45%), alegerile parlamentare din 1998 (prezența la vot – 69,12%). Experiența de participare la alegerile parlamentare, prezidențiale și locale a sporit influența partidelor și organizațiilor social-politice asupra societății moldovenești.

În cadrul perioadei analizate s-a evidențiat un rol aparte și a organizațiilor non-guvernamentale, activitatea cărora a început să fie reglementată printr-o lege specială, care a legalizat dreptul cetățenilor de a înființa organizații obștești. În perioada de la 1 februarie 1997 până la 15 aprilie 2000 la Ministerul de Justiție au fost înregistrate aproape 1000 de formațiuni obștești, iar reînregistrate aproape $\frac{1}{4}$ din formațiunile existente anterior, numărul lor crescând în anul 2001 până la 2758 [3, 39]. Acestea devin tot mai diversificate după sfera de activitate și obiectivele care își propun. Astfel, poate fi adus exemplul Institutului de Politici Publice, care din 1998 efectuează monitorizarea opiniei publice din țară, prezentând „Barometrul de opinie publică”.

Însă trebuie de remarcat că boom-ul natalității formațiunilor obștești nu putea fi apreciat drept un indicator al democratizării integrale și uniforme a societății, odată ce majoritatea covârșitoare a lor se afla în capitală. Cu atât mai mult, activitatea ONG-urilor era deseori folosită în scopuri comerciale și politice, ceea ce evident discredita statutul lor [6, 8].

Participarea neconvențională a cunoscut o amploare generată de înrăutățirea bruscă a situației social-economice din țară în a doua jumătate a anilor '90, populația fiind dezămăgită de modalitățile și mijloacele legitime de soluționare a conflictelor sociale și predispusă prin urmare spre diverse mișcări spontane de masă. În acest context s-a înscris desfășurarea pichetărilor sediului Guvernului

Republicii Moldova din iulie 1997, decembrie 1998, ianuarie și iunie 1999, cu participarea tuturor sindicatelor Federației Generale a Sindicatelor din Republica Moldova. Printre altele, constatăm participarea activă a organizațiilor non-guvernamentale în diferite acțiuni de protest în calitate de grupuri de presiune.

Dinamica perioadei de față a cunoscut de asemenea o formă specifică de participare politică cum este referendumul. Astfel, la 23 mai 1999 a avut loc referendumul consultativ privitor la modificarea formei de guvernământ din republică semiprezidențială în republică prezidențială. Scopul desfășurării lui a urmărit anumite interese a unor actori politici în condițiile concurenței diferitor grupuri. Prin urmare, se poate de afirmat că practica utilizării referendumurilor în Republica Moldova diferă esențial de situația din statele occidentale. Deciziile la problemele importante cu care se ciocnește țara pe calea democratizării și constituirii identității sale sunt luate practic exclusiv de către elită fără participarea poporului.

Astfel, constatăm că perioada stabilirii sistemului constituțional în Moldova a fost însoțită de o dezvoltare multilaterală a fenomenului participativ: a formelor legitime și protestatate de activism politic, mediate de partide și ONG-uri, manifestate la nivel național și local, prin alegeri și referendum. Însă eficiența acestora a rămas una foarte redusă, odată ce ele s-au produs în condițiile unei culturi politice conflictuale, fragmentare și paternaliste.

Ultima etapă din studiul de față este cea între anii 2000-2008, care mai poate fi numită perioada „democratismului paternalist”. Am putea spune că începutul acestei etape a fost marcat de caracterul conflictual al culturii politice autohtone care a atins în acest caz punctul său culminant și s-a declanșat într-o criză acută a sistemului parlamentar, condiționat inclusiv de slăbiciunea organizațiilor social-politice autohtone, instituționalizarea insuficientă și personalizarea excesivă a puterii partinice, lipsă de bază socială puternică și bine determinată, activizarea sporadică a partidului numai în perioada campaniilor electorale. Ansamblul acestor factori a favorizat evidențierea și dezvoltarea tendințelor autoritare în viața politică, care la rândul său au conservat și deci au agravat aceste vicii nefaste ale sistemului autohton de instituții democratice.

În același timp, în vederea limitării influenței partidului de guvernământ, partidele politice și formațiunile societății civile au încercat să se consolideze, ceea ce a determinat scăderea bruscă a numărului lor, depășind etapa pluripartidismului extrem – dovadă a unui proces politic dezorganizat.

Merită atenție specificul comportamentului electoral al cetățenilor în cadrul alegerilor naționale și locale din această perioadă, cu atât mai mult că se știe că alegerile activează participarea politică a populației, iar comportamentul electoral este cea mai obișnuită și răspândită formă de implicare în politică. În cazul alegerilor parlamentare din 2001 (prezența la vot – 67,5%) și din 2005 (prezența la vot – 69,16%) activismul electoratului s-a dovedit a fi unul tradițional înalt,

însă această rată ridicată de participare la alegeri a corelat în primul caz cu votul protestatar al populației dezamăgite în rezultatele primului deceniu de guvernare a democrațiilor [9, 28-89].

Privind alegerile din 2005 trebuie de remarcat că în urma ridicării pragului electoral de trecere în parlament multe formațiuni politice înregistrate în general s-au abținut de la participare la alegeri (dacă în 2001 au candidat 17 partide și blocuri, atunci în 2005 numai 10), ceea ce a demonstrat că criza sistemului politico-partinic autohton nu a finisat, ci a trecut mai curând în faza latentă, de stagnare. Un semn care a confirmat indirect această presupunere a fost implicarea activă a societății civile care într-un fel a încercat să compenseze apatia în creștere din partea electoratului și s-a prezentat în cadrul alegerilor din 2005 ca un actor independent și influent al procesului electoral, și anume structura cunoscută ca „Coaliția-2005”, compusă din 193 de organizații non-guvernamentale. Aceasta a inițiat și a desfășurat o campanie vastă de mobilizare a alegătorilor și de monitorizare a alegerilor, ceea ce a devenit posibil datorită susținerii și finanțării din exterior, cât și sub influența „revoluției oranj” din Ucraina [10, 73]. Nivelul destul de înalt de prezență a alegătorilor la votare a dovedit eficiența acțiunilor întreprinse de sectorul non-guvernamental și a devenit o testare specifică a viabilității acestuia.

Este necesar să spunem câteva cuvinte despre participarea electoratului la alegerile locale și alegerile primarului capitalei. Dacă în primul caz prezența la vot, fiind mai joasă decât în cadrul alegerilor naționale, totuși s-a încadrat în tradiția neîntreruptă a participării electorale înalte, atunci în cel de-al doilea caz aceasta s-a dovedit a fi semnificativ mai joasă, în unele cazuri fiind mai mică de pragul necesar pentru validarea alegerilor. O asemenea situație a avut loc în anul 1995 și s-a repetat în 2005. Aici trebuie să precizăm că pragul necesar pentru validarea alegerilor primarului capitalei a fost redus în 1999 de la 50% până la 33%, ceea ce temporar a permis evitarea situației unor alegeri nevalide. Însă în anul 2005 în cadrul alegerilor anticipate ale primarului capitalei prezența la vot iarăși nu a atins pragul minim necesar și a constituit 26,97%. Până la sfârșitul anului au fost organizate încă trei tentative de scrutin, în total patru, toate având aceeași soartă de a fi recunoscute ca nevalide. Prin urmare, s-a recurs la reducerea pragului pentru validarea alegerilor până la 25%.

Un asemenea absentism poate fi explicat cât printr-o componență neatractivă a ofertei electorale întruchipate de candidați, atât și prin apatie și indiferență politică a electoratului capitalei, care, cum demonstrează statisticile, tradițional este mai pasiv la votare [4].

Trecând la capitolul participării neconvenționale din perioada nominalizată putem menționa că aceasta a fost o etapă calitativ nouă în dezvoltarea mișcărilor protestatate din Republica Moldova determinată de unele transformări și procese semnificative în rândul reprezentanților elitei politice. Criza politică profundă

condiționată în mare măsură de venirea la putere a Partidului Comunist din Republica Moldova a fost marcată de numeroasele acte de protest organizate de opoziția parlamentară. Comportamentul protestatarilor a luat forme radicale și extremiste, cum ar fi, de exemplu, arderea simbolurilor naționale a unui stat străin – Federația Rusă (noiembrie 2003), care a fost anterior declarată, în mod oficial, primul partener strategic al Republicii Moldova.

În linii generale, impactul acestor acțiuni protestatate asupra spațiului social-politic din țară a fost unul covârșitor contribuind la realizarea stării acumulate de nemulțumire față de activitatea partidului majoritar.

În cele din urmă se poate conchide că formele participative de masă și, în special, cele de protest pot fi generate de un spectru vast de factori de ordin politic, social și economic. Însă realizarea practică a activismului protestatar este condiționată de prezența unor actori politici destul de dezvoltați (partide, mișcări, organizații, infrastructuri). Trebuie să recunoaștem că cetățenii republicii nu posedă idei politice coerente și pot să formuleze doar judecăți protestatoare la adresa regimului. Atributele date, cât și mai multe altele ale societății civile s-au caracterizat de un nivel scăzut de instituționalizare și de eficiență în realitățile societății moldovenești.

Încercând tragerea unor concluzii constatăm că instaurarea inițială a normelor și instituțiilor orândurii democratice s-a datorat formelor colective de participare politică de ordin neconvențional. În același timp, odată cu liberalizarea proceselor sociale din republică, cu proclamarea suveranității și independenței ei, cu demararea întregului mecanism complex de democratizare a societății noastre poporul a suportat o „terapie de șoc” nu numai din perspectiva unei implementări fulgerătoare a noilor reguli de viață socială și economică, ci și din punctul de vedere al unei revizuirii cardinale a standardelor culturii politice la nivel de conștiință și comportament.

Paradoxul a constat în aceea, că necesitatea dezvoltării culturii politice participative în vederea intensificării și eficientizării tranziției democratice s-a manifestat în condițiile unui paternalism evident al populației în relațiile ei cu puterea moștenit de la societate totalitară. Nici elita politică nou-afirmată nu a avut experiență necesară în procese de gestionare cu resursele puterii, cât și în stabilirea unui dialog productiv cu cei guvernați. Un factor agravant care a modelat contextul specific al acestor procese a fost înrăutățirea tuturor parametrilor ai vieții sociale. În atare condiții potențialul participativ al tânărului stat moldovenesc s-a redus la concurența electorală și procedura alegerilor, pe de o parte, și reacția în mare parte destructivă a poporului în forma de proteste la rezultatele guvernării celor noi-aleși, pe de altă parte. Aceasta din urmă însă cu condiția depășirii apatiei față de politică și a prezenței unui agent ce putea mobiliza populația la careva forme de exprimare a protestului.

Astfel, participarea politică a societății moldovenești în condițiile tranziției democratice poate fi caracterizată la nivel de masă ca una prematură, instabilă, cu înclinare spre forme radicale – sau a apatiei totale și lipsei de interes față de politică (nivelul de interes al populației țării pentru politică este în continuă descreștere – de la 28% de cei care sunt interesați foarte mult sau mult în noiembrie 2004 la 14% în octombrie 2008), a absenteismului electoral și votului protestatar, sau a nesupunerii civice destructive, a acțiunilor de protest în masă. Spre regret, prima extremă a devenit în prezent un standard atitudinal și acțional, obișnuit pentru majoritatea populației autohtone, condiționat de criza profundă a legitimității puterii politice (40% din populația adultă a țării susține că alegerile din Republica Moldova nu se desfășoară liber și corect), dezamăgirea în viața politică și actorii ei în general (circa 52% din populația chestionată este de părerea că Republica Moldova nu este guvernată de voința poporului), neîncrederea în principalele instituții sociale și politice (instituțiile statale continuă să fie taxate cu o încredere redusă din partea populației, principalele instituții ale statului cum ar fi Guvern, Parlament și Președinție înregistrând o scădere continuă a nivelului de încredere în ultimii 4 ani: Guvern – de la 47% în 2004 la 30%, Parlament – de la 45% la 31%, Președintele țării – de la 56% la 38%). Cele mai mici cote de încredere sunt înregistrate pentru partidele politice (14% au foarte multă sau oarecare încredere), sindicate (16%) și poliție (28%)), lipsă de credință în eficiența participării politice (percepția populației privind influența asupra procesului de decizie la nivel local și național se află în descreștere lentă, dar continuă pe parcursul ultimilor 3-4 ani) [1]. Cu toate acestea, un moment pozitiv constituie activismul electoratului, prezența la vot nefiind de obicei mai joasă de 60-70% cu excepția alegerilor locale, în timp ce opțiunea electorală propriu-zisă se caracterizează ca una în mare parte nerațională, afectivă, accidentală, etc.

Credem că atâta timp cât democratizarea societății moldovenești nu va fi asigurată cu o cultură politică participativă, cât în loc de o participare „de jos”, autonomă și conștientă vor persista manipularea și mobilizarea coercitivă, cât partidele și ONG-urile vor rămâne în viziunea populației simple instrumente de realizare a intereselor corporative de grup, în Republica Moldova se va păstra un regim de „democrație imitativă”, unde elita și poporul există în lumi paralele nefiind receptive unul față de altul și neavând motivații solide de revizuire a stereotipurilor proprii de conștiință și comportament politic. Punctul de pornire în acest cerc vicios trebuie să devină investirea cât mai activă în tânăra generație prin perfecționarea sistemului de socializare politică, de învățământ, de garanții sociale.

Bibliografie

1. Barometrul de Opinie Publică – octombrie 2008, efectuat de Institutul de Politici Publice (<http://ipp.md/barometru1.php?l=ro&id=34/>, accesat la 12 decembrie 2008) .
2. Coman A. Formațiunile sociale ale Moldovei: particularitățile constituirii. // Moșneaga V. (Coord.) Pluripartidismul în Moldova: esența și specificul formării. – Chișinău: CAPTES, 2000, pp.36-41.
3. Frunțașu P., Rusnac G. Republica Moldova pe calea democratizării. Probleme, concepte, teorii. – Chișinău: USM, 2000.
4. Moșneaga V., Rusnac G., Tanasă R. Activismul electoratului în Republica Moldova (analiza politologică). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. – Chișinău, USM, 2002, pp.37-61.
5. Solomon C. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chișinău, CAPTES, 2001, pp.162-175.
6. Tăbârță V. Relația ONG - politica și implicațiile ei asupra formării culturii politice. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica). №2 (XXV), 2004. - Chișinău: USM, 2004, pp.63-70.
7. Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chișinău: USM, 2002, c.23-83.
8. Мошняга В., Коман А., Руснак Г. Политическая культура и участие: специфика неправительственных организаций в переходных постсоциалистических обществах. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. – Chișinău: USM, 1999, c.107-112.
9. Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. – Chișinău: USM, 2001, c.28-89.
10. Мошняга В., Танасэ Р., Руснак Г. Парламентские (2005) выборы в Республике Молдова: специфика, стратегии, результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XXX), 2005. – Chișinău: USM, 2005, c.61-121.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ion SANDU, doctor în științe istorice, profesor

ROLUL PRINCIPIULUI ECHITĂȚII SOCIALE ÎN DEMOCRATIZAREA REPUBLICII MOLDOVA

Iulia GORINCIOI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea
Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice,
Doctor în filosofie, Conferențiar

Dans l'article l'auteur essaie d'élucider non seulement les aspects théoriques du problème de l'équité sociale, mais aussi fait une analyse objective de la situation actuelle de la société moldave.

Faisant une analyse dialectique de l'évolution des transformations démocratiques de la République de Moldova, l'auteur mets en évidence les problèmes et aussi les réussites de ce processus. Il assure les conclusions par des chiffres statistiques. Ainsi dans cet article on présente la dialectique des évolutions des problèmes impérieux comme la combat de la corruption, la lutte contre le chômage, minimiser la pauvreté etc.

Problema echității sociale este o problemă deosebit de complexă. Termenul echitate (drept) este destul de echivoc și este folosit de omul modern în foarte multe domenii și sensuri diferite: justiție, economie, educație, asistență socială, politică, cultură, mass-media, sănătate etc. În toate aceste domenii echitatea se ghidează după o serie de principii încadrate într-o etică a echității sociale. Echitatea socială este un mijloc prin care se realizează o coeziune socială, nu în sensul uniformizării indivizilor și societății în ansamblu, ci în sensul participării active și responsabile la procesele și mecanismele democratice din societate cu scopul ca fiecare persoană să-și realizeze la maxim posibil dezideratele spre care aspiră. De aceea, fiecare persoană v-a căuta să acționeze, fie în mod individual, fie relaționând cu alte persoane. În acest fel, dezideratul individual este dependent atât de alte persoane, cât și de instituțiile și practicile societale. De aceea, procesul de minimizare sau maximizare a limitării îndeplinirii unui deziderat individual trebuie privit în complexitatea comportamentelor individuale sau instituționale, care se referă pentru un anumit context, o anumită perioadă temporală și o anumită societate. Cu alte cuvinte, este vorba despre generarea unui cadru de acțiune în care egalitatea de șanse, prin diversele sale dimensiuni, să primeze în multiplele accesări de servicii publice. Astfel, egalitatea de șanse, poate fi considerată ca fiind o componentă, mai mult sau mai puțin intrinsecă principiului echității sociale.

Pentru noi echitatea socială înseamnă promovarea și implimentarea în practică a unor înalte standarde privind calitatea vieții pentru populația țării, liberta-

tea fiecărui cetățean de oprimare și umilire, de sărăcie și foame, de frica de șomaj, boli și bătrânețe.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea J.Rawls, avansând abordarea echității sociale în sensul evoluției aspirațiilor umane, formulează principiile dreptății [1, 39]:

(1) fiecare persoană are un drept egal la cel mai larg sistem de libertăți egale de bază, compatibil cu un sistem similar de libertăți pentru toți ceilalți;

(2) inegalitățile sociale și economice trebuie să fie astfel încât:

a. să asigure cel mai mare beneficiu pentru cei mai puțin avantajăți membri ai societății;

b. funcțiile și pozițiile să fie deschise tuturor în condiții de egalitate echitabilă de șanse.

J.Rawls nu sugerează o uniformizare a întregii comunități, ci o acordare de șanse sau oportunități pentru cei care posedă capacități și demonstrează performanțe, dar nu posedă mijloace. Este drept ca o persoană să-și urmărească dezideratul, dacă prin acțiunea sa va favoriza realizarea dezideratelor altor persoane. Totodată, J.Rawls admite situații de inegalitate în favoarea unor membri ai comunității în baza cărora ceilalți membri ai comunității sunt avantajăți. Conform acestui considerent sunt permise inegalitățile care prin beneficiile și răspunderile întreprinse avantajează pe alții. În această perspectivă se înscrie prestigiul, obligația de a plăti impozite, deținerea de posturi și funcții, salariul, averea etc.

Această abordare pune accentul pe libertatea și egalitatea în fața alegerii. Echitatea socială oferă posibilitatea de participare egală în procesul alegerii și accesării unor poziții sociale în funcție de capacitățile deținute și de categoriile sociale ale indivizilor. În acest sens, echitatea socială nu reprezintă un panaceu pentru rezolvarea tuturor problemelor unei societăți, dar este o soluție contractuală pentru sporirea coeziunii dintre actorii care participă în procesul de alegere și accesare a pozițiilor sociale [2, 148]. Demersul este extrem de util pentru aspirațiile statelor aflate în proces de tranziție către crearea unor economii de piață, competitive și societăți deschise, juste și participative, cum tinde să devină și Republica Moldova.

La modul general echitatea ne apare ca un criteriu moralo-etic fundamental pentru compararea acțiunilor subiecților, în corespundere cu care se realizează remunerarea și aprecierea fiecăruia în forma unor sau altor consecințe [3, 28]. În calitatea unei funcții sociale fundamentale echitatea asigură proporționalitatea, balansarea și simetria acțiunilor mutuale ale subiecților, controlează calitățile care propriu-zis formează și constituie relațiile sociale ca atare. Ea este înțeleasă ca concordanța dintre rolul sau funcția practică pe care o are omul în societate și statutul lui social [4, 44-46].

Care este starea problemei echității sociale în procesul de democratizare al Republicii Moldova?

Lansarea și implementarea reformelor economice în Moldova, urmate imediat după destrămarea URSS, a avut loc în condiții deosebit de dificile, care încă de la startul tranziției au fost marcate nu numai de instabilitatea și situația social-politică tensionată din țară, dezmembrarea teritorială a republicii (Transnistria) și lipsa unei baze legislative perfecte, dar și de autodistrugerea rapidă a economiei, de întreruperea relațiilor de producție din spațiul ex-sovietic, de exodul de cadre calificate, de scumpirea materiilor prime și resurselor energetice importate, de pierderea piețelor de desfacere – fapt ce a provocat deteriorarea catastrofală a nivelului de viață, expansiunea fenomenului de sărăcie și generarea unui întreg spectru de probleme sociale - de la prăbușirea ratei creșterii naturale a populației la valori negative până la inechitatea flagrantă și înstrăinarea socială a unor largi părți ale societății. Chiar și în a.2002, după 10 ani de tranziție, s-a înregistrat o cotă de peste 40% din populație a persoanelor aflate sub pragul absolut al sărăciei. Sărăcia, însă este o stare care se caracterizează prin lipsa de acces la bunurile materiale, sociale și morale, existente în societatea dată la un anumit moment și în baza cărora se formează sentimentele de inechitate socială, tensiune socială, disconfort social. Astfel, sărăcia trebuie percepută nu numai ca o categorie economică, dar și socio-psihologică. În acest context efectul cumulative al costurilor sociale ale tranziției își găsește reflectarea în Indicele Dezvoltării Umane (IDU) calculat de ONU și care înglobează o sinteză a principalilor parametri sociali (demografie, învățământ, sănătate și standarde de viață), constituind drept bază pentru analizele comparative internaționale, care pentru Republica Moldova a coborât de la 0,757 în 1992 la 0,689 în 1995, puțin ameliorându-se în 2000 (0,700). Și dacă în 1994, potrivit ratingului ONU după acest indicator, Moldova se plasa pe locul 75 în lume, atunci în 1995 republica noastră a coborât pe locul 81, în 1997 – pe locul 110, în 1999 și 2000 pe locul 104 și respectiv 102. În pofida ameliorării neesențiale a IDU în ultimii ani, Republica Moldova, totuși, mai rămâne în grupul statelor cu „nivel mediu al dezvoltării umane, fiind învecinată de Albania, Tunisia, Indonezia, El Salvador și alte țări în curs de dezvoltare [5, 112].

Privatizarea, liberalizarea și deschiderea economiei n-au impulsionat creșterea așteptată a producției și înviorarea economiei țării, crearea noilor locuri de muncă și oferirea ajutorului social din partea statului persoanelor celor mai sărace. Rezultatele economice ale unei asemenea privatizări au fost pur și simplu dezastruoase. Modelul ales de privatizare trebuia, și practic a rezolvat prima problemă, transferarea proprietății din mâinile statului, dar nu a creat acea clasă reală de proprietari, când fiecare cetățean deține o porțiune mică a patrimoniului de stat ca sursă de existență. Privatizarea în masă nu a atins principalele sale scopuri: I) transformarea cetățenilor în proprietari reali - calitate care ar fi asigurat o sporire a veniturilor acestora; II) obținerea unor venituri substanțiale în buget în urma vânzării patrimoniului; III) atragerea masivă a investițiilor locale și

străine; IV) modernizarea economiei, sporirea competitivității mărfurilor și serviciilor; V) asigurarea unor ritmuri accelerate de creștere economică; VI) crearea clasei mijlocii - baza existenței în stat a unei societăți democratice și stabile.

De fapt, a fost pierdut controlul statului asupra unor active în valoare de miliarde de lei, frecvent manipulate în mod fraudulos de către managerii întreprinderilor și ai fondurilor de investiții. Treptat, în țară a înflorit corupția, transformându-se dintr-un fenomen excepțional într-o tradiție cvasiculturală, socialmente acceptată. Menținerea societății ca ansamblu unit este inseparabilă de realizarea unui anumit ideal al dreptății. Din acest punct de vedere, unul din semnele dezagregării legăturilor sociale este corupția, întemeiată pe capacitatea unora de a profita de sistem și de a se plasa prin aceasta în afara sferei dreptății. Corupția, definită ca abuz de influență, este o problemă politică și nu morală: ordinea socială în întregul ei este nedreaptă atunci când ceea ce este permis unora este interzis altora. Ea există la toate nivelurile și este alimentată de posibilități și stimulente pe care le creează sistemul de guvernare. Funcționarii corupți, persoanele agere și cu relații au pus mâna pe cele mai importante active, au admis privatizări ilicite și vânzări de proprietate de stat peste hotare, au fost implicați în importuri de hidrocarburi în absența oricărei transparențe, în anularea ilegală a obligațiilor fiscale, în direcționarea administrativă sau politică a creditelor bancare preferențiale etc. Bunăoară, în anul 1999 în urma unor investigații a companiei Transparency International Moldova a fost inclusă în grupul celor mai corupte 25 de țări din lume. La cel mai înalt nivel este recunoscut că în Republica Moldova corupția a pătruns în toate sferile de activitate, inclusiv în sferile superioare de stat și organele de drept. Aceste date indică la adâncirea și răspândirea tot mai largă a corupției în Republica Moldova. Conform calculului indicelui percepției corupției în Moldova în anul 2000 a constituit 2,6 (unde 10 este lipsa totală de corupție, iar 0 – corupție totală). După indicele percepției corupției Moldova este plasată pe locul 76 din 99 de state.

Nerespectarea legilor, deciziilor judecătorești și slăbiciunea aparatului de stat au încurajat economia subterană care s-a extins considerabil și a dus la apariția unui cerc vicios al corupției, activităților latente de antreprenoriat, a redus veniturile la bugetul de stat, în timp ce discrepanța veniturilor populației s-a majorat dramatic. Eficiența socială redusă a reformelor, diferențierea bruscă a veniturilor s-au manifestat prin extinderea sărăciei, în insuficiența acută a resurselor pentru susținerea sferei sociale. Pe parcursul întregii perioade de stabilire a statalității Republicii Moldova au fost adoptate un spectru foarte larg de acte normative, create multiple comisii prin care s-au făcut încercări de a contracara fenomenul corupției, însă, care, potrivit ultimelor constatări, așa și nu a suportat careva schimbări de esență și dimensiune.

Referitor la programele de măsuri pentru combaterea corupției, aprobate la nivel de Guvern urmează a evidenția faptul că acestea au prevăzut întreprinde-

rea unui șir de acțiuni orientate spre asigurarea cadrului normativ, stabilirea unor acțiuni de prevenire a corupției și perfecționare a sistemului de control, realizarea unor acțiuni de ordin economic, asigurarea financiară și tehnico-materială a organelor de drept, asigurarea cu cadre a organelor de drept, etc. Însă majoritatea măsurilor și acțiunilor stipulate s-au dovedit insuficiente în practică.

Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei, adoptată prin Legea nr.398-XV din 2 decembrie 2004, a inclus un compartiment aparte - „Combaterea corupției”, prin care urma să fie elaborată Strategia națională de prevenire și combatere a corupției, orientată spre identificarea cauzelor corupției, a celor mai afectate structuri și organizații, evaluarea corupției în contextul reformei instituționale a sectorului public. În 2004-2005 au fost intentate dosare contra unor funcționari publici învinuiți de corupție, dar aceste acțiuni s-au petrecut în condiții politice dificile. Guvernarea a fost învinuită de faptul că utilizează instituțiile specializate (Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției) pentru atingerea unor obiective politice. Pentru ca CCCEC să fie efectiv în combaterea corupției este necesară asigurarea unei transparențe mai mari în funcționarea instituției și ridicarea capacităților sale analitice la nivelul celor operative. De asemenea, în aprilie 2005 experții Consiliului Europei au sugerat că în Republica Moldova e necesar ca CCCEC să aibă competențele exclusive în domeniul combaterii corupției, în timp ce alte funcții ale sale să fie transmise altor instituții.

În 2005 a început activitatea grupul de monitorizare a Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției, chemat să monitorizeze modul de desfășurare a acțiunilor privind realizarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției, să examineze problemele și propunerile înaintate de către instituțiile responsabile de realizarea acestui document și să propună propriile soluții în acest sens. Necătând la toate măsurile întreprinse, fenomenul corupției rămâne să fie unul stringent și fraudabil.

La momentul actual Republica Moldova se confruntă și cu scăderea bruscă a nivelului de trai a populației, datorat reducerii esențiale a puterii de cumpărare și a veniturilor. Pe parcursul anilor de tranziție veniturile reale pe cap de locuitor s-au redus de 3,5 ori, cu toate că în ultimii ani procesul de reducere a veniturilor reale s-a încetinit, datorându-se în mare parte populației care muncește la negru peste hotarele republicii.

În aceste condiții economice procesele din domeniul salarizării lucrătorilor sunt determinate, în primul rând, de forțele pieței. Totodată, în situația în care mecanismul pieței muncii se află doar în proces de formare, iar forțele pieței nu se manifestă în cel mai perfect mod, salariul ca preț de echilibru pe cea mai fragilă dintre piețe nu-și mai poate realiza pe deplin funcțiile sale economice și sociale de bază (reproducere, de stimulare, de reglementare economică). Din acest considerent, în prezent salariul reprezintă mai degrabă o indemnizație socială și

nu un preț al forței de muncă, părăsind astfel sfera raporturilor de muncă. Anume, grație acestui fapt are loc o degradare continuă a indicatorilor ocupaționali, ceea ce poate conduce în perspectivă la urmări grave pentru întreaga economie națională.

Analizând salariile din Republica Moldova la momentul actual se poate constata că ele sunt extreme de mici, ce a condus la diminuarea accentuată a ponderii salariului în totalul veniturilor populației, precum și în PIB. Scăderea rolului salariului în formarea veniturilor în favoarea altor surse de venit este un proces firesc în condițiile tranziției la economia de piață. Însă atunci când această scădere ia proporții necontrolate, poate avea loc un transfer al funcției de reproducție a forței de muncă de la salariu la alte forme de venit, care nu sunt legate nemijlocit de procesul de muncă și de dezvoltare a capitalului uman. În aceste condiții o mare parte de salariați (ocupați în cea mai mare parte în sectorul public), ce-și formează veniturile exclusiv din salarii, sunt defavorizați față de alte categorii de populație ce-și asigură grosul veniturilor sale din alte surse. Această situație conduce la degradarea motivației muncii salariale și, în consecință, la un exod al forței de muncă din sfera productivă în alte domenii de activitate. Astfel, dacă în țările economic dezvoltate ponderea salariului în totalul veniturilor se menține la un nivel de circa 60% - 70% prin diferite politici guvernamentale, asigurându-se astfel, motivarea muncii și, prin urmare, creșterea productivității muncii și echitatea socială, în Republica Moldova ponderea salariului în totalul veniturilor constituie nu mai mult de 44%.

Același lucru se poate spune și despre ponderea remunerării muncii în PIB, care în Republica Moldova s-a situat la nivelul de 42%, comparativ cu 65%-70% în țările economic dezvoltate. În general, practica mondială (țările UE, SUA, etc.) în domeniul salarizării arată, că în pofida fluctuației indicatorilor macroeconomici, ponderea remunerării muncii în PIB se menține la un nivel destul de înalt și rămâne relativ constant. Reșind din faptul că politica salarizării trebuie să fie unul din elemente principale ale politicii social-economice a statului, stimulentele principale pentru munca productivă și urmărind scopul întru redresarea situației create în ultimii ani, Guvernul Republicii Moldova a promovat o serie de măsuri eficiente. A fost elaborată o concepție nouă a politicii salariale a sectorului bugetar și celui real al economiei. Permanent se modifică salariul în diverse sectoare ale economiei. S-au modificat salariile tarifate a unor categorii de angajați din învățământ, medicină, cultură, sport, asistență socială. Programul de activitate pentru perioada 2005-2009 pune ca sarcină majorarea salariului mediu lunar în economie până la 300\$ SUA către 2009. Potrivit Buletinului Informativ salariul real s-a majorat circa cu 9%. În sfera bugetară salariul mediu a constituit 1959 lei și a crescut față de aceeași perioadă a a.2007 cu 21%, în sectorul real al economiei – 2825 lei și a crescut cu 23% față de perioada anului precedent. Republica Moldova a înregistrat pe parcursul a.2008 un nivel al inf-

lației de 7,3 la sută în comparație cu a.2007, când prețurile de consum au crescut cu 13% [6]. Desigur aceste măsuri în comparație cu costul actual al vieții nu sunt esențiale, dar direcțiile de ameliorare a situației salariale sunt constructive și sunt îndreptate atât spre o stimulare a motivației forței de muncă, cât și spre reabilitarea necesară a funcțiilor salariului atât ca valoare absolută cât și ca pondere în totalul veniturilor populației. Republica Moldova trebuie să promoveze creșterea treptată a salariilor măcar până la nivelul din țările vecine, ce va micșora într-o măsură oarecare exodul forței de muncă calificată peste hotare și va îmbunătăți structura ocupațională a forței de muncă.

O altă problemă, ce reflectă echitatea socială în Republica Moldova este problema polarizării societății și diferențierii populației. Coeficientul GINI, calculat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare exprimă gradul de diferențiere socială și are o tendință stabilă de creștere pentru Republica Moldova, astfel că din 1994 până în 2004 a crescut de la 0,379 până la 0,404.

În a.2005 el a constituit 0,420 calculat după veniturile disponibile ale populației. Cu cât este mai mare coeficientul GINI, cu atât este mai pronunțată inegalitatea. În Republica Moldova nivelurile inegalității s-au dezvoltat în medie pe o traectorie liniară, astfel că inegalitatea în funcție de consumul populației a rămas în continuare la un nivel înalt (1998 – 0,399; 2001 – 0,388; 2005 – 0,3782). Prin urmare inegalitatea și sărăcia rămân să fie o problemă îngrijorătoare pentru țară. În a.2005, pentru prima dată după 1998 a avut loc o creștere pronunțată a ratei sărăciei, când fiecare al treilea cetățean al Republicii Moldova (29%) se afla în sărăcie absolută, estimată prin comparația cheltuielilor de consum pe adult echivalent cu pragul sărăciei absolute (353,87 lei). Fiecare al șaselea cetățean (16%) se afla în sărăcie extremă, comparând cheltuielile de consum pe adult echivalent cu pragul sărăciei bazat pe consumul alimentară (278,52 lei). Comparând a.2005 cu 2004 se poate observa că numărul persoanelor al căror consum pe adult echivalent se află mai jos atât de pragul sărăciei absolute cât și de pragul sărăciei extreme, putem constata că pragul sărăciei relative a crescut cu 3%. Această creștere se datorează în mare parte evoluției ascendente a ratei sărăciei din mediul rural.

Pe lângă indicii sărăciei absolute și sărăciei extreme există și alți indicatori cu referire la sărăcie, cum ar fi profunzimea și severitatea, care au demonstrat tendințe asemănătoare. Profunzimea sărăciei măsoară deficitul de venit ale persoanelor sărace în raport cu pragul sărăciei. Cu cât este mai mare coeficientul profunzimei sărăciei la un anumit prag al sărăciei cu atât este mai mare decalajul între veniturile celor săraci și pragul sărăciei. De exemplu, profunzimea ratei sărăciei cu referire la rata sărăciei extreme a fost de 4% în a.2005, ceea ce înseamnă că diferența dintre nivelul consumului mediu al săracilor și pragul sărăciei extreme este de 4%, adică ei au un deficit mediu de 11,0 lei. Dacă calculăm severitatea sărăciei, atunci o pondere mai mare este atribuită celor mai sărace go-

spodării casnice. Acest indicator reflectă inegalitatea între săraci. În perioada 1998-2004 profunzimea sărăciei absolute și a celei extreme a fost în descreștere, pe când în anul 2005 în comparație cu 2004 se observă o creștere a deficitului de venituri al persoanelor sărace în raport cu pragurile sărăciei. Adâncirea gradului de sărăcie va avea repercursiuni și asupra tuturor sferelor de activitate în societate.

Șomajul la fel ca și sărăcia afectează spiritul de echitate. În condițiile unei economii de piață modernă. Șomajul ca formă de dezechilibru pe piața muncii poate fi considerat drept unul din indicatorii principali ai funcționalității pieții muncii. Totodată reeșind din faptul că piața muncii reprezintă un subsistem principal al economiei naționale, iar funcționarea acesteia este strâns legată de procesele ce se desfășoară și pe alte piețe precum piețele bunurilor și serviciilor, piețele de capital, piața monetară etc., șomajul reprezintă unul din indicatorii macroeconomici cheie, dar și un indice specific de evaluare a politicilor economice promovate de stat, a ideologiei și moralei societății. Rata șomajului poate fi considerată și un indicator al dezvoltării sociale, or, piața muncii conține o componentă socială destul de importantă. Șomajul poate fi considerat și o cauză principală a sărăciei și inechității sociale. Într-adevăr, persoanele care nu sunt încadrate în câmpul muncii au un venit mai mic, ocazional, și prin urmare, sunt supuse unui risc mai mare de a fi sărace și nedreptățite. Desigur, șomajul este un fenomen firesc al economiei de piață. Iar scopul politicilor anti-șomaj constă nu în eradicarea lui definitivă, ci mai degrabă în gestionarea lui, adică menținerea unui nivel al șomajului acceptabil pentru asigurarea echilibrului economic și social, precum și evitarea formelor nedorite de șomaj. Nivelul extrem de mic atât a șomajului real cât și a celui înregistrat este o trăsătură distinctivă a pieții muncii din Republica Moldova la etapa actuală. Astfel reducerea numărului de șomeri în rândul populației economic activă de la 1,5% în 1999 până la 0,2% în 2007 și a șomajului înregistrat de la 44% în 1999 la 5,1% în 2007 nu reflectă tabloul real al problemei, ci prezintă rezultatul promovării unei politici cu caracter administrativ, a unor politici orientate spre o diminuare continuă a acestui fenomen de pe piața muncii. [7].

Si totusi, Moldova este un stat democratic, care evolueaza continuu. Începind cu a.2001, după cum am observat, economia autohtona se redresează și revine la traiectoria creșterii economice. Dacă dinamica indicelui producției industriale în aa.1990-2000 era în descreștere, ajungind în a.2000 la cel mai mic nivel - 34,2 comparativ cu cel din 1990, apoi din 2001 ea se afla în ascensiune continuă (în 2008, indicele producției industriale a constituit 100,7%). Aceasta dinamica în ascensiune se reflecta la fabricarea majorității producției industriale. În perioada aa.2000-2007 PIB-ul a crescut de la 16020 mil. lei pînă la 53353,7 mil. lei, ponderea cheltuielilor bugetare în PIB a înregistrat valori cuprinse între 30,3% și 50%. Valoarea medie de 38,6 % a acestui indicator comparativ cu va-

lorile medii înregistrate în țările dezvoltate, ce alcatuiau 50-60%, se considera normala pentru o țară aflată într-un proces continuu de transformări și restructurări. Ponderea veniturilor a crescut de la 54% în a.1997 până la 63,2% în a.2007, însă acestea sînt constituite preponderent din veniturile fiscale (în medie 76,6%, pe cînd în țările dezvoltate - 40-50 % din PIB). În pofida situațiilor dificile, ce se repetau din an în an, fiind diferite doar sursa și caracterul acestora, s-a reușit o dezvoltare stabilă. Un reper important în evaluarea nivelului de trai al populației îl constituie valoarea minimului de existență. În această ordine de idei, se atestă o tendință clară de stabilizare a raportului dintre nivelul veniturilor disponibile medii per persoană și valoarea minimului de existență. Dacă în a.2001 acesta a constituit 51,4%, apoi în a.2007 - 92,7%. Caracterul social al politicii naționale financiare în domeniul cheltuielilor bugetare în ultimii ani marturisește despre ponderea acestora pentru acțiuni socio-culturale, care constituie în mediu 50,3%, iar costul programelor de asistență socială în a.2006 constituie cca 11,7% din PIB. În perioada aa.2001-2007 transferurile de la bugetul de stat în bugetul asigurărilor sociale au crescut de la 300,5 mil. lei la 791,7 mil. lei, adică de 2,6 ori. Acțiuni speciale au fost întreprinse în vederea susținerii păturilor defavorizate, copiilor orfani și veteranilor.

Bibliografie

1. Miroiu M., Blebea G., Introducere în etica profesională. - București: Editura Trei, 2001
2. Экимов А. Справедливость и социалистическое право. - Ленинград: издательство Ленинградского ун-та, 1980
3. Мальцев Г. Социальная справедливость и право. - Москва: Мысль, 1977
4. Агудов В. Научный аспект содержания понятия «справедливость». // Свобода и справедливость: Диалог мировоззрений. - Нижний Новгород, 1993
5. Raportul Național al Dezvoltării Umane. Republica Moldova 2000. – Chișinău, 2000;
6. <http://www.agravista.md/article/50351/index.html>;
7. Statistica Moldovei, Notă informativă: Forța de muncă în Republica Moldova – ocupare și șomaj. Trimestrul II, Anul 2007. (<http://www.statistica.md>);
8. Raportul Național de Dezvoltare Umană 2006: calitatea creșterii economice și impactul său asupra dezvoltării umane. - Chișinău, 2005-2009 "Expert-Grup"

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ion SANDU, doctor în științe istorice, profesor

**ПАРТИЙНАЯ СИСТЕМА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА:
НЕКОТОРЫЕ ИТОГИ ТРАНСФОРМАЦИИ.****Екатерина НОСАЛЬ**

Республика Молдова, Кишинэу, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, кафедра политических наук

Преподаватель, магистр

This study is focused on the one of the major problems of the Republic of Moldova: its party system formation and its transformation. The main factors which influenced its development are: our soviet past and the type of democratic transition. The author analyzed the main characteristics of the moldavian parties and its evolution from the moment of party appearance to our days (the way of its formation, the structure, the importance of leader for the party, the legislative base of its activity, the relations between power and oppositional parties, the importance of the ideology for the party, the aria of its activity). This is a comparative study; its purpose is to demonstrate the dynamic of party system transformation. The article examines the results of the moldavian multi-party system transformation and contains also the difficulties of party formation and the way in which it can be changed for the party system consolidation.

С распадом СССР во всех постсоветских государствах стартуют процессы, связанные с переоценкой ценностей, идеологии, интересов и целей, культурных ориентиров; возникает задача не только смены режима, но по существу создания целого комплекса институтов, которые в них отсутствовали, в том числе и многопартийности. Многопартийность является одним из основных конституционных принципов организации политической жизни в современных демократических государствах, она отражает принцип политического и идеологического плюрализма.

Процесс создания многопартийной системы посттоталитарного типа и ее специфика во многом предопределяется двумя факторами: опытом демократической жизни и многопартийности в дототалитарном прошлом государств [3, 64] и моделью демократического транзита [3, 67].

Что касается первого фактора, то следует подчеркнуть, что такой важнейший институт как политические партии является в нашей стране относительно новым явлением. Современные политические формирования не прошли того длительного, в ряде случаев многовекового, периода становления и институционализации, который имели политические партии большинства стран Запада, где вначале выкристаллизовывались интересы раз-

личных слоев населения, затем появлялась необходимость их представительства, что обусловило появление первых политических партий. В Республике Молдова формирование политических партий совпало со становлением молдавского государства. У нас фактически не было опыта многопартийности. В составе Российской Империи в крае узнали многопартийность в период первой русской революции (1905-1907 гг.). Независимая Молдавская Демократическая Республика просуществовала недолго; в 1918 г. добровольно войдя в состав Румынии и приняв партийную и избирательную систему, население Бессарабии участвовало в выборах, в политической жизни страны [6, 25]. В советское время партийная система была представлена Коммунистической Партией Молдавии, которая тщательно оберегала свое монопольное право на власть, устраняя политических конкурентов. Первые политические формирования появляются здесь только с началом перестройки.

Относительно второго фактора, можно отметить, что попытки найти общую модель трансформации либо вписать изменяющуюся реальность в уже существующие теоретические рамки мирового опыта трансформаций, крайне неудачны, некоторые исследователи даже прибегают к такому понятию как «сумерки» трансформации [5, 89]. Начавшиеся на постсоветском пространстве процессы носят неустойчивый и противоречивый характер. Нарботки западных исследователей оказались неспособными объяснить эти процессы, что побудило российских ученых переосмыслить их с учетом специфики этой группы стран. Отсутствие единой формулы транзита, отвечающей политическим запросам изменяющихся обществ приводит к возрастанию роли политических партий и общественно-политических движений, которые наряду с другими феноменами вписываются в процессы трансформации, задавая ее вектор. Молдавская специфика посткоммунистической модели «демократического транзита» состоит в том, что партиям отведена роль единственного канала артикуляции и агрегации интересов народа, его различных социальных групп и слоев [7, 9].

Устранение единовластия Коммунистической Партии знаменуется регистрацией первых политических формирований (Народный Фронт Молдовы, Интернациональное движение «Унитатя-Единство», Национальное движение «Гагауз-Халкы» и Болгарское Общественно-Культурное Дружество «Возрождение» были зарегистрированы 26 октября 1989 г.), что по сути можно считать началом процесса трансформации партийной системы Республики Молдова. Хотя этот процесс еще не закончен, уже можно говорить о некоторых итогах.

На начальном этапе становления партийной системы, партии в основной своей массе были слабые, маловлиятельные, занятые поиском своей идентичности формирования [7, 10]. Они характеризовались отсутствием

четкой структуры, локализацией своей деятельности в Кишиневе, слабым уровнем институционализированности, гипертрофированной ролью политического лидера и их функционированием вне политических структур и органов власти. Сегодня, по истечению практически двадцати лет с начала процесса формирования партийной системы можно отметить некоторые положительные результаты партийных преобразований.

Изменился сам принцип образования политических партий. Тенденция развития многопартийности в стране посредством расколов внутри существующих политических формирований под воздействием оптимизации законодательства сменяется тенденцией к объединению (слиянию) и укрупнению партий [6, 30]. Возникновение политических формирований в нашей стране подтвердило правоту институциональной теории М.Дюверже о внутреннем и внешнем происхождении партий. На начальном этапе становления партий нередко отмечается их возникновение внутри парламентских структур, впоследствии доля партий, имеющих внутреннее происхождение, уменьшается, просматривается тенденция большего удельного веса политических партий, которые имеют внешний тип происхождения [6, 32].

Что касается количественной характеристики этого процесса, то четко прослеживается тенденция роста числа партий накануне парламентских выборов (феномен «партий-грибов») [2, 49] на начальном этапе становления партийной системы Республики Молдова (1993 г. и 1997 г.) и исчезновение этой тенденции впоследствии (в 2002-2003 гг. не было зарегистрировано ни одного нового политического формирования) [7, 12].

Доминирование одной партии-государства более семидесяти лет в Советском Союзе придало негативное значение слову «партия» [3, 63]. Первые зарегистрированные молдавские организации не использовали в своем названии это слово, заменяя его «фронтом», «движением»; на сегодняшний день большая часть зарегистрированных политических формирований называют себя именно «партией» (21 из 28 зарегистрированных Министерством юстиции политических организаций по состоянию на 28 июля 2008 г., содержат в своем названии слово «партия») [10].

Впервые в Конституции Молдовы партии были признаны путем внесения Верховным Советом Молдовы изменений в ст.6, 7 и 49 Конституции МССР, и была создана конституционная база для существования многопартийности [6, 38]. Законодательную базу функционирования партийной системы Республики Молдова составляет Конституция Республики Молдова, закон «О политических партиях и других общественно-политических организациях», Кодекс о выборах и некоторые законодательные акты, косвенно затрагивающие деятельность политических партий (Закон «О выборах Президента», Закон «О выборах парламента» и др.). С момента создания правовой базы и по сегодняшний день наблюдаются ее множест-

венные модификации, направленные на оптимизацию функционирования партийной системы. В частности:

- изменяются требования к партии в части количества членов (от 300 до 5.000 членов);
- регулируются уже не только внешние условия существования партий, но и внутренняя организация (утверждения устава и программы партии на съезде или конференции, наличие юридического адреса, а также территориальных организаций партии);
- повышается избирательный порог для партий (с 4% до 6%);
- дифференцируется избирательный порог (для партий он составляет 6%, для блоков, состоящих из двух партий 9%, из трех и более партий 12% голосов избирателей).

Все вышеперечисленные модификации законодательной базы функционирования партийной системы направлены ее консолидацию, свидетельствуют о взрослении партий и многопартийности в нашей стране.

Партийная система это не просто совокупность партий, но и стойкие взаимосвязи между ними, их способность вести диалог, принимать решения, порой переступив через свои идеологические разногласия. В демократическом обществе, наряду с обладающими властью партиями, действуют партии, противопоставляющие правящим партиям свою политику – оппозиция.

Политическая оппозиция возникает в Молдове с момента формирования многопартийной системы. Проследивание динамики отношений власть – оппозиция позволяет сделать выводы о зрелости многопартийности. Формирование парламентской коалиции в 1994 г., сотрудничество коммунистов с фронтисстами в парламенте после выборов 1998 г. с одной стороны можно рассматривать как отклонение от теории формирования и функционирования оппозиции. В теории правоцентристские партии не могут объединять усилия с левоцентристскими по причине принципиальных идеологических разногласий. В реальности, молдавские партии непоследовательны в своих программных заявлениях. Это объясняется тем, что в Республике Молдова, как и в других постсоветских государствах, партийная система формировалась по аналогии партийных систем развитых стран, в которых они действуют давно. Если на Западе появление партий связано с необходимостью представительства интересов тех или иных социальных групп, то в нашей стране этот процесс шел в обратном направлении: сначала в довольно сжатые сроки сформировалась многопартийная система, а затем уже партии стали искать социальную базу, электорат. Стремление привлечь, как можно большую часть электората привели к частым обновлениям программ, к отходу от провозглашаемых принципов, как следствие разочарование и недоверие электората. Как показывают со-

псиологические опросы, степень доверия населения политическим партиям невысока – политическим партиям доверяет в среднем каждый шестой избиратель Молдовы [6, 74]; ни одна из действующих партий не может претендовать на абсолютную популярность [4, 84]. Нашим партиям следует привести в соответствие с политической доктриной свою программу и деятельность. Также, желательно чтобы коалиции создавались вне парламента и до его формирования.

С другой стороны, сотрудничество власти и оппозиции можно считать началом этапа преодоления недоверия и идеологической чистоты по отношению к парламентскому соседству [8, 57]. Положительным моментом, свидетельствующим о консолидации оппозиции, стала деятельность «круглого стола», созданного по инициативе Парламентской Ассамблеи Совета Европы в 2002 г., в работе которого приняли участие партии парламентской и внепарламентской оппозиции. Президентские выборы 2005 г. показали предрасположенность наших партий к диалогу, способность в непростой политической ситуации найти компромисс, совмещающая личные выгоды с интересами своей партии, политических сил, заинтересованных в прозападном векторе общественного развития [8, 62].

Однако, несмотря на вышеупомянутые положительные моменты нашего партийного строительства, следует подчеркнуть, что молдавские партии все еще несут отпечаток начального периода своего становления. По-прежнему, партии создаются путем объединения вокруг лидера, а не идеи, они не привязаны к политическим доктринам, которые представляют. По уровню деперсонифицированности партий можно судить о степени их институционализированности [1, 12]. Молдавские партии в большинстве своем централизованные, не все из них пережили смену лидера, они сформированы «под одного человека» [9], в них нет условий для внутривнутриполитической конкуренции, отсутствует внутривнутрипартийный диалог, стратегические решения принимаются руководством партии. В случае невыполнения обещаний, данных в ходе избирательной кампании, народ утрачивает доверие к политическим лидерам, а одновременно и к партиям, под названием которых эти обещания давались. Персонифицированность молдавских партий приводит также к дискредитации не только конкретных партий, но и идейных доктрин, так как чаще всего избиратели связывают неудачи партии не с конкретными личностями, а с недостатками доктрины, с которой та идет на выборы. Партиям следовало бы укреплять свою структуру вне зависимости от лидера во избежание своей полной идентификации с ним, а также обеспечить себе постоянную народную поддержку за счет последовательного выполнения своей программы и данных в ходе предвыборной кампании обещаний.

Один из основных признаков партии, это ее функционирование, как на национальном, так и местном уровне, наличие местных организаций. Как и в начале своего развития, когда сфера деятельности партий в основном ограничивалась столицей, сегодняшним недостатком молдавских политических партий является неразвитость или полное отсутствие механизмов взаимной коммуникации с населением. Деятельность большинства из них заканчивается за пределами Кишинева, в результате чего лидеры этих партий об истинных пожеланиях жителей районов имеют лишь общее представление, и то складывающееся в период предвыборного одностороннего общения [9]. Каждая партия должна создать механизмы постоянного контакта с избирателями, обеспечить реальную возможность оказания влияния на ее деятельность, создать собственные каналы информирования масс о проделанной работе и достигнутых результатах.

Не изменился также тип партийной системы. Парламентские выборы первого десятилетия подтвердили справедливость вывода о том, что в Молдове существует партийная система экстремального плюрализма, при этом заметно наличие доминирующей партии [6, 70]. Под влиянием выборов и с развитием политических процессов в нашей стране происходит борьба между сохраняющейся тенденцией консолидации экстремально-плюралистической партийной системы и возможностью ее эволюции к системе ограниченного плюрализма. На протяжении своего существования партийная система Республики Молдова неоднократно проявляла свою нестабильность в угрозах трансформации ее в партийную систему тоталитарного [7, 32] либо авторитарного типа (что и произошло, однако просуществовала такая система недолго) [7, 35]. Вероятным также остается вариант ее трансформации в демократическую партийную систему с доминирующей партией. Наиболее оптимальной для нас является умеренно-плюралистической партийная система, с тремя-пятью сильными политическими партиями, способными надлежащим образом исполнять свои функции.

В целом, подводя итоги можно заметить, что многопартийная система, созданная в Республике Молдова, хотя и далека от стабильности, развивается динамично, происходит ее консолидация. Наблюдается четкая тенденция исчезновения тех характеристик нашей партийной системы, которые несут отпечаток ее начального этапа становления, на смену им приходят те, которые подтверждают ее зрелость, способность изменяться вслед за изменяющейся политической реальностью. В апреле 2009 г. нас ждут парламентские выборы, и от их исхода зависит дальнейшее развитие и укрепление молдавской многопартийности.

Библиография:

1. Bucătaru I. Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Nr.1 (XXVIII), 2004. – Chișinău: USM, 2004.
2. Cujbă V. Geneza partidelor politice în Republica Moldova: general și particular. // *Pluripartidismul în Moldova: esența și specificul formării*. / Coord. V. Moșneaga. – Chișinău: CAPTES, 2000.
3. Frunțașu P. Sistemele politice contemporane (analiză comparată). Partea I. - Chișinău: USM, 2001.
4. Frunțașu P. Unele particularități ale sistemului pluripartidist în Republica Moldova. // *Pluripartidismul în Moldova: esența și specificul formării*. / Coord. V. Moșneaga. – Chișinău: CAPTES, 2000.
5. Saca V. Fenomenul transformății partinice în societatea postsovietică: cazul Republicii Moldova. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Partea XXI. – Chișinău: USM, 2002.
6. Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политический анализ. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Partea XIX. – Chișinău: USM, 2002.
7. Мошняга В. Политические партии и партийные системы Республики Молдова: трансформационный контекст. // *MOLDOSCOPIE (probleme de analiză politică)*. Partea XXIII. – Chișinău: USM, 2003.
8. Мошняга В., Руснак Г., Турко Т., Завтур К. Власть и оппозиция в контексте политической системы. // *MOLDOSCOPIE (probleme de analiză politică)* №1 (XXXVI), 2007. – Chișinău: USM, 2007.
9. Формузал М. Создание и функционирование региональных политических партий в Молдове, [http:// www.ava.md](http://www.ava.md), просмотрено 5 февраля 2009.
10. [http:// www.justice.gov.md](http://www.justice.gov.md), просмотрено 5 февраля 2009.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Valeriu MOȘNEAGA, doctor habilitat în științe politice, profesor

---

ROLUL CULTURII POLITICE ÎN EDIFICAREA STATULUI DE DREPT

Grigore PÎRȚAC

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, facultatea relațiilor internaționale, științe politice și administrative, catedra științe politice
Doctor în științe politice, conferențiar

The process of european integration in the Republic of Moldova can be realized only in the condition of the affirmation of the state of law. Today the moldavian society is characterised thorough a fragmented politic culture, because divers concerns of a divers social group lead to a existence of more models of politic culture.

The participating politic culture represents an important factor that conditions the autentificat of the state of law and makes eficient the function of the politic institutions. The ampleness of the cultural norms with a democratic character represents an important factor in the determination of the transtions course of the states that want to adhere to European Union.

The author proposes some recommendations that would contribute to accession of the fenomen of the participating politic culture in Republic of Moldova.

The affirmation of the state of law can be realized only with the condition of predomination în societ of the participating politic culture.

Experiența recentă a statelor din Europa Centrală și de Sud-Est demonstrează, că procesul de integrare europeană poate fi realizat doar în condițiile afirmării statului de drept. Cu certitudine, supremația legii, eligibilitatea organelor puterii de stat în condițiile pluralismului politic, separația puterilor în stat, delimitarea între stat și partidele politice, controlul autorității civile asupra forțelor militare și poliției, libera circulație a persoanelor și informației, prioritatea drepturilor omului, respectarea constantă a legii de către instituții și cetățeni, pot fi realizate doar cu condiția predominării în societate a culturii politice participative.

În procesul de edificare a statului de drept, Republica Moldova a pornit pe o cale nouă de transformări de mare anvergură care cuprind toate subsistemele societății. Unul din acestea este cultura politică a societății, care influențează direcțiile, caracterul și conținutul dezvoltării sistemului politic cu toate componentele lui caracteristice.

În elucidarea conceptului “cultura politică” un rol incontestabil îl joacă analiza orientării politice a indivizilor. G.Almond și S.Verba susțin, că orientarea

politică a unui individ poate fi abordată în mod sistematic numai dacă explorăm următoarele aspecte:

1. Ce cunoștințe deține el cu privire la noțiunea pe care o are și la accepția pe care o dă el sistemului politic în termeni general, ce știe despre istoria lui, dimensiunea, localizarea, puterea, caracteristicile constituționale și alte semne? Care sunt sentimentele sale față de aceste caracteristici sistematice? Care sunt opiniile și judecățile sale, mai mult sau mai puțin chibzuite, cu privire la acestea?

2. Ce cunoaștere are el privind structurile și rolurile, variatele elite politice și propunerile de politici implicate în fluxul ascendent al conceperii politice? Care sunt sentimentele și opiniile sale privind aceste structuri, lideri și propuneri de politici?

3. Ce cunoaștere deține el despre fluxul descendent al impunerii politicilor, structurilor, indivizii și deciziile implicate în proces? Care sunt sentimentele și opiniile cu privire la ele?

4. Cum se percepe pe sine ca membru al sistemului său politic? Ce cunoștințe deține el cu privire la drepturile, puterile, obligațiile și strategiile sale de acces la zonele de influență? Cum își percepe propriile capacități? Ce norme de participare și de performanță recunoaște și folosește el în formularea unor judecăți politice sau atunci, când ajunge la opinii? [1, 47]

Tranziția statelor din fostul bloc socialist spre democrație și statul de drept a demonstrat, că în afară de inadaptabilitatea la noile realizări de ordin economic mai există o cauză care are un rol hotărâtor în tergiversarea reformelor – handicapul psihologic. Sistemul comunist a avut repercusiuni nu numai asupra relațiilor interumane, ci și asupra caracteristicilor psihologice ale individului. Dificultățile de adaptare cu care se confruntă unele categorii sociale demonstrează că regimurile autoritare au reușit să modeleze așa-numita “personalitate autoritară”, care agreează regimurile totalitare și este gata să acționeze cu metode, nedemocratice, uneori chiar violente.

Savanții moldoveni V.Juc, Yu.Josanu, I.Rusandu menționează, că efectele totalizante ale regimurilor comuniste își răspîndesc ecourile mult după prăbușirea lor. Perioada postcomunistă a cunoscut consecințele reziduale ale acestui proces de totalizare socială, manifestat printr-un etos unanimist, consensualism excesiv și intoleranță. Formele în care se exprimă acest curent general din cultura politică est-europeană includ aspecte variate: tendințele către autoritarism, naționalism, xenofobie, rasism, precum și spre alte forme de excludere din viața socială (antiintellectualism, fundamentalism ș.a). Tendința spre autototalitate a societății postcomuniste este caracterizată de două mari trăsături: asocierea frecventă a mentalității represive cu pozițiile oficiale ale reprezentanților statului și apelul frecvent la violență [2, 17].

Cauzele structurării acestor trăsături de personalitate se găsesc de obicei în trecutul persoanelor respective, fiind urmarea unui stil de viață și a educației primite. Regimurile autoritare îi stimulează pe cei cu trăsături de personalitate autoritare și îi selecționează conștient în vederea ocupării unor posturi de conducere. Sistemul educativ contribuie și el la formarea personalității autoritare, impunând autoritatea partidului în toate domeniile, acest sistem fiind total supus ideologiei totalitare. Regimurile democratice, dimpotrivă, stimulează dezvoltarea trăsăturilor de personalitate, precum inițiativa, respectarea libertății individuale, colaborarea între superiori și inferiori etc.

Valul recent de democratizare globală a reînnoit aspectul interferențelor privind cultura și sistemul politic, și a formulat un nou set de întrebări pentru cercetători. În mod normal, instituțiile politice și principiile de bază ale unui regim sunt constante, ceea ce face dificilă studiarea interacțiunilor dintre schimbările instituționale și cele culturale. Totuși, evoluțiile schimbărilor regimurilor din Europa de Est au creat noi oportunități de studiere a interferențelor dintre alegerile instituționale și cele culturale. În ce măsură transformările politice din aceasta regiune provin din insatisfacția cetățenilor față de vechile regimuri? În ce măsură pot fi evaluate perspectivele democrației în această parte a continentului, pornind de la gradul în care culturile acestor țări favorizează politica democratică? De exemplu, putem examina cum evaluează cetățenii diferențele sistemelor politice, bazându-se pe o experiență reală, testând astfel legătura dintre normele politice și alegerile instituționale într-un mod, care nu este realist într-un context politic unic. În general, evenimentele curente reînvie dezbateri din anterior asupra continuității culturii și a modului, în care normele culturale pot fi transformate.

Cu certitudine, declararea insolvabilității valorilor comuniste și a idealurilor culturii politice de tip sovietic nu poate duce automat la formarea culturii politice participative, deoarece ea are un ritm al său de dezvoltare și o dinamică de formare care, cu toate că sunt influențate de putere, nu coincid cu evoluțiile de ordin economic și social.

Profundimea și amploarea normelor culturale, compatibile cu democrația pot fi un factor important în explicarea cursului tranzițiilor politice, care se produc acum în unele state care implementează standardele europene.

Sigur, în conștiința oamenilor mai persistă imaginea vechilor valori, chiar mai mult, stereotipurile perimate ale gândirii și ale comportamentului se pot acomoda, subminând și diminuând noile valori. Cu toate acestea, valorile general-umane își cuceresc dreptul la viață, producând o cotitură clară în conștiința de masă.

Formarea unei noi culturi politice înseamnă, pe de o parte, posedarea de către conducători, de către toate persoanele de decizie administrativă a metodelor științifice de soluționare a problemelor, a capacității de a percepe doleanțele

maselor, de a stimula critica și autocritica, de a susține activismul creativ și inițiativa oamenilor. Pe de altă parte, este foarte important ca cetățenii să-și învingă vechea psihologie totalitară, în context pasivitatea politică, pluralismul la nivelul ideologiilor fiind o condiție a statului de drept.

Aceasta presupune cultivarea sentimentelor datoriei civice, a toleranței și a respectului față de părerile oponentilor. O cultură politică participativă înseamnă, întâi de toate, respectarea și executarea riguroasă a legilor, deoarece în afara legalității nu există democrație, așa cum, de altfel, nici legalitatea nu poate exista realmente în afara democrației.

Cultura politică se manifestă, în anumite forme de activitate și comportament politic. ”Contururile” de bază ale acestei manifestări pot fi schițate aproximativ în felul următor:

- determinarea scopurilor politice, reieșind din interesele individului concret, grupului social, clasei, națiunii, adică aspecte motivaționale;
- caracterul mijloacelor folosite pentru realizarea scopurilor prevăzute;
- prognozarea situațiilor alternative posibile și a consecințelor lor;
- acțiunile politice;
- hotărârile politice;
- formele de realizare a hotărârilor politice;
- evidența gradului de percepție a hotărârilor adoptate și introducerea corectivelor corespunzătoare necesare.

Procesul complex de edificare a statului de drept în Republica Moldova este însoțit de transformări structurale în toate domeniile vieții societății, care la rândul lor, influențează nemijlocit mentalitatea cetățenilor, cultura lor politică. Trebuie spus, că multiple aspecte ale constituirii statului de drept au devenit părți componente ale Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2005-2008.

Cultura politică a diverselor grupuri sociale depinde de faptul, cum se reflectă sistemul politic în gândirea membrilor acestora, de pasiunile și atitudinile lor politice, de experiența pe care individul o posedă în domeniul vieții politice, de capacitatea persoanei de a aprecia fenomenele și evenimentele politice etc – toate acestea concomitent fiind și manifestări ale acestei culturi. De altfel, odata cu începutul tranziției societății noastre la democrație mulți politicieni autohtoni credeau, că participarea la mitinguri, demonstrații, greve și alte acțiuni politice, mai mult aparente, vor fi suficiente pentru formarea unei culturi politice noi, democratice.

Realitatea a demonstrat, că pentru constituirea culturii politice este necesară nu numai participarea la practica politică (în Republica Moldova aceasta, de rînd cu alți factori, obiectivi și subiectivi, a condus, la sfîrșitul anilor ‘80 – începutul anilor ‘90 ai sec. al XX-lea, nu numai la politizarea excesivă a societății, ci și la divizarea populației în două tabere adverse: reformatori și conservatori),

dar și asimilarea cunoștințelor politice atât de importante în procesul de democratizare a vieții politice, lacunele menționate generând degradarea culturii politice.

Mai mulți cercetători autohtoni [3, 111] sunt de acord cu faptul că societatea noastră la etapa actuală se caracterizează printr-o cultură fragmentară și conflictuală atât în aspectul deosebirilor dintre purtătorii ei, cât și în ceea ce privește modalitățile de exprimare și funcționare a ei. Pentru astfel de cultură e specifică starea de sciziune, lipsa unui acord între exponenții diferitelor subculturi referitoare la valorile fundamentale, idealurile și scopurile urmărite, structura și regimul politic existent în societate etc. Concomitent acest tip de cultură politică se caracterizează și prin izolare socială, între elite și mase. Acestea și alte particularități ale culturii politice reflectă diverse stări evidente de conflict și de mari tensiuni care generează instabilitate politică în societate.

Astfel spus, în societatea moldovenească predomină astăzi o cultură politică fragmentară și conflictuală din punct de vedere al exponenților (indivizi, grupuri sociale, subculturi politice etc) și al modalităților de exprimare al acestora (limbajul politic, comportamentul lor politic etc). Cultura politică a societății noastre este neomogenă și segmentară, deoarece diverse interese ale diferitelor comunități sociale generează consolidarea mai multor modele de cultură politică, numite și subculturi, care se deosebesc esențial una de alta. În cadrul culturii politice în republică depistăm subculturi ale elitelor și maselor, aceste subculturi sunt în special etnolingvistice (adică subcultură politică rusă, ucraineană, găgăuză etc.), socio-economice (adică diverse grupuri sociale cu statut economic și social diferit - muncitori, țărani, businessmani), regionale (zona de centru, de nord, de sud), fiecare având orientările sale specifice:

- predominarea loialității față de instituțiile, care reprezintă interesele locale asupra celor naționale;
- existența unor predispuneri ale populației spre “rezolvarea rapidă” a problemelor;
- predominarea unui sentiment de neîncredere între diferite forțe sociale, care reflectă lipsa procedurilor democratice de soluționare a conflictelor, existența unei atmosfere, ce defavorizează reformele democratice.

În perioada 22 septembrie – 1 octombrie 2008 de către Centrul CBS – AXA din cadrul programului Fundației Eurasia pentru susținerea alegerilor libere și corecte din 2009 a fost realizat un sondaj de opinie, unde 33,4% din cei intervievați au răspuns că deocamdată nu știu cu cine să voteze, iar 4,5% în genere nu vor merge la vot [4]. Ulterior, la alegerile parlamentare din Republica Moldova, care s-au desfășurat pe 5 aprilie 2009, au participat 59,5% din numărul celor înscriși în listele electorale [5].

Aceasta denotă, că o mare parte a populației nu este conștientă de drepturile, libertățile și obligațiile politice și nu are cunoștințe elementare despre noțiunile

nile constituționale fundamentale, ceea ce se manifestă prin apatia politică la toate nivelurile structurii sociale, atitudinea nihilistă a majorității populației față de normele juridice, înstrăinarea puterii de populație. Acest fenomen regretabil, în opinia noastră poate fi depășit prin următoarele:

- antrenarea cetățenilor în viața social-politică prin intermediul diverselor măsuri inițiate de partidele politice;
- dinamizarea vieții sociale pentru a răspunde adecvat la imperativele timpului: democratizarea, legalitatea, moralitatea, responsabilitatea, inițiativa, disciplina etc;
- dezvoltarea culturii naționale cu integrarea ei în spațiu pan-european și universal;
- educația continuă a populației în spiritul valorilor democratice, dezvoltarea potențialului spiritual al inițiativei civice;
- sporirea tendinței cetățenilor spre unitate și coeziune în chestiunea funcționării sistemului politic actual al țării;
- reducerea nivelului de conflictualitate, ce presupune schimbarea atitudinii unei părți a populației față de interesele altei părți, față de violență politică și anomie;
- angajarea activă a societății civile în procesul de informare și conștientizare socială a valorilor democratice și a priorității dezvoltării umane durabile;
- activitățile promovate de ONG-urile din republică trebuie să aibă și scopul socializării politice a populației;
- modelarea unui nou tip de personalitate trebuie să fie promovată de sistemul de învățământ, care trebuie să devină un instrument de adaptare a individului la valorile societății democratice, în context se impune elaborarea unor programe de educație interculturală menite să asigure cunoașterea reciprocă și colaborarea diverselor grupuri etnice, răspândirea cunoștințelor veridice și complete despre cultura, tradițiile și obiceiurile cetățenilor ce aparțin la diferite etnii;
- promovarea coerentă a unui sistem întreg de valori democratice, general umane, implementarea unei culturi a toleranței;
- semnarea unui “pact de toleranță” între partidele politice, elita politică cu referire la discursul politic, dialogul civilizată etc;
- informațiile prezentate de mijloacele de informare în masă trebuie să fie adaptate la nivelul de înțelegere a diverselor grupuri sociale, accesul cetățenilor la un număr mai mare de posturi TV și radio, ziare și reviste trebuie să devină o preocupare constantă a partidelor politice;
- modificarea Codului Electoral prin introducerea obligativității participării cetățenilor cu drept de vot la alegeri;
- promovarea reformelor economice trebuie să aibă drept scop ameliorarea stării materiale a păturilor social-vulnerabile, îndeosebi în condițiile crizei economice mondiale, care a afectat și Republica Moldova [6, 179].

În concluzie, putem afirma că cultura politică participativă reprezintă factorul-cheie care condiționează autenticitatea statului de drept și viabilitatea unei democrații, care eficientizează funcționarea instituțiilor de stat și structurilor societății civile. Nu poate exista stat de drept în afara unei culturi politice participative, aceasta fiind unul din criteriile principale pentru a reliefa și a decide caracterul democratic al unui sistem politic.

Bibliografie:

1. Almond G., Verba S. *Cultura Civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*. – București: Du Style, 1996.
2. Juc V., Josanu Yu., Rusandu I. *Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est*. – Chișinău: AȘM, 2008.
3. Sandu I. *Cultura politică și puterea în societatea de tranziție*. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Nr.1, 2006. – Chisinau, CEP USM, 2006.
4. „Moldova Suverană”, 2008, 20 noiembrie.
5. www.cec.md.
6. Varzari P., Tăbîrță S. *Cultura politică în societățile postcomuniste: realități și perspective*. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Partea XVII. – Chisinau: CEP USM, 2001.
7. Saca V. *Interese politice și relații politice. Dimensiuni tranzitorii*. – Chișinău, CEP USM, 2001.
8. Rusu R. *Ideologia partidelor politice moldovenești*. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Nr.2 (XXIX), 2005. – Chișinău, CE USM, 2005, p.52-69.
9. *Barometrul de Opinie Publică din martie-aprilie 2008 realizat de CBS AXA*. – Chișinău, IPP, 2008.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Rodica RUSU, doctor în științe politice

**AFIRMAREA VALORILOR POLITICE
IN REPUBLICA MOLDOVA.****Rodica RUSU**

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Administrare Publică de pe lângă
Președintele Republicii Moldova, Catedra Relații Internaționale
Doctor în științe politice, lector superior

The radical transformations in the Republic of Moldova and in all the countries of South-East Europe are associated not only with economical processes but are definitely determinate by the new models of paradigms in the way of restructuring the society in transition.

Political and moral values are in deep interference. The necessity to accommodation to the new geopolitical realities influenced the erosion of old and ideological values system; it imposed the agreement of new social roles and norms, values unknown for homo soveticus, it enlarged the normative, behavioral and ideological spectrum of paternalist consciences. The liberal-individual socio-economical model was acquainted as a solution to realize the personal interests, created new patterns of social and civilization identification, latest, the profound economic crisis attenuated this model.

The lack and ignorance of orientation tendency to the democratic values of the future is conditioned from the specifically mentality of Republic of Moldova society in which cohabited the elements of totalitarianism and of democracy one. For Republic of Moldova the political civic conscience is in strongly dependence with the establishment of civil society which represents an indispensable element of democracy.

Valorile social-politice și cele morale ocupă un rol important în procesul politic. Corelația dintre ele are loc la următoarele niveluri: valorile morale influențează valorile social-politice. Valoarea politică este o relație socială în care se exprimă prețuirea acordată unor fapte sociale (politice) în virtutea corespondenței însușirilor lor cu trebuințele sociale ale unei comunități umane și cu idealurile acesteia. Interiorizate, valorile se transformă în orientări valorice prin care individul se raportează la multitudinea aspectelor politicului și la propria sa activitate, valorizându-le. Persoana, omul este produsul valorii, dar și el, la rândul său creează valori.

Asimilarea ideilor și valorilor democratice are loc într-o perioadă istorică destul de lungă. Conștiința politică democratică cu o cultură politică adecvată presupune acceptarea unor valori ca respectarea drepturilor și libertăților personalității, neacceptarea violenței în soluționarea conflictelor, toleranță, respectarea legilor, responsabilitatea cetățenilor și a conducerii pentru acțiunile întreprinse.

În perioada ce a urmat imediat după implozia URSS, se vorbea despre liberalizarea valorilor, de rînd cu liberalizarea economică. Totuși considerăm că este necesară o perioadă mai îndelungată de timp pentru a conștientiza valorile liberale, deoarece o conștiință îndoctrinată nu se poate modifica într-un timp scurt. O problemă esențială în acest context o constituie modul, în ce fel de raport este principiul libertății realizat ca activitate socială și statul ca mediu de concentrare a acestei activități. Soluție ar fi existența unor garanții reale de asigurare a libertății (proprietate, eficacitate economică, nivelul necesar al bunăstării) și perceperea unui subnivel social care ar garanta independența personalității față de stat și dezvoltarea libertății individuale (o societate civilă matură, statul de drept, mecanism constituțional de apărare a drepturilor cetățenilor).

Din punct de vedere politic liberalismul semnifică limitarea constituțională a puterii statului și garantarea drepturilor civile și politice ale cetățenilor. În accepțiune mai largă, liberalismul este o categorie intelectuală și morală care se fundamentează pe recunoașterea drepturilor economice și politice ale individului; în acest sens, liberalismul este aplicat la principiile de funcționare a principalelor instituții politice. În sens restrîns, liberalismul este ideologia și politica partidelor liberale care sunt orientate în fond spre menținerea și dezvoltarea mecanismului economiei de piață și concurenței libere în condițiile asigurării unui rol minim al statului în economie, unor reforme sociale moderate, securității internaționale și dezvoltarea proceselor integraționiste [1, 50]. Liberalismul este, în primul rînd o concepție despre plenitudinea personalității și atașamentul ei pentru libertate, care, prin ea însăși este o valoare. Însă specificul liberalismului îl constituie nu afit „spiritul libertății”, cît elaborarea condițiilor instituționale și juridice de garanție a lui. În prezent, ideologia liberalismului influențează organizarea economico-socială a țărilor occidentale. În Republica Moldova drept partide liberale sunt: Partidul Liberal, Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Social – Liberal, Partidul „Alianța Moldova Noastră”, Mișcarea Social-Politică „Forța Nouă”, Partidul European.

La etapa actuală putem afirma că liberalismul din Republica Moldova este un simbol abstract care nu are legătură cu liberalismul occidental și cu practica politică reală autohtonă. Liberalismul în occident există în cadrul societății cu elemente liberale și oferă posibilitatea de a se baza pe consensul social; în Republica Moldova liberalismul se încearcă a fi inoculat societății din afară, este vorba de un liberalism plagiat, fals. Pe măsura conștientizării acestui fapt are loc fenomenul dezamăgirii față de democrație. Liberalismul ca ideologie urmează a fi consolidat prin promovarea valorilor veritabile liberale: libertate, democrație, protecția drepturilor omului ș.a.

V.Saca pe drept afirmă că „în Republica Moldova liberalismul este slab ca mod de gîndire și activitate, ca interes și relație transformatoare. Identificat de obicei cu liberalismul occidental liberalismul postmodern caută noi modalități

de a reforma autoritatea politică, de a activa tărîmul libertății umane, modalități care deocamdată nu le putem atribui liberalismului în devenire a societății postcomuniste; acest fapt împiedicînd reconștientizarea critică a valorilor. Principala problemă în acest sens, V.Saca o vede în bifurcația liberalismului între valorile autoritare și populație [2, 379]. Individualismul postsovietic este calificat ca segment al societății cu un conținut neliberal și chiar asocial, deoarece libertatea în stil postsovietic se referă doar la individ în parte fără a implica o relație socială normativ-coerentă. Spre deosebire de această situație, în occident libertatea este conștientizată ca valoare a liberalismului, dar și ca principiu de organizare a ordinii sociale în care individului îi revin anumite obligații față de societate și alți indivizi.

Valori ale social-democrației sunt egalitatea, democrația, solidaritatea, echitatea și justiția. Statul social-democrat presupune existența unei structuri organizaționale puternice, a drepturilor suverane și monopolul exercitării legitime a forței. Sub aspect economic pledează pentru îmbinarea planificării și concurenței prin controlul public al forțelor economice, statul asigurînd protecția juridică a inițiativei economice. În Republica Moldova drept partide și mișcări de orientare social-democrată se consideră Partidul Social-Democrat din Moldova, Partidul Democrat din Moldova, Partidul Socialiștilor din Republica Moldova, Uniunea Centristă din Moldova, și socialiste Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, Partidul Agrar din Moldova, Partidul Socialist din Moldova, Mișcarea Politică “Speranța-Надежда”, Partidul Dreptății Social-Economice din Moldova, Mișcarea Social-Politică Republicană “Ravnopravie”, Partidul Republican din Moldova, Uniunea Muncii.

Deoarece programele social-democrate de transformare a societății impun o tranziție lentă la alt mod de viață, în prezent țările postcomuniste optează pentru o societate social-democrată liberală. Unii autori susțin că drama unor țări din Europa Est-Centrală constă în faptul că ele au nevoie de o politică economică liberală, fără să renunțe la ideologia social-democrată. În aceste țări în urma condițiilor istorice create se vehiculează tot mai intens sintagma “economie socială de piață”, prin urmare, ideologia social-democrată are șansa de a se instituționaliza ca dimensiune socială care ar garanta concordanța și egalitatea între păturile sociale, o asistență socială sporită din partea statului. În Republica Moldova acest fapt este argumentat atît prin Constituție, (articolul 126), care menționează că economia republicii este economie de piață de orientare socială, cît și prin apropierea PCRML de social-democrație prin intermediul acțiunilor întreprinse. A.Carpinschi apreciază social-democrația ca „o sinteză a teoriei și acțiunii, a scopului socialist și a mijloacelor politice democratice, un compromis rezonabil între ideea echității sociale și realitatea diferențierilor individuale, reformismul redistributiv operat prin statul de drept și concurența intereselor particulare și de grup” [3, 186].

Două valori esențiale ale societății democratice - Libertatea și Responsabilitatea, valori care presupun o existență și funcționare reciprocă, nu sunt pe deplin asimilate și acceptate de către populație. Oamenii au acceptat cu ușurință Libertatea, dar în același timp, au frică de Responsabilitatea de a lua de sinestătător anumite hotărâri, de a-și asuma anumite riscuri. Persistența ideilor, a valorilor egalitariste face dificilă acceptarea celor individualiste. Cunoașterea de către cetățeni a drepturilor, libertăților și obligațiilor lor, la fel, influențează pozitiv dezvoltarea culturii politice. Este adevărat că apariția și funcționarea unor instituții politice democratice contribuie la răspândirea valorilor democratice. Dar societatea nu este pe deplin pregătită pentru acceptarea acestor valori. Conștiința oamenilor este într-o anumită măsură dedublată, ceea ce se manifestă prin acceptarea unor valori contradictorii. În acest context, V.Saca conchide că "cel mai paradoxal este faptul că însușirea mentalității noi în societatea postsovietică se desfășoară prin mari abateri de la procesul de orientare spre valorile democratice" [4, 263].

Lipsa unor valori politice fundamentale și a unor valori general acceptate, a unui sistem integru de socializare politică creează dificultăți vădite pentru implementare unei culturi politice democratice. Constituirea, acceptarea și funcționarea unei culturi politice democratice, participative, va avea loc doar în condițiile depășirii crizei sistemului de valori din societate, prin crearea unui nou sistem de valori, fără goluri și false valori.

Pe de altă parte, valorile politice rămân neschimbate, căci oricare ar fi forma instituțiilor, ele continuă să sprijine aceleași valori politice: puterea publică, ordinea, autoritatea. Aceste valori tipice sunt susținute atât în cadrul regimurilor politice democratice cât și autoritare. Valorile politice caută să adapteze acele valori care sunt unanim acceptate, să dea semnificație politică valorilor general-umane. Modernizarea societății ține de însușirea anumitor condiții care urmăresc adaptarea conștiinței de masă la instituțiile politice contemporane și a valorilor. Acest proces în societatea postcomunistă are loc permanent cu identificarea sau racordarea valorilor cu cele occidentale, procesele de democratizare fiind comparate cu cele care au avut loc în occident. Este un moment absolut greșit, deoarece statele postcomuniste dispun de un suport cultural și civilizațional și un context istoric diferit de cel al statelor occidentale. Identificarea valorilor autohtone în corelație cu cele occidentale este greșit și din motivul că la începutul anilor '90 așa valori ca inițiativa de întreprinzător, bogăția, imunitatea proprietății private, libertatea alegerii convingerilor și a comportamentului au fost considerate ca fiind caracteristice occidentului. Însă acestea erau doar o imagine greșită asupra occidentului, deoarece spre exemplu pentru americani sunt mult mai importante valori ca toleranța, acceptarea diversității, multiculturalității.

Accelerarea procesului de asimilare a valorilor prezente în occident a fost stimulată și de faptul că majoritatea partidelor (cu excepția unor partide de stîn-

ga) angajate în campania electorală din 2005 au optat pentru integrarea în Uniunea Europeană a Republicii Moldova [5, 56]. Dacă în 1998, 52 la sută din respondenți au indicat că doresc să rămână în Comunitatea Statelor Independente (CSI), în 2001 coraportul de forțe s-a modificat, majoritatea, 51 procente pledând pentru Uniunea Europeană, fapt confirmat și în 2008 – 70 procente conform Barometrului de Opinie Publică [6]. Astfel, în ce privește opțiunea de integrare internațională a Republicii Moldova s-a produs schimbarea paradigmei în mentalitatea cetățenilor la nivelul conștiinței de masă care parcurge calea reorientării de la relațiile economice de cooperare în cadrul CSI la integrarea în Uniunea Europeană. Imboldul principal pentru aderarea la Uniunea Europeană se rezumă la o eventuală îmbunătățire a condițiilor de trai ale populației.

Opțiunea de integrare este caracteristică în special tinerilor cu viziuni liberale. Tematica de integrare europeană este tot mai prezentă în cadrul discursului politic autohton, se formează diverse mișcări, partide cu inițiative proeuropene. În acest context relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană capătă intensitate și sunt reflectate în majoritatea domeniilor vieții social-politice și economice moldovenești.

În pofida faptului că au trecut deja peste 10 ani de la obținerea independenței Republicii Moldova, sunt prezente unele elemente paternaliste în conștiința maselor și la nivel instituțional, astfel, deși regimul politic este de factură parlamentară, de cel mai mare grad de încredere se bucură președintele țării. Gradul de încredere față de instituțiile statale determină susținerea psihologică și garantarea realizării programelor interne, asigură stabilitatea politică în țară și susținerea din partea populației a acestei instituții, influențează gradul de democratizare în țară. Instituțiile statale continuă să fie taxate cu o încredere redusă din partea populației, principalele instituții ale statului (Guvern, Parlament și Președinție) înregistrând o scădere continuă a nivelului de încredere în ultimii 4 ani: Guvern – de la 47% în 2004 la 29%, Parlament – de la 45% la 28%, Președintele țării – de la 56% la 36%. Cele mai mici cote de încredere sunt înregistrate pentru partidele politice (14% au foarte multă sau oarecare încredere), sindicate (21%) și justiție (24%). Comparativ cu aceeași perioadă a anului 2007 a scăzut semnificativ încrederea în mass-media – de la 66% la 54% [6].

Partidele politice, în comparație cu alte instituții politice din Republica Moldova, reprezintă instituțiile care întrunesc cel mai mic nivel de încredere – 14%, doar 30,3% din respondenți consideră că în Republica Moldova există cel puțin un partid ce reprezintă interesele cetățenilor. Dinamismul procesului politic, de ideologizarea sferei politice a generat această situație, conform Barometrului Opiniei Publice din noiembrie 2001 majoritatea populației consideră că în Republica Moldova ar fi bine să existe un singur partid, 48% din persoanele chestionate sunt sigure de aceasta. Atitudinea față de partidele politice continuă a fi nefavorabilă, astfel se explică preferințele celor intervievați în favoarea sistemului

lui de vot uninominal. Această atitudine negativă și de neîncredere față de partidele politice au drept explicație inactivismul acestora, existența și satisfacerea unor interese înguste ale elitei de partid în detrimentul intereselor electoratului. Acest grad minim al încrederii populației în partidele politice reprezintă un paradox al democrației moldovenești, deoarece Republica Moldova fiind un stat cu regim parlamentar, logic ar fi ca anume partidelor să le fie acordată o importanță sporită.

Reticența față de partidele politice și față de politică în general, se explică prin faptul că populația nu posedă cunoștințe în domeniul politic, și prin urmare nu poate realiza o evaluare obiectivă a activității acestora. Un alt argument ar fi și faptul că societatea nici nu este cointerесată în implicarea în viața politică la general și a partidelor politice în particular. Deseori, partidele politice sunt privite ca grupări care urmăresc realizarea intereselor înguste ale liderilor și activiștilor de partid, dar nu drept un mijloc real de implicare, soluționare a problemelor comunității. Nivelul minim de încredere acordat partidelor politice este justificat și de faptul că de obicei, acestea se manifestă intens doar în perioada campaniilor electorale, în restul timpului activitatea lor nu este cunoscută.

Necesitatea de adaptare la realitățile postcomuniste, la noua configurație a puterii și a proprietății, la noile condiții geopolitice au facilitat erodarea sistemului de valori învechit și ideologizat. În consecință, s-a impus acceptarea noilor practici, roluri sociale, valori, norme absolut necunoscute pentru homo sovieticus, a fost lărgit spectrul normativ, comportamental și ideologic-alternativ al conștiinței paternaliste. Modelul liberal-individual socio-economic a fost conștientizat drept o formă de realizare a intereselor personale, a creat noi paterne de identificare socială și civilizațională. Reformele și privatizarea realizată în anii '90, criza economică care s-a aprofundat ulterior a atenuat acest model. Relațiile valorilor occidentale și instituțiilor (libertate, democrație, economie de piață, drepturile omului, pluripartidism, alegeri libere) determină delimitarea valorilor politico-ideologice principale în societate și influența configurației forțelor politice. Referitor la valorile economice, economia de piață este acceptată de majoritatea populației - 64% din respondenți susțin funcționarea acesteia. Cu toate acestea atitudinea dominantă față de privatizare este negativă aceasta fiind considerată a fi un mijloc de redistribuire a proprietății în favoarea celor cu funcții sau relații, privatizarea necontribuind la ameliorarea nivelului de trai al populației. Principiile economiei de piață pătrund în conștiința populației mai dificil decât normele politice democratice occidentale. În acest caz, paternalismul este un impediment în însușirea regulilor economiei de piață. Această afirmație este susținută și de eșecul reformelor în domeniu, de nivelul precar al economiei naționale.

Prin urmare, societatea conștientizează existența unor probleme grave în societate care afectează procesul de tranziție și democratizare, este vorba despre mită, corupție, limitarea parțială a drepturilor cetățenești. Corupția este un feno-

men negativ care ia amploare în special în perioada de trecere de la un sistem politic totalitar la unul democratic, când instituțiile statale sunt în proces de reformare. În condițiile existenței corupției la toate nivelurile societății, în conștiința maselor libertatea deseori se asociază cu posibilitatea utilizării resurselor materiale, financiare în soluționarea problemelor existente.

În contextul consolidării statalității moldovenești, dacă e să ne referim la valorile naționaliste sau de identificare atunci observăm că pe când în 2003 de calitatea de cetățean al Republicii Moldova erau foarte mândri 20% și mândri 49%, atunci acest procentaj se menține și în sondajele următoare. Analizând datele Etnobarometru-Republica Moldova realizat în octombrie 2005 observăm că populația se identifică mai degrabă drept europeni 3-10% decât est-european 0-1%; are loc o identificare mai profundă drept cetățean al Republicii Moldova decât locuitor al CSI [7]. Acest moment stabilește faptul că populația treptat conștientizează situația geopolitică existentă, are loc o re poziționare a statului Republica Moldova în mentalitate. Procesul de identificare națională se desfășoară concomitent cu procesul de identificare civică. Reprezentările identitare dezvăluie apartenența indivizilor la anumite grupuri cu specific cultural. Identificarea civică presupune în primul rând conștientizarea calității de cetățean, a statutului lui social, apartenența la un grup social în special în baza indicilor economici, financiari.

O problemă destul de gravă cu care se confruntă Republica Moldova la moment este migrația. În pofida tuturor dificultăților pe care le prezintă, acest proces influențează importul de valori din occident atât cu referire la relațiile dintre individ și instituțiile statului cât și privind modul de trai. Imigranții revin cu o altă mentalitate, cu un alt mod de gândire. Migrația înlesnește procesul de descătușare a conștiinței totalitare, impulsionează adaptarea la valori democratice, se urmărește experiența regimurilor democratice europene, funcționarea statului bunăstării sociale [8, 226-239].

Asimilarea ori renovarea valorilor ideologice democratice este un proces care necesită întâi de toate o perioadă de timp mai îndelungată, o deschidere către valorile general-umane, presupune acumularea de cunoștințe în domeniul politic, învățarea democrației fiind un proces dificil pentru țările cu un trecut totalitar. Acest proces presupune schimbări esențiale la nivel de conștiință, mentalitate, atitudini. La această etapă, valorilor ideologice le revin un rol extraordinar în stabilirea noilor parametri socio-politici și economici. Ideologiile politice oferă persuasiv modele de acțiune și schimbare, iar în aceste condiții posesia unei culturi politice democratice devine un imperativ ce urmează a fi realizat. Conștiința posttotalitară alege încă între valorile vechi, tradiționaliste, sovietice și cele noi, democratice. În această ordine de idei, constatăm că nu este încheiat procesul de formare a unui sistem unic necontradictoriu de valori proprii societății moldovenești la moment.

În raport cu procesele politice de modernizare și democratizare apriori menționăm existența a două tipuri: reformiști-tradiționaliști și occidentalști. Cei reformiști se deosebesc printr-o apartenență la valori individualiste (libertate), iar tradiționaliști la cele colectiviste, în special pe responsabilitate. Cei care se orientează spre occident și calea de dezvoltare occidentală, se orientează spre un tip de dezvoltare organică, în corespundere cu modelele occidentale. Drept consecință, identificăm trei grupuri potențiale cu orientări politico-ideologice diferite. Aceste grupuri sunt: adepții modernizării accelerate, adepții modernizării organice și tradiționaliștii, care sunt contra oricăror procese de modernizare. Aceste grupuri posedă o mobilitate în funcție de desfășurarea evenimentelor politice.

Lipsa tendinței de orientare spre valorile democratice ale viitorului este condiționată de mentalitatea specifică a societății moldovenești în care regăsim atît elemente ale totalitarismului, ale democrației și ale autoritarismului. Acest fapt are loc deoarece subiecții tranziției sunt disponibili renovării democratice a societății, dar concomitent împărtășesc multe din stereotipuri ale vremurilor de odinioară. Această idee este susținută și de I. Drăgan care afirmă că oamenii redescoperă realitatea alegerilor libere și a votului autonom: ei intră în jocul politic democratic, purtînd în bagajul lor mental sindromul inculturii politice întreținute de regimul comunist și stereotipurile de gîndire și comportament formate într-o perioadă îndelungată de timp [9, 300].

În mentalitatea politică occidentală puterea de stat este asociată cu acel „contract social” pe baza căruia societatea acordă statalității anumite funcții și priorități limitate, definite. În mentalitatea posttotalitară a maselor predomină tipul metaforic de „familie”, unde statul practic devine responsabil în totalitate pentru viața cetățenilor. Acest tip de relații includ elementele paternaliste, „grija părintească” din partea statului se stabilește ca valoare fundamentală. Paternalismul ca valoare influențează la moment comportamentul politic al maselor, generează o pasivitate față de evenimentele din societate. În urma crizei economice, paternalismul generează și un stil autoritar de conducere, o etatizare profundă, unde statul este atotputernic.

Spre deosebire de occident unde cetățenii se implică activ în soluționarea problemelor societății, în societatea în tranziție cetățenii sunt pasivi. Privite ca manifestări ale depolitizării conștiinței, scăderea interesului față de politică, nedorința de a se identifica cu unele forțe politice sau altele, de a participa la viața politică în Republica Moldova rămînînd totodată pe poziții etatiste - toate acestea pot fi privite ca mărturii nu numai ale nivelului scăzut de cultură politică și al unei conștiințe politice rudimentare, dar și ca un ecou al instinctului de apărare care funcționează la nivelul arhetipului și inconștientului social. Cercetările sociologice demonstrează nivelul scăzut de informare a părții principale a populației despre evenimentele politice, nepregătirea ei la activitatea politică, atitudinea negativă față de politică în general. Acestea stau la bază paradigmei compo-

rtamentale specifice în cadrul căreia omul, persoana se află în afara sferei politice, se consideră a fi liber. Deaceia libertatea de la politică se identifică cu libertatea ca atare.

Colapsul URSS și a grandioasei ideologii comuniste cu statut de ideologie statală a generat diminuarea unei valori ca patriotismul asociat în trecut cu dictatura de stat. În conștiința politică de tranziție se încearcă îmbinarea ideii patriotismului și statalității cu ideea libertății individuale și cetățeniei. La prima etapă a regimului posttotalitar, în Republica Moldova doar o mică parte a populației manifestă interes față de evenimentele politice și este încadrată activ în transformările social-politice și economice.

Analizând evoluția orientărilor și valorilor social-politice în societatea moldovenească delimităm următoarele momente:

- Diminuarea încrederii față de valorile și normele democratice. Aceste valori nu au fost consolidate, iar cele comuniste nu și-au pierdut din actualitate. Una din cauzele decepționării populației față de valorile democratice este faptul că forțele democratice au legat însușirea valorilor democratice în mod obligatoriu de dezvoltarea funcțională a economiei de piață. Prin urmare crearea economiei de piață ar fi consolidat poziția valorilor democratice în conștiința maselor și ar fi conferit puterii politice legitimitatea necesară. Problemele legate de stabilirea economiei de piață a determinat și neîncrederea față de valorile promovate de democrați și în final, înfrângerea acestora în cadrul alegerilor parlamentare; aceasta a însemnat o criză a valorilor democratice. O conștiință posttotalitară se caracterizează prin așteptări prea exigente în relația cu puterea politică, un nivel înalt de nemulțumire față de realizările socio-economice, fapt ce influențează negativ relația cu factorii de putere dar și conștientizarea instituțiilor și principiilor democratice.

- Diminuarea încrederii față de valorile și normele liberale. Astfel, conform sondajelor sociologice valori fundamentale liberale ca proprietatea privată, libertatea, egalitatea, toleranța în prezent se află la periferia conștiinței maselor. Valorile liberale sunt mai mult răspândite neuniform în cadrul urban unde concurează cu cele naționaliste tradiționale.

- Consolidarea valorilor și obiectivelor autoritare. În perioada când reformele democratice nu duc la rezultatele scontate, crește numărul adeptilor unui regim „de mână forte”. Sub această formă se subînțelege nu un regim autoritar conform criteriilor politologice, care presupune dictatura politică de dragul asigurării libertății economice, ci o reglementare economică și apărarea individului de samavolnicie și fărădelege cu păstrarea libertăților politice. Aceste predispoziții pot favoriza suportul forțelor politice orientate spre stabilirea unui așa tip de regim.

În societatea moldovenească se manifestă specificul conștiinței politice de tranziție prin diferențierea socială care aprofundează instabilitatea economică,

politică, criza de valori și în plan ideologic, excluderea majorității populației din procesele politice ce se desfășoară în societate; predominarea analfabetismului politic și juridic; dezamăgirea și neîncrederea față de organele puterii; răspîndirea pe larg a concepțiilor egalitariste, etc. Doar o societate civilă matură fundamentată pe valorile ideologice și politice democratice însușite în urma acumulării cunoștințelor politice necesare poate direcționa societatea spre consolidarea unui stat de drept. O altă condiție esențială prevede transformarea radicală a conștiinței posttotalitare și conștientizarea rolului implicării fiecărui cetățean în viața politică a societății.

Bibliografie

1. Gray J. Liberalismul. – București, Du Style, 1998.
2. Saca V. Interese politice și relații politice. Dimensiuni tranzitorii. – Chișinău, CEP USM, 2001.
3. Carpinschi A. Doctrina social-democrată. // Doctrine politice. Concepte universale și realități românești. / coord. Mungiu-Puppidi A. - Iași, Polirom, 1998.
4. Saca V. Conștiința politică. // Politologie. / coord. Moșneaga V., Rusnac Gh., Sacovici V. – Chișinău, CEP USM, 2007.
5. Rusu R. Ideologia partidelor politice moldovenești. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.2 (XXIX), 2005. – Chișinău, CE USM, 2005, p.52-69.
6. Barometrul de Opinie Publică din martie-aprilie 2008 realizat de CBS AXA. – Chișinău, IPP, 2008.
7. Etnobarometru - Republica Moldova, octombrie 2005, realizat de IMAS. – Chișinău, IPP, 2005.
8. Теоса В. Интеграционное сознание и трудовая миграция (к вопросу об изменениях ценностной ориентации в Молдове). // Moldova, România, Ucraina: integrarea europeană și migrațiunea forței de muncă. – Chișinău, CAPTES, 2000.
9. Drăgan I., Beciu C., Dragomirescu I., et. all Construcția simbolică a câmpului electoral. – Iași, Polirom, 1998.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ion SANDU, doctor în științe istorice, profesor

**FENOMENUL STATULUI – NAȚIUNE
ÎN CONDIȚIILE REPUBLICII MOLDOVA:
REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE****Victor SACA**

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Doctor habilitat, profesor în științe politice

The concept the nation - the state embodies the most important factors of the modern state: presence of territory, the control over violent methods, impersonal structure of authority, legitimacy. Through a prism of these factors two interconnected concepts collide: the state as division of authorities and the state as a democratic community. In case of Republic Moldova of the attitude between these concepts are very inconsistent, defining all complexity of becoming of the nation - the states. Other specific features in Republic Moldova are: disagreements between real mechanisms of authority of political elite and formal opportunities of influence of weights on authority; between realization of authority and a degree of its legitimacy; between presence of territory de-jure and limitation of distribution of the government above all territory de-facto; between presence of national interest and unripe national idea; between different positions of political actors concerning national identity.

Un loc și un rol aparte în câmpul științelor sociale în general și a științelor politice în particular revine cercetărilor și evaluărilor complexe ale fenomenului stat-națiune. Acest fenomen, în pofida intensificării proceselor integraționiste actuale și a dezvoltării și modernizării alianțelor și uniunilor statale internaționale și regionale, rămîne a avea o semnificație valorică relevantă pentru multe țări ale lumii, inclusiv pentru cele din spațiul ex-socialist unde acumularea și consolidarea atributelor statului-națiune este nu numai necesară ci și inerentă procesului de edificare a noilor entități statale. În asemenea condiții conceptul de stat-națiune poate fi considerat drept nucleu sistemic în jurul căruia se profilează și evoluează întreaga ierarhie normativă, relațională, valorică din societate.

Din punct de vedere conceptual statul-națiune este definit în lexiconul politic contemporan drept o entitate suverană dominată de o singură națiune, drept o construcție intelectuală mitică ce are o forță persuasivă superioară în plan politic [1]. Pornind de aici, paradigma statul-națiune are un caracter științifico-politic evident, original, însă de care nu rareori se abuzează, mai ales atunci când este prea facil utilizată în situații reale, când este supusă unor interese înguste, birocratice, de partid și de alt ordin.

Ca fenomen politic deosebit, statul-națiune presupune o coincidență a doi termeni înrudiți - „stat” și „națiune”. Acești termeni se află într-o corelație firească, deseori chiar fiind utilizați într-o formă interschimbabilă, formînd un tot. Or, în acest întreg fiecare termen în parte are specificul său, întruchipînd o anumită misiune a sa. Statul în raport cu națiunea reflectă organizarea politică în care se manifestă suveranitatea lui atît de natură internă, cît și externă, internațională. Adică, pe de o parte, în granițele sale statul posedă o putere supremă față de toți subiecții sociali, inclusiv etnici, iar pe de altă parte, în comunitatea internațională, el este o forță de sinestătătoare, independentă. Cît privește națiunea în raport cu statul, ea întruchipează nu atît factorul etnic cît populația din arealul statal, care se distinge prin continuitate istorică, împărtășește o cultură, o limbă comună, tradiții, obiceiuri comune. În acest context națiunea este o comunitate politică integră ce include în sine întreaga populație, indiferent de originea etnică, populație care are un sentiment de identitate colectivă, comună, formată cu ajutorul instituției statale.

Despre legătura internă între stat și națiune remarca încă F.Enghels în secolul XIX, cînd aveau loc procesele de edificare a națiunilor și, respectiv, de formare a statelor naționale. La rîndul său K.Kautsky considera drept formă clasică a națiunii statul. O interpretare similară a chestiunii în cauză o întîlnim și la M.Weber, care menționa că fiecare națiune poate să-și afle exprimare adecvată numai prin propriul stat. Or, dat fiind că toate formele clasice de obicei se manifestă doar ca tendințe, care rareori se realizează pe deplin, termenii de stat și națiune nu întotdeauna coincid, caracterizînd fenomene sociale distincte. Adică, istoria politică cunoaște și națiuni nedefinite în întregime, națiuni care nu se bucură de stat, dar care pretind la el. De aici, nu întîmplător, M.Weber socotea drept ideală situația cînd comunitatea națională coincide cu factorul statal. Acesta din urmă este chemat în ultima instanță să exercite puterea asupra unui anumit teritoriu întru exprimarea voinței națiunii, întru dezvoltarea individualității naționale.

Cercetătorul contemporan D.Held consideră că conceptul de stat-națiune întruchipează cei mai importanți factori ai statului modern. Printre aceștia savantul evidențiază:

- teritorialitatea, axată pe stabilirea granițelor exacte;
- controlul mijloacelor de violență, adică dreptul de a deține monopolul puterii și a mijloacelor coercitive, materializate în exercițiul politic;
- structura impersonală a puterii (ordinea politică impersonală și suverană, cu jurisdicție supremă asupra unui teritoriu);
- legitimitatea, adică statul pretinde la susținere și lealitate din partea cetățenilor săi pentru a le reflecta și reprezenta interesele [2].

În opinia mea, acești factori sunt pe deplin aplicabili și față de statele actuale în tranziție spre democrație, inclusiv Republica Moldova. Doar că aici ei sunt

mult mai contradictorii, mai controversați în manifestarea lor. Însă, indiferent de țară, în cadrul factorilor în cauză se ciocnesc două noțiuni, interdependente, dar concomitent cu semnificație separată:

➤ noțiunea de stat, ca sistem de putere delimitată, care impune anumite controale și reglementări atât din partea guvernanților, cât și a guvernaților;

➤ noțiunea de stat, ca comunitate democratică, în care guvernanții sunt reprezentanți ai cetățenilor (societății civile) și răspunzători în fața lor.

Raportul dintre aceste noțiuni diferă substanțial în țările cu democrație consolidată și în cele în tranziție spre democrație. În cazul Republicii Moldova acest raport, privit prin prisma unei tranziții paralizante, deficitare la capitolul mecanism, ritm, continuitate și funcționalitate, permite a evidenția anumite trăsături ale statului-națiune, care, desigur, au unele tangențe cu practica altor țări de tip tranzițional.

În primul rând, dacă în condițiile statului-națiune gen democrație avansată aceste noțiuni, cu toate tensiunile posibile, se află, totuși, într-o relativă armonie, completându-se reciproc, atunci corelația dintre noțiunile date în contextul Republicii Moldova este preponderent de natură conflictuală, fapt ce face a fi problematică însăși funcționarea statului-națiune. În cazul nostru acesta se află într-o stare anevoioasă de devenire, reflectând un grad înalt de disfuncționalitate, procese divergente de acumulare a factorilor național-statali, de „conformare” bizară a lor la o ordine rațională. Actualmente, în majoritatea țărilor ex-sovietice (excepție țările Baltice), inclusiv în Republica Moldova, atare factori sînt pătrunși de discordanțe evidente între tendințele statului ca sistem de putere delimitată (acesta avînd mai mult expresii formale) și a statului ca comunitate democratică. Din 1991 pînă în prezent, acest stat, privit în ambele sale ipostaze, a evoluat prin insuficiența de sens democratic (în cadrul activității organelor sale adesea se reproduc ceea ce A. de Toqueville numea în noile forme democratice elemente autoritare la capitolul obiceiuri, reguli, mecanisme [3]), prin multiple impedimente ale tranziției de la statul unipartidist, care a compromis ideea democrației, la statul-națiune multipartidist cu efecte adverse, prin paradoxuri ale anilor '90 ce țin de boomul partidist, de relațiile supratensionate dintre ramurile puterii de stat (din perioada președinției lui M.Snegur și P.Lucinschi), prin conflicte generate de separatismul și extremismul politic, prin Standarde Duble (declarații de natură democratică, iar comportamentul autoritar) ale tuturor guvernanților de pînă acum.

Anume insuficiența de sens democratic a statului-națiune moldovenesc face segmentul majoritar al populației țării să nu manifeste destulă încredere în instituțiile statului. Astfel, din cei chestionați 25,2% nu au deloc încredere și 35,9% nu prea au încredere în Parlament, respectiv 24,9% și 32,9% - în Guvern, 24,5% și 22,3% - în Președintele țării, 21,4% și 34,5% - în Justiție, 31,5% și 32,6% - în Poliție, 16,0% și 30,6% - în Primărie [4].

În al doilea rând, constituirea statului-națiune în Republica Moldova se confruntă cu dezacorduri vădite între mecanismele reale de putere ale clasei politice și cele formale de influență ale maselor, între exercitarea de facto a puterii și gradul ei de legitimitate. Aceste mecanisme nu sînt juxtapuse în mod adecvat, se manifestă preponderent în direcții opuse, fapt demonstrat pe de o parte, de rupturi serioase în formula de bază a actorului puterii, adică rupturi între a cunoaște, a fi iscusit și a acționa (actorul puterii nu dispune îndeajuns de cunoștințe noi, de abilitate și experiență de transformare), iar pe de altă parte, de pasivitatea și indiferența obiectului puterii, fenomene deseori urmărite în perioada scrutinelor electorale.

Cît privește exercițiul puterii, gradul de legitimitate a acesteia, observăm o criză a legitimității, determinată în fond de tendințele guvernărilor de a se baza doar pe rezultatele alegerilor, fără a actualiza în permanență (în perioada dintre scrutine) dreptul lor de a guverna. Despre dezacordul evident între putere și popor ne demonstrează în special răspunsul la întrebarea „Cum credeți Dvs. Republica Moldova este guvernată de voința poporului?”. 64,3% din respondenți au răspuns negativ la această întrebare [4]. Pornind de aici 50,2% și 23,1% din cei chestionați respectiv consideră că ei pot influența hotărârile importante care se iau la nivelul întregii țări în foarte mică măsură / deloc și în mică măsură [4]. Aceste relații de dezacord între putere și popor devalorizează însăși procesul de edificare a statului-națiune.

În al treilea rând, problema problemelor pentru statul-națiune de tip moldovenesc ține de dezacordul între teritorialitatea de-iure a acestuia (recunoscută de întreaga comunitate internațională) și extinderea limitată a puterii statale pe întreg arealul său de-facto. Iată deja aproape două decenii Moldova ca stat este dezintegrată teritorial, nu e capabilă să soluționeze de una singură diferendul transnistrean, nici să antreneze în mod eficient în acest proces arbitrii internaționali. Erorile comise pe parcurs de conducerea țării în procesul de negocieri cu privire la soluționarea acestui conflict, politica ei reactivă în acest proces, lipsa de experiență diplomatică a cadrelor moldovene în actualizarea problemei transnistrene pe plan internațional și în mobilizarea factorului internațional sînt doar unele piedici ce zădărnicesc devenirea statului-națiune moldovenesc.

În al patrulea rând, factorul-cheie de care depinde funcționarea normală a oricărui stat-națiune este crearea unei identități naționale coerente. Actualmente, problemele identității naționale din spațiul ex-sovietic pot fi împărțite în două grupe:

1. *Probleme care descind din regimul totalitar sovietic.* Statul sovietic n-a fost în fond stat-națiune, ci stat centralizat polietnic în care stăruirea națiunilor avea caracter formal. Cei câțiva ani de perestroikă gorbaciovistă au demonstrat adevăratul sens al contradicției dintre națiune și stat, contradicție camuflată pe parcursul regimului comunist de mult cunoscută și apreciată comunitate artificio-

ală numită popor sovietic. Paradoxul principal constă în aceea că pe parcursul a mai bine de 70 ani cel mai puternic și mai influent stat din lume n-a fost capabil să creeze o identitate națională coerentă. Identitățile naționale ale popoarelor din cadrul imperiului sovietic, erau programate în limitele sus-numitei comunități artificiale, acumulând doar însușiri impuse de regimul comunist – paternalism, credință în carismă, intoleranță socio-politică, ură față de posibili oponenți, subestimarea general-umanului și supra estimarea factorului social de clasă etc., care au și determinat paradoxurile tranziției spre democrație. Cu aceste însușiri de natură autoritar-totalitară poporul sovietic a intrat în perestroikă nefiind în stare să asimileze valorile democratice. Drept rezultat a apărut fenomenul revoltei națunilor, în mare măsură deznaționalizate, față de stat, care și a condus spre dezintegrarea și prăbușirea Uniunii Sovietice.

Acest salt împotriva statului sovietic a căpătat formă naționalistă. Anume naționalismul a fost arma principală în condițiile restructurării la care au apelat mișcările democratice în susținerea acesteia, armă îndreptată plenar împotriva ideologiei comuniste în decădere. Naționalismul a avut în imaginația popoarelor din republicile sovietice un răsunet mult mai mare, mai atractiv decât oricare valori democratice, decât trecerea la economia de piață. Utilizarea naționalismului de către mișcările democratice în susținerea restructurării a devenit o probă vitală a identității naționale, un principiu mobilizator al autoidentificării. Astfel, în condițiile crizei de la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 s-a negat statul, s-a mers pe calea destrucției, populația fiind dirijată de aceste mișcări nu mai dorea să echivaleze națiunea cu statul sovietic.

2. *Probleme ale identității naționale condiționate de însăși procesul de edificare a noilor state naționale, de renaștere națională, pe ruinele fostului imperiu sovietic.* La sfârșitul celui de al doilea deceniu de existență a statelor națiune, care s-au constituit în spațiul ex-sovietic, îndeosebi în Moldova, Georgia, Azerbaidjan cel mai mare paradox constă în faptul că aceste state nu dispun de suveranitate și independență reală. În cazul Moldovei, încă la începutul anilor '90, conviețuirea națională a populației de aici a fost divizată în trei entități – Moldova, Transnistria și Gagăuzia.

Dacă nodul găgăuz a fost întrucîtva dezlegat, cel transnistrean persistă, fiind piedica principală în edificarea macro-identității național-teritoriale din Republica Moldova. Secesionismul transnistrean, ca și cel abhaz, sud-osetin, a dus la suprapolitizarea identității regionale și, totodată, la supraregionalizarea identității politice. Aceste două procese artificiale sau suprapus și sau completat reciproc, conducînd în cele din urmă la autoproclamarea și „legitimarea” cunoscutelor enclave în spațiul ex-sovietic – republica moldovenească nistreană, republica abhază etc., nerecunoscute de comunitatea internațională (excepție, Abhazia și Osetia de Sud, recunoscute de către Rusia în urma ciocnirii armate a acesteia cu

Georgia în vara anului 2008), dar care deja aproape două decenii există de-facto, acumulînd și consolidînd atributele statale.

O altă problemă a identității naționale și, respectiv, a funcționării statului-națiune în cazul Republicii Moldova este cea a minorităților naționale. Realitățile actuale la capitolul identității pentru minoritățile naționale de aici nu se deosebesc radical de cele de la sfîrșitul anilor '80 – începutul anilor '90. Cea mai mare parte a reprezentanților acestor minorități nu sau acomodat încă la mediul etnic autohton, nu se identifică cu țara în care trăiesc, cu denumirea de moldovean (ea preferă cetățenia rusească). Astfel, astăzi asistăm la o criză a identității național-etnice, care în viziunea mea cuprinde absoluta majoritate a populației alolingve.

În al cincilea rînd, insuficiența de sens a statului-națiune în condițiile Republicii Moldova se explică și prin imaturitatea și instabilitatea interesului național al țării. Acesta, timp îndelungat, nu a fost îndeajuns definit și, respectiv, conștientizat (nici de politicieni, nici de populația de rînd), orientat, actualizat și regîndit. Orientarea multi-vectorială a elitei conducătoare în realizarea politicii externe, slăbiciunea acesteia, caracterul ei reactiv de promovare, nu a permis de a oferi interesului național al Republicii Moldova coerență și claritate, de a specifica la timp prioritățile lui. Reieșind din starea actuală a interesului național al țării noastre astăzi e problematic a vorbi despre un stat-națiune moldovenesc în sensul propriu al termenului. În cel mai bun caz avem de a face cu un cvasi stat-națiune.

În al șaselea rînd, fragilitatea statului națiune de tip moldovenesc a fost determinată în mare măsură, de lipsa unei idei naționale unificatoare, idei care ar mobiliza întreaga societate, toate comunitățile politice, sociale, național-etnice etc. Adică, o asemenea idee ar avea menirea de a sintetiza interesele și valorile împărtășite de majoritatea populației, fapt remarcat și de alți cercetători [5]. Atare idee ar determina prioritățile statului în dezvoltarea națiunii politice, societății în ansamblu. Ea ține îndeosebi de soluționarea diferendului transnistrean și reintegrarea țării, de edificarea statului unic și prosper, orientat spre asigurarea drepturilor egale tuturor comunităților național-etnice, de consolidarea societății prin coeziune națională și solidarism național și social. Totodată, ideea în cauză are conotații de natură externă, internațională. Ea trebuie axată întru totul pe problema europenizării Republicii Moldova, euro-integrării țării noastre.

În al șaselea rînd, pentru a face față imperativelor euro-integrării sunt necesare eforturi maxime ale tuturor actorilor și agenților sociali ai Republicii Moldova – structuri statale, partide, societate civilă – în vederea consolidării continue a atributelor statului-națiune. Deci, integrare nu prin slăbirea sau negarea naționalului, renunțarea la el, ci prin modernizarea și valorificarea lui, fapt ce va permite țării noastre să ocupe într-o perspectivă relativ apropiată locul său *sui-generis* în Europa Unită. De aici nu întîmplător 52,2% din respondenți conside-

ră că aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană îi va oferi țării noastre mai multe avantaje [4].

În această ordine menționăm că devenirea statului-națiune în condițiile transformărilor democratice din Republica Moldova necesită de la factorul politic și cel științific de a lua în considerație experiența din țările Europei Centrale și de Est. Desigur, pentru noi este importantă nu atât experiența istorică a acestor țări, cât cea actuală, fiindcă pe măsură ce procesele globalizării avansează statul-națiune în sens tradițional deja dispare. Însă, acesta nu a devenit o ficțiune, la fel ca și guvernul nu a devenit demodat. Forma statului-națiune în condițiile actuale ale occidentului se modifică, iar competențele guvernului, după cum subliniază A.Giddens [6], mai degrabă se extind decât se diminuează. Statul-națiune actual, după D.Held [2], devine în urma globalizării stat cosmopolit.

Astăzi, națiunile vestice, în pofida intensificării proceselor integraționiste, își păstrează puterea guvernamentală, economică, culturală etc. asupra propriilor cetățeni numai că prin optimizarea colaborării cu propriile localități, regiuni, cu asociațiile civile și grupurile transnaționale. În acest context noțiunile de stat-națiune și guvernare devin mai ample decât sensul lor național propriu-zis. Ele se modifică, se largesc din contul influenței actorilor și agenților neguvernamentali, din contul activizării factorului civil. Anume asimilarea aceste-i experiențe postmoderne a statului-națiune este importantă și prețioasă astăzi pentru țările de tipul Moldovei, aflate pe calea transformărilor democratice.

Pentru a realiza cu adevărat această cale, inclusiv la capitolul edificării statului-națiune, este oportun de a orienta interesul național al țării, ideea națională unificatoare a întregii națiuni politice spre Europa. Aceasta este o condiție inevitabilă și, totodată, o modalitate de raționalizare a relației între stat și națiunea politică în devenire.

Bibliografie:

1. Oxford Dicționar de politică. – București: Univers enciclopedic, 2001.
2. Held D. La democracia y el orden global Del Estado moderno al gobierno cosmopolita. PAIDOS, Barcelona – Buenos-Aires – México, 1997.
3. Токвиль, де, А. Старый порядок и революция. – Москва, 1997.
3. Barometrul de Opinie Publică. Republica Moldova – mai 2007.
4. Rusu R. Ideologie de stat sau idee națională. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.1 (XXXII), 2006. – Chișinău, 2006, p.92-106.
5. Giddens A. A treia cale Renașterea social-democrației. - Iasi: Polirom, 2001.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ruslan TANASĂ, doctor în științe politice, conferențiar

---

CORELAȚIA DINTRE STRUCTURA ȘI CULTURA POLITICĂ ÎN PROCESUL DEMOCRATIZĂRII SOCIETĂȚII MOLDOVENEȘTI

Ion SANDU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Profesor, doctor în științe istorice

Tudor SPINEI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Conferențiar, doctor în științe politice

L'auteur de l'article examine la corrélation entre la structure de l'État et sa culture politique à l'exemple du transit moldave démocratique. Il argumente la thèse sur la nécessité de la conformité entre la structure politique et la culture politique pour le fonctionnement fructueux des instituts démocratiques. Pendant qu'au régime étatique démocratique selon la classification de G.Almond et S.Verba correspond la culture de la participation, dans la République de Moldova selon l'opinion de l'auteur de l'article fonctionne la culture politique du type mélangé, à savoir paroissiale-participative.

L'analyse rétrospective du devenir de la structure de l'État moldave a révélé qu'en train du changement du régime politique la culture existant politique qui était formée au cours des siècles quelque temps ne correspond pas au nouveau système politique. Ce fait se confirme par l'exemple de la Moldova soviétique à partir de 1940 et démocratique de la fin de 80 années, quand les changements de la culture politique au niveau des masses ne mûrissaient pas après les changements de la culture politique de l'élite en contexte du transit politique.

Notamment en contradiction du type existant de la culture politique au nouveau régime l'auteur voit une principale raison du devenir pas tout à fait réussi de la structure de l'État moldave. Seulement la combinaison des efforts des institutions d'instruction, des instituts du pouvoir, des médias, des formations politiques et des organisations de la société civile peut amener au changement de la culture politique paroissiale sur participative, correspondante à une nouvelle structure politique du type démocratique qui contribuera à son tour y compris aux succès plus considérables de la République de Moldova à l'arène internationale.

Fiecare stat democrat este cea mai înalță autoritate creatoare de legi atât timp cât sunt implicate regulile de drept internațional, care îl constrâng. Nici o regulă

de drept internațional nu îl obligă în afara celor pe care le-a creat pentru sine prin consimțământ. Suveranitatea și independența Republicii Moldova recunoscută pe arena mondială se explică prin faptul, că nu există nici o autoritate deasupra sa, care să emită legi, întrucât nu există nici un stat sau grup de state, care să poată legifera pentru el.

Descentralizarea funcției legislative în dreptul internațional este nu altceva decât principiul de suveranitate așa cum este aplicat în problema legislației. Funcția legislativă se aplică în mod categoric funcțiilor executive și judecătorească. Statul este autoritatea supremă pentru a decide dacă și în ce condiții supune adjudecării o dispută internațională, și nici un alt stat nu îl poate chema în fața unui tribunal internațional fără consimțământul lui. Atunci când un asemenea consimțământ este dat clauzele fac posibilă de obicei sustragerea de la jurisdicția unui tribunal internațional, fără a încălca dreptul internațional.

Vorbind despre consolidarea statalității și suveranitatea națională în domeniul aplicării legii distingem două situații.

1. Suveranitatea ca instituție de aplicare a legii, care trebuie să fie identică cu suveranitatea din domeniul judecătoresc, adică decizia finală referitoare la modul în care se implică într-o acțiune de impunere a legii și dacă se implică îi aparține statului.

2. Suveranitatea statului ca țintă declarată a unei acțiuni de impunere a legii trebuie să se manifeste în ceea ce se numește „impenetrabilitatea” statului. Este un alt mod de a spune că pe un teritoriu dat doar o singură națiune poate deține suveranitatea-autoritatea supremă și că nici un alt stat nu are dreptul de a săvârși acte guvernamentale fără consimțământul acestuia. În consecință, toate acțiunile de impunere stipulate de către dreptul internațional sunt limitate de exercitarea presiunilor asupra guvernelor recalcitrante precum proteste diplomatice, intervenții, represalii și blocadă. Dintre toate lasă intactă suveranitatea națiunii, care a încălcat convențiile.

Calea țărilor Est-europene, inclusiv și a Republicii Moldova, spre democrație presupune consolidarea societăților pe fundamentul socio-politic al valorilor general-umane și drepturilor omului. Aceasta a dat, în primul rând, posibilitatea creării unei structuri politice democratice, unde vor funcționa instituții politice viabile, care vor deveni treptat cu adevărat principalele elemente ale sistemului politic al societății. Pentru ca un stat democrat să funcționeze adecvat este necesar ca între structura politică și cultura politică a societății să fie congruentă. Democrația este considerată consolidată atunci când devine autoimpusă cât de infrastructura politică, atât și de societatea civilă. Consolidarea statalității moldovenești este legată de funcționarea unei structuri politice ce s-ar bucura de susținerea membrilor societății care posedă din punctul de vedere al unor cercetători o cultură politică dependent-participativă (după clasificarea lui G.Almond și S.Verba). Din punctul nostru de vedere cultura politică a majorității societății

din Republica Moldova este caracterizată ca o cultură politică parohial-participativă.

Cultura politică poate fi și poate să nu fie în armonie cu structurile statale și alte elemente ale sistemului politic al societății. O structură politică armonioasă ar fi una potrivită aceleiași culturi; altfel spus unde cunoștințele politice ale societății tind să fie corelate cu structura politică și unde afectul și evaluarea tind să fie favorabile. O cultură politică parohială, dependentă sau participativă sunt fiecare în armonie cu o structură politică, respectiv, tradițională, autoritară centralizată și democratică. Cultura politică parohială este congruentă cu structura politică tradițională, are o rată înaltă a orientărilor politice cognitive și rate înalte de orientări politice afective și evaluative pozitive față de instituțiile politice ale comunității tradiționale. O cultură politică dependentă congruentă cu sistemul său are o înaltă rată de cunoaștere a instituțiilor politice administrative și rate înalte pozitive față de celelalte două tipuri de orientări referitor la sistemul politic specializat. În ce privește cultura politică participativă armonioasă ar fi caracterizată de rate înalte și pozitive de orientări față de sistemul politic al societății democratice, formațiunile politice și instituțiile statale.

Sistemele politice ale societăților periodic se schimbă și avem argumentare că structura politică și cultura politică a societății în această perioadă de tranziție sunt incongruente una cu alta. În aceste decenii, secole de schimbare culturală sistemele politice vechi eșuează și cele noi se instalează. Structura politică din Moldova, cât și din întreaga Uniunea Sovietică, a pornit spre schimbare democratică, sub influența valorilor general-umane, lansate în societate de fostul Secretar General al Partidului Comunist al URSS M.Gorbaciov în a doua jumătate a anilor '80 ai secolului XX. Această perioadă demonstrează că structura politică, care a fost instaurată în Uniunea Sovietică în rezultatul Revoluției din Octombrie (1917); în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească începând cu anul 1940 și devenită congruentă cu o cultură politică parohială a societății sovietice la începutul anilor '70 ai secolului trecut. Dar în anii '80 la o bună parte a intelectualității s-a evidențiat destul de activ o cultură politică civică (participativă). Cultura politică a marii majorități a populației rămânând la nivelul parohial.

Structura politică a societății moldovenești în anii 1989-1994 s-a aflat într-o criză constituțională. În aceeași vreme se pun fundamentele statalității democratice. Sovietul Suprem al RSSM a adoptat un șir de legi, care se vor înscrie în istoria statorniciei structuri politice a Republicii Moldova, autodeterminării naționale și tranziției spre democrație. La 27 aprilie 1990 a fost adoptat Drapelul de stat al republicii ca simbol al suveranității și care simbolizează trecutul, prezentul și viitorul statului moldovenesc, precum și tradiția istorică. În 10 mai 1990 Parlamentul a anulat articolul 6 a Constituției RSSM, care proclama Partidul Comunist al URSS ca forță conducătoare și îndrumătoare a societății sovietice, nucleul sistemului politic, al organizațiilor de stat și obștești. În articolele 6 și 7

a Constituției s-a fixat posibilitatea activității diferitelor partide politice în republica moldovenească. Articolul 49 a garantat cetățenilor dreptul de asociere liberă în partide politice, pluralismul și pluripartidismul în RSSM, fiind considerate valori politice noi ale societății, care pornește pe calea democratizării. La 23 iunie 1990 se adoptă Declarația cu privire la suveranitatea RSS Moldova. Acest act legislativ a stabilit fundamentul viitoarei independențe a statului moldovenesc. Declarația a proclamat, că Republica Sovietică Socialistă Moldova este un stat unitar, indivizibil. Frontierele RSS Moldova pot fi schimbate numai pe bază de acorduri reciproce între RSS Moldova și alte state suverane, în conformitate cu voința poporului, adevărul istoric și ținându-se seama de normele dreptului internațional unanim recunoscute. În Declarația de suveranitate s-a stabilit, că actele normative ale URSS pot funcționa pe teritoriul RSS Moldova numai fiind ratificate de către Parlamentul republicii, iar cele ce încălcau principiul suveranității Republicii Moldova erau suspendate. La 17 iulie 1990 Parlamentul adoptă legea cu privire la puterea de stat, care a dezvoltat principiul suveranității poporului, separării puterilor în stat și eliberarea acestora de influența ideologiei comuniste. La 3 septembrie 1990 legislativul instituie postul de președinte al țării ca autoritate politică obligată să asigure respectarea suveranității națiunii.

La 28 iulie 1990 Parlamentul legitifică aderarea RSS Moldova la Declarația universală a drepturilor omului și ratifică pactele internaționale consacrate drepturilor omului. La 2 martie 1990 a fost creată Garda Republicană a Moldovei. La 18 decembrie 1990 Parlamentul adoptă Legea cu privire la poliție. În 23 mai 1991 e schimbată denumirea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești în Republica Moldova. La 15 iunie 1991 e adoptată Legea cu privire la cetățenia Republicii Moldova, care interzicea cetățenia URSS.

Concomitent cu procesul constituirii statalității moldovenești au fost întreprinse acțiuni de democratizare a vieții politice. În 22 august 1991 prin Decretul Președintelui țării se suspendează activitatea structurilor partidelor politice în instituțiile statale.

Fundament al construcției statalității moldovenești și final în autodeterminare națională devine Declarația de Independență a Republicii Moldova adoptată în 27 august 1991, care proclamă că „Republica Moldova este un stat suveran, independent și democrat, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale”.

La 30 ianuarie 1992 Organizația Națiunilor Unite recunoaște Republica Moldova ca stat suveran și independent, ca component al sistemului politic internațional.

Construirea statalității Republicii Moldova se condiționează în mare măsură de succesele politicii externe. Republica Moldova e recunoscută de majoritatea

țărilor din lume. Republica Moldova s-a integrat și se integrează în diverse organizații internaționale. Colaborare deosebită are Republica Moldova cu Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa și cu Uniunea Europeană. Un exemplu de manifestare pe arena internațională este aderarea țării noastre, ca membru cu drepturi depline, la Consiliul Europei. O prioritate pe plan extern a Moldovei o demonstrează activitatea în cadrul Comunității Statelor Independente. La 16 martie 1994 Republica Moldova semnează Programul Individual de Parteneriat cu NATO. Republica Moldova participă în multe structuri regionale, de exemplu Comisia Dunăreană, Cooperarea Economică a țărilor din bazinul Mării Negre, etc.

Conform statutului de independență și suveranitate a țării a fost înaintată cerința de retragere de pe teritoriul republicii a trupelor militare sovietice. Însă constatăm cu regret, că o bună parte a armatei a 14-a ruse și mii de tone de muniție militară continuă să se afle în raioanele de est a Republicii Moldova. Fiind încurajată și susținută de aceste trupe așa zisa Republică Moldovenească Nistreană a pornit în decembrie 1991 rebeliune militară împotriva Republicii Moldova. În rezultatul tratatelor dintre Republica Moldova, Federația Rusă, România și Ucraina la 21 iulie 1992 a fost semnată Convenția de încetare a acțiunilor militare și aplanării conflictului transnistrean pe cale pașnică, pornind de la principiile respectării independenței, suveranității și integrității teritoriului Republicii Moldova și acordării unui statut de autonomie regiunii transnistrene în componența Republicii Moldova.

Miză politică pentru afirmarea Republicii Moldova pe arena internațională a fost și continuă să rămână consolidarea statalității. În acest scop a fost format sistemul de securitate și create organele de menținere a ordinii publice. În această temelie au pus-o legile și decretul despre trecerea sub jurisdicția Republicii Moldova a fostelor formațiuni militare sovietice dislocate pe teritoriul Moldovei și crearea ministerelor și departamentelor respective.

Progresele înregistrate de Republica Moldova în ultimii ani în ce privește construcția legislativă și instituțională în sfera drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor aparținente minorităților naționale, precum și schimbările de mentalitate, în sensul afirmării respectului pentru drepturile omului și pentru valorile democratice, reprezintă expresia opțiunii fundamentale a autorităților și a societății civile pentru integrarea europeană.

Constituția Republicii Moldova precizează că statul recunoaște și garantează persoanelor aparținente minorităților naționale dreptul la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității etnice, culturale, lingvistice și religioase, că măsurile de protecție luate de stat în vederea păstrării, dezvoltării și exprimării identității persoanelor aparținente minorităților naționale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare în raport cu ceilalți cetățeni ai Republicii Moldova.

Toți cetățenii au datoria să însușească limba de stat a țării căreia îi aparțin, iar conform angajamentelor asumate, statele membre ale organizațiilor internaționale au obligațiunea de a proteja identitatea etnică, lingvistică, religioasă, culturală a grupurilor naționale de pe teritoriul lor și de a crea condiții de natură să promoveze această identitate. Asemenea măsuri se arată în Documentul de la Copenhaga, din 1990, al Conferinței pentru dimensiunea umană a OSCE, care vor trebui să fie în conformitate cu principiul egalității și nediscriminării față de ceilalți cetățeni ai statului respectiv.

Constituția Republicii Moldova prevede că libertatea gândurilor și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngădite sub nici o formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrară convingerilor sale. Libertatea conștiinței este garantată și trebuie să se manifeste de toleranță și de respect reciproc.

În activitatea statului moldovenesc atenție deosebită se atrage problemelor minorităților naționale. Au fost create condiții necesare pentru soluționarea echitabilă a problemelor grupurilor naționale de pe teritoriul țării. În localitățile populate preponderent de găgăuzi sau bulgari se studiază limbile materne, în multe școli, gimnazii și licee studiile sunt efectuate în limbile rusă și ucraineană.

Am descris mai sus ce prezintă structura politică a societății, formarea și procesul dezvoltării sistemului politic, instaurarea și construcția statalității moldovenești democratice. Toate aceste acte constituționale, legi și diverse alte documente statale, din punctul nostru de vedere, corespund cerințelor normelor general-umane și valorilor politice democratice, dar nu putem să constatăm că s-au atins succese mari în ceea ce privește consolidarea statalității în țara noastră. Se pot enumera diverse cauze care pot explica acest fapt. Însă cea mai importantă cauză considerăm că constă în incongruența dintre structura politică și cultura politică a societății. Structura politică a societății din Republica Moldova este adecvată normelor societății democratice cărei îi corespunde o cultură politică participativă, în cel mai rău caz, o cultură politică dependent-participativă.

Analiza culturii politice a societății noastre permite să o caracterizăm ca o cultură politică parohial-participativă.

Vorbind despre cultura politică a societății moldovenești, în primul rând, ne referim la orientările politice ale majorității membrilor societății, la atitudinile lor față de sistemul politic și componentele lui instituționale, ce prezintă cunoștințele, sentimentele și atitudinea populației față de instituțiile sistemului politic. Oamenii sunt înrolați în cultura politică la fel cum sunt socializați în roluri non-politice și sociale. Conflictul culturii politice au mult comun cu alte conflicte culturale, iar procesele de aculturare politică sunt mai ușor de înțeles dacă le vedem în lumina rezistențelor și a tendințelor de încorporare ale schimbării culturale în general.

Cultura politică a marelui majorității a membrilor societății din Republica Moldova azi aproape cu nimic nu se deosebește de cultura politică parohială a societății totalitare de pe timpurile regimului sovietic, care se caracterizează printr-un nivel redus de dezvoltare a individualității, lipsei interesului față de politică, atitudini de supunere oricărui centru de putere reală, mentalitate ideologizată, ignorarea părerilor netradiționale, competență redusă în problemele conducerii statului, nihilism în problemele de drept și poziții civice nedezvoltate. Prin aceasta se confirmă deducția lui G.Almond și S.Verba, că chiar și formele de guvernământ de pe scară mare și mai diferențiate au culturi politice predominant parohiale. Parohialismul relativ pur este mai pronunțat în societățile tradiționale mai simple, în care specializarea politică este minimă. În sistemele politice mai diferențiate este probabil ca parohialismul să fie mai degrabă afectiv decât cognitiv. Adică majoritatea membrilor societății moldovenești sunt conștienți în mod vag de existența statului (regimului politic), însă sentimentele lor față de aceasta sunt nesigure sau negative, iar statul nu internalizează norme care ar influența dezvoltarea culturii politice a societății. Statului într-o societate democratică îi aparține și misiunea de educație politică a societății. Cu ajutorul instituțiilor de învățământ trebuie să se adapteze orientările parohiale și dependente orientărilor participative, care sunt caracteristice structurii politice democratice. Dezvoltarea culturilor politice în țările democrațiilor avansate demonstrează că orientările politice parohiale, dependente și participative s-au combinat, s-au topit unele în altele, ori s-au angrenat în indivizii, care compun corpul politic. Astfel, chiar structurile politice congruente cu culturile politice predominant participative includ atât componente dependente (de supunere), cât și parohiale. Interfecțiunile proceselor de socializare politică, preferințele personale și limitizarea politică de inteligență sau în oportunitățile de a învăța vor continua să producă dependenți și parohiali chiar și în democrațiile solide și stabile. De aici rezultă că este necesitate de a dezvolta membrilor societății simultan orientări politice de output (dependente) și input (participative). Problemele se leagă de *penetrarea* (interpătrunderea, intersectarea) *elementelor culturii politice parohiale*, fără a distrage caracteristici de output (ale culturii politice dependente) spre conștientizarea orientărilor de input (ale culturii politice participative).

Cultura politică mixată parohial-participativă are tendință de a se transforma într-o cultură politică participativă în care membrii societății în mod explicit vor fi orientați către sistemul politic și către structurile și procesele politice (input) și administrative (output). Purtătorii culturii politice participative pot fi orientați favorabil sau nefavorabil către diferite clase de orientări politice. Ei tind să fie orientați către un rol „activist” al sinelui în corpul politic, deși sentimentele și evaluările unui asemenea rol să varieze de la acceptare la respingere.

Cultura politică a societății moldovenești continuă și azi de a fi predominant parohială cu elemente ale culturii politice participative. Normele de funcționare

a societății presupun congruență cu tipul de cultură politică participativă. De aici rezultă că formula presupune dezvoltarea simultană a orientărilor cetățenilor de output și input, care vor duce la congruență între structura și cultura politică a societății și la consolidarea statalității moldovenești. Nu este surprinzător că sistemul politic al societății, care permanent este amenințat de fragmentare parohială se balansează între autoritarism și democrație. Nu funcționează structura politică conform normativității constituționale și actelor de activitate a formațiunilor politice și sociale. Nu există încă o infrastructură creată din cetățeni competenți, responsabili și respectabili, care s-ar preocupa de procesele dezvoltării culturii politice, ca miză a consolidării statalității moldovenești, în care conștelațiile de atitudini politice se leagă de performanța efectivă a cetățeanului.

În ceea ce privește transformările în cultura, conștiința și compararea politicii a majorității societății, care a fost formată în perioada regimului totalitar ca o cultură politică parohial-sovietică, rămâne și-n continuare, la etapa transformărilor democratice, parohială cu unele elemente ale culturii politice participative. Sau putem spune că devine o cultură politică mixată parohial-participativă. Dacă Constituția țării adoptată de Parlament în 29 iulie 1994 a fixat că structura politică din Republica Moldova este democratică, caracterizată printr-un stat suveran, independent, indivizibil, de drept, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic, separarea și colaborarea puterilor, supremația Constituției, principiile fundamentale privind proprietatea reprezintă valori supreme și sunt garantate, aceasta nu înseamnă că a doua zi, în 30 iulie 1994, în societatea noastră populația a posedat o cultură politică adecvată, congruentă cu structura politică democratică, adică o cultură politică participativă.

Schimbările în structura politică se desfășoară cu mult mai ușor decât implementarea noului tip de cultură politică. Formarea unei culturi politice participative la membrii societății moldovenești este un lucru destul de dificil. Incongruența dintre structura instituțiilor politice noi și cultura politică veche provoacă situații de criză, conflicte politice și sociale.

Cultura politică a societății moldovenești se află într-o permanentă transformare de la parohială la cea participativă. Ea nu poate să se schimbe brusc, așa cum s-a schimbat structura politică, fiindcă presupune modificări profunde ale mentalității. Transformarea culturii politice parohiale din societate într-o cultură politică participativă parcurge lent, fiind un proces de lungă durată, care, posibil, va fi însușită de noua generație cetățenească.

Unul din obstacolele în consolidarea statalității moldovenești este lipsa consensului, cât și politic, atât și social, societatea încă nu funcționează pe baza valorilor politice democratice. Pentru ca transformările culturii politice din societate să parcurgă reușit, este necesar să se implementeze valorile politice noi, proprii societăților democratice.

În formarea unei culturi politice adecvate structurii politice democratice ale societății noastre, un rol deosebit îi revine sistemului de învățământ, deoarece anume aici se cultivă viitoarea generație, de cultura căreia va depinde succesul dezvoltării societății. În clasele superioare a liceelor și în școala superioară trebuie să se asigure însușirea de către elevi și studenți a proceselor și fenomenelor politice. Calitatea cunoștințelor obținute de către ei trebuie să fie de așa natură, încât să poată servi drept instrument eficient de implicare a lor în activitatea societății civile din țară.

Consolidarea statalității va parcurge cu succes doar dacă se vor îmbina eforturile instituțiilor de învățământ, autorităților publice, mass-media, formațiunilor politice și organizațiilor societății civile în formarea culturii politice a societății congruente cu structura politică. În instituțiile de învățământ e necesar de a crea un sistem bine determinat de educație politică a tinerii generații, care va coincide cu standardele internaționale. Partidele politice și structurile puterii trebuie să implementeze proiecte efective de educație civică și de formare a culturii politice participative a membrilor societății.

În rezultatul educării unei culturi civice a populației din țara noastră, care va deveni congruentă cu structura politică democratică putem constata că Republica Moldova va putea atinge succese considerabile în afirmarea ei pe arena internațională.

Bibliografia

1. Almond G., Verba S. Cultura civică. – București, 1996.
2. Constituția Republicii Moldova (adoptată la 29 iulie 1994 cu modificările și completările din 5 iulie 2000). – Chișinău, 2004.
3. Dunleavy P., O'Leary B. Teoriile statului. Politica democrației liberale. – Chișinău, 2002.
4. Frunțașu P. Sisteme politice contemporane, v. II. – Chișinău, 2001.
5. Mitran I. Politologia în fața secolului XXI. – București, 1997.
6. Morgenthau H. Politica între națiuni. – Iași, 2007.
7. Oxford. Dicționarul de politică. – București, 2001.
8. Radu R. Cultura politică. – București, 2001.
9. Rotaru M. Istoria dreptului românesc. – Chișinău, 2008.
10. Trăistaru M. Politologie. Introducere în studiul teoriei politice. – București, 1998.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Angela COLAȚCHI, doctor în științe sociologice, conferențiar

---

**POLITICA ELITEI DE PARTID DIN RSSM FAȚĂ DE
MASS-MEDIA ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR
DEMOCRATICE.****Alexandru SOLCAN**

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice conferențiar, doctor in științe politice

---

Cette étude est axée sur les relations entre l'élite politique et le média se trouvant en conditions d'un régime totalitaire. On observe la dynamique de l'extension de leur interaction sous l'influence de l'apparition primaire de la démocratisation, ainsi que l'évolution de ces relations.

On étudie les limites imposées d'une part aux actions des politiciens et d'une autre part à l'activité des journalistes, ainsi que l'influence que les deux l'exerce sur la façon de penser et d'agir des citoyens. De point de vue chronologique cet article contient la période depuis 1985-1987, qui peut être définie comme étape de transition du totalitarisme au démocratisme et processus qui démarre avec les réformes de M.Gorbaciov. Ce n'est que dans ces événements antérieurs qu'on trouve la réponse à la plupart des questions sur la dynamique, le rythme et la finalité des transformations ultérieures.

Analiza și evaluarea interacțiunii diferitor componente a sistemului politic, prin prisma politicii față de mijloacele de informare este relevantă. Un demers științific actual asupra politicii și politicului axat pe relația obiect – subiect, indiferent de modalitatea de abordare – sistemică, instituțională, funcțională, comportamentală etc., este de neconceput fără elucidarea aspectelor legate de comunicare și, iminente, de mijloacele care o asigură. În societățile moderne formarea și consolidarea spațiului public se află în relații de condiționare cu formele de comunicare. Presa a devenit cu adevărat o instanță a spațiului public, o expresie a opiniei publice, un factor de interferență, de dialog și de confruntare dintre agenții spațiului politic și cei ai spațiului public și social, determinând coagularea unei opinii publice mai bine structurate și orientate uneori la curente predominante [2, 187]. Toate acestea duc la concluzia, că în democrațiile actuale, mass-media joacă un rol central în formarea opiniei publice [6, 105].

Condiția mass-media în contextul unui regim antidemocratic, abordată prin prisma conceptului de rol scoate la iveală pierderea calității de mijlocitor în relația dintre cetățean și puterea de stat. Monopolul partidului comunist asupra mijloacelor de comunicare a afectat în primul rând libertatea presei, „sinonimă cu libertatea mijloacelor de informare de a culege informații și de a le prezenta publicului larg” [5, 35]. Odată cu declararea în URSS a cursului spre democrați-

zare din a doua jumătate a anilor '80, rolul mass-media în procesele politice suferă modificări treptate.

Studiul de față se concentrează asupra naturii relațiilor dintre politicieni și mass-media în condițiile unui regim totalitar, vom urmări dinamica extinderii interacțiunii lor sub influența unor prime impulsuri spre democratizare, precum și dialectica acestor relații. Se vor sonda limitele impuse, pe de o parte, acțiunilor politicienilor, iar pe de altă parte, activității jurnaliștilor, precum și influența pe care o exercită, atât unii cât și ceilalți, asupra felului în care cetățenii gândesc și acționează. Cronologic articolul cuprinde perioada anilor 1985-1987, care poate fi definită ca etapa de pregătire în tranziția de la totalitarism la democrație, proces demarat odată cu reformele gorbacioviste, însuși inițiatorul schimbărilor conform unei aprecieri fiind „un reformator, dar nu un radical” [4, 545]. În evenimentele de atunci se conține răspunsul la multe din întrebările despre dinamice, ritmul și finalitatea transformărilor ulterioare.

Strâns legată de conducerea de vârf a republicii prin relații de dependență, colectivele redacționale erau obligate să-și desfășoare activitatea în conformitate cu linia generală a partidului comunist. În aceste condiții orice discurs ce abordează relația dintre puterea politică și mass-media din acea perioadă, va fi precedat de o analiză a climatului politic general ce persista în cadrul elitei partinice republicane și a politicii oficiale față de mijloacele de comunicare. Prin urmare, recunoscând rolul mijloacelor de informare în reorganizarea elitei politice odată cu declanșarea reformelor gorbacioviste, realitatea era de așa natură încât trebuie să recunoaștem și dependența inversă. În această ordine de idei este cunoscută afirmația lui M.Gorbaciov valabilă pentru acea perioadă, care susținea, că în politica comitetelor de partid față de organele de presă se exprimă de fapt atitudinea lor față de ideile democratizării și transparenței.

Dialectica proceselor de restructurare au demonstrat, că înlocuirea sistemului administrativ de comandă, cum mai este calificat regimul totalitar sovietic, numai prin metode democratice era imposibilă în condițiile unor schimbări cu caracter evolutiv. La etapa inițială sfărmașarea mașinii de stat totalitare putea fi începută prin folosirea a însăși sistemului de comandă, și a metodelor practicate de regimul totalitar. Pornind de la locul și rolul care-l juca partidul comunist în societatea sovietică, soarta reformelor începute în 1985 în mare măsură era determinată de faptul cum organele de partid vor purcede la realizarea lor în practica.

Din arsenalul organizației republicane de partid făceau parte diverse forme și metode de dirijare cu mijloacele de informare în masă. Problemele mass-media erau abordate la congresele Partidului Comunist din Moldova (PCM), plenary, ședințe, în cadrul întâlnirilor conducerii de partid cu reprezentanții colectivelor redacționale. Documentele de partid conțineau indicații cu referință, la activitatea mijloacelor de informare.

De acum în rezoluția plenarei a XIX-a a CC a PCUS din 31 mai 1985 se menționează, că redacțiile organelor de presa în promovarea muncii ideologice și politico-educative sa se conducă de indicațiile plenarei CC a PCUS din aprilie 1985 [14]. Rezoluții identice au fost adoptate și la plenarele comitetelor orașenești și raionale de partid, la ședințele birourilor de partid. Așa, prin hotărârea plenarei din 11 iunie 1985, comitetul raional de partid Briceni cerea gazetei raionale „să evite în munca de propagandă și agitație formalismul, supravegherea, elogierea, copleșirea în complimente, a învăța cadrele sa folosească limbajul adevărului, să poată face concluzii juste, sa prevadă consecințele sociale și educaționale în adoptarea hotărârilor" [1, F.113, inv.23, d.7, f.50]. Biroul comitetului raional de partid Ungheni la ședința din 30 august 1985 pune în fața elitei de partid și gospodărești de rang raional sarcina „de-a acorda o mai mare atenție publicațiilor critice și problemelor abordate în presa raională sa fie luate măsuri operative în vederea lichidării neajunsurilor și sa fie anunțați despre aceasta cititorii" [1, F.46, inv.18, d.6, f.85].

Prevederi similare se conțin și în rezoluțiile adoptate de diferite comitete de partid din republică. Elita de partid, de nivel republican, orașenesc și raional vedeau în noile lozinci lansate de M.Gorbaciov o nouă campanie de scurta durată departe de-a pune în pericol existența lor politică. De fapt, o problemă discutabilă e și aceea în ce măsură însăși inițiatorul reformelor, prevăzuse evoluția de mai departe a evenimentelor politice, odată ce ne este cunoscut destinul lui politic. Oricum, incontestabil este faptul, ca elita partinică care mai adineauri edifica cu abnegație socialismul dezvoltat și comunismul cu aceeași ardoare a început sa reformeze sistemul existent. Materialele de arhivă de care dispunem confirmă întru totul concluzia de mai sus, despre aceea, că sistemul de comandă poate fi reformat, folosind la etapa inițială pârgھیile regimului existent.

Relațiile elitei politice cu mass-media în totalitarism poartă un caracter cu totul specific, fiind determinate de rolul și locul lor în cadrul sistemului politic. În condițiile regimului sovietic elita se identifica cu însăși sistemul politic existent. De aici și eforturile nomenclaturii comuniste de păstra statu-quo-ul. Cetățenii erau excluși din procesul de selectare și promovare a liderilor politici, iar opinia publică nu avea nici o importanță. Numirea, avansarea sau demiterea din funcțiile politice se producea în culise, conform unor legi nescrise ale politicii nomenclaturiste. Rolul presei, ca regulă, se reducea la demonstrarea unității de monolit a partidului la toate nivelurile. Liderii de partid nu simțeau necesitatea obiectivă de-a utiliza oportunitățile oferite de mijloacele de comunicare ale timpului - presa, radioul, televiziunea, în scopul promovării carierei politice. Materialele de arhivă ne vorbesc despre cazuri, când publicarea unui articol în presă devenea o însărcinare de partid.

În jumătatea a doua a anului 1985 comitetele raionale de partid din republică au pus în discuție realizarea hotărârii CC a PCUS "Cu privire la îmbunătăți-

rea activității gazetelor raionale și orășenești". Rezoluția biroului comitetului raional Briceni, adoptată cu această ocazie indica redacției gazetei raionale "să atragă mai des pentru publicarea pe paginile gazetei secretarii organizațiilor de partid" [1, F.113, inv.23, d.7, f.66]. În hotărârea biroului comitetului orășenesc Râbnița se menționa fără înconjur, că lucrătorii organelor de partid și sovietice insuficient colaborează cu presa [1, F.3, inv.23, d.6, f.14].

Biroul comitetului raional Cahul al PCM printr-o hotărâre similară pune în fața elitei partinice raionale sarcina: "De practicat mai frecvent publicarea articolelor în presă pe probleme ce frământă populația" [1, F.254, inv.26, d.4, f.176]. Mai mult decât atât, planul de activități al secției de propagandă și agitație conținea măsuri concrete în vederea realizării, hotărâri referitoare la gazetele raionale și orășenești printre care era prevăzut elaborarea și realizarea unui plan tematic al publicațiilor conducerii raionale în mijloacele de informare în masă [1, inv.28, d.8, f.32]. Aceiași sarcină era pusă în fața elitei partinice și gospodărești din raion și doi ani mi târziu, prin hotărârea biroului comitetului raional Cahul din 24 martie 1987 [1, inv.30, d.5, f.159]. Cu toate acestea în rezoluția conferinței a XXVIII-a a comitetului raional a PCM din 12 noiembrie 1988 se conține o critică în adresa membrilor comitetului raional de partid și conducerii raionale fiindcă "rar se publică în presă" [1, inv.32, d.1, f.80].

Analiza materialelor de arhiva scoate la iveală faptul că, în politica comitetelor de partid față de mass-media e greu de sesizat existența unor obiective de ordin strategic și tactic. Relațiile purtau un caracter unilateral limitându-se la dirijarea cu politica editorială. Activitatea mijloacelor de informare era abordată de către comitetele de partid, urmare a aplicării hotărârilor adoptate de instanțele superioare ce vizau problemele mijloacelor de informare sau vre-o gafă serioasă comisă de către redacție. Ignorarea de către elita partinică a mass-mediei, factor de maximă însemnătate în comunicarea politică la etapa contemporană, după cum menționam mai sus, constituie o particularitate a rolului și locului presei, radioului și televiziunii în condițiile regimului totalitar.

Un loc aparte în aprofundarea cursului spre democratizare îi revine plenarei CC a PCUS din ianuarie 1987, care a abordat problema politicii de cadre a partidului. Hotărârile plenarei au stimulat declanșarea unei campanii de critică și autocritică în care foarte activ s-au inclus mijloacele de informare. În scopul susținerii angajării mass-mediei în această campanie politică a fost adoptată hotărârea biroului CC a PCM "Cu privire la cazurile de reacție greșită, formală la materialele critice ale mijloacelor de informare în masă și de propaganda din republică" [8]. Deși reformist după formă, unele prevederi ale acestu-i document, în realitate, nu stimulau transparența, fiind o expresie a schimbărilor în abordarea de către elita republicană de partid a proceselor legate de restructurare. Corpul jurnalistic republican era atenționat asupra faptului, ca „materialele critice să se caracterizeze prin abordare analitică, adevăr, corectitudine, principialitate,

să nu se scufunde în demagogie și mistificare” [8]. La prima vedere este vorba de susținerea criticii, în realitate însă, după cum ne-o dovedesc evenimentele care au urmat, aceasta nu era altceva decât o încercare de dirijare, de dozare a criticii, menținerea ei între anumite limite. Colectivele redacționale erau încurajate în elucidarea neajunsurilor în activitatea unor întreprinderi, gospodării agricole pe probleme de ordin gospodăresc. Bolnăvicioasă s-a dovedit a fi reacția elitei republicane de partid atunci când materialele critice abordau politica ideologică și de cadre a partidului.

Impulsurile de restructurarea sistemul sovietic și de a-l face transparent la acel moment continuau să vină, practic, în exclusivitate din partea lui M.Gorbaciov și adepților săi, generând o tot mai înverșunată rezistență din partea aripii ortodoxe a elitei de partid. Cu toate acestea ținem să menționăm că exista un subiect pe care M.Gorbaciov nu l-a abordat direct, și anume relațiile naționale. Subscriem părerii că până în 1988, el a avut în această problemă un discurs identic cu al predecesorilor săi și abia odată cu tulburările din Asia Centrală și din Caucaz echipa gorbaciovistă a început să admită public necesitatea revizuirii structurii unionale pe baza unei descentralizări mai accentuate și a unei autonomii mai largi [7, 149].

Primele confruntări dintre organele de partid din republică și redacțiile unor publicații s-au dat odată cu încercările de manifestare reală a pluralismului de opinie, atunci când fost lansate critici în adresa politicii naționale a partidului, s-a încercat o altă tratare decât cea oficială a unor evenimente istorice. Materiale ce veneau în contradicție cu ideologia oficială au apărut pentru prima dată în paginile săptămânalului "Literatura și arta".

Luată prin surprindere de noile realități, cea mai mare parte din elita de partid s-a dovedit nepregătită atât intelectual, cât și psihologic pentru o discuție politică. Cuprinși de agonie politică, reprezentanți ai conducerii politice de diferit rang tot mai mult alunecă pe tărâmul unei senilități agresive, apelând la vechile lozinci a intensificării luptei de clasă. Documentele adoptate de CC a PCM pe perioada anului 1987 cu referință la activitatea ideologică a partidului conțineau măsuri în vederea "educației de clasă a oamenilor muncii". Rezoluția adunării activului republican de partid din 29 septembrie 1987 în termeni foarte duri atrăgea atenția la pericolul "atenuării acuității luptei de clasă" [9]. Torentul de critică s-a abătut, în deosebi, asupra organelor de presă: "Autorii unor publicații se abat de la principiul partinității atenuază ascuțimea luptei de clasă, speculează cu impertinență greșelile trecutului, admit cazuri de demagogie socială, de egoism național și ambiții, cea ce vorbește despre nivelul scăzut al conștiinței lor politice" [9].

Introducerea în organizația republicană de partid a spiritului combativității și intoleranței este legată de activitatea secretarului doi al CC al PCM V.Smirnov. Acțiunile lui V.Smirnov dovedesc, că el reprezenta aripa conservatoare din

cadrul PCUS. Activitatea secretarului doi al CC al PCM în perioada anilor 1986-1987 era îndreptată direct împotriva reformelor inițiate de M.Gorbaciov și este mărturia stării de panică de care a început ea fie cuprinsă nomenclatura de partid sub presiunea reformelor. Luările de cuvânt ale lui V.Smironov aminteau de acuzațiile de la procesele staliniste din anii '30. Relevantă în această ordine ale idei este alocuțiunea rostită în cadrul plenarei CC al Uniunii leninist comuniste a tineretului din Moldova (ULCTM), unde a relansat lozinca stalinistă despre „înăsprirea luptei de clasă la etapa actuală” [10]. Oratorul indica la concret cine sînt "dușmanii de clasă": „Au început să-și ridice capul foștii culaci, acei, care s-au aflat în slujbă la fasciști, au făcut parte din partidul țărănist, precum și progeniturile lor. Acum aceste elemente declasate și-au găsit azil în diferite locuri, pe ici-colo s-au furișat și în verigile de conducere, și în organele de drept, avocatura și la catedrele instituțiilor superioare de învățămînt etc.” [10].

Aceste afirmații, deși erau îndreptate direct împotriva politicii oficiale au fost trecute cu vederea de către organele centrale ale partidului. Evident, că în rândurile elitei politice superioare situația devenea tot mai tensionată, iar poziția părtașilor reformelor încă nu era atât de trainică, pentru a riposta acestor demersuri. Acțiunile lui V.Smironov au fost condamnate abia la plenara CC al PCM din februarie 1989, unde pentru prima dată s-a spus despre faptul, ca au fost oprite intentate judecătorești asupra 76 persoane, supuse pe nedrept acuzației la indicațiile directe ale lui V.Smironov [11]. Prin urmare, este evidentă încercarea de a se recurge la practica utilizării metodelor represive împotriva oponentilor politici.

Pronunțându-se în vorbe pentru restructurare, de fapt acțiunile concrete ale conducerii republicane de partid la acea etapă erau orientate la sabotarea reformelor democratice. Totodată, supunându-se disciplinei de partid, nomenclatura trebuia să susțină politica de democratizare și transparență promovată de aripa reformatoare a conducerii de vîrf. În aceste condiții erau căutate diverse modalități în încercarea de-a îmbina retorica în favoarea restructurării cu acțiunile camuflete împotriva reformelor. Un produs ai unei asemenea politici ipocrite poate fi considerat apariția în documentele de partid ale timpului, precum și în discursurile demnitarilor a termenului "transparentă constructivă". În situația creată, gradul de „constructivitate” a transparenței era determinat de aceiași nomenclatură.

Abordând subiectul "transparenței constructive" S.Roșca, șeful secției de propagandă și agitație a CC al PCM scria: "Unii autori pretind la corectarea istoriei, ignorând deseori legile obiective ale dezvoltării sociale, pronunțându-se astfel conștient sau inconștient împotriva tratării materialiste a istoriei” [12]. Mai departe responsabilul CC al PCM, pornind de la faptul, că nu trebuie trecute cu vederea asemenea cazuri, propune la început ca într-o formă binevoitoare să indice autorilor la erorile comise. În cazul când autorul continua să susțină

"părerea sa greșită", atunci ar trebui, în viziunea responsabilului, să-și apună cuvântul colectivul, organizațiile obștești, instituțiile științifice, uniunile de creație. Avem pe față aceeași nostalgie pentru practicile cunoscute de luptă cu eterodoxismul politic.

Atașamentul conducerii CC al PCM față de metodele tradiționale, incapacitatea de-a se pătrunde de noua mentalitate, momente ce s-au manifestat mai ales în domeniul ideologic erau, evidente și în atitudinea față de mijloacele de informare. O dovadă în plus ne poate servi punerea în discuție la CC al PCM în septembrie 1987 a activității unor colective redacționale și măsurile adoptate cu această ocazie. În hotărârea CC al PCM "Cu privire la activitatea revistei "Tribuna" se menționa: "Insuficient de argumentat sînt demascați falsificatorii istoriei și culturii trecutului și prezentului poporului moldovenesc... Nu se publică materiale în care s-ar da aprecieri unor sau altor manifestări de mărginire și înfumurare națională, tendințelor localiste" [13].

O decizie similară a fost adoptată în urma examinării la biroul CC al PCM a activității săptămânalului "Literatura și arta". Unei critici distrugătoare a fost supus conținutul ideologic al materialelor publicate. Erau menționate "lacunele redacției" legate de educația maselor în „spiritul internaționalismului socialist și a patriotismului sovietic”, "rar apar materiale despre apropierea continuă și îmbogățirea reciprocă a culturilor națiunilor și popoarelor socialiste, nu se dă riposta convenită falsificatorilor trecutului și prezentului poporului moldovenesc" [13].

Conținutul etichetărilor "falsificatori ai istoriei", "mărginire și înfumurare națională" din citatele de mai sus corespund accepției oficiale de atunci. Sub învinuirea de "falsificare a istoriei" se ascunde, de fapt, încercarea de-a discuta pe marginea unor probleme "delicate" din istoria neamului, iar manifestarea interesului pentru trecut și abordarea chestiunilor legate de situația limbii moldovenești primea calificativul de „naționalism”.

Linia generală a CC al PCM din acea perioadă era promovată cu strictețe da către structurile subordonate. O dovadă elocventă în această ordine de idei constituie poziția comitetului raional Cahul. Dacă în raportul biroului comitetului raional la plenara din iunie 1987 a CR al PCM instituțiile ideologice raionale erau criticate pentru crearea situației de paradă, iluziei de bunăstare, camuflarea neajunsurilor [1, F.254, inv.30, d.1, f.72], apoi numi peste 5 luni, la plenara CR din decembrie 1987, primul secretar al CR al PCM învinuia gazeta raională pentru publicarea materialelor „cu caracter senzațional, ce constată anumite neajunsuri”, atrăgând, totodată, atenția redactorului la problema selectării cadrelor [1, d.2, f.58-59].

Conștientizând eventualele urmări ale adâncirii democratizării și transparenței, nomenclatura politică republicană din acea perioadă le promova mai mult verbal, în realitate dorind discreditarea lor. Din acest moment sistemul de comandă nu mai putea fi folosit pentru promovarea reformelor. Plasată în timp aceas-

tă perioadă cuprinde evenimentele din aprilie 1985 și până la sfârșitul anului 1987. De-a lungul întregii acestei perioade mijloacele de informare au rămas supuse cenzurii partinico-sovietice. Aceasta făcea imposibilă atribuirea presei, radioului, televiziunii calificativul de ”cea de-a patra putere”. Tot odată, după 1985 gradul de rigiditate a cenzurii la care erau constrânse mass-media a scăzut din intensitate.

În aceste condiții crește importanța opiniei publice, care, într-o măsură tot mai mare era supusă influenței mass-mediei. Deși încă cantonată de regimul totalitar la rolul de „spectator pasiv și docil” [7, 210], societatea civilă începe să dea semne de viață. În continuare lupta pentru mijloacele de informare a însemnat, de fapt, lupta pentru putere. P.Gross afirmă în această ordine de idei: „Mass media ca instituție au fost cel mai rapid și mai vizibil martor la căderea comunismului” [3,44]. Aici mai putem adăuga, ca a fost nu doar un martor, ci și un promotor și participant activ al transformărilor democratice.

Bibliografie

1. Arhiva organizațiilor social-politice din Republica Moldova (AOCPRM), Fond.3, 46, 113, 254
2. Fulga Gh. Sistemul mediatic și sfera politică. // Sociologie Românească, 2004, vol.II, Nr.4, pp.187-196.
3. Gross P. Mass media și democrația în țările Europei de Est. - Iași: Polirom, 2004.
4. Judt T. Epoca postbelică: o istorie a Europei de după 1945. - Iași: Polirom, 2008.
5. Pop D. Mass media și politica: teorii, structuri, principii. - Iași: Institutul European, 2000.
6. Sartori G. Teoria democrației reinterpretată. - Iași: Polirom, 1999.
7. Soulet J-F. Istoria Europei de Est de la al doilea război mondial până în prezent. - Iași: Polirom, 2008.
8. „Moldova Socialistă”, 1987, 21 aprilie
9. „Moldova Socialista”, 1987, 30 septembrie
10. „Советская Молдавия”, 1987, 20 мая
11. „Moldova Socialistă”, 1989, 3 martie
12. „Советская Молдавия”, 1987, 1 сентября
13. Moldova socialistă”, 1987, 3 septembrie
14. „Moldova Socialistă”, 1985, 1 iunie

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Cezar MÎNĂSCURTĂ, doctor în științe politice, conferențiar

---

**THE PARTY OF COMMUNISTS OF MOLDOVA:
REVIVAL OF SOVIET TRADITIONS
AND CONSOLIDATION OF „MOLDOVANISM”**

Stela SUHAN

France, Paris, Institute of Political Sciences (Sciences-Po)

PhD student

e-mail: sstelluta@yahoo.com

Introduction

The Party of Communists of the Republic of Moldova (PCRM), which has won a landslide victory in the parliamentary elections of 2001 and 2005, attempts to reactivate and consolidate “Moldavian nationalism and patriotism” as their legitimizing ideology. This approach known as “Moldovanism” insists on ‘Moldavian’ culture and language as distinct from Romanian, and emphasizes Soviet cultural traditions [33].

The Concept of National Politics of the Moldavian State [37], which was initiated and supported by the Communist Party, though contested by the opposition, promotes the principles of “Moldovanism”. This Concept confirms the status of the Russian language as the “language of inter-ethnic communication”, defines the notion of a “Russian-speaking population” and establishes an opposition between “Moldavians as the majority ethnic community” and “Romanians as the sixteenth ethnic minority of Moldova”. Further, a Moldo-Romanian dictionary was published to designate the difference between “Moldavian” and Romanian languages [38].

At the same time, celebrations of commemorative Soviet holidays have had the objective of enlarging the politics of “Moldavian patriotism”. In their official discourse, the communists try to demonstrate that the events in question have played “an important role in the history of the Moldavian State”. The Soviet Army’s victory in World War II (May 9) and Chisinau ‘liberation’ from the Nazis (August 24) are celebrated in the Soviet style. Moreover, two war memorials, ‘Cap de Pod Serpeni’ and ‘Eternitate’ were reconstructed and unveiled by the party in memory of the Soviet Army and Soviet patriotism. The PCRM tries to rehabilitate the anniversary of the 1917 Revolution and pays homage to the leader of the Russian Revolution, restoring statues of Lenin in several localities.

This paper seeks to analyze how the PCRM revives and uses Soviet traditions and commemorative rituals in the post-Soviet Moldavian reality. In this investigation of memory and politics, from the perspective of “political liturgy” [19] and symbolic practices, we explore how the communists of today convert past Soviet glories and rituals into symbolic capital in order to reinforce “Mol-

dovan patriotism” and to unite “Moldovan multinational people” [39]. Our purpose is not to reveal the origins and the characteristics of the ‘Moldovanism’, but is to show how the appeal to Soviet traditions and symbols cherish this ideology.

Soviet rituals and celebrations

During the soviet period public festivities and holiday celebrations served to legitimize the power of the regime and to imagine a community of “*Soviet people*” [16; 4]. Party leaders used holidays as occasions to transmit their preferred values and myths and to educate the citizens “*in the spirit of proletarian internationalism, friendship between USSR nations and the soviet socialist patriotism*” [26,1].

The soviet rituals and holidays took on a massive character in the 1960s-1970s. As K.E.Smith notes, the management of rituals in the USSR became more a matter for ideologues than for artists [21, 80]. In Soviet Moldova this role was performed by the *Republican Interdepartmental Council for the creation and introduction of new traditions and feasts*. The new customs had the objective of celebrating labour (The Day of Kolkhoz, Harvest Day, Vine Day, The Holiday of the First / Last Sheaf Builder’s Day, Teacher’s Day etc), initiation moments into groups and institutions (school entry, initiation into the communist youth organizations of Pioneers and Komsomol, induction into the armed forces etc), important moments from personal and / or family life (receiving the Soviet passport, promotion to the rank of worker, enrolment in the soviet army, weddings of communist youth, the birth rite etc) [27]. In addition, the commemoration of certain historic events (Victory Day - May 9, The foundation of Moldavian Soviet Socialist Republic (MSSR) - August 2, The liberation of Chisinau and the MSSR from Nazi occupation - August 24, The Anniversary of the October Revolution – November 7) contributed to create and maintain the communist myths, to legitimate party power and to reorder and control social reality. Since according to the Soviet ideologues “*rituals and holiday represent stereotypical schemas of collective behaviour and constitute an efficient method of social regulation*” [27, 3]. Moreover, the public holiday redefine and affirm collective links, construct modes of communication and edification, and maintain social solidarity [18]. We can identify certain general trend in Soviet politics of celebration: centralization, standardization, and solemnity [16].

After the collapse of USSR new political forces in the Republic of Moldova initiated the official efforts to come to terms with the Soviet past and to make sense of independence. They attempted to banish soviet holidays from the national commemorative calendar [40] and to introduce new celebrations like the Day of Independence (august 27) or the Day of our Language (August the 31st). Other major official symbolic gestures to deal with the Soviet past consisted of

dismantling certain soviet monuments, changing street names, and revising the history taught in schools and universities. Thus, statue of Lenin, of Marx and Engel was transferred out the centre of Chisinau on the ground of the international exhibition centre “Moldexpo” with the intention of creating a museum of communist ideology. Massive statues of Lenin have however remained in the centre of Tiraspol (Transnistria) and Comrat (Gagauzia) and in other several regions of Moldova.

Following its resurgence in 1993 and more strikingly after coming to office, two main reasons have driven the efforts of the Party of Communists to rehabilitate Soviet communist symbols, traditions and monuments. The first reason is to justify political identity “we are new and genuine communists” and second, to promote a model of society within a “united Moldovan people”. We shall attempt to show highlight how the Moldavians communists have carried this out. The presentation revolves around three main themes, remembering the Revolution of 1917 and the cult of Lenin in post Soviet Moldavian reality; remembering the Victory and ‘Liberation’ in the Second World War; the tentative of re-making Soviet monuments as National patrimony.

Remembering the Revolution of 1917 and the Cult of Lenin in post Soviet Moldavian reality

The Anniversary of the October Revolution was one of the most sacred dates in the Soviet commemorative calendar. As J. von Geldern shows, the Bolsheviks created the forms of festivity in which “time was reset inside the festive circle to show the revolution, and those moments in it that organizers chose to emphasize, as a new beginning to history” [23, 43].

Post Soviet Moldova abolished this anniversary in 1991. But Moldavian Communists continued to celebrate this date. In power since February 2001, they were in favour of restoring this Anniversary as National Day. But not official decision was taken on the subject. The communists celebrate this anniversary which represent or claim to represent above all their identity as “new and real communists” [41]. They proclaim themselves heirs of the revolutionary movement led by Lenin. Their official discourse glorifies “acquisitions” of the 1917 October Revolution. The resorting to the great Socialist Revolution of October legitimates, on the one hand, the communist movement which, according to Moldavian communist, suffered a temporary defeat at the end of 1990 and, on the other hand, the historical membership of the PCRM to this movement.

The leaders of the PCRM who invoke the Marxist Leninist heritage trace a parallel between Bolsheviks and themselves [42], the contemporary Moldavian communists, between the years 1917 and 2001 [43], when the party arrived in power in the political context characterized by them as “bourgeois parliamentarianism” [44]. This comparison intends to reinforce the legitimizing values of

the October Revolution claimed by the party. Like the Bolsheviks the PCRM claims to be accomplishing the “historical mission” [45] of instituting in the country a “communism of the 21st century” [46] and “to demonstrate to the world that communist ideas and the communism movement have the best possible future” [46]. The communists use the anniversary of October to promote also the idea that the collapse of URSS and Communist Party’s temporary loss of political power did not invalidate Lenin’s theory of socialism.

The October revolution is commemorated by the PCRM every year by laying wreaths of flowers at Lenin’s monument at the International Center “Moldexpo”, to which the statue was transferred out of the centre of Chisinau at the beginning of the 1990s. At the celebration of this anniversary the governing party also organizes meetings in the hall of the National Opera House where public servants from the ministries and other state institutions, workers from different public enterprises are invited or obliged to participate [47; 48].

The scenario, the same year by year, consists of Russian speeches in which the party leaders glorify the Marxist-Leninist doctrine, denigrate the Opposition policy and praise the achievements of the party government. The anniversary decor of communist events consist of symbolic display such as: red banners with communist symbols – the hammer and sickle, placards with slogans “Glory to the Great October Revolution”, “Honour to the ever-living genius – Lenin“, “Lenin is always with us”, and also red bands and ties worn by the participants.

These commemorative practices are in conflict with the European tendencies stated during the 2005 electioneering and the Christian morality claimed by the party leaders. Asked by reporters about how communist ideology could be reconciled with Christian morality, V.Voronin, the head of the PCRM and president of the Republic of Moldova, replied “there are no contradictions between us and Christian morality” [49].

Moldovan communists continue to uphold the cult of Lenin, less intensely than in the soviet period. Each year, on the 22nd of April, the birthday of Lenin, they gather before the Moldexpo monument of the architect of the Bolshevik Revolution to bring him homage. Lenin, who remains “eternally alive” [50] for PCRM, is upheld as an example to follow “towards socialist and spiritual progress, towards real democracy and liberty” [51].

At the same time, at the Party’s initiative, the statues of Lenin, which had been dismantled at the beginning of 1990s, were restored in several regions of the Republic of Moldova. A journalistic investigation revealed that, after the communists came to power, thirteen monuments had been restored, and that, altogether on the Moldavian territory, at least thirty eight statues have been preserved, of which eight are in Transnistria and six in Gagauzia [52].

---

*Moldova Remembers the Second World War**Victory Day*

Officially, the USSR's national day was the anniversary of the October Revolution, but May 9, the anniversary of Soviet Victory in World War II, was the most popular, especially among Russian people. During the Stalin and Khrushchev periods, the people marked the Victory Day anniversary by mourning their dead. They commemorated it in a personal way, with friends and relatives gathered in city parks or around the kitchen table. For members of the war generation and their descendants, Victory Day represented deep souvenirs.

In the 1970s, Brezhnev created and elaborated official rites to commemorate the Victory, to showcase the triumph of the Red Army and to reinforce official Soviet patriotism. At the same time, tens of thousands of war memorials were erected. On Victory Day these "were draped with simple bouquets of flowers, usually tulips or red carnations wilting in plastic wrappers, which are sold everywhere in the Soviet Union" [12, 125; 22]. The popularity of Victory Day was used by Soviet leaders during the final years of perestroika to 'reinforce a model of a national, unified, socialist society that was eroding' [21, 85].

In the calendar of official holidays of the Republic of Moldova, May 9 is declared "Victory Day and the Day to the heroes fallen for the Motherland's Independence" [53]. The first parliament of the Republic of Moldova disregarded this date, either deliberately or involuntarily. In 1994 on Victory Day, the official authorities, including the president of that period, M. Snegur, laid wreaths of flowers at the Stefan the Great monument. They then went to the Military Glory Memorial of Chisinau, bowing to the Eternal Flame in memory of the soldiers fallen in the second World War. Since then, this day has been officially commemorated. Once the communists came into power, Victory Day assumed the former soviet pomp. It is also an occasion for the communist authorities to eulogize the soviet army's great power and triumph, the soviet veterans' courage and sacrifice, and to criticize democratic forces of the beginning of 1990s as well as the current opposition. The message communicated by the communist authorities emphasizes the importance of the war and the victory for national memory. For example in 2001, in his Victory Day speech V. Voronin declared, "We don't have the right to forget the war (...) the generation dispossessed of a national historical memory cannot have a future. Memory is the bridge which links the past with the present and the present with the future, and this is what makes a people into a nation, not just an accidental collectivity. Forgetting the war is to lose a common sense of the frontier between Good and Evil. It is the worst thing that can happen" [54]. For the communist leaders, the memory of the Second World War represents common suffering, losses and sacrifices that unite or should unite the whole population of Moldova. Moreover, in 2004, V. Voronin condemned "historical amnesia" and the attempts to revise the soviet past on the

part of democratic parties from the post-soviet area. He criticized as well the “destroyers” of the “multinational Soviet State” which had triumphed “over fascism” [55].

To get a flavor of the ambience of a recent Victory Day, let us look at an extract from coverage of this ceremony:

“Military fanfare rhythms, Russian songs, hundreds of old veterans with medals, people with joyful faces and flowers in their hands (the majority of people speaking in Russian), government authorities led by the country's President, official patriotic speeches in the Romanian language, (translated into Russian) and children with colorful balloons...On Tuesday, in the center of the capital and at the Memorial, a little bit of the defunct USSR came back to life” [56]

The memory site of Victory Day is the “Memorial of Military Glory” inaugurated on May 9, 1975 on the 30th anniversary of Victory, and is situated at the Military cemetery which happens to be near the central civil cemetery of Chisinau. A pyramid of five stylized rifles, 25 meters high, constitutes the centre of the Memorial complex. At the base of a pyramid is a five-pointed star with an Eternal flame. Six granite reliefs depicting battle episodes of the War period are placed along the memorial complex.

In 2006, this memorial complex was reconstructed and replenished with other architectural compositions such as “The bell tower”, “The black cross”, and “The great crown”. The Memorial complex had been extended and renamed “Eternity”. It now comprises the military as well as the civil cemetery; a cultural complex, “Gaudemus”; and the “Memorial to the heroes fallen for the independence and integrity of the Republic of Moldova”, dedicated to the civil War of Transnistria. The complex has also been enclosed, the pavement renovated and benches for visitors installed [57].

We can see here how the political authorities cleverly use symbolic actions to integrate the military successes of Soviet Army and the memory of ‘liberation’ in the national memory by linking the most powerful national symbol, Stefan the Great, with Victory Day and with the civil war in Transnistria, and by combining the national and Christian symbols, the Cross, the Bell Tower, with the soviet.

The reconstruction project of the Military Glory Memorial initiated by the PCRM has provoked controversy in the parliament in Chisinau. The Opposition accused the government of a lack of transparency and of ulterior ideological and propaganda purposes. They also pointed out that in the Republic of Moldova no monument to the memory of victims of communist repressions exists till today [56].

The inauguration of the Memorial took place on August 24, 2006 at the commemoration of “62 years of the liberation of Chisinau from Nazi occupation”, one of the many events held on the occasion of the 15th anniversary of the inde-

pendence proclamation of the Republic of Moldova [57]. At the inaugural ceremony of the Memorial Complex, V.Voronin stated, "On this luminous day for our motherland we can declare with certainty that "we have won". It is appreciated by all that this Memorial of Chisinau has become a sacred monument for our country" [58].

Celebrating "the Liberation of Moldova from fascist occupation"

Every year on the 23rd and the 24th of August the communist authorities celebrate with pomposity "the liberation of Moldova from fascist occupation". The presidential cortege, including the ministers and the representatives of the Moldovan Church, goes to the War memorial "Bridgehead Serpeni" ("Cap de pod Serpeni") on August the 23rd, and to the memorial "Eternitate" on August 24. Commemorative meetings are organized in these places. To confer a mass character to this ceremony, the central authorities require delegates' attendance from each district of the Republic. For instance in 2007, the authorities elaborated a circular in which it was stipulated that district authorities should organize a delegation with at least eight war veterans, accompanied by a representative from the district public administration, a doctor and a policeman. At the same time a direct participation in the event was required from the district presidents and vice-presidents [59].

This anniversary is not declared as a holiday in the official commemorative calendar. Democratic party leaders proclaimed these official moves to impose the celebration of this controversial event which is not a holiday in the official commemorative calendar as "abnormal", or as an act of "disregard and cynical insensibility" towards the people, for whom the 24th of August, 1944 symbolize soviet occupation and repressions [59].

On 24 August, 1944 the Iasi - Chisinau Military Operation came to an end. This Strategic Offensive Operation, named after the two major cities (Iasi and Chisinau) that define its theatre, was a Soviet offensive against Axis forces, which took place in Eastern Romania between the 20th and the 24th of August 1944. The 2nd and 3rd Ukrainian Fronts of the Red Army engaged the South Ukraine Army Group, which consisted of combined German and Romanian formations, in an operation to reclaim the Moldavian SSR and destroy the Axis forces in the region, opening a way into Romania and the Balkans.

The Soviet propaganda has used this military operation to create and nourish the myth of the «liberation of MSSR by Soviet Army from fascist occupation». The commemoration of this event represents the revival of this myth by the current communists to consolidate Moldovan nation building.

The War Memorial complex, "Bridgehead Serpeni" ("Cap de pod Serpeni") dedicated to this operation was established on the 22nd August, 2004, on the commemoration day of "60 years of the liberation of Moldova from Nazi occupa-

tion” [39]. Certain journalists considered this event as an electoral strategy of the Communist party for the 2005 parliamentary elections [60].

In his inaugural speech, V.Voronin, the president of the Republic of Moldova and the leader of the Party of Communists declared, “the Moldovan multinational people celebrate the anniversary of the liberation from fascist-German occupation (...), and the festivities that honor this event mark the end of a period of historical amnesia” [39].

This commemoration of the ‘liberation’ was contested by the Opposition and also by a majority of historians. For example, I.Negrei believes that the use of the term “liberation” for the events of August 1944 is absolutely unjustified, because the territories between the Prut and Nistru had been occupied by Soviet troops [61]. Another historian, Gh.Cojocaru, mentions that the pomposity of this inaugural event is a glorifying ritual of the former “Great Motherland”, the Soviet Union [62].

In parallel with the official actions, “The Historians Association of the Republic of Moldova” and the “Organization of the victims from the Soviet occupation regime and the War Veterans of Romanian Army” had organized a scientific conference about historical bonds of the 23rd August, 1939 and the 23rd August, 1944 in the Romanians History. According to these, Iasi-Chisinau Military Operation had been a re-annexation of the Basarabia and North Bucovina to the Soviet Russia [63].

For the president of Republic the War Memorial of Serpeni “has really become a monument for the entire people of our country. The Memorial has become a place where people come not only to glorify heroic deeds from the past, but also to compare the greatness of those deeds with the moral standards of nowadays” [64].

The “Eternal Flame”, “Suffering Chapel”, “Tomb of the Unknown Soldier” and the “Glory Arch” constitute the centerpiece of the War memorial complex “Bridgehead of Serpeni”. These elements are framed by “Sadness Alley” on one side and on the other side, by “Victory Alley”. Along a “Wall of Memory” are symbolic tombs with marble plaques, where we can read different Romanian and Russian lettering such as, “We did not disappear, we have become grass and wheat”, “Your name is unknown, but your heroic deed will remain eternally”. The Memorial also includes a commemorative park with firs, birches and sorbs, and a panoramic cliff towards the Nistru River.

We notice in the official speeches made at these commemorative ceremonies the ambiguous use of the terms “Great Patriotic War”, “Motherland”. For example in 2007 V.Voronin declared, “Already for a couple of years, here, near the sacred Eternal Flame of the Serpeni Memorial we pay homage to the heroes of the Great Patriotic War and to the heroes of Moldova liberation, (...) the libe-

ration of our Motherland” [64]. These expressions reveal identification with Soviet Union and Soviet patriotism.

In commemorating this event, the communist power intends to associate the anniversary of “liberation from fascist occupation” with the Independence Day of Moldova which is celebrated yearly on the 27th of August. For instance, the events dedicated to the 15th anniversary of Independence of the Republic of Moldova began at the Memorial “Capul de pod Serpeni”. At the commemoration ceremony named “Beyond the silence” the president of the Republic stated that these rites will become a national tradition [65]. At the same time the communists disregard another date, the 31st of August, declared as “The Day of our Language” referring to national movements from the beginning of the 1990s. In the opinion of political leaders from the Opposition, the commemorative ritual dedicated to “liberation” undermines the importance of the ‘authentic’ national holidays, The Independence Day (the 27th of August) and the Day of our Language (the 31st of August) [66].

Remaking Soviet Heritage as National Patrimony

In December 2008, the Parliament of the Republic of Moldova, dominated by the Party of the communists, adopted a draft Act which would integrate five Soviet monuments in the Register of the monuments preserved by the State. This project, proposed by the Ministry of Culture and Tourism and supported by the communists, has provoked a lot of controversy in the parliament. The Opposition deputies accused the communists of glorifying the memory of an occupying regime and forgetting the organized famine of 1946-1947 and the communist repressions from the Soviet period. In their turn, the communist deputies accused the democrats of “repression of monuments” (Gr.Petrenco) and of “vandalism” (N.Gutu), referring to the removal at the beginning of the 1990s of many Soviet monuments and the neglect of others [67]. They considered that these monuments constitute an important element of the national heritage. As the communist Gr.Petrenco stated, “this is our history, we respect and honour it” [67]. Justifying the project, another communist deputy, V.Dragomir, declared, “This is a part of our history, the history of our Moldovan people. (...) This is our past” [67].

The project confers the status of “monument of local and national importance” to the following: a sculpture of Gr.Kotovskiy, a statue of S.Lazo, a monument to “the young Komsomol heroes”, a monument to “the liberators from the fascist occupation” and a monument to “the defenders of the Soviet power”.

The Equestrian Statue of Grigori Kotovskiy

Gr.Kotovskiy, born in Bessarabia in 1881, was a Communist activist and leader during the Bolshevik Revolution. Deserting from the Imperial Russian Army, he sided with the Communists in Tiraspol in 1918, taking command of a re-

volutionary battalion and helping the Bolsheviks gain control of the Ukraine. He joined the Bolshevik party in 1920 and, in 1924, he took an active part in the foundation of the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic (MASSR) in Transnistria, as part of the Ukrainian SSR [29,107]. Soviet propaganda glorified his deeds, but the myth was reversed in post-Soviet period when the «Soviet hero» was presented as a thief.

The sculpture of Kotovsky was inaugurated in 1954 on the 36th anniversary of the Soviet Army [36,70]. At the beginning of the 1990 this statue became a point of disagreement in the local council of Chisinau. Certain people declared in favour of its erasing from urban landscape and others argued that this sculpture is a work of art [68]. The controversy remained unresolved and we can still see today Kotovsky's bronze figure on his horse raised on a high granite pedestal, in front of the Cosmos Hotel in Chisinau.

The monument of Serghei Lazo

A native of Bessarabia, Serghei Lazo was also a Communist leader at the time of the October 1917 Revolution in the Russian Far East. His monument was erected in 1982 in the square named Lazo of Chisinau.

The Monument to "Young Komsomol Heroes"

The monument to the "young komsomol heroes" located in Moscow Avenue of Chisinau, was unveiled in 1959 on the «Day of Soviet Youth» [36, 50]. It represents the statue of a young woman with a burning torch in her raised right hand. The granite pedestal of the monument presents a bas-relief with figures of young fighters. There is an inscription: «To the Heros of Lenin's Komsomol».

The monument to Liberators from fascist occupation"

Established in 1969 on the «Day of the 25th anniversary of liberation of Moldova from fascist invaders» and located in front of the Academy of Sciences, this monument comprises a 20 meter pylon of white stone and a bronze composition: a female figure personifying Victory and a soldier with a sword in his hand symbolizing the struggle and the courage of the Soviet Army.

The Monument to "the Fighters for the Soviet Power"

This monument was unveiled in 1966 on the eve of the celebration of the 500th anniversary of Chisinau to evoke the "hard struggle of the Moldavian working people against the forces of inner counter-revolution and for the power of Soviets in Moldova" [36, 40]. On a high pedestal, a figure of a worker with a raised clenched fist symbolizes the "determination of the proletariat", and two bas-reliefs represent "combatants for the power of Soviets".

The urban landscape of the Moldavian capital preserves these old signs of Soviet ideology used to foster a Soviet identity. The current communists intend to emphasize the historical importance of these monuments. The official act noted earlier could be interpreted as an attempt to make sense of the Soviet monuments and to revive their ancient prestige. This approach is profoundly uncriti-

cal, in the sense that evoked a positive image of the Soviet “glories” without acknowledging the Soviet propagandistic meaning of these symbols. It might also be seen as an attempt to integrate these vestiges of the “Soviet civilization” [20] in the national inheritance of Moldova and to provide the sense of a common experience and common national past, necessary to unite all Moldavian citizens. As K.E.Smith notes: “In fact, monumental ventures often appeal to political actors for their capacity to project images of authority and to perpetuate an interpretation of national identity” [21, 102].

Some tentative conclusions

Soviet traditions and symbols can be considered as “cultural artifacts of a particular kind” [3, 4], an expression used by B.Anderson to define Nation Building. Created by Soviet Propaganda, “they became ‘modular’, capable of being transplanted, with varying degrees of self-consciousness, to a great variety of social terrains, to merge and be merged with a correspondingly wide variety of political and ideological constellations” [3].

The Party of Communists of the Republic of Moldova has used these Soviet “cultural artifacts” to justify and to reinforce their own conception of Moldovan patriotism. They convert them into currency for their Nationality concept.

In essence, the controversy surrounding the commemoration of “Moldova’s liberation by the Soviet Army” and the dispute over Soviet monuments reveals two competing interpretations of the Soviet past, and their active deployment in the conflict between two memories: the memory of ‘liberation’ and the memory of soviet occupation.

This investigation is an eloquent instance of how the power holders, the Party of Moldova’s Communists, interpret and appropriate the soviet past. For the Moldova’s Communists the soviet past is a stock of symbols, practices, values and rules.

The commemorative rites, which according to C.Lanes are those that “present the past to the present, justify and strengthen the one by reference to the other” [16, 153], serve as instruments to shape a national memory. They are excellent opportunities for stirring patriotic feeling and for imaging national unity and conciliation of past and present antagonisms. They are dynamic and capable of being transformed in conformity with political changes, national borders, interests and benefits of power holders.

The recent debates on the meaning of commemorations and on the soviet monuments reflect the conflict and the deeper cleavages within Moldova’s society. They reveal how collective memory, which can help construct the nation’s identity during the post soviet period, can turn into a contested arena that highlights social and political divisions.

Bibliography

1. Abélès M., Jeudy H.-P. (eds.) *Anthropologie du politique*. - Paris, Armand Colin, 1997.
2. Abélès M. *Anthropologie de l'Etat*. - Paris, Armand Colin, 1990.
3. Anderson B. *Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism (Revised Edition)*. - London and New York, Verso, 2006.
4. Arvidsson C., Blomqvist L. E. *Symbols of Power. The Esthetics of Political Legitimation in the Soviet Union and Eastern Europe*. - Stockholm, Almqvist & Wiksell International, 1987.
5. Balandier G. *Le pouvoir sur scènes*. - Paris, Balland, 1992.
6. Balandier G. *Anthropologie politique*. - Paris, Presses Universitaires de France, 1978.
7. Bodnar J. *Remaking America: Public Memory, Commemoration, and Patriotism in the Twentieth Century*. - Princeton, Princeton University Press, 1992.
8. Delsol Ch., Maslowski M., Nowicki J. (dir.) *Mythes et symboles politiques en Europe Centrale*. - Paris, Presses Universitaires de France, 2002.
9. Durkheim E. *Les formes élémentaires de la vie religieuse. Le système totémique en Australie, (1912)*. - Paris, Librairie Felix Alcan, 1937.
10. Edelman M. *Constructing the Political Spectacle*. - Chicago, The University of Chicago Press, 1988.
11. Hobsbawn E. *The invention of Tradition*. - Cambridge, Cambridge University Press, 1990.
12. Garrard J., Garrard C. (ed.) *World War II and the Soviet People*. - New York, St.Martin's Press, 1993.
13. Gillis J.R. *Commemorations. The Politics of National Identity*. - Princeton, Princeton University Press, 1994.
14. Kertzer D.I. *Politics & Symbols. The Italian Communist Party and the Fall of Communism*. - New Haven and London, Yale University Press, 1996.
15. Kertzer D.I. *Ritual, Politics and Power*. - New Haven, Yale University Press, 1988.
16. Lane C. *The Rites of Rulers. Ritual in Industrial Society – The Soviet Case*. - Cambridge, Cambridge University Press, 1981.
17. Namer G. *Batailles pour la mémoire. La commémoration en France de 1945 à nos jours*. - Paris, Papyrus, 1983.
18. Newman S. *Parades and the Politics of the Street: Festive Culture in the Early American Republic*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1997.
19. Rivière C. *Les liturgies politiques*. - Paris, Presses Universitaires de France, 1988.

20. Siniavski A. Soviet Civilization: a Cultural History. - New York, Arkade, 1990.
21. Smith K.E. Mythmaking in the New Russia. Politics and Memory during the Yeltsin Era. - Ithaca and London, Cornell University Press, 2002.
22. Tumarkin N. The Living and the Dead: The rise and Fall of the Cult of World War in Russia. - New York, Basic Books, 1994.
23. Geldern, von, J. Bolshevik Festivals, 1917-1920. - Berkeley, University of California Press, 1993.
24. Wanner C. Burden of Dreams. History and Identity in Post-Soviet Ukraine. - Philadelphia, Pennsylvania State University Press, 1998.
25. Zerubavel Y. Recovered Roots. Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition. - Chicago and London, University of Chicago Press, 1995.
26. Zelenciuk V.S., Popovichi D.V. Sarbatorile si ritualurile sovietice – mijloc important de educare a oamenilor muncii. - Chisinau, Stiinta, 1977.
27. Zelenciuk V.S., Loskoutova N.D. Novie obreadi I rituali. Prakticheskie rekomendatzie. - Kishinev, Cartea Moldoveneasca, 1984.
28. Andrunakievich V.A. (ed.) Sovetskaia Moldaviia: Kratkaia entsiklopediia, Chisinau. - Kishinev, Glavnaia redactsiia Moldavskoi Sovetskoi entsiklopedii, 1982
29. Brezianu A. Historical Dictionary of the Republic of Moldova. - London, The Scarecrow Press, 2000.
30. Demcenco N. (ed.), Monumente de istorie si cultura din Republica Moldova. - Chisinau, Stiinta, 1994.
31. Ghid de monumente si situri istorice din Republica Moldova. - Chisinau, Stiinta, 1998
32. King Ch. The Moldovans. Romania, Rusia, and the Politics of Culture. – Stanford, Hoover Institution Press, 2000.
33. March L. From Moldovanism to Europeanization? Moldova's Communists and Nation Building. // Nationalities Papers, Vol.35, No.4, September 2007, pp.601-625.
34. March L. The Moldovan Communists: From Leninism to Democracy. // Studies in Public Policy, University of Strathclyde, 2005.
35. March L. Socialism with Unclear Characteristics. The Moldovan Communists in Government. // Demokratizatsiya, vol.12, No, Fall 2004, pp.507-526.
36. Monumente ale gloriei revolutionare si militare din Moldova. / Memorials of revolutionary and military glory of Moldova. - Kisinev, Timpul, 1983.
37. Parlamentul Republicii Moldova, Conceptia politicii nationale a Republicii Moldova. - Chisinau, Parlamentul Republicii Moldova, 2004.

38. Stati V. Dictionar Moldovenesc-Romanesc. - Chisinau, Tipografia Centrala, 2003.
39. Voronin V. Cap de Pod Sepeni. // "Moldova Suverana", 2004, 24 august.
40. Hotararea Prezidiului Parlamentului Republicii Moldova de la 25 august 1991 "Cu privire la lichidarea urmarilor propagandei ideologiei comuniste" // «Sfatul Tarii», 1991, 27 August.
41. Istoriâ obrazovaniâ i razvitie PKRM, www.pcrm.md.
42. Felicitari cu prilejul sarbatorii Marelui Octombrie. // «Comunistul», 2003, 7 November.
43. Voronin I s-a inchinat iarasi lui Lenin. // "Timpul", 2008, 10 November.
44. Voronin V. Schimbarea situației este inevitabila, daca tara si poporul si-au iepuizat resursele rabdarii îndelungate. // «Comunistul», 2000, 24 March.
45. Voronin V. Raportul politic al Comitetului Central al PCRМ la congresul al IV-lea (al XXI-lea) și sarcinile imediate ale partidului. // «Comunistul», 2001, 27 April.
46. Voronin V. Popas nu va fi. // «Communistul», 2001, 21 April
47. Tanase C. Eurofantomele. // «Timpul», 2006, 10 November
48. Basiul V. Mai multe intreprinderi de stat, incalcand legea, au intrerupt lucrul pentru a participa la sarbatoarea bolsevica, «Timpul», 2005, 8 November
49. In saptamana Patimilor, inainte de slujba de Inviere Voronin i s-a marturisit lui Lenin. // «Timpul», 2008, 23 April
50. Veșnic viu, 22 aprilie - 131 de ani de la nașterea lui V.I.Lenin. // «Comunistul», 2001, 21 April.
51. Voronin V. Lectii ale dialectii. // «Comunistul», 2000, 21 April
52. Basiul V. Moldova – tara lui Ilici. // "Timpul", 2007, 7 November.
53. Hotararea Sovietului Suprem al RSS Moldova "Cu privire la zilele de sarbatoare si de odihna in RSS Moldova" din 26 decembrie 1990. // "Sfatul Tarii", 1991, January
54. Pace în casa dumneavoastră! Cuvîntarea lui Vladimir Voronin în ziua de 9 mai 2001 la Memorialul Gloriei Militare. // „Comunistul”, 2001, 11 May.
55. Basa-Press, 2004, 10 May (consulted August 20, 2004)
56. Chișinăul de 9 mai, Sub drapelul UE, în ritmul marșurilor militare sovietice. // «Timpul», 2006, 12 May
57. A fost inaugurat Complexul Memorial "Eternitate". // "Moldova Suverana", 2006, 25 August
58. Lozinschi R. Pompa la memorial. // «Jurnalul de Chisinau», 2006, 25 August
59. La miting cu circulara (Voronin le-a cerut președinților de raioane să vină cu delegații la Capul de pod Șerpeni), "Timpul", 2007, 24 August.

60. "Capul de pod de la Șerpeni" - mașina de vot a lui Voronin. // "Timpul", 2004, 30 July.
61. Interview with I.Negrei, the editor of the cultural and historic magazine "Cugetul" and the vice-president of the historians in the Republic of Moldova. // "Timpul de dimineata", 2004, 25 August.
62. Interview with Gh.Cojocaru. // "Timpul de dimineata", 2004, 25 August.
63. 60 de ani de la 'operațiunea Iași – Chișinău. // BBC, August 24, 2004, http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2004/08/040824_moldova_aniversare.shtml, consulted August 28, 2004.
64. Discursul Presedintelui Republicii Moldova, Vladimir Voronin, in cadrul manifestarii solemne consacrate aniversarii eliberarii Moldovei de sub ocupatia fascista. // "Moldova Suverana", 2007, 24 August.
65. La Capul de Pod Serpeni a fost dat startul evenimentelor consacrate Independentei Republicii Moldova. // "Moldova Suverana", 2006, 23 august
66. Atitudini. Opozitia si pozitia. // "Timpul", 2007, 24 August
67. Dezbateri parlamentare, Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XVI-a, sesiunea a XIII-a ordinara, 5 decembrie 2008, <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/05.12.2008>, consulted March 22, 2009
68. Monumentul lui Kotovschi pro si contra. // «Sfatul Tarii», 1993, 16 April

Prezentat la redacție
la 25 martie 2009

ISTORIA ȘI POLITICUL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ruslan TANASĂ

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Doctor în științe politice, conferențiar, tanasa@rambler.ru

The relation between politics and history in Republic of Moldova in this paper is approached. After the introductive part, the study began with a theoretical analyze of the politics and history connection establishing the relation's character and the premises and the necessity of the political implications in the historical events. The second part of the paper describes the situation of history in Republic of Moldova, analyzing the existing three different histories in our country. The third part refers to the establishing the political exigencies and requires to the history, taking the positions, referring to the major history problems. The last part is dedicated to the technology of history using by the politics in the context of the Republic of Moldova realities. The conclusion after analyzing the problem is that the decision referring to the history necessary for society is a political decision, and that the identity and historical pluralism will exist in Republic of Moldova.

Introducere

Apariția noilor state independente în urma căderii regimului totalitar sovietic a produs perturbații semnificative în toate domeniile societății. Una dintre acestea s-a referit la istoria existentă de până la și după destrămarea URSS. În toate statele ex-sovietice și cele europene, și cele asiatice s-au produs mutații serioase în ceea ce privește conținutul istoriei naționale. În perioada anilor 1990 a avut loc o reapreciere și revedere a propriei istorii, în dese cazuri cu o schimbare totală a atitudinilor față de persoane și evenimente. Dușmanii și personajele negative apreciate astfel până la 1991 se transformă în eroi naționali, evenimente pozitive și fapte mărețe devin cataclisme naționale și culmea mișeliei etc.

Aceste procese au fost condiționate de nașterea noilor state și a noilor comunități / națiuni. Republica Moldova a fost vizată, la fel, în mod direct de aceste noi rigori politice față de istorie. Însă în Moldova, spre deosebire de celelalte state ex-sovietice, nu a fost găsită o formulă unică a istoriei. Dacă în fostele republici sovietice confruntarea istorică se realizează în exterior, exemplul Ucraina – Rusia, fiind cel mai elocvent, dar nu unicul, în Republica Moldova lupta pentru istorie are preponderent un caracter intern, existând diferite puncte de vedere asupra istoriei în cadrul societății.

Actuală pentru statele ex-sovietice, acest subiect, anterior, a reprezentat o dificultate pentru toate statele naționale, constituite atât în secolul XX, cât și anterior lui.

Aspectele teoretice ale interacțiunii dintre istorie și politic

Relația dintre politic și istorie este, la prima vedere, una evidentă și clară: fiind o relație dintre trecut și prezent, istoria determină prezentul, inclusiv politicul. Însă la o analiză profundă această legătură nu este pe departe atât de certă și lineară. Trecutul și prezentul sunt într-o relație dinamică. Trecutul nu totdeauna este determinant, iar prezentul nu se lasă atât de mult influențat de istorie. Relația dintre politic și istorie este complicată și datorită particularităților și vastității acestor două noțiuni.

Conceptul de istorie este polisemantic, el semnificând atât un proces, cât și o știință. Istoria ca proces incontestabil determină politicul. Ea explică mai bine ca orice altceva prezentul (politicului). Aceasta este o relație obiectivă și invariabilă. Istoria structurează cultura politică, instituțiile politice, nivelul dezvoltării etc. Politicul în starea lui actuală nu este altceva decât un rezultat al evoluției politicului.

Caracterul evolutiv al istoriei ascunde și necesitatea intervenției politicului în istorie. Realitatea politică în diferite timpuri e diferită. În prezent acesta sunt națiunea și statele existente (înainte de toate hotarele acestora). Anterior erau dinastiile și comunitățile locale, ulterior vor, posibil, fi entitățile supranaționale regionale. Fiecare stare a politicului selectează din trecut evenimentele care o argumentează și care îi conferă forță. Istoria ca proces nu este o evoluție lineară a societății, ea are o multitudine de bifurcații și situații incompatibile cu reprezentările sociale, culturale, politice etc. actuale, cu normele etice, morale și politice de azi.

În prezent istoria, mai întotdeauna este etno-centrică sau stato-centrică. O derogare de la această regulă are loc datorită factorului politic – constituirea și afirmarea Uniunii Europene.

Din această perspectivă este interpretată și istoria. Discutabila afirmație că națiunile sunt creații relativ artificiale [1, 8-9] și certa poziție că națiunile apar târziu și că omenirea nu este natural divizată în națiuni [7, 22] creează premise serioase pentru implicarea politicului în istorie.

Politicul are nevoie de istorie, înainte de toate, din considerentul că una dintre caracteristicile unei națiuni, indiferent că este una civică sau etnică, [3, 1-2] este trecutul, istoria comună, iar faptele istorice nu totdeauna confirmă aceasta. E. Renan scria că „Uitarea, și eu ași spune chiar eroarea istorică, este un factor esențial al creării națiunii și, în acest mod, progresul științelor istorice deseori pune în pericol naționalitatea” [6, 50]. Unitatea (și cea națională) se creează prin violență [6, 50] (fizică, spirituală, intelectuală, administrativă etc.). Ceea ce este

din nou inconvenabil puterii din prezent. Miturile istorice reprezintă o parte importantă a mitologiei naționale, iar istoria asigură un suport considerabil și celorlalte tipuri de mituri (mitul „vârstei de aur”, „unicității naționale” etc.). Șirul constatărilor putând fi continuat.

Istoria este un component al procesului de constituire a națiunii. Indiferent de faptul dacă interpretăm formarea națiunii ca un rezultat al acțiunii factorilor obiectiv sau ca unul al efortului depus de elită [2], funcțiile istoriei în procesul constituirii națiunii sunt:

- constituirea identității naționale, a comunității, prin aceasta asigurându-se coeziunea internă;
- argumentarea vectorilor dezvoltării (Una din regulile geometriei este că o linie dreaptă poate fi trasată doar atunci când există două puncte. Prezentul este doar un singur punct. Istoria oferă cel puțin încă unul. În dependență de cum va fi selectat acest punct va fi și continuat segmentul ce reprezintă viitorul.);
- legitimarea statului;
- mobilizarea cetățenilor (inclusiv prin intermediul patriotismului);
- formarea mândriei naționale (scoaterea în evidență a specificului național).

Evident, istoria ca proces nu poate fi schimbată. Însă istoria ca proces se reflectă (poate fi abordată) în prezent prin intermediul istoriei ca știință (știința istorică), iar cunoașterea istoriei poate fi, deja, manipulată și ghidată. Rescrierea istoriei e absolut posibilă.

Limita neacceptării realităților istorice de către politic depind de sistemul politic, în particular de regimul politic. Intelectualitatea reprezintă principalii interpreți a istoriei și pot crea o opoziție viziunii elitei asupra istoriei. Dar deformarea istoriei este datorată și punctelor de vedere contemporane asupra trecutului, incapacității de a înțelege realitățile din trecut. Aceste dificultăți se depășesc de profesionalismul istoricilor, însă doar istoricii sunt capabili de acest lucru. Restul vor utiliza schemele sale (din prezent) pentru evaluarea trecutului.

Implicarea politicului în istorie nu neapărat presupune o istorie falsificată. Falsificarea surselor istorice reprezintă cazuri, dacă nu rare, cel puțin sunt o excepție, ele fiind și periculoase. Pentru statele democratice politizarea istoriei are loc în discursul public. Discursul științific nu este afectat, în mare parte, din el selectându-se ideile pentru cel public. Este periculos și ineficient politizarea istoriei ca știință prin elaborarea ei în cadrul unei ideologii, doctrine sau pornind de la interesele unui actor politic, dogmatizarea ei.

Starea istoriei în Republica Moldova

În Republica Moldova construcția națională este în proces de derulare. Identitatea națională este amorfă și contradictorie. Ea se formează mai degrabă spontan, decât prin efortul elitei politice și reprezintă un rezultat al acțiunii mai mu-

itor tipuri de istorii, ele fiind prezente atât în mod independent, cât și sub forma unor simbioze ingenioase [11].

La moment, istoria nu joacă un rol important în procesul constituirii națiunii. Această situație nu se datorează incapacității istoriei, ci are drept cauză politicul care nu este capabil să fixeze valori și scopuri clare ale identității naționale. Totul ce s-a făcut din 1991 până în prezent a fost realizat incomplet, fără o voință clară, ambiguu și, cel mai important, nu a fost consecvent. Totuși, în pofida acestei stări de lucruri din politic, istoria, o perioadă relativ lungă de timp, a fost cu un mesaj foarte cert. În perioada anilor 1990 – începutul anilor 2000 în școală s-a predat disciplina „Istoria românilor”. Risc să presupun, că ea rămâne a fi predată și în continuare ca un component al istorii integrate, desigur aceasta fiind în dependență de profesorii implicați în procesul didactic.

Actualmente în Republica Moldova există trei curente politico-istorice sau trei istorii diferite (mă axează exclusiv pe spațiul public societal și nu abordez situația din cadrul comunității științifice. Nu încerc să stabilesc anumite adevăruri istorice sau să mă pronunț în vreun fel asupra istoriei):

1) istoria românilor. Este cea mai bine elaborată și documentată. Majoritatea absolută a istoricilor din Republica Moldova o acceptă. Concomitent ea nu este agreată de anumite forțe politice și de guvernare care văd în ea un component al „expansionismului român”. Implementarea acestui tip de istorie, fără o adaptare de rigoare poate provoca anumite dificultăți în procesul constituirii națiunii, din cauza necesității integrării minorităților naționale, Găgăuzia (și Transnistria) creând cele mai mari dificultăți. Crearea națiunii și identificarea națională este imposibil de realizat anterior unificării țării (problema transnistreană). [4, 9]

2) istoria „RSSM”. Este puternic și evident ideologizată. Ea a fost elaborată pentru a crea o altă națiune, sovietică și un alt tip de om, *homo sovieticus*. În aceste condiții, menținerea acestei istorii active, chiar și cu retușarea ei, este alogică și periculoasă pentru societate și stat. Această istorie creează premise pentru menținerea în Republica Moldova a mentalității și culturii sovietice, cu toate consecințele grave a acestei stări de lucruri.

3) istoria „Moldovei Mari”. Este cea mai puțin conturată. Nu dispune de istorici care să o promoveze și pare să fie o modificare (în contextul evoluției) a istoriei RSSM. Este mai degrabă, o apariție spontană, datorată unor grupuri sociale, decât o creație conștient ghidată [11]. Are și puncte slabe ce o defavorizează substanțial. Unul din acestea este faptul că chiar capitalele Țării Moldovei – Baia, Suceava și Iași nu se află pe partea stângă a Prutului. Prin aceasta, capacitatea de convingere suferă mult.

Istoria integrată studiată în școlile din Republica Moldova reprezintă o fugă de la istoria națională. Atât timp cât componenta națională nu este definită ea nu

contribuie cu nimic la formarea unei identități naționale. Ea produce un material volatil, educând nici cosmopoliți, nici europeni, nici moldoveni/români.

Această situație cu istoria este determinată exclusiv de factori politici. Menținerea în continuare a acestei stări de lucruri este dăunătoare pentru stat, societate și cetățeni.

Exigențele politicului față de istorie

Rezultatul unei stări incerte a identității naționale și a perspectivelor acesteia este utilizarea ambiguă a istoriei de către politic. Raportată la experiența occidentală sau a statelor ex-socialiste și chiar a celor ex-sovietice, Republica Moldova demonstrează o confuzie aproape totală în acest domeniu. Ca rezultat în societate există o stare tensionată, în unele cazuri chiar conflictuală din cauza istoriei și a identității naționale. Pentru ca Republica Moldova să-și demonstreze suveranitatea și voința, mai degrabă sau mai târziu, este necesar de a se pronunța referitor la aspectele cheie ale istoriei țării. Politicul determină luarea de poziții certe într-o serie de evenimente istorice.

Istoria, în raporturile sale cu politicul și pornind de la funcțiile politice ale istoriei, este chemată să realizeze următoarele:

1. Stabilirea și interpretarea momentelor cheie ale istoriei [8, 42].

a) originile (obținerea patriei). Legitimează dreptul națiunii la teritoriu. În Republica Moldova originile, indiferent de tipul istoriei se identifică în Daci. Deja, diferite istorii au viziuni diferite asupra arealului populat de daci. Una dintre ele se concentrează exclusiv asupra teritoriului dintre Prut și Nistru, altele abordează problema mai complex. Reprezentativ în acest sens este următorul fapt. În contextul sărbătoririi a 650 ani de la formarea statalității moldovenești un post de televiziune moldovenesc difuzează filmul „Dacii”, regizor S.Nicolăescu realizat în 1966 de Studioul Cinematografic București (România) / Franco London Film (Franța) tradus în limba rusă.

b) constituirea și afirmarea statalității. Permite de a se considera un subiect politic și conferă dreptul de a constitui statalitatea. Pentru Republica Moldova acest aspect reprezintă deja o problemă serioasă. Întemeietorul statului medieval moldovenesc independent este considerat Bogdan I (1359-1365) ce a devenit domnitor al Țării Moldovei în anul 1359 (În decembrie 2008 a fost instituit ordinul „Bogdan Întemeietorul”). Există divergențe referitor la data întemeierii. Aceasta nu este doar o polemică științifică, ci, perturbază și spațiul public, fiind o problemă politică. Parlamentarul I.Varta a contestat la ședința în plen data întemeierii, menționând că acești ani ar putea fi 1363 sau 1365 [9].

c) perioada cuceririlor. Demonstrează capacitatea națiunii. Reprezintă un argument pentru a ocupa un loc de cinste în comunitatea națiunilor. Pentru Republica Moldova, perioada măreției este domnia lui Ștefan cel Mare și Sfânt (1457-1504), în pofida faptului că în a doua jumătate a domniei Moldova ceda-

ză pe anumite poziții (tribut, teritoriu, omagiu). Accentul nu se pune pe cuceriri, ci pe perioada de maximă glorie și dezvoltare, pe lupta pentru independență.

d) catastrofa ce a periclitat evoluția firească a națiunii respective. Reprezintă vici-versa anterioarului moment cheie, dar are aceleași efecte și demonstrează capacitatea națiunii de a exista, perspicacitatea acesteia, incapacitatea de a o distruge. Catastrofa ce a periclitat evoluția firească a Moldovei este foarte discutată și discutabilă și, practic, nedeterminată, la moment. Pentru unii aceasta este perioada aflării sub stăpânirea rusească / sovietică în anii 1812-1917, 1940-1941, 1944-1991. Pentru alții perioada respectivă se identifică cu cea a aflării teritoriului Republicii Moldovei în componența României „burghezo-moșierești” în 1918-1940 și 1941-1944. Cum se va rezolva această dificultate va depinde și evoluția societății moldovenești și coeziunea internă a ei. Acest subiect reprezintă o problemă fundamentală pentru Republica Moldova. În dependență de răspunsul la aceasta vom alege între Est și Vest, vom construi relațiile cu vecinii, vom stabili identitatea națională etc. (Această consecutivitate va fi la nivel de popor, la nivel de elită procesul este invers).

2. Stabilirea „listei” eroilor (martirilor) și personajelor negative istorice. Cunoașterea precursorilor măreți, dar și dușmanilor națiunii reprezintă fundamentul oricărei națiuni. Istoria, ca și politica este personalizată. În Republica Moldova există o criză a personalităților istorice și un conflict aprig referitor la includerea anumitor personaje istorice într-o categorie sau alta. La moment lista eroilor este destul de redusă. Printre figurile de prim rang se numără Bogdan I Întemeietorul, Ștefan cel Mare, Dimitrie Cantemir, Mihai Eminescu. O serie de eroi se află pe planul doi, fiind mai puțin promovați. Printre aceștia se numără Alexandru cel Bun, Vasile Lupu, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Alexei Mateevici etc. Lista personajelor istorice negative este neconstituită, polemicile în jurul lor continuând. Discuțiile nu se duc atât pentru includerea acestora în lista neagră, cât pentru excluderea lor din lista eroilor. Aceste discuții sunt provocate, în special, de personajele istorice din perioada sovietică.

3. Conflictul istoriografic cu alte comunități, etnii, state, națiuni. Interferențe de eroi, evenimente, procese există la toate națiunile. Apărarea celor care sunt considerați proprii este strict necesar. Aceasta se realizează nu permanent în mod public, da are și ecouri publice. Direcțiile cele mai importante în războiul istoriografic ar constitui cultura Cucuteni-Tripoli, relațiile cu Cnezatul Halicului, Cetatea Albă și Cetatea Hotinului.

Tehnologia utilizării istoriei de către politic

Activarea istoriei de către politic, alături de conținut, trebuie să ia și o anumită formă. Ea se bazează pe discursul științific, însă discursul public nu admite, în general, interpretarea ambiguă a evenimentelor istorice, ceea ce pentru istorici se utilizează cu prefixul „posibil”, „presupunem că” etc. este exclus atunci

când istoria se „popularizează”. Sub aspect de masă istoria este univocă, măreață, cizelată.

Istoria influențează societatea, înainte de toate, prin intermediul sistemului de învățământ. Încă din secolul XIX comunitățile conștientizează necesitatea modelării sistemului de învățământ în conformitate cu interesele sale. Anterior legendele și poveștile erau cele care educă noua generație. Nu doar istoria ca disciplină școlară și universitară determină formarea cetățeanului, dar și aspectele istorice ce se conțin în literatura română.

Filmele istorice reprezintă cea mai eficientă metodă de promovare a identității naționale. Fiind accesibile, spectaculoase, captivante, distractive, afective etc. ele implementează, deseori, inconștient valori, viziuni, idei, concepții cu referire la comunitatea și identitatea națională [5].

Pentru a fi productive pentru națiuni, filmele istorice trebuie să scoată în evidență specificul național, să contribuie la formarea mândriei naționale, să explice simplu și interesant istoria. Nu în ultimul rând contează și prestația actorilor.

În Republica Moldova filmele istorice, cu o singură excepție, la moment sunt absente. Una din cauzele acestei stări de lucruri este faptul că filmele, mai ales cele istorice, sunt și cele mai costisitoare din toate metodele de promovare a istoriei. Acest gol este acoperit cu succes de către filmele istorice românești, în evenimentele reflectate și modul de interpretare a acestora se regăsesc majoritatea moldovenilor (în pofida vizibilității în unele scene a mesajului propriu ideologiei comuniste).

În primăvara anului 2009 urmează să fie lansat primul film istoric moldovenesc „Lupii și zeii”. „Filmul a fost turnat la Studioul "Moldova-film" la comanda de stat. Potrivit lui Victor Stepaniuc, viceprim-ministru, pelicula este bună (evidențierea mea – R.T.) și va trezi neapărat interesul publicului. Filmul se încadrează de asemenea în șirul de acțiuni consacrate sărbătoririi, în anul 2009, a 650 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc” [10]. Filmul a avut un buget de 2 mln. lei.

Literatura artistică istorică este un alt pilon al conexiunii istoriei cu prezentul. Pentru a fi citită ea necesită de a fi scrisă cu măiestrie, respectiv populare. Actualmente pe piață sunt lipsă asemenea lucrări consacrate Republicii Moldova. Lucrările științifico-populare (inclusiv în versiunea folk-istoria) este și ea slab dezvoltată în Republica Moldova.

Arta este metoda cea mai subtilă de propagare a viziunii asupra istoriei. Printre genurile ei, sculptura și muzica sunt primordiale. Sculptura publică, monumentele sunt cele ce creează atmosfera istorică pornind de la mediul fizic. Căderea regimului totalitar sovietic nu a dus și la dispariția din localitățile moldovenești a monumentelor create în epoca respectivă și nici nu a produs un proces de

creare și instalare a noilor monumente. Aceasta are efecte nemijlocite asupra identității naționale, prin menținerea elementelor culturii sovietice.

În contextul muzicii, imnul este cel mai vizibil. Imnul Republicii Moldova are un mesaj foarte îngust. Nu se referă la momentele cheie ale istoriei. Respectiv, el nu are un impact istoric asupra societății. Celelalte două simboluri ale Republicii Moldova, stema și drapelul au o încărcătură istorică foarte pronunțate.

Internetul, în contextul societății informaționale, devine un mijloc de informare important. Republica Moldova, în mare parte, este lipsă din spațiul virtual al istoriei. Portaluri istorice sunt în faza embrionară de dezvoltare.

Istoria influențează și prin calitatea de fundal tacit al acțiunilor cotidiene (comparații cu evenimente, personalități istorice, tradiție, obicei etc.) prezente în mass-media, comportamentele liderilor, ritualurile politice etc., prin argumentarea prin istorie a valorilor, comportamentelor, atitudinilor etc. exprimate în prezent.

În Republica Moldova există mari rezerve în privința activării istoriei, chiar și în cazul clarificării esenței acesteia. Dificultățile apar, în special, din lipsa resurselor, dar și din incapacitatea realizării unei politici istorice eficiente.

Concluzii

Existența statului este o condiție fundamentală, dar nu suficientă pentru existența națiunii. Pentru edificarea unei națiuni este necesară existența unor factori și depunerea unor eforturi concentrate a elitei în această direcție. Printre activitățile elitei de constituire a națiunii se numără și gestionarea istoriei.

În Republica Moldova actualmente există o pluralitate în interpretarea trecutului. Cardinal pentru Republica Moldova este interpretarea momentelor cheie a istoriei sale: 1812, 1918, 1940, 1941, 1944, 1991.

Decizia referitor la identitatea națională, respectiv la istoria necesară societății este o decizie politică. Însă elita Republicii Moldova nu este atât de liberă în selectarea identității naționale și a tipului de istorie. Ea trebuie să ia în calcul și acceptarea de către cetățenii Republicii Moldova a istoriei care eventual va fi selectată și a acelor interpretări a anilor cruciali din istoria Moldovei.

În contextul afirmării regimului democratic și incapacitatea utilizării coerciției, pluralismul identitar și istoric va persista în societatea moldovenească. Acest pluralism este prezent în domeniul politic, în cel științific el nu este vizibil. Confruntările politice pe marginea istoriei vor continua până la schimbări majore pe arena internațională ce vor viza Republica Moldova sau se vor reduce sub acțiunea factorului temporal. Această stare de lucru provoacă tensiuni și conflicte nu doar în politica publică, dar și în societate.

În Republica Moldova problema istoriei e conexată puternic cu etnicitatea. Aceasta și este cauza intensității și principialității problemei. Există și probabili-

tatea că, pe viitor, problema etnicității va scădea din intensitate. În aceste condiții și viziunea asupra istorie se va schimba.

Bibliografie:

1. Birch A. H. Nationalism and national integration. – London: Unwin hyman, 1989.
2. Conversi D. Reassessing current theories of nationalism: Nationalism as boundary maintenance and creation. // Nationalism and Ethnic Politics, Volume 1, Number 1, 1995.
3. Dieckhoff A. Nation and Nationalism in France: Between Idealism and Reality. // erg.politics.ox.ac.uk/materials/national_identity/Dieckhoff_Paper.pdf (Accesat pe 22 ianuarie 2009)
4. Hippler J. (eds.) Nation-building. A key concept for peaceful conflict transformation? – London: Pluto Press, 2005.
5. Hughes-Warrington M. History Goes to the Movies. Studying history on film. – London, New York: Routledge, 2007.
6. Renan E. What is a nation? // Woolf S. (eds.) Nationalism in Europe, 1815 to the present. – London, New York: Routledge, 2003.
7. Хобсбаум Э. Нации и национализм после 1780 г. – Санкт-Петербург: Алетейя, 1998.
8. Шнирельман В. Ценность прошлого: этноцентристские исторические мифы, идентичность и этнополитика. // Реальность этнических мифов. Под ред. М. Олкотт и А. Малашенко. – Москва: Центр Карнеги, 2000.
9. www.flux.md/articole/5356/ (Accesat pe 1 februarie 2009)
10. www.moldova-suverana.md (Accesat pe 7 februarie 2009)
11. www.salut.md/forums/. (Accesat pe 5 februarie 2009)

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Alexandru SOLCAN, doctor în științe istorice, conferențiar

---

**LIBERTATEA ASOCIERII SINDICALE:
REFLECȚII ISTORICE ȘI PRACTICI CONTEMPORANE****Valentina TEOSA**

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Relații Internaționale

Doctor habilitat în științe politice, profesor, șef-catedră

Igor COJOCARU

Republica Moldova, Bălți, Universitatea de Stat „A.Russo” din Bălți, Facultatea Drept, Catedra Discipline Socioumanistice

Magistru în științe politice, lector

International and national law indicate association and union rights in the list of civil, political, economic, social and cultural rights categories. In Moldova, the right of association takes roots relatively late compared with other countries like France, England, Germany and Romania. Recognition of the principle of freedom association is a good way in order to improve labour conditions and to ensure social peace. This includes the proclamation of employees and entrepreneurs rights without any differences, as well as free choice to create organizations without prior permission and also the membership

Întru confirmarea faptului că Republica Moldova respectă principiile și normele universale ale dreptului internațional și că tinde să respecte drepturile omului, Parlamentul, prin Hotărârea nr.217-XII din 28 iulie 1990, proclamă aderența Republicii Moldova la Declarația universală a drepturilor omului din 10 decembrie 1948, ratificarea Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice și Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, adoptate de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966, ratifică, prin Hotărârea nr.1298-XIII din 24 iulie 1997, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratifică, de asemenea, un șir de alte acte internaționale ce reglementează standardele de bază ale drepturilor omului în anumite domenii, cum ar fi drepturile femeii, copilului, refugiaților, minorităților naționale, precum și un număr considerabil de convenții ale Organizației Internaționale a Muncii (OIM) [10].

Declarația Universală a drepturilor omului constituie instrumentul internațional de bază în toate raporturile social-politice, economice, culturale etc. Este un document politic și concepție de drept care întrunește 30 de clauze, 30 de principii sau 30 de valori ce sau cultivat și dezvoltat pe parcursul a secole și milenii. Totodată, din numărul total de articole, 2 din ele 20 și 23 vizează dreptul

la asociere. Primul - specifică dreptul la crearea de asociații, iar al doilea – asociațiile profesionale. Prin urmare și noi vom încerca să ne orientăm în comunicare pe aceste două segmente.

Trebuie să recunoaștem că Declarația Universală a Drepturilor Omului nu este primul document în această direcție. Dreptul la asociere își face apariție cu mult mai înainte, totuși, considerăm că semnificația acestuia a crescut odată cu adoptarea Declarației.

În Moldova, dreptul la asociere prinde rădăcini relativ târziu în comparație cu alte state ca Franța, Anglia, Germania sau România. Abia în 1906 a fost adoptată legislația ce permitea muncitorilor să se organizeze în sindicate [2, 3]. Așa cum susțin autorii A.Moraru și Gh.Porcescu, o premiză importantă pentru dezvoltarea mișcării sindicale la sate a constituit ucazul țarului din octombrie aceluiași an, prin care țăranii au primit dreptul de a practica alte profesii. Totodată alte surse susțin o altă perioadă în care mișcarea sindicală demarează în Moldova, anume anii 1871-1900, adică la sfârșitul secolului XIX. Însă, în contextul dreptului la asociere trebuie să evidențiem că acesta este străin spațiului social-economic și politic basarabean. Este drept, că o trăsătură specifică a creării sindicatelor în Basarabia se evidențiază prin aceea că acestea au apărut sub denumiri de „arteluri”, „societăți”, „întovărășiri” care uneau numeroase forțe sociale în baza anumitor înțelegeri generale de producție.

Deși Organizația Internațională a Muncii întreprinde mai multe măsuri de promovare a acestui drept în preajma Primului Război Mondial, ulterior, în Moldova ca și în România Mare „cea mai fructuoasă perioadă legislativă în acest sens este a primului deceniu postbelic, determinată de importanțele mișcări salariale din anii 1919-1923, dar și de necesitatea de a unifica această legislație la nivelul întregii țări după intrarea statului național român a provinciilor unite” [1, 298]. Faptul se exprimă prin mai multe legi adoptate în această perioadă. Se are în vedere Legea pentru asigurările muncitorești în Basarabia, Legea asupra sindicatelor profesionale, legea pentru extinderea organizării meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorești, Legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă, iar mai apoi Legea pentru organizării plasării (1921); Legea repausului duminical și sărbătorilor legale (1925); Legea contractelor de muncă (1929) etc [2, 63]. Aceste legi și regulamente, precum și alte dispoziții au constituit baza juridică a activității sindicale, precum și au contribuit la facilitarea procesului de asociere, și de rezolvare a numeroaselor probleme sociale.

Principalul act normativ care proclamă dreptul de asociere în sindicate la nivel național o constituie Legea asupra sindicatelor profesionale, elaborată de Ministerul Muncii și Ocrotirilor Sociale, promulgată de regele Ferdinand I la 24 mai 1921. Conform documentului, numărul membrilor unui sindicat profesional nu poate fi mai mic de 10, însă „tuturor persoanelor fizice sau morale care exer-

cită aceeași profesiune, profesiuni similare sau conexe” le este recunoscut „dreptul de a se constitui în mod liber în sindicate profesionale” [9].

O filă aparte în promovarea libertăților de asociere o constituie activitatea Organizației Internaționale a Muncii. Influență asupra valorificării dreptului de asociere și constituire a sindicatelor le-au avut și Convențiile și Recomandările OIM pe care România începe să le ratifice după 1920 [4, 311].

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial a avut efecte distructive pentru toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Legile de asediu adoptate de toate statele atrase în război limitau în esență drepturile și libertățile fundamentale cu toate că OIM a depus eforturi considerabile în această direcție în perioada respectivă. Actualitatea libertății de asociere se evidențiază la sfârșitul războiului anume 1944, în renumita Declarație de la Filadelfia, care a specificat scopurile și obiectivele organizației, totodată a trasat direcțiile principale de activitate în lumea de după război, drept răspuns preocupărilor de problema exercitării drepturilor sindicale [5, 29]. Ca urmare a acestei preocupări, în 1949, Biroul Internațional al Muncii a creat Comisia de investigare și conciliere în materie de libertate sindicală însărcinată cu asigurarea controlului asupra aplicării acestei libertăți. În 1951, Comisia a decis înființarea unui Comitet al libertății sindicale care avea competență de examinare preliminară a plîngerilor referitoare la atingerile aduse drepturilor sindicale [5, 29]. În urma eforturilor depuse OIM elaborează și propune statelor spre ratificare mai multe Convenții. Dintre cele mai valoroase în acest domeniu se înscriu:

- Convenția cu privire la inspecția muncii Nr.81 din 1947;
- Convenția privind libertatea asocierii Și protecția dreptului la organizație Nr.87 din 9 iulie 1948 (ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.593-VIII din 26 septembrie 1995);
- Recomandarea cu privire la salarizare Nr.85 din 1949;
- Convenția privind aplicarea principiilor dreptului la organizare și de purtare a tratativelor colective Nr.98 din 1 iulie 1949 (ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.593-VIII din 26 septembrie 1995);
- Convenția Nr.135 și Recomandarea Nr.143 cu privire la apărarea drepturilor reprezentaților salariaților.
- Convenția privind promovarea negocierilor colective Nr.154 din 19 iunie 1981 (ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.994-XIII din 15 octombrie 1996);
- Convenția asupra consultărilor tripartite relative la normele internaționale ale muncii Nr.144 din 21 iunie 1976 (ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.593-VIII din 26 septembrie 1995);
- Convenția privind protecția dreptului de organizare și procedurile de determinare a condițiilor de ocupare în funcția publică Nr.151 din 27 iunie 1978 (Ratificată prin legea Republicii Moldova Nr.17-XV din 7 februarie 2003).

Convenția principală de referință precum și cea de bază în sistemul actelor normative OIM, care asigură drepturile și garanțiile activității sindicatelor este Convenția Nr.87 din 1948. Convenția în cauză în totalitate corespunde Statutului OIM, ba și mai mult în preambulul acesteia se declară recunoașterea principului libertății de asociere ca un mijloc capabil de a îmbunătăți condițiile muncii și asigurarea păcii. Convenția proclamă dreptul salariaților și a antreprenorilor fără anumite diferențe și libera alegere de a crea organizații fără permisiune în prealabil și deasemeni dreptul de a fi membru a acestora. Totodată statul nu poate nici într-un fel a îngreuna acest drept. Unica condiție de a fi în calitate de membru în aceste organizații constituie supunerea față de statutul acestora.

În aceste împrejurări putem afirma precum și autorii N.Sennikov, A.Stremuhov, că importanța întregului set de acte normative prezentate cu privire la drepturile și libertățile sindicale pot fi apreciate sub două aspecte. Primul aspect se referă la faptul recunoașterii acestora de către legislația internațională. Al doilea aspect constă în deschiderea conținutului drepturilor și libertăților sindicale fundamentale ca organizații reprezentative a salariaților [7, 267].

Istoria apariției organizațiilor sindicale în Europa Occidentală și America de Nord nu neapărat este legat de proclamarea dreptului la asociere. Acestea nu sunt o consecință pozitivă ci mai degrabă invers o mișcare social-politică de sensibilizare a autorităților publice pentru recunoașterea acestei libertăți. Astfel, chiar dacă primele sindicate își fac apariția la mijlocul sec.XVIII - începutul sec.XIX acestea sunt declarate ilegale în Franța prin legea Le Chapelier (1791), Anglia – legea societăților (1799), SUA – concepția „cîrdășie criminală”, realizată de precedentele juridice în limitele sistemului dreptului comun. Recunoașterea sindicatelor realmente are loc sub presiunea masivă a mișcărilor muncitorești și începe odată cu anularea pedepselor penale pentru activitatea sindicală: în Marea Britanie 1824; SUA – 1842; Franța – 1864; Germania 1861-1869; Belgia – 1866; Olanda – 1872; Italia – 1890.

Cu toate acestea, apariția în Europa de Vest a legislației ce proclama dreptul angajaților de a se asocia în corporații pe principii profesionale, se referă la adoua jumătate a sec.XIX. Către acest timp, mișcarea sindicală în principalele state industriale ea ampolare din ce în ce mai mare, iar statele împreună cu proprietarii sau ciocnit cu o mișcare bine organizată, consolidată și solidară, și în final au cedat în fața recunoașterii libertății asocierii sindicale. Îndată au fost adoptate o serie de acte normative în această direcție, Marea Britanie – anii 1870 și 1875, Germania – 1869, Austria – 1870, Olanda și Canada – 1872, Franța – 1884 etc [7, 269-271].

Practicile internaționale ne demonstrează că majoritatea statelor înalt dezvoltate dispun de anumite prevederi legale pe lângă Constituții ce vizează expres drepturile omului în care se reflectă și dreptul la asociere. Astfel în Marea Britanie *Actul cu privire la drepturile omului* – adoptat în 1998 și intrat în vigoare la

20 octombrie 2000 transformă Convenția Europeană de apărare adrepturilor și libertăților omului în lege britanică. Actul în cauză la capitolul dat în art.11 menționează că fiecare cetățean are dreptul să participe la întruniri, creeze asociații și întemeieze sau afilieze la un sindicat întru apărarea intereselor proprii. Totodată dreptul la asociere sindicală funcționează în Marea Britanie din 29 iulie 1871, prin legea cu privire la sindicate, care a reflectat cele mai răspândite abordări juridice față de legaliarea sindicatelor [7, 275].

Un specific propriu introduce în acest context legislația germană, care pe lângă Constituție prin art.8 și 9 întărește dreptul la asociere și societăți, iar prin alin.3 al aceluiași articol întru îmbunătățirea condițiilor de muncă cetățenii au dreptul a crearea de asociații.

Principiile definitorii ale dreptului de asociere în sindicate sunt specificate și în Preambulul Constituției fracenze din 1946. Astfel fiecare om poate să-și apere interesele sale prin intermediul organizațiilor sindicale precum și să aparțină unui sindicat la alegere. Legea franceză ce recunoaște asocierea sindicală din 21 martie 1884 reprezintă model al normelor ce legalizau sindicatele în sistemul dreptului european continental.

Republica Italiană consfințește dreptul al asociere în Constituția din 1947 și i atribuie către drepturile și libertățile fundamentale afiliate sferei relațiilor civile. Multitudinea drepturilor și libertăților întărite în Constituția spaniolă poate fi împărțită în trei grupe. Această divizare nu se bazează pe natura juridică a acestor drepturi dar pe caracterul recunoștinței și sistemul juridic de protecție. Astfel dreptul la asociere și întemeiere a sindicatelor se atribuie primei grupe „*Drepturile și libertățile fundamentale*”. Prevederile constituționale sunt dezvoltate în Legea cu privire la statutul salariaților, care regelementează drepturile și îndatoririle fundamentale ale oamenilor muncii.

Cadrul juridic național evidențiază dreptul la asociere și crearea sindicatelor într-o serie de acte normative cum ar fi:

- Constituția Republicii Moldova, care stipulează indirect în art.4 „*Drepturile și libertățile omului*” unde „*Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte*”. Pe când art.42 vizează în mod direct „*Dreptul de a întemeia și de a se afilia la sindicate*” are „*Orice salariat ... pentru apărarea intereselor sale*”.

- Codul muncii, prin Capitolul III și articolele 386-390 cu privire la *drepturile organelor sindicale la efectuarea controlului asupra respectării legislației muncii și garanțiile activității lor*.

- Legea sindicatelor, care prin esență specifică drepturile, libertățile și obligațiile organizațiilor sindicale la întrunire, asociere și realizare a drepturilor sale. Preambulul legii specifică că aceasta „*reglementează raporturile sociale ce*

apar în legătură cu realizarea de către cetățeni dreptul constituțional de a înțemeia și de a se înscrie în sindicate, stabilește cadrul juridic al întemierii lor, garanțiile activității, reglementează relațiile lor cu autoritățile publice, patronii și cu asociațiile patronilor”.

După cum se observă atât legislația internațională cât și cea națională înscrie drepturile de asociere și cele sindicale în lista categoriilor drepturilor civile, politice, economice, sociale și culturale. Ca drept civil, libertatea de asociere este reglementată în Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 și în Pactul cu privire la drepturile civile și politice, iar ca drept economic și social în Pactul omonim [2, 214].

Analizele contemporane efectuate cu privire la respectarea drepturilor omului scoate în vîlă un șir de încălcări deosebite nu și cu privire la dreptul de asociere. Astfel, raportul efectuat de Centrul pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova și Comisia pentru drepturile omului și minoritățile naționale a Parlamentului în anul 2000 atestă că cel mai frecvent sînt încălcate drepturile economice, sociale și culturale din cauza stării financiare complicate a statului [11]. Un alt document în această direcție este Hotărîrea Parlamentului Nr.415 privind aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008. Nici această filă nu înregistrează încălcări a dreptului la asociere. Totodată autorii recunosc că la selectarea direcțiilor prioritare și la determinarea structurii Planului, Comitetul coordonator a pornit de la ideea că, „din multitudinea de drepturi și libertăți ale omului, trebuie accentuate cele a căror încălcare are un caracter de masă și lezează interesele unor mari categorii de populație” [10]. La trasarea direcțiilor principale au stat discuțiile din cadrul conferințelor privind Planul național, al meselor rotunde tematice, al ședințelor Comitetului coordonator și al grupelor de lucru create pe lîngă el, precum și comentariile comitetelor ONU.

Acel fapt precum încălcarea dreptului la asociere nu este unul pe larg reflectat în actele prezentate nu neapărat vorbește despre starea de fapt a lucrurilor. Rezultatele mai multor cercetări efectuate ne prezintă că 91,4% din respondenți consideră că Legea cu privire la sindicate nu se realizează și doar 2,9% consideră contrariu. Impedimentele realizării constituie: intervenția autorităților statului în treburile sindicale, crearea sindicatelor „de buzunar”, poziția liderilor sindicali [204-205]. Totodată, trebuie să recunoaștem că odată cu demararea campaniei de auto apărare a drepturilor sale, sindicatele sau activizat în domeniu informațional începînd cu a doua jumătate a anului 2004. În perioada respectivă pe diferite căi media au fost difuzate circa 34 - reportaje televizate, 50 - informații radio, 19 declarații în presă [6, 60].

În fine, respectarea libertății de asociere, din punct de vedere istoric, cunoaște o dinamică interesantă în evoluția sa. Din cele menționate anterior putem spune că doar *starea de forță* în state a impus anumite restricții în această privință.

Pe de altă parte, analiza actelor normative precum și practicile legislative ale altor state ne scoate în vileag următorul conținut al dreptului la libera asociere și întemeiere a sindicatelor: dreptul salariaților liber de a organiza sindicate și să devină membri a organizațiilor de-ja existente; dreptul salariaților și a sindicatelor liber de a realiza activitatea internă sindicală sau așa numita „autonomie internă sindicală” [7, 267]; dreptul sindicatelor de a constitui federații și confederații sindicale naționale; dreptul sindicatelor naționale de a fi membru a asociațiilor și centrelor sindicale internaționale. Acestea la rândul său, întăresc și sporesc valoarea principiilor enunțate în sistemul dreptului sindical.

Bibliografie:

1. Axeniuc V. Introducere în istoria economică a României – epoca modernă. – București, Editura Fundației „România Mare”, 1997.
2. Cloșcă I., Suceavă I. Tratat de drepturile omului. – București, 1995.
3. Moraru A., Porcescu Gh. Istoria sindicatelor din agricultură și industria prelucrătoare din Republica Moldova. – Chișinău, Evrica, 2001.
4. Petcu M. Scurtă istorie a legislației românești din secolele XIX-XX, referitoare la piața muncii. // Dezvoltarea economico-socială și piața muncii. România 2003. Anuar. - Craiova, Editura Universitaria, 2004.
5. Romandaș N., Boișteanu E., Pîrgaru I. Libertatea de asociere: îndrumar pentru sindicaliști. – Chișinău: CE USM, 2005.
6. Мошняга В., Теоса В., Крецу О. Политические стратегии професоров Молдовы и лучшие практики первичных профсоюзных организаций. // Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007. Nr.2(3). – Chișinău, 2007.
7. Сенников М.Н., Стремоухов А.В. Профсоюзное право. – Москва, 2005.
8. Теоса В. Республика Молдова: практические социальные политики в контексте глобализации труда. – Chișinău: CEP USM, 2006.
9. Legea asupra sindicatelor profesionale. // Monitorul oficial, nr.41 din 26 mai 1991.
10. Hotărîrea Parlamentului Nr.415 din 24 octombrie 2003 privind aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008. // Monitorul Oficial, 2003, Nr.235 din 28 octombrie 2003.
11. Hotărîrea Parlamentului Nr.245 din 7 iunie 2001 cu privire la raportul Centrului pentru drepturile omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2000 și la informația Comisiei pentru drepturile omului și minoritățile naționale a Parlamentului. // Monitorul Oficial, Nr.68 din 29 iunie 2001.

Prezentat la redacție
la 12 iunie 2009

Recenzent – Pantelimon VARZARI, doctor în științe filosofice, conferențiar

---

**COMPARTIMENTUL
RELAȚII INTERNAȚIONALE**

**REPUBLICA MOLDOVA
ÎN CONTEXTUL COOPERĂRII REGIONALE.**

Svetlana CEBOTARI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Relații Internaționale,
doctor, lector superior

Vitalie GROSU

Republica Moldova, Chișinău. Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Relații Internaționale,
lector, doctorand

Les nombreux changement politiques, économiques et sociaux dans les derniers années du XXème siècle, le début de celui du XXIème ont transformé fondamentalement l'aspect du monde et ces changement ont été à la base des relations internationales. Actuellement, en poursuivant attentivement les transformations sur le mappemonde, nous sommes présents a une modification de la géopolitique. Des nouveaux groupements et initiatives d'intégrations apparaissent.

Tenant compte de processus de coopération régionale qui ont englobé pratiquement toutes les régions et les Etats, le présent article vise à mettre en évidence les questions de la coopération régionale de la République de Moldova et les difficultés d'affirmation de l'intérêt national. Aussi, l'article vise à mettre en lumière certaines lacunes dans la politique étrangère de la République de Moldavie en vue de l'optimiser.

En général, l'article se concentre sur l'analyse de la coopération régionale de la République de Moldova dans trois directions distinctes, respectivement: l'espace post-soviétique, la région de Mer Noire et les relations de coopération avec l'UE. Compte tenu de l'importance de l'intégration européenne pour la Moldavie, l'article vise également à analyser aussi les difficultés et les perspectives de ce processus.

Multitudinea transformărilor politice, economice și sociale din ultimele decenii ale sec. XX, începutul sec. XXI au schimbat esențial tabloul lumii și au stat la baza transformării evidente a caracterului relațiilor internaționale. În

acest sens, urmărind cu atenție transformările pe plan global, asistăm la o modificare rapidă a conținutului geopoliticii mondiale și regionale. Astfel, spre deosebire de anterioara dezvoltare „atomizată”, izolată a statelor și popoarelor, în prezent acestea se dezvoltă în condițiile contactelor reciproce și în contextul unei sporite interdependențe internaționale. Ca urmare a unor astfel de realități apar noi grupări integraționiste, se diversifică formele de organizare a statelor și se impun modele mult mai complexe de interacțiune, ca în rezultat, procesele integraționiste să cuprindă practic toate regiunile și statele lumii, contribuind la formarea unor noi „matrice” internaționale. În acest sens, ordinea mondială rezultată din ascensiunea proceselor de integrare regională în sec. XX se deosebește calitativ de tipurile ordinii mondiale precedente, determinanta regionalității constituind o trăsătură și un element fundamental al acestei ordini, iar relația dintre cele două categorii – ordine mondială și regionalitatea – generând profunde dispute teoretice.

Ca urmare a universalității proceselor de cooperare regională, precum și acuitatea manifestării acestor procese în sistemul relațiilor internaționale, Republica Moldova la rândul său s-a văzut implicată într-un șir de procese de cooperare și integrare regională. Totuși, specificul afirmării Republicii Moldova ca stat independent, provocările cu care aceasta s-a confruntat în decursul perioadei de independență, și particularitățile contextului geopolitic au determinat un proces specific al cooperării și integrării regionale, adeseori contradictoriu, acest fapt afectând uneori șansele de realizare a interesului național.

Cooperarea Republicii Moldova în spațiul post-sovietic.

La 8 decembrie 1991 la Minsk a fost semnat Acordul privind crearea Comunității Statelor Independente (CSI), de către președinții la acel moment ai Federației Ruse, Ucrainei și Republicii Belarusi, respectiv B.Elțin, L.Kravciuc și S.Șușchevici, aceștea fiind de acord că „Uniunea Sovietică, înființată în 1922, ca subiect al dreptului internațional și realitate geografică, încetează să existe”. Acest fapt a fost întărit legalmente. Deja la 21 decembrie 1991, conducătorii a 12 state, foste republici sovietice (cu excepția statelor Baltice – Lituania, Letonia și Estonia) au semnat Protocolul la Acordul privind crearea Comunității Statelor Independente și Declarația de la Alma-Ata [1]. Deși, de facto, Moldova a devenit membru în structurile CSI din 21 decembrie 1991, iar Statutul CSI a fost semnat la 22 ianuarie, doar după alegerile parlamentare din primăvara anului 1994 și a formării fracțiunii majoritare a Partidului Democrat Agrar, a devenit posibilă ratificarea documentelor constituante (Acordul de creare a CSI a fost ratificat la 8 aprilie 1994, Hotărârea nr.40-XIII, iar Statutul Comunității la 26 aprilie 1994, Hotărârea 76-XIII) [2, 83].

Astăzi, la un deceniu și jumătate de la semnarea acordului de la Alma-Ata, una dintre cele mai prezente întrebări în actualitatea politică și pe masa cercetă-

torilor este eficiența prezenței Republicii Moldova în cadrul Comunității Statelor Independente. În relațiile cu Comunitatea Statelor Independente Republica Moldova consideră drept obiectiv primordial încheierea și îndeplinirea riguroasă a tratatelor de prietenie și colaborare în vederea creării unui climat de încredere și respect reciproc, stabilirii unor relații reciproc avantajoase în domeniul politic, economic, tehnico-științific și cultural. Ținând cont de particularitățile dezvoltării istorice și de situația geopolitică a Republicii Moldova, erau prioritare relațiile cu Federația Rusă, Ucraina și Republica Belarusi. De caracterul acestor relații, se consideră la Chișinău, vor depinde în mare măsură stabilitatea politică și succesul reformelor politice și economice în țara noastră. În temeiul existenței unor relații economice și spirituale Republica Moldova va păstra și va confirma legăturile de prietenie cu Țările Asiei Mijlocii și ale Caucazului – membre ale CSI. Pentru a percepe evoluția relațiilor Republica Moldova – CSI, ar fi cazul ca acestea să fie studiate din perspectiva celor două aspecte: a avantajelor și a dezavantajelor pe care le are țara noastră în cadrul Comunității.

În pofida opiniilor contradictorii vis-à-vis de prezența Republicii Moldova în cadrul CSI, merită atenție unele momente. Astfel, din punct de vedere politic, dezmembrarea URSS-ului și crearea Comunității Statelor Independente a avut un rol important în asigurarea unui „divorț civilizat”, care nu a admis declanșări de conflicte după modelul fostei Jugoslavii, dar a creat mecanisme necesare în menținerea dialogului dintre fostele republici unionale. Pentru Republica Moldova, prezența sa în cadrul CSI semnifică echilibrarea eventualului conflict în zona estică a țării.

Unul din avantajele principale ale aflării Republicii Moldova în CSI este colaborarea în domeniul economic cu statele membre. La acest moment spațiul CSI poate fi considerat al doilea partener strategic din punct de vedere economic. Astfel, în perioada anului 2008 exportul țării în statele CSI a fost de 550.244,5 mii USD (36,6%), în timp ce exportul în statele membre ale Uniunii Europene a constituit 679256,4 mii USD (45,6%) [3, 62-63]. Avantajele relațiilor economice externe se referă la satisfacerea necesităților ramurilor economice cu materia primă și materiale, păstrarea pieții tradiționale de desfacere a produselor autohtone.

Moștenind de la Uniunea Sovietică o economie specializată în cea mai mare parte în producția agro-industrială (industria vinului, conservei, zahărului, tutunului, uleiurilor vegetale) și într-o măsură mai mică în industria ușoară (blănuri, tricotaje, încălțăminte), principalii parteneri comerciali ai Republicii Moldova sunt țările CSI. Cota Rusiei în operațiile de export-import a Moldovei constituie 232722,6 mln USD, a Ucrainei –167862,7 mln USD și a Belarusiei – 81.956,1 mln USD. Importurile au însumat în perioada de raportare 1.333.698,1 mln USD [3, 62-63].

Una din problemele principale ale guvernanților de la Chișinău este asigurarea economiei naționale și a populației mai întâi cu produse minerale (gaze naturale, cărbune, energie electrică...). Principalii furnizori de resurse energetice și combustibili pentru Moldova rămân statele membre ale CSI, în special Federația Rusă și Ucraina. Dacă e să examinăm evoluția acestor relații, atunci în perioada anilor 1993-1996 importul din aceste țări era de circa 95%, în perioada 1997 a scăzut pînă la 89,1% [4, 61], iar actualmente constituie mai mult de 60%. Dacă am încerca să căutăm răspuns la întrebarea „care sunt motivele ce leagă Republica Moldova de CSI?”, răspunsul ar fi simplu. În primul rînd, relațiile comerciale dintre fostele republici unionale, inclusiv cu Moldova nu pot fi ignorate. Ar fi oportun ca autoritățile moldovenești să depună maximul eforturilor nu doar pentru a le păstra, dar și în scopul de a le dezvolta, dîndu-le în viitor un nou curs, axat pe principiile economiei de piață, ținîndu-se cont de interesele naționale ale fiecărui stat.

În al doilea rînd, Republica Moldova, timp de cîteva decenii face parte din aceeași rețea de comunicații și transport ca și celelalte state CSI-ste, ceea ce-i permite menținerea relațiilor economice, politice și culturale cu celelalte state din „vecinătatea apropiată”. De asemenea, un avantaj al aflării Moldovei în cadrul CSI, este faptul că, spre deosebire de piețele occidentale, piețele comerciale din arealul postsovietic sunt cu mult mai accesibile pentru produsele autohtone.

Potrivit modului de a privi lucrurile obiectiv, am putea evidenția că în spațiul postsovietic mai există un moment care leagă practic toate statele CSI. Este o problemă mai mult de ordin psihologic – existența unui număr considerabil de cetățeni ai Republicii Moldova (aproximativ 400 mii de persoane) pe teritoriul tuturor statelor membre ale Comunității. În condițiile de criză, motivul principal al migrației populației peste hotarele țării este legat de bunăstarea materială, lipsa de resurse financiare, probleme legate de angajarea în cîmpul muncii.

Analizînd relațiile Republica Moldova – CSI, pe lîngă avantajele pe care le are prezența țării în cadrul acesteia am putea enumera și un șir de dezavantaje. Prin însași aderarea la CSI, Republica Moldova a devenit dependentă de structurile politice și economice ale acestei comunități sau, mai bine zis, față de Rusia. Ratificarea Declarației de la Alma-Ata din 8 aprilie 1994 și a altor documente de aderare la CSI, cît și a protocolului adițional la tratatul moldo-rus practic legitimează implicarea militară a Republicii Moldova în spațiul post-sovietic, ceea ce de fapt ar însemna o alianță cu Rusia. Deoarece unul din punctele protocolului prevedea, că în cazul apariției unei situații de pericol pentru securitatea națională, pentru suveranitatea și independența teritorială – părțile, în caz de necesitate, ar putea întreprinde acțiuni concrete în scopul depășirii unei asemenea situații, inclusiv asistența reciprocă și respingerea agresiunii unei sau ambelor părți.

Ca o reacție la insuficiența și incapacitatea Comunității Statelor Independente (CSI), plenar dominată de Federația Rusă, de a contribui la soluționarea

celor mai grave probleme cu care se confruntă statele membre, în rezultatul conștientizării unor interese și deziderate comune, Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova au fondat la 10 octombrie 1997 o nouă asociație de state – GUAM. Sarcinile formulate de către statele constituyente ale GUAM se reduceau la conjugarea eforturilor pentru asigurarea condițiilor necesare creșterii economice bazate pe: dezvoltarea și implementarea unor proiecte comune în domeniul economic, al comerțului, transportului, comunicațiilor, cooperării financiare, frontaliere, vamale, științifice, etc.

Interesul acestor state, inclusiv și cel al Republicii Moldova, se baza pe posibilitatea dezvoltării așa numitului „Coridor de transport Europa-Caucaz-Marea Caspică”, care părea o eventuală restaurare a „Drumului Mătăsii”, care ar deschide accesul spre regiunile bogate cu hidrocarburi ale Asiei Mijlocii. În această perioadă GUAM-ul nu a reușit să-și creeze instrumente eficiente de lucru, iar majoritatea deciziilor la nivel de șefi de stat și de guvern au rămas pe hîrtie. Această organizație devenea treptat un CSI în miniatură.

Din 2003, situația s-a schimbat radical. Țările GUAM și-au declarat unanim revenirea în Europa drept scop strategic și prioritar a politicii externe în relațiile cu Uniunea Europeană. S-au produs evoluții spectaculoase pe plan geopolitic: noua frontieră a Alianței Atlanticului de Nord s-a stabilit de-a lungul graniței de vest a fostei URSS, Rusia a intrat în contact direct cu spațiul NATO în zona Mării Baltice, declarînd „vecinătatea imediată” drept spațiu al intereselor sale speciale. Evoluțiile democratice interne în Moldova, Ucraina și Georgia, schimbările geopolitice recente în diferite regiuni ale vechiului continent au generat în mod obiectiv necesitatea unei conlucrări mai strînse între țările fondatoare ale GUAM-ului, în baza conștientizării și coincidenței intereselor strategice de lungă durată. Ținînd cont de sfidările cu care se confruntă țările membre ale GUAM, sarcinile au fost reformulate mai nuanțat: soluționarea pașnică a conflictelor regionale în baza principiilor suveranității și integrității teritoriale, a inviolabilității hotarelor; combaterea separatismului agresiv și a terorismului internațional; coordonarea cooperării țărilor membre în raporturile cu instituțiile internaționale (ONU, OSCE, Consiliul Europei, Grupul Consultativ al statelor membre la tratatul FACE).

Republica Moldova se confruntă cu un șir de probleme, unele din ele fiind comune sau similare și pentru celelalte state participante în cadrul GUAM. Din această categorie de probleme pot fi menționate: conflictul transistrean, dependența de piețele de desfacere din Est, dependența energetică de Rusia și tendințele acesteea de a utiliza resursele energetice în scopuri geopolitice, ș.a. Astfel, în pofida extinsului teren de cooperare cu celelalte state participante, interesul real al Republicii Moldova față de GUAM a apărut ca urmare a alegerilor din 6 martie 2005 și înrăutățirii relațiilor ruso-moldave din anul 2006. Până la acel moment, atitudinea Republicii Moldova față de GUAM a fost mai reticentă, fapt

demonstrat și de declarațiile Președintelui Voronin din 2001 care învinuia organizația de acțiuni antirussești, neconforme interesului național. Astfel, la 10 decembrie 2004 a fost publicată dispoziția Guvernului cu privire la instituirea Grupului de lucru pentru elaborarea și implementarea Planului național privind realizarea Proiectului de facilitare a comerțului și transportului în cadrul GUAM, plan care a fost elaborat și dat publicității la 25 februarie 2005. De asemenea, pentru prima dată Guvernul Republicii Moldova a inclus în hotărârea din 28 ianuarie 2005 cu privire la achitarea din bugetul de Stat pe anul 2005 a cotei de membru și a datoriilor Moldovei față de organisme internaționale și regionale, achitarea cotei de membru a GUAM fiind în sumă de 17.300 USD.

În pofida îmbunătățirii relative a participării Republicii Moldova în cadrul GUAM din decursul anilor 2004-2006, trebuie de menționat totuși, că anul 2008 a cunoscut o nouă reorientare și schimbare a atitudinii Republicii Moldova vizavi de acest mecanism al cooperării regionale. Astfel, în decursul lunii martie 2008, Președintele V.Voronin, a declarat că țara ar putea abandona Organizația pentru Democrație și Stabilitate Economică (GUAM) deoarece aceasta s-ar fi transformat din mecanism de cooperare într-o contrapondere a Federației Ruse. Deși ulterior MAEIE a infirmat intenția abandonării GUAM, declarațiile președintelui Voronin au avut totuși consecințe pentru politica externă a Republicii Moldova. În acest sens, autoritățile de cel mai înalt rang de la Chișinău au abandonat participarea la summit-ul GUAM de la Batumi de la începutul lunii iulie 2008, țara ne-fiind reprezentată nici măcar la nivel de ministru de externe. Această încoșecvență a politicii Republicii Moldova în cadrul GUAM contravine principiilor bunei vecinătăți și cooperării regionale, și denotă intenția autorităților de a se apropia de Rusia. Atitudinea incertă față de cooperarea în cadrul GUAM a afectat dialogul între Republica Moldova și celelalte state membre, precum și a constituit un semnal îngrijorător pentru încrederea statelor occidentale în declarațiile oficiale ale autorităților contrazise de acțiunile practice. Incertitudinea față de GUAM a contribuit de asemenea, și la izolarea țării noastre pe plan regional, evidențiind lacune serioase cețin de politica externă a țării. În pofida atitudinii incerte a autorităților actuale față de GUAM, trebuie totuși de menționat organizația dispune de un extins potențial de cooperare bazat pe interesele occidentului în coridoarele de transport care ar putea tranzita regiunea, precum și capacitățile regiunii de acțiune în comun în vederea garantării securității energetice, promovării democrației și stabilității regionale.

Dimensiunile cooperării Republicii Moldova la Marea Neagră

Regiunea Mării Negre este o zonă geografică distinctă, bogată în resurse naturale și poziționată strategic la întâlnirea dintre Europa, Asia Centrală și Orientul Mijlociu. Cu o populație numeroasă, regiunea ridică o serie de oportunități și provocări pentru statele regiunii, inclusiv pentru Republica Moldova. Constitu-

ind un complex geopolitic distinct, cu un grad înalt de complexitate a relațiilor între actorii regionali, regiunea Mării Negre a necesitat inițierea unui proces de cooperare în vederea valorificării oportunităților economice și geopolitice pe care le presupune, iar interesul Republicii Moldova față de regiunea Mării Negre s-a manifestat din start, cooperării în spațiul vizat fiindu-i atribuit chiar un rol distinct în vederea dezasamblării țării noastre de complexul economic al fostei URSS, dependența excesivă de care genera un șir de vulnerabilități în procesul afirmării independenței. În acest sens, Republica Moldova a participat din start la inițierea procesului de cooperare regională fapt manifestat prin semnarea Declarației de la Istanbul din 1992, care a pus bazele forumului Cooperarea Economică la Marea Neagră. În conformitate cu Declarația din 1992 obiectivele cooperării inter-statale urma să se centreze în astfel de arii distincte precum: transport și comunicații, tehnologii informaționale, schimb de informație economică și comercială, standartizare și certificarea producției, energie, turism, agricultura și agro-industrie, protecție fito-sanitară și veterinară, sănătate și farmaceutică, știință și tehnologii, etc [5].

Dezvoltarea interacțiunilor între statele membre, precum și apariția intereselor de aprofundare a cooperării a contribuit la transformarea inițiativei Cooperarea Economică la Marea Neagră într-o veritabilă organizație internațională, care să conțină toate elementele structurale ale acesteia. Acest fapt s-a petrecut în decursul summit-ului de la Yalta din 1998, în timpul căruia și a fost semnată Carta OCEMN. În linii generale, Carta păstrează domeniile de cooperare stabilite în decursul cooperării 1992-1998 și stabilește următoarele obiective ale organizației: de a dezvolta relațiile de prietenie și bunăvecinătate, de a spori încrederea, dialogul și respectul reciproc între statele membre, de a dezvolta și deversifica relațiile bilaterale și multilaterale în baza principiilor și normelor dreptului internațional, de a contribui la îmbunătățirea mediului de afaceri și promovarea inițiativelor individuale și colective a întreprinderilor și companiilor din regiune, de a încuraja participarea organizației la procesele de cooperare economică internațională și cooperarea cu instituțiile financiare internaționale, ș.a. [6]

Participarea Republicii Moldova la lucrările OCEMN constituie o acțiune logică ca urmare a presupuselor avantaje pe care le-ar putea oferi succesul realizării obiectivelor organizației. În conformitatea cu Documentul Conceptual al exercitării Preșidenției Republicii Moldova în cadrul OCEMN, prioritățile Republicii Moldova în cadrul cooperării la Marea Neagră se vor centra pe așa domenii de cooperare precum: securitatea, transportul și infrastructura, energetica, tehnologiile informaționale, agricultura și buna guvernare. Importanța economică a cooperării economice a Republicii Moldova în cadrul OCEMN este reprezentat de faptul că partenerii Republicii Moldova în cadrul OCEMN ocupă un loc deloc neglijabil în sistemul relațiilor economice a externe a țării. Merită atenție faptul că în cadrul acestei organizații se regăsesc primii trei parteneri eco-

nomici ai Republicii Moldova, respectiv: România, Ucraina și Federația Rusă. Totuși, este necesar de luat în considerație că cooperarea economică a Moldovei cu Federația Rusă și Ucraina se realizează în baza acordurilor semnate în cadrul CSI, care parțial acoperă o parte din spațiul OCEMN. Totuși, un alt important partener economic al Republicii Moldova în cadrul OCEMN îl reprezintă Turcia, dinamica relațiilor economice cu care în decursul anilor a cunoscut o evoluție în ascendență și poate fi considerată ca reprezentativă pentru dinamica relațiilor țării în regiune. Astfel, pentru anul 2008 volumul comercial între Republica Moldova și Turcia este cifrat la 265.319,4 mii dolari SUA în raport cu 19.003,1 în 1997 [9].

În pofida oportunităților care le presupune participarea Republicii Moldova în cadrul OCEMN, trebuie de menționat că cooperarea în cadrul acestei organizații cunoaște și unele limite determinate de factori geopolitici obiectivi. Astfel, tabloul geopolitic regional ne permite să observăm că în cadrul OCEMN participă state ce reprezintă interese geopolitice reciproc excluzive. Acest fapt a fost evidențiat și de războiul ruso-georgian din august 2008 care a readus în atenție funcționalitatea egoismului de stat în complexul geopolitic regional. Recunoașterea de către Federația Rusă a independenței Abhaziei și Osetiei de Sud, care legal aparțin Georgiei, a constituit o serioasă lovitură asupra perspectivelor de dezvoltare și aprofundare a cooperării în regiune. În plus, trebuie de atras atenție faptului că deși subiectele legate de securitatea regională sunt destul de acute pentru toate statele membre, acestea au evitat să aprofundeze dialogul în domeniul vizat, de regulă cooperarea interstatală în domeniul securității limitându-se numai la unele domenii care nu suscită controverse de abordare, precum: combaterea terorismului, lupta contra traficului de ființe umane, droguri și armament, combaterea migrației ilegale, lupta împotriva crimei organizate și transfrontaliere etc. Astfel, divergențele de abordare au determinat nediscutarea unor acute subiecte pentru statele membre, precum: reglementarea conflictelor regionale, retragerea trupelor militare ruse din Republica Moldova și Georgia, rolul NATO în asigurarea securității regionale, ș.a. Neabordarea problemelor fundamentale în domeniul securității regionale are un impact profund asupra interacțiunilor și alte domenii, precum cel economic sau social, deoarece dezvoltarea economică durabilă poate avea loc numai într-un context politic stabil și securizat.

Deficiența cooperării regionale în cadrul OCEMN de asemenea este sesizabilă și într-un alt sector cheie precum este cel al energiei. În conformitate cu actele fundamentale ale OCEMN, organizația ar fi trebuit să se transforme într-un spațiu de tranzit al resurselor energetice și spațiu ce favorizează fluxurile comerciale între Orientul Mijlociu, Europa și Asia Centrală. Realitățile practice demonstrează totuși, că proiectele referitoare la tranzitul resurselor energetice depășește cooperarea între actorii regiunii, implicând de regulă actori extraregionali, precum UE sau Rusia ca exponentă a unor interese globale, iar dialogul

între statele membre de regulă este afectat de raționalmentul egoismului de stat, fapt întrezărit și în contextul crizei energetice din iarna anului 2009.

Perspectivile cooperării Republicii Moldova cu Uniunea Europeană.

Sarcina integrării regionale a Republicii Moldova s-a impus pe agenda de zi a autorităților statului chiar din momentul declarării independenței Republicii Moldova. Astfel, la numai jumătate de an de la Declarația de Independență, Republica Moldova a fost nevoită, din motive obiective, dar și subiective, să adere la CSI, care în esență constituie unul din mecanismele de cooperare și integraționiste din spațiul post-sovietic. În pofida unei astfel de prevederi, autoritățile Republicii Moldova au elaborat concomitent și sarcina integrării europene a țării care corespundea pretențiilor politice firești a societății moldave. Totuși, elaborarea obiectivului de integrare europeană, fără elaborarea unei strategii clare și coerente de ieșire din structurile CSI, a condus la includerea în cursul politicii externe a dilemei „integrare în est sau vest” ce va genera un șir de consecințe nefaste și va determina ne-funcționalitatea unui șir de inițiative a țării.

Deși autoritățile moldovene au declarat cursul integrării europene încă în 1992, procesul de integrare în esență a decurs și decurge în continuare destul de anevoios. Amintim astfel, că autorități de cel mai înalt rang au fost nevoite să recunoască cu stupoare în 1993/94 că Republică Moldova a rămas unica țară din spațiul central-european care încă nu și-a definitivat o bază de interacțiune cu structurile UE și au solicitat inițierea unui astfel de dialog [7, 298]. Negocierile demarate au culminat cu semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare la 28 noiembrie 1994, dar în urma alegerilor parlamentare din aprilie 1994 și venirii la putere a unor forțe pro-ruse, cursul de politică externă a cunoscut o redirecționare spre Federația Rusă, iar intrarea în vigoare a acordului va avea lor abia în iulie 1998. Și un al doilea important pas al apropierii Republicii Moldova de UE l-a constituit semnarea în februarie 2005 a Planului de Acțiuni UE - Republică Moldova pentru o perioadă de 3 ani, care reprezintă acordul comun al celor două părți privind agenda reformelor politice, sociale și economice ce trebuie îndeplinite de țara noastră. Trebuie de menționat totuși, că deși ambele documente dispun de capacitatea apropierii țării noastre valorile, principiile și standardele europene, totuși, ele nu conțin careva prevederi sau angajamente de aderare a Republicii Moldova la UE.

Reieșind din faptul că integrarea economică se manifestă în practică ca fundament al proceselor de integrare regională ce conduce ulterior și la o posibilă integrare politică, un rol important revine instituirii regimului de comerț liber, ca primă etapă a integrării economice. Totuși, sub acest aspect al integrării Republica Moldova rămâne încă departe de succese reale. Procesul de liberalizare a regimului comercial între Republica Moldova și UE este în desfășurare și până în prezent a cunoscut mai multe etape. Astfel, din 1999 la baza relațiilor comer-

ciale între UE și Republica Moldova s-a aflat Sistemul Generalizat de Preferințe (SGP), care constituie un set de reguli prin care exporturile spre UE au fost fie parțial, fie total scutite de achitarea taxelor vamale, dar desigur cu condiția ca acestea să respecte un șir de reguli a UE, printre care și cele privind proveniența mărfurilor. Începând cu 2006 Republica Moldova a beneficiat de un nou Sistem Generalizat de Preferințe (SGP+), care include preferințe adiționale pentru perioada 2006-2015 acordate de către UE țărilor în curs de dezvoltare și celor în perioada de tranziție. Noul sistem a extins lista preferințelor prin includerea a noi categorii de mărfuri sensibile în grupul celor ne-sensibile [8]. Totodată, la 21 ianuarie 2008, Consiliul de Miniștri a Uniunii Europene a adoptat Regulamentul privind introducerea Preferințelor Comerciale Autonome pentru Republica Moldova, care presupune aplicarea taxei zero pentru accesul liber la piețele UE pentru majoritatea produselor de origine moldovenească.

Extinderea UE din 2004 și 2007 și sporirea numărului de membri de la 15 la 27 state membre, precum și acordarea regimului comercial preferențial Republicii Moldova a contribuit sporirii rolului Uniunii în comerțul exterior al țării noastre. Astfel, pentru anul 2008 UE a devansat orice alt partener economic al Republicii Moldova, atât în clasamentul exporturilor, cât și al importurilor, impunându-se ca partener comercial principal. Exporturile de mărfuri destinate țărilor Uniunii Europene (UE-27) au însumat 758,5 mil. dolari SUA (+23,8% față de ianuarie - noiembrie 2007), deținând o cotă de 51,3% în total exporturi (50,5% în ianuarie-noiembrie 2007) [9].

Referindu-ne la perspectivele integrării europene a Republicii Moldova, la moment acestea sunt prezentate cel mai vădit de inițiativa polono-suedează din primăvara lui 2008, cunoscută sub denumirea *Parteneriat Estic*. Această inițiativă propune o formă mai aprofundată și ambițioasă a cooperării între Uniunea Europeană și statele partenere), și urmărește stabilitatea, securitatea și prosperitatea Uniunii Europene, a partenerilor săi și chiar a întregului continent. Parteneriatul Estic constituie o continuare a Politicii Europene de Vecinătate (PEV) și are ca obiectiv acordarea sprijinului european statelor partenere ținând cont de realitățile politice, economice și starea reformelor în fiecare țară partener.

Bazându-se pe angajamentul comun în privința unor principii și valori comune, Parteneriatul Estic prevede dezvoltarea cooperării între UE și guvernele statelor membre atât la nivel bilateral, cât și multilateral, iar intensitatea relațiilor UE cu partenerii va depinde de gradul în care aceste valori se reflectă în practicile și politicile partenerilor la nivel național. Cooperarea bilaterală în cadrul Parteneriatului Estic urmărește crearea unei relații mult mai strânse între UE și fiecare dintre statele partenere. Totodată, Parteneriatul Estic prevede că cooperarea bilaterală în vederea realizării următoarelor obiective: modernizarea relațiilor în vederea semnării unor acorduri de asociere; desfășurarea negocierilor în vederea instaurării unei zone a comerțului în relațiile cu fiecare țară în parte ca-

re ar fi capabilă să conducă la apariția unei Comunități economice a vecinătății pe termen lung; liberalizarea progresivă a regimului de vize într-un mediu securizat; aprofundarea cooperării în vederea sporirii securității energetice a Uniunii și statelor partenere; și în cele din urmă, acordarea unui sprijin statelor partenere în vederea lichidării disparităților de dezvoltare economică și socială.

Pilonul multilateral al cooperării în cadrul Parteneriatului Estic presupune patru platforme strategice care acoperă următoarele domenii: democrație, bună guvernare și stabilitate; integrare economică și convergența cu politicile UE; securitatea energetică; dezvoltarea contactelor personale. Realizarea cooperării la nivel multilateral se va realiza în cadrul următoarelor structuri operaționale: reuniunile bi-anuale ale șefilor de state și guverne; reuniunile anuale de primăvară ale miniștrilor afacerilor externe; al treilea nivel va acoperi patru platforme tematice, în dependență de principalele domenii de cooperare; și în final, grupele de muncă specializate, care v-or fi organizate în baza celor patru platforme tematice [10].

Deși presupune oportunități concrete pentru statele partenere și prevede acoperire financiară sigură, totuși, Parteneriatul Estic constituie un document elaborat în cadrul Politicii Europene de Vecinătate care nu conține angajamente clare în vederea unei posibile aderări la UE, iar acest fapt este principala țintă a criticilor înaintate. Pe lângă această incertitudine „cronică” a inițiativei vizate, șansele integrării Republicii Moldova depind și de succesul realizării prevederilor APC și PA UE - Republica Moldova, sau la acest capitol Moldova cunoaște dificultăți. Astfel, la subiectul realizării Planului de Acțiuni, în pofida declarațiilor oficiale, autoritățile statului rămân restanțiere în domenii precum: respectarea drepturilor omului, libertatea mass-media, justiție, reforma organelor de drept, combaterea corupției, ș.a. În acest sens, manifestarea unei voințe politice clare și univoce în promovarea reformelor politice și economice reale în interior, precum și asumarea unui angajament cert, predictibil al cursului de integrare europeană, constituie condiție *sine qua non* al ascensiunii țării noastre în procesul integrării europene.

La 28 noiembrie 2008 Acordul de Parteneriat și Cooperare dintre Comunitățile europene și Republica Moldova a expirat, accentuând necesitatea inițierii negocierilor și încheierii unui nou act juridic fundamental al cooperării între cele două părți. Reperete de bază privind negocierea unui nou acord cu UE autoritățile actuale le-au stabilit încă în luna iulie 2008, stipulându-se necesitatea evidențierii în noul acord a perspectivelor de membru a UE a Republicii Moldova; respectarea unei atitudini dinamice vizavi de termenii aderării la UE; obținerea graduală a celor patru libertăți, în special libertatea comercială și regimul de vize; și respectarea principiului neutralității, după exemplul altor membri a UE. Totuși, relațiile politice dintre cele două părți au fost afectate ca urmare a instabilității din Republica Moldova ca urmare a evenimentelor post-electorale din

2009 și încălcării de către autoritățile de la Chișinău a unor înțelegeri cu comunitatea europeană manifestate prin impunerea vizelor pentru cetățenii României, stat membru a UE, fapt ce contravine înțelegerilor atinse anterior între cele două părți. Consiliul pentru Afaceri Generale și Relații Externe (CAGRE) reunit la Luxemburg la 15 iunie 2009 și-a reiterat angajamentul ferm pentru aprofundarea în continuare a relațiilor între UE și Republica Moldova în baza principiilor și valorilor comune, dar totodată s-a arătat îngrijorat de încălcarea drepturilor omului, deteriorarea libertății mass-media și libertății de exprimare și a decis imposibilitatea reluării negocierilor cu Republica Moldova până când autoritățile de la Chișinău nu-și vor corecta politica de vize pentru cetățenii români și respectarea înțelegerilor cu UE.

Bibliografie:

1. Protocolul conferinței interparlamentare cu privire la formele colaborării interstatale // „Sfatul Țării”, 1991, 29 decembrie.
2. Moldova și Integrarea Europeană. - Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2001.
3. Moldova în cifre. Breviar Statistic. – Chișinău: Biroul Național de Statistică, 2006.
4. Sudacevschi G. Relațiile economice ale Republicii Moldova cu țările Comunității Statelor Independente (CSI). – București: Economica, 2004.
5. Summit Declaration on Black Sea Economic Cooperation. Istanbul, 25 iunie 1992. // <http://www.bsec-organization.org/documents/declaration/summit/Reports/Istanbul1992.pdf>
6. Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation // <http://www.bsec-organization.org/documents/LegalDocuments/statutory/charter/Download/CHARTER%20web%20080630.pdf>
7. Enciu N., Enciu V. Cnstrucția Europeană: 1945-2007. - Chișinău, Civitas, 2007.
8. Volnițkii I. Tendințele și perspectivele liberalizării comerțului cu UE, <http://www.case.com.md/upload/3/Tendintele%20si%20perspectivele%20liberalizarii%20comertului%20cu%20UE.pdf>
9. Activitatea de comerț exterior a Republicii Moldova în ianuarie-noiembrie 2008, <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=2477&parent=0>.
10. Communication de la Commission au Parlement Européen et au Conseil: Partenariat oriental {SEC(2008) 2974}, Bruxelles, le 3 Decembre 2008, COM(2008) 823 final

Prezentat la redacție la 20 februarie 2009

Recenzent – Dinu ILAȘCIUC, doctor în științe istorice, conferențiar

---

ЕВРОПЕЙСКАЯ ПОЛИТИКА СОСЕДСТВА КАК ОТРАЖЕНИЕ ТЕОРИИ «РАЗУМНОГО ЭГОИЗМА»

Анджела КОЛАЦКИ

Республика Молдова, Кишинэу, Академия публичного управления при
Президенте Республики Молдова
Проректор, доктор социологических наук, доцент

Валерий МОШНЯГА

Республика Молдова, Кишинэу, Молдавский государственный универси-
тет, факультет международных отношений, политических и администра-
тивных наук, кафедра политологии
Заведующий кафедрой, доктор хабилитат политических наук, профессор

Two thousand years of development of almost all Western European nations took place in relatively confined spaces of their current state territories. These limitations, including land, has contributed to the economic viability of private property and the development of an intensive mode of farming, and in consequence, the approval of rationalization of individualism, based on the principle of personal liberty and the rule of law.

Thereto, not in the last row, contributed and specific «European mentality», which is based on reasonably understood selfishness. All is quite simple and practical, my benefit and integrity are directly dependent on the good of those who surround me, whether it's a simple neighbor homes, or group of people (small / large group, class, nation) with whom I am in direct or indirect relations. Thus, was objectively developing a close social interaction and, in Europe, along with severe competition was established and entrenched a culture of voluntary association and cooperation. EU enlargement has increased the need for rethinking and adoption of new concrete measures towards stabilizing the external factors affecting the stability of the EU as a system. The answer to this challenge has become the European Neighborhood Policy (ENP).

Двухтысячелетнее развитие почти всех западноевропейских народов происходило в относительно замкнутых пространствах их нынешних государственных территорий. Эта ограниченность, в том числе и земельного фонда, способствовала экономической целесообразности частной собственности и развитию интенсивного способа хозяйствования, и в следствии, утверждению рационалистического индивидуализма, основанного на принципе личной свободы и верховенстве закона. Этому в немалой степени

поспособствовала и специфическая «европейская ментальность», которая основывается на разумно понятом эгоизме.

В трудах таких мыслителей XVII в., как Локк, Гоббс, Пуффендорф, Гроций заложены принципы теории разумного эгоизма. Новый способ деятельности и хозяйствования, которые соответствовали положению человека в промышленном обществе, где каждый владел какой-либо собственностью (иногда лишь собственной рабочей силой), т.е. выступал как частный собственник и рассчитывал, следовательно, на себя, свое собственное здравое суждение о мире и свое решение, привел к смене естественного состояния неограниченной свободы на общественные права и обязанности. Человек стал исходить из собственных интересов, которые никак нельзя было не учитывать, так как новый тип хозяйства, прежде всего промышленное производство, которое бурно стало развиваться в Европе, опирается на принцип материальной заинтересованности.

Новые общественные отношения нашли свое отражение в представлениях просветителей XVIII в., рассматривающим человека как естественное, природное существо, свойства которого определены природой, в том числе и личный интерес. Руссо писал: «источником наших страстей, началом и основой всех прочих, единственной страстью, которая рождается вместе с человеком и никогда не покидает его, пока он жив, является любовь к себе; эта страсть первоначальная, врожденная, предшествующая всякой другой: все другие являются в некотором смысле лишь ее видоизменениями... Любовь к самому себе всегда пригодна и всегда в согласии с порядком вещей; так как каждому вверено, прежде всего, его собственное самосохранение, то первую и самую важную из его забот является - и должна являться — именно эта постоянная забота о самосохранении, а как бы мы могли заботиться о нем, если бы не видели в этом своего главного интереса?».

Каждый индивид, в отдельности, либо организованный в группы различной степени институционализации, в своих действиях исходит из желания сохранить себя и из любви к самому себе. Но, наряду с этим приходит, понимание, что если мы будем думать исключительно лишь о себе, добиваясь всего только для себя, то рано или поздно столкнемся с трудностями, постольку, поскольку и другие желают удовлетворения своих потребностей, а средств для этого, как правило, недостаточно. И тогда разумное сообщество, приходит к пониманию, что необходимо в какой-то мере ограничить себя, в пользу других, тем самым, создав дополнительные условия для реализации собственных интересов, это делается не из альтруизма, а из любви к себе. Здравый смысл способствует соблюдению требований разумного эгоизма, т.к без компромиссов с интересами других членов

общества нельзя построить нормальную повседневную жизнь, нельзя обеспечить устойчивое функционирование экономической и других системы.

Мысль предельно проста и практична, мое благо и целостность зависят напрямую от блага тех, которые меня окружают, будь это простой сосед домами, либо группа людей (малый/большой коллектив, класс, нация) с которыми я нахожусь в прямых или опосредованных отношениях. Таким образом, объективно развивалось тесное социальное взаимодействие и, в Европе наряду с острейшим соперничеством сложилась и укоренилась культура добровольной ассоциации и сотрудничества.

После окончания холодной войны ЕС сделал трудный политический выбор в пользу внутренней неоднородности, расширив свои границы до союза 27 стран. Это формирование основано на рациональном понимании, что следует развиваться на основе политической культуры взаимных уступок и компромиссов, при которой за ориентир берется верхняя планка, а не безликий общий знаменатель, называемый некоторыми исследователями «фирменным блюдом» ЕС. Это выгодно отличает его, от топтания на месте характерного для классических международных организаций. В этом случае разумно понятый эгоизм работает в формуле, согласно которой, если государства-члены заинтересованы в сотрудничестве, они работают вместе, если нет, они не мешают остальным.

С точки зрения, как теории систем, так и интеграционных процессов, ЕС представляет собой уникальное явление в мировой политике и экономике. Это стало возможным благодаря тому, что к середине прошлого века в Европе сложились и стали проявляться необходимые идейные и материальные предпосылки интеграции. Идейные предпосылки сформировались в рамках интеллектуального течения - «европейская идея», представители которого на протяжении многих столетий выступали за искоренение войн в Европе и политическое объединение ее народов и государств. Материальные предпосылки интеграции сложились на протяжении длительного социально-экономического развития Западной Европы. Таким образом европейским народам удалось решить две фундаментальные проблемы, а именно: а) были устранены материальные основы войн между государствами; б) были созданы, путем расширения ограниченных пределов хозяйственных национальных комплексов, благоприятные условия для интернационализации экономической деятельности.

Немаловажную роль в успешности западноевропейской интеграции, которая как любой процесс имеет свои взлеты и падения, сыграли основные принципы или «метод Монне», (известный французский общественный деятель, один из инициаторов «плана Шумана»), которые предполагают, что:

- Экономическая интеграция должна предшествовать политическому объединению;

- Наднациональность - должна состояться частичная (не в ущерб национальным интересам) передача национальными государствами части своего суверенитета наднациональным институтам;

- Интеграционное строительство должно происходить «шаг за шагом», от простого к сложному. Вначале должны решаться простые вопросы, в отношении которых имеется согласие всех участников, а за тем, на этой основе должны создаваться предпосылки для решения более сложных задач, которые первоначально казались непреодолимыми.

В рамках созданной таким образом компетенции Сообщества формировалось общее законодательство и общие институты, которые, действуя совместно с государствами-членами, проводили бы общую политику.

Первым практическим шагом на пути осуществления идей Ж.Монне была Декларация министра иностранных дел Франции Р.Шумана (9 мая 1950 г.), в которой предлагалось поставить все производство угля и стали во Франции и Германии под контроль единого совместного Высшего органа в рамках организации, открытой для всех стран Европы. Это предложение поддержали ФРГ, Италия, Бельгия, Нидерланды и Люксембург. А уже в апреле 1951 года в Париже был подписан Договор об учреждении Европейского объединения угля и стали (ЕОУС).

Подписанием представителями «шестерки» в марте 1957 года в Риме Договора об учреждении Европейского экономического сообщества (ЕЭС) и Договора об учреждении Европейского сообщества по атомной энергии (Евратом), поле интеграционного строительства было значительно расширено. Затем, к середине 1968 года, установлением единого внешнего таможенного тарифа, завершилось формирование таможенного союза «шестерки». Так же был осуществлен переход к общей, от имени Сообщества, торговой политике в отношении третьих стран. Возникает всеобъемлющая система общей сельскохозяйственной политики.

Однако, следует отметить, что середина 70-х годов характеризуется неким торможением процессов создания общего европейского рынка. Переломным, в этом отношении, следует считать вступивший в силу в июле 1987 года Единый европейский акт. На основе, которого была разработана и реализована программа создания Единого внутреннего рынка.

Строго говоря, именно с подписанием в Маастрихте (Нидерланды) 7 февраля 1992 года Договора о Европейском Союзе (вступившего в силу 1 ноября 1993 г.), был создан Европейский Союз, основанного на трех опорах (понятие, которое характеризует главные сферы деятельности ЕС).

Первая опора включает все направления политики ЕС связанные с функционированием таможенного союза и Единого внутреннего рынка, со-

зданием и функционированием Экономического и валютного союза, таким образом, экономическая интеграция получила социальное измерение.

Вторая опора представляет собой общую внешнюю политику и политику безопасности (ОВПБ) – система комплексных мероприятий, проводимых ЕС по отношению к странам, не входящим в его состав. ОВПБ направлена на обеспечении мира и безопасности в Европе и на планете в целом; на предотвращении и устранении вооруженных конфликтов. В ее рамках устанавливаются принципы и общие ориентиры, которым должны следовать все государства-члены и институты Союза; принимаются общие стратегии (программные документы), в которых фиксируются приоритетные направления политики ЕС по отношению к отдельным странам и географическим регионам; разрабатываются общие позиции, определяющие подход ЕС к конкретным внешнеполитическим проблемам; утверждает общие акции по выполнению оперативных действий на международной арене, как-то – назначение специальных представителей за рубежом, отправка наблюдателей на выборы, введение политических санкции против «третьих стран» и др.; издает решения, в том числе по организационным вопросам – например решение об учреждении Военного комитета ЕС (ВКЕС), Военного штаба ЕС (ВШЕС), тем самым распространив политику безопасности на вопросы обороны (ЕПБО); может заключать международные соглашения с иностранными государствами. В 1999 году была учреждена должность Верховного представителя ЕС по вопросам внешней политики и общей безопасности.

Третья опора – сотрудничество в области внутренних дел и юстиции, в сочетании с мерами в других областях, способствуют напрямую в создании пространство свободы, безопасности и справедливости, которое является не менее важным структурным элементом ЕС как Единый внутренний рынок или Экономический и валютный союз.

В результате длительной и напряженной работы европейцам удалось создать три устойчивых структурных элемента – Таможенный союз, Единый внутренний рынок, Экономический и валютный союз. В настоящее время основные усилия интеграционных институтов и государств-членов ЕС направлены на создание четвертого элемента – единого гражданства ЕС и единого пространства свободы, безопасности и справедливости.

Согласно теории нового либерального империализма (постмодернистский империализм), Европа находится в стадии постмодернистского развития, в которой военная сила утрачивает былое преобладающее значение в международных отношениях. Из эпохи баланса сил, Европа переходит в постисторический самодостаточный мир законов, правил, сотрудничества, основанного на доверии, взаимной уязвимости, транспарентности.

Основы постмодернистского империализма весьма зримы во внешней политике ЕС – государство желающее получить выгоду обязано быть транспарентным перед международными организациями и другими государствами; необходимо учитывать нестабильность на границах государства, особенно на границах ЕС. Сторонник теории, британский дипломат Р.Купер, ныне советник европейского комиссара по внешней политике Х.Соланы, высказывает мысль, что "постмодернистская" политическая модель Европейского союза уже эффективно применяется в форме "нового колониализма". "Наиболее перспективной формой имперской экспансии является расширение ЕС" [21].

Устойчивость Европейского Союза как системы зависит от ряда факторов, одним из которых является постоянное развитие. ЕС можно сравнить с велосипедом, который сохраняет равновесие при условии постоянного движения – остановка чревата падением. Параллельно с развитием и углублением интеграционных процессов (интенсивное развитие) был осуществлен ряд последовательных расширений Европейского сообщества (экстенсивное развитие). Процессы модификации ЕС через «волны расширения» поставили на повестку дня проведение ряда институциональных реформ, основные контуры которых были определены Ниццким договором (февраль 2001 г.).

Реформы и их реализация предпринятые Ниццким договором носили явный компромиссный и не во всем последовательный характер, в дополнении к нему на конференции глав государств и правительств ЕС в Лааке-не (декабрь 2001 г.) была принята Лаакенская Декларация или Декларация «Будущее Европейского Союза», призванная установить практические меры и более точные ориентиры по реформированию ЕС.

Помимо этого, расширение ЕС усилило необходимость переосмысления, и принятия новых конкретных мер по отношению к стабилизации внешних факторов, влияющих на устойчивость ЕС как системы. Ответом на эту задачу стала **Европейская политика соседства (ЕПС)**. Принципы ЕПС в систематизированной форме впервые были озвучены Еврокомиссией в марте 2003 года в сообщении «Большая Европа – соседи: новая основа отношений с восточными и южными соседями ЕС». Этот новый, исключительно прагматичный и рациональный подход ЕС к соседям, предполагает укрепление отношений и сотрудничества ЕС и стран-соседей по созданию зоны безопасности и благосостояния, а также «кольца дружественных стран» по периметру внешних границ ЕС.

Примечательно, что в мае 2005 года Э.Балладюр, бывший премьер-министр, депутат от Парижа (партия СНД) и председатель комиссии по международным делам Национальной Ассамблеи Франции, писал «Европа не может бесконечно расширяться, иначе она просто растворится. После зна-

чительного расширения 2004 года у Союза нет ни финансовых, ни институциональных средств бесконечно продолжать движение, которое может оказаться забеганием вперед. Необходимо переждать... И все же Европейский Союз не может не проявлять интереса к окружающим его странам. Он должен укрепить связи со своими соседями, преследуя три цели – моральную, политическую и экономическую. Защищать свои ценности от любых форм насилия. Обеспечить свою безопасность от любой угрозы. Сохранить свой уровень жизни. Это предполагает создание окружающего Союз пространства, которое должно быть **зоной демократии, безопасности, стабильности и процветания...** О каких странах может идти речь? Будем реалистами. Европе нужно упорядочить свои отношения с соседними странами, не считая себя обязанной способствовать их вступлению в Союз. Пусть время покажет» [22].

Основной целью ЕПС является предоставить странам-соседям ЕС возможность более тесного сотрудничества с ЕС в области политики, безопасности, экономики и культуры, и все это во имя укрепления стабильности и безопасности на своих границах. Рассуждения и действия естественным образом исходящие из теории разумного эгоизма. Предлагая партнерам, привилегированные отношения с ЕС, ЕПС отнюдь не предлагает странам-соседям перспективу присоединения к ЕС. В интервью порталу "Saucas.com", Грузия, Х.Солана подчеркивал: «европейская добрососедская политика не является политикой, нацеленной на расширение ЕС; она не предвидит, но и не исключает этого. Эта политика в первую очередь направлена на развитие более тесных отношений между ЕС и его новыми соседями на Востоке и Юге, помогающая им извлечь как можно больше пользы из их географической близости с ЕС. Тут есть столько возможностей для кооперации, и так много задач может быть выполнено более эффективно в вопросах торговли, реформ, борьбы с терроризмом, преступностью и коррупцией, в совместной работе над политикой безопасности и интернациональных отношений, что просто нет реальных причин в настоящее время задумываться над тем, что может случиться в будущем» [23].

Любопытно, но в логике внедрения ЕПС можно отметить некий «экспериментальный» характер. Последовательность появления документов ЕПС, несколько страна, вначале появилось Сообщение Еврокомиссии «Большая Европа – соседство: новый подход к взаимоотношениям с нашими восточными и южными соседями», или концепция «соседского» сотрудничества ЕС, которая была принята 11 марта 2003 г. Затем последовали документы «Об основах нового инструмента политики соседства» (1 июля 2003 г.), стратегия «Европейская политика соседства» (12 мая 2004 г.).

План действий Республика Молдова-ЕС (2005). План действий «Европейский Союз – Республика Молдова» определял программу, стратегичес-

кие цели и приоритеты отношений между ЕС и Молдовой на 2005-2007 годы, концентрируя свои действия в следующих направлениях: переход от кооперации к интеграции через участие Молдовы во внутреннем рынке, политиках и программах ЕС; усиление политического сотрудничества путем разработки механизмов политического диалога; однозначная готовность ЕС поддержать урегулирование приднестровского конфликта; законодательная конвергенция, экономическая открытость, ограничение торговых барьеров; повышенная финансовая помощь для выполнения мер, заложенных в Плане действий; возможность участия Республики Молдова в культурных, просветительских, научных, экологических и других программах ЕС; поддержка усилий по гармонизации законодательства молдавского государства к правовым критериям ЕС; установление диалога в вопросе о визах и возможность предоставления Молдове определенных визовых льгот.

Внося больше четкости и ясности в областях двустороннего сотрудничества и устанавливая приоритетные действия, План позволяет сбалансировать преимущественно экономический характер отношений «Европейский Союз – Республика Молдова», предусмотренных в СПС, другим рядом положений о сотрудничестве в политической области и в сфере безопасности, в том числе предусматривает возможность присоединения Молдовы к внешнеполитическим позициям ЕС; обеспечивает мониторинг действующих национальных программ и стратегий Республики Молдова (СЭРСУБ, Национальная стратегия по предотвращению и борьбе с коррупцией, Национальный план действий в области прав человека и др.); содействует урегулированию приднестровского конфликта и предусматривает участие ЕС в этом процессе. План действий учитывает европейские устремления Республики Молдова, но одновременно содержит четкие и серьезные оговорки: партнерство основано на европейских принципах и ценностях, а перспективы европейской интеграции прямо зависят от успешного хода внутренних реформ.

С 2007 г. введен "новый инструмент политики соседства", направленный на интенсификацию трансграничного и регионального сотрудничества, как в решении внешнеполитических задач, так и для усиления экономических и социальных взаимоотношений. Тенденции развития политической структуры современного мира не могли не отразиться на процессах происходящие как в Западной, так и в Восточной Европе.

По представлениям одних авторов (главным образом Фукуяма) мир, вследствие развития процессов глобализации, становится все более гомогенным, из-за распространения привлекательной западной модели ценностей, институтов и т.п.

Прямо противоположной является точка зрения исследователей, которые пишут о цивилизационном расколе (Хантингтон, Тоффлер, Валлерстайн и др). Третья группа авторов пытается совместить обе современные тенденции - интеграцию и универсализацию мира, с одной стороны, и обособление его отдельных частей с другой стороны. Уже в начале 90-х годов прошлого века на это обратил внимание Б.Барбер. А.Ротфельд отмечает, что современные международные отношения определяются как центростремительными процессами (глобализация и интеграция), так и центробежными (фрагментацией, эрозией государства). Дж.Розенау называет такое переплетение направления развития – **фрагментативностью**.

Отметим, что европейские государства в отдельности, в том числе Республика Молдова, и Европейское сообщество в целом, претерпевают изменения фрагментативного характера. Эта тенденция становится более зримой в периоды турбулентного развития, коим можно считать современный финансово-экономический кризис. Кризисы, по определению, выдвигают обществу новые призывы к развитию, провоцируя его на творческий ответ на возникшие сложности, какова бы ни была природа таковых – экономическая, политическая, социокультурная.

Конец первого десятилетия нового столетия проходит под знаком кризиса, кризиса который проявляется по-своему как в ЕС, так и в странах-соседах. Для Молдовы кризис экономический, стал более явным на фоне политического (парламентского) кризиса. В этих новых условиях обе системы, с одной стороны ЕС, с другой Молдова реализуют свои интересы. В редакционной статье "The Financial Times" от 16 апреля 2009 года, отмечено: «Соседей не выбирают. Это относится как к отдельным странам, так и квазифедерациям государств, которые ревниво охраняют свои суверенные прерогативы и в то же время действуют в одностороннем порядке, защищая собственные интересы, как они их понимают. Такое открытие периодически делает для себя Европейский Союз» [24].

Неразрешенность структурных изменений в ЕС, последствия экономического кризиса и понимание дальнейшего строения отношений со своими соседями нашло свое конкретное проявление в программе «Восточное партнерство», стартовавшей 7 мая 2009 года в Праге. ЕС отчетливо понимает, насколько уязвимыми экономически и политически делает этот кризис своих восточных соседей: Украину, Молдову и Белоруссию, а также страны Южного Кавказа - Армению, Азербайджан и Грузию. Программа была разработана для дополнения Европейской политики соседства (ЕПС).

Согласно пункту 12 декларации «Восточное партнерство», предусматривается введение четырех тематических платформ:

- 1 - будет касаться утверждения демократии и верховенства права;
- 2 - экономической интеграции;

3 - вопросов энергетической безопасности;

4 - контактов между людьми, в частности, упрощения визового режима.

В условиях кризиса, программа располагает небольшими ресурсами и имеет ограниченный бюджет для реализации технических проектов (600 миллионов евро на четыре года для шести стран). Нужно исходить из понимания насколько сложно в трудное время говорить об экономических и политических трансформациях. Простые люди больше, чем обычно озабочены повседневной жизнью и сохранением рабочего места, а реформы для большинства из них ассоциируются со страданиями, а замороженные конфликты, которые присутствуют в большинстве из постсоветских государствах, это только усугубляют. Кризис не только сказывается на экономической стабильности региона, но может привести к власти радикалов и популистов.

«ЕС не может допустить подобную нестабильность у себя на пороге. Как показал пример Балкан, она, к тому же, может оказаться весьма обременительной в финансовом плане. Стабильность внутри границ ЕС требует стабильности за его границами», - пишет А.Кубилиус, премьер-министр Литвы, в статье «Почему ЕС должен взаимодействовать со своими восточными партнерами» ("European Voice", Великобритания). Вопрос состоит в том, что, помогая своим соседям ЕС, помогает и себе самому, и это не должно развивать комплекса неполноценности у стран реципиентов. Тот же автор пишет: «как показало расширение 2004 года, чем лучше подходят экономические стандарты соседей к экономическим стандартам ЕС, тем сильнее становится ЕС экономически» [25].

Предельно прагматично определение цели «Восточного партнерства» заявленной на его инаугурации главой Еврокомиссии Ж.М.Баррозу, а именно - политическая ассимиляция и экономическая интеграция для повышения уровня стабильности и безопасности на восточной границе Евросоюза. В этих условиях как Молдова, так и другие страны «Восточного партнерства» обязаны наиболее рационально использовать очередной шанс, с помощью которого следует укреплять собственную независимость, проявляя гибкость и последовательность. Мы должны сопоставить европейскому прагматизму свой рационально понятый эгоизм, и воспользоваться заинтересованностью Европы иметь «спокойствие на границах», используя предлагаемые финансовые ресурсы, провести, для консолидации демократии, необходимые институциональные и экономические реформы.

Процесс сотрудничества Молдовы и ЕС предельно конкретен - его объем, цели и формы определяются не только политическими намерениями сторон, но и их реальной компетенцией. Развивая отношения с ЕС, необходимо постоянно учитывать, что Сообщество не обязано делать то, что

должны предпринимать экономические агенты, общественные организации и правительственные органы отдельных стран. Но при этом, компетенция ЕС настолько велика, что сотрудничества между Республикой Молдова и ЕС может развиваться почти во всех областях.

Эффективность сотрудничества Республики Молдова и ЕС напрямую зависит от хода демократических реформ в Молдове. От того насколько адекватнее и быстро, не отходя от традиционных особенностей, удастся создать новые демократические институты и стереотипы мышления, с тем, чтобы молдавские порядки были совместимы с законами европейской интеграции. Для этого молдавскому обществу предстоит укрепить кардинальные сдвиги в своем отношении к частной собственности, интенсивному способу хозяйствования, деловому сотрудничеству и конкуренции, к закону и добровольным ассоциациям, создать за короткий срок реально действующие механизмы рыночной экономики и политической демократии.

Библиография

1. Шемятенков В.Г. Европейская интеграция. – Москва: Международные отношения, 2003.
2. Бенюк В. Европейские интеграционные процессы. Теории, концепции, понятия. - Кишинэу: CEP USM, 2006.
3. Бурдельный Е., Ермолович А. Расширенная Европа – соседство: разные страны, общие интересы (сравнительный анализ европейского вектора внешней политики Республики Беларусь и Республики Молдова). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. – Chişinău, USM, 2004, p.138-150.
4. Cianciara A.K. «Eastern Partnership» - opening a new chapter of Polish Eastern policy and the European Neighbourhood Policy ? // Analyses & Opinions. No.4, june 2008.
5. Cebotari S., Saca V. Evoluția relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană prin prisma interesului național. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. – Chişinău, USM, 2004, p.124-138.
6. Cooperare regională și integrare europeană în Sud-Estul Europei: studii de caz. – Chişinău, USM, 2006.
7. Европейський Союз та Україна: стратегія відносин в контексті розширення. – Київ: КІС, 2003.
8. Гудым А. Республика Молдова и Европейский Союз как партнеры. – Кишинэу, 2002.
9. Lowenhardt J. A Wider Europe: the View from Minsk and Chişinău. – London, 2001.

10. Manole D. Politica europeană a „Noii vecinătăți” și impactul ei asupra Republicii Moldova. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Nr.2 (XXVI). - Chișinău, USM, 2004, p.154-163.
11. Moldova între Est și Vest: identitatea națională și orientarea europeană. – Chișinău, USM, 2001.
12. Moldova într-o Europă multi-nivelară / Moldova in a multi-layered Europe. – Kiev, FES, 2003.
13. Moldova și integrarea europeană. - Chișinău, Institutul de Politici Publice, 2001.
14. Mosneaga V., Slobodeniuc Gh., Mosneaga A. European integration of Moldova in context of the «EU – Republic of Moldova» Action Plan. // *International Relations: the Field of Vision and persistence of Politics*. – Sankt-Peterburg, Sankt-Peterburg State University Press, 2008, pp.86-107
15. Мошняга В., Руснак Г. Факторы, которыми нельзя пренебречь. // *Молдова и мир*, 1993, № 7-8, p.8-12.
16. Назария С. К вопросу о многовекторности внешней политики Республики Молдова. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Nr.2 (XXIX), 2005. – Chișinău, USM, 2005, p.150-166.
17. Neaguț A., Simionov A. Riscuri și instabilități în Europa de Sud-Est. Impactul asupra politicilor Uniunii Europene. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Nr.1 (XXVIII), 2005. – Chișinău, USM, 2005, p.153-162.
18. Planul de acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova. – Chișinău, Gunivas, 2006
19. Republica Moldova și integrarea europeană: elemente de strategie. – Chișinău, Institutul de Politici Publice, 2003.
20. Republica Moldova și integrarea europeană. Cooperare în Pactul de stabilitate. - Chișinău, Institutul de Politici Publice, 2003.
21. http://www.mid.ru/mg_nsf/ab07679503c75b73c325747f004d0dc2/499288a831e41a83c3256e5400405c45?OpenDocument
22. <http://www.inosmi.ru/translation/219413.html>
23. <http://www.inosmi.ru/translation/223490.html>
24. <http://www.inosmi.ru/translation/248551.html>
25. <http://www.inosmi.ru/translation/248957.html>

Представлена в редакцию
26 мая 2009 года

Рецензент – Тудор СПИНЕЙ, доктор политических наук, доцент

CREAREA CORPULUI DIPLOMATIC IN REPUBLICA MOLDOVA

Diana DIGOL

Germania, Hamburg, Centru de cercetare OSCE (CORE, Hamburg), Institutul pentru pace și politica de securitate pe lângă Universitatea din Hamburg
Specialist în analiza politică, cercetător, consultant, doctor
e-mail: digol@ifsh.de

With declaring independence in 1991, Republic of Moldova has faced an additional task of conducting independent foreign policy and creating its own diplomatic corp. The article presents the groups which formed a core of the Moldovan national diplomacy and offers a cross-group comparison. The article addresses the functioning of the Moldovan diplomatic service recruitment system and advises for its institutionalisation. In addition further recommendations are formulated, such as creation of the national diplomatic academy under auspices of the Ministry of Foreign Affairs, opening up towards the national and international public and enhancements of cooperation with the Moldovan citizens abroad as well as promotion of research in diplomacy.

Introducere

La sfârșitul secolului XX pe harta lumii a apărut un nou stat - Republica Moldova. Pe lângă multiple probleme de ordin intern ale tînărului stat independent, Republica Moldova s-a confruntat și cu necesitatea de a defini și a promova propria politică externă și de a stabili relațiile diplomatice cu țările lumii. În condiții extreme, Moldova urma să pună temelii și să consolideze în termeni reduși propriul corp diplomatic.

În prezentul articol o să abordez problema referitor la procesul de creare și consolidare a corpului diplomatic în Republica Moldova. Pe parcursul descrierii condițiilor care au determinat formarea corpului diplomatic național, precum și a caracteristicilor generale ale institutiei, voi recurge la o serie de paralele comparative cu referire la dezvoltarea institutiilor în condiții similare din statele Europei Centrale și de Est, inclusiv din fosta Uniunea Sovietică.

În încheiere, am să formulez recomandări, necesare în viziunea mea, pentru dezvoltarea și profesionalizarea corpului diplomatic național.

Articolul nu are ca scop de a supune analizei politica externa a statului, succesele și eșecurile produse în istoria diplomației din Republica Moldova. Conținutul articolului este bazat pe ideile expuse în teza mea de doctorat, elaborată și susținută la Institutul Universitar European din Florența [3], precum și pe rezultatele propriilor investigații ulterioare.

Formarea corpului diplomatic

Diplomația este un instrument de importanță vitală a unui stat suveran; nici o țară suverană nu a procedat la desființarea serviciului diplomatic național. Necesitatea definirii și promovării unei politici externe de sine statatoare de către Republica Moldova, odată cu proclamarea independenței, a condiționat necesitatea stringentă de a crea și a instituționaliza serviciul diplomatic național. Inexistența cadrului legislativ și normativ adecvat pentru desfășurarea activității diplomatice, lipsa de cunoștințe și a unei practici în domeniul dreptului internațional, precum și a unei strategii de politică externă au format doar o parte din obstacolele ce urmau de a fi depășite.

Problema majoră a timpului a constituit și lipsa de cadre diplomatice cu studii specializate și experiența profesională în domeniul diplomației. Moldova, fiind parte componentă a Uniunii Sovietice, nu dispunea de o politică externă independentă, și, deci, nu participa la schimbul de reprezentanțe cu alte state. Ca urmare, la sfârșitul secolului XX, Moldova nu dispunea de un cadru diplomatic autonom în calitate de stat independent.

Reiesind din aceste condiții istorice, corpul diplomatic al Republicii Moldova a fost creat de la „zero”. Cine au fost primii diplomați, cum și de ce au devenit diplomați? Unii din ei au fost atrași de ideea de a reprezenta Moldova ca stat independent, alții – de prestigiul internațional al calitatii de diplomat, apoi alții au devenit diplomați în virtutea condițiilor la moment, adică întâmplător. Prin alegerea carierei de diplomat unii au găsit o posibilitate de a călători și a vedea străinătatea, alții au aspirat la cistiguri valoroase și condiții de trai elevate. O categorie aparte au căutat pe calea diplomației să se infiltreze în tagma elitei naționale, nivel pe care nu l-au putut atinge în cadrul Uniunii Sovietice; altcarea a căutat în așa mod să rămână în viața politică, după căderea regimului sovietic.

Printre cei care au stat la temelie corpului diplomatic național ar putea fi deosebite trei grupe majore. Prima grupă este constituită din persoane care au deținut funcții diplomatice în corpul diplomatic al Centrului Unional, dar au fost originari din Moldova.

A doua grupă este reprezentată de angajații autorităților republicane, care desfășurau la nivel de stat afaceri internaționale în sensul larg al cuvântului. La această categorie se referă și funcționarii Ministerului Afacerilor Externe al RSSM, precum și funcționarii altor ministere care erau responsabili pentru stabilirea relațiilor economice, comerciale, culturale și științifice dintre regiunile și republicile ale Uniunii Sovietice.

O a treia grupă este constituită din specialiști noi angajați în sfera diplomației. Aceste trei grupe au format nucleul de bază al corpului diplomatic din Republica Moldova.

Prima grupă a fost în exclusivitate formată din bărbați, fapt determinat de situația dominantă a sexului masculin în diplomația sovietică [4; 8]. Aceste per-

soane, deținătorii de profunde cunoștințe diplomatice, de experiență profesională și de viață, relații personale cu diplomați din alte state, au aspirat și, ca regula, au obținut poziții înalte în cadrul serviciului diplomatic al noului stat.

Urmeaza de menționat, în speta, ca nu toate persoanele care au reprezentat corpul diplomatic sovietic și s-au stabilit cu traiul în Moldova independentă, au urmat calea carierei diplomatice; o parte din ei au dat preferință carierei în domeniul politicii interne sau a business-ului. Spre deosebire de alte state post-sozialiste, acest grup a fost destul de limitat în cazul Moldovei.

Al doilea grup a fost compus din persoane de vîrsta medie, atît de sex masculin cît și de sex feminin, care au deținut diverse funcții în ierarhia administrației republicane și erau imputerniciți de organizarea târgurilor, schimbărilor culturale și conferințelor internaționale, precum și de dezvoltarea turismului, etc. Deci, în sens restrîns al cuvîntului, ei nu profesau de fapt diplomație, care a fost făcută exclusiv de centrul de stat unional. Oricum, acestea dispuneau de o anumită experiență în domeniul relațiilor economice sau culturale interrepublicane, și chiar inter-naționale, în marea lor majoritate cu statele socialiste. Domiciliu stabil în Republica Moldova la momentul proclamării independenței și disponibilitatea lor imediată, pe lînga avantajul sus menționat, le-a permis să fie în centrul atenției imediate. Aceasta grupa a fost mai numeroasă decît prima grupa, dar mai restrînsă numeric fata de cea de – a treia.

A treia grupa a fost alcătuită din cadre nou-angajate în serviciul diplomatic și a fost cea mai numeroasă și eterogena după conținut. În cadrul acestei grupe, totuși, ar putea fi distinse două subgrupe inegale:

1) tineri specialiști, noi angajați în diplomatie, lipsiți de o careva experiență profesională;

2) cadre noi angajate în diplomatie, dar cu experiență profesională diversă.

Prima subgrupă include absolvenții universităților, pentru care activitatea diplomatică devine primul lor loc de muncă. Tinerii absolvenți și absolvenți, în mare parte, provin de la facultățile de drept, istorie și limbi străine a Universității de Stat al Moldovei (USM), de la facultatea de relații economice internaționale și de la facultatea de management a Academiei de Studii Economice din Moldova (ASEM), de la facultatea de economie a Universității Tehnice din Moldova (UTM). Alte universități, ca ULIM încă nu erau create; schimbul universitar interguvernamental cu România nu avuse încă promoții.

Această subgrupă de tineri absolvenți cu studii universitare în domeniile corespunzătoare diplomației, adesea posedînd cunoștințe (cel puțin nominale) în limbi străine dispunea de bune premise pentru o carieră diplomatică de succes, și ca urmare au format o subgrupă de specialiști cu un viitor promițător pentru tinarul corp diplomatic.

A doua subgrupă a fost compusă din persoane noi în sfera diplomației, dar cu anumită experiență profesională în alte domenii, diferite de cel al diplomației-

ei. Experiența profesională a acestor persoane adesea nu avea tangente minimele cu activitatea diplomatică, cum ar fi fizica, medicină, agricultura, etc. Printre ele erau și persoane din mediul academic, al economiei și culturii. Un avantaj al acestei sub-grupe, pe lângă experiența profesională, stă în însăși domeniul diplomatiei, constă în vîrsta al acestora, care permitea încă profesionalizarea lor activă.

Asadar, nucleul structural de bază al serviciului diplomatic din Republica Moldova a fost format din trei grupe, care au fost caracterizate în acest capitol.

Sistemul de angajare

În capitolul precedent a fost nominalizate și descrise grupe de diplomați ce au format nucleul de bază al serviciului diplomatic din Republica Moldova. În susținerea ideii din capitolul precedent, în acest capitol va fi prezentat mecanismul (sistemul), precum și căile de angajare în serviciul diplomatic național.

La etapa inițială, procesul de angajare nu a avut un caracter sistematic, ci a fost un proces spontan și neorganizat. În serviciul diplomatic au fost angajate persoane cu experiență tangentială apropiată domeniului diplomatiei, persoane atrase de activitatea diplomatică indiferent de experiența profesională anterioară, specialiști calificați, dar în alte domenii, precum și persoane cu influență politică. Un singur criteriu deseori aplicat pentru angajare au fost relațiile personale. Lipsa acută de cadre specializate pe de o parte, și necesitatea stringentă de alți specialiști pentru serviciul diplomatic pe de altă parte, precum și inexistența unei baze legislative aplicabile atât pentru serviciul public în general, dar și pentru cel diplomatic în particular, a făcut practic imposibilă instituționalizarea sistemului de angajare. Acest fapt este caracteristic multor altor diplomații din state tinere și este acceptabil într-o anumită măsură.

Este important, însă, că acest mod de angajare a cadrelor să nu rămână un mod permanent și o cale unică în sistemul de angajare în serviciul diplomatic. Procesul de selecție și de angajare a cadrelor trebuie să preia formula clar definită, transparentă, bazată pe criterii obiective și să fie accesibil tuturor persoanelor interesate, care satisfac cerințele minime stabilite. În același timp, căile de angajare a cadrelor pot și trebuie să fie valorificate pornind de la standardele diplomației moderne. Printre aceste căi, concursul național trebuie să fie calificat drept modalitatea dominantă de selecție; stagiul de practică al tinerilor absolvenți poate fi luat ca fază de preselectie, urmată ulterior de participarea acestora la concursul nemijlocit. Transferuri de specialiști din alte ministere, în special, din domeniile profesionale specifice, cum sunt tehnologia, informatica, transporturi, știința, etc., trebuie să fie o cale suplimentară și aplicată după caz. Invitația personală ar fi și ea un mijloc de angajare, totuși, ea trebuie să fie aplicată în mod excepțional.

În perioada de aproape 20 de ani de la ziua proclamării independenței Moldovei și respectiv formării serviciului diplomatic național s-au întreprins pași în vederea instituționalizării sistemului de angajare în serviciul diplomatic al Republicii Moldova.

În acest sens, a fost adoptată Legea cu privire la Serviciul Diplomatic [7], care, în mod expres, specifică condițiile minime de ocupare a funcțiilor de către candidați: cetățenia Republicii Moldova, studii universitare, cunoașterea limbii moldovenești și a limbii de circulație internațională, lipsa de antecedente penale, aptitudini fizice corespunzătoare. Mai mult ca atât, la etapa actuală, pe pagina web a Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAE IE) este detaliat conținutul dosarului ce urmează a fi depus de către candidați [5].

Totodată, ar putea fi puse în relevanță și careva obscurități. Astfel, în „Planul de dezvoltare instituțională pentru anii 2009-2011” [6] se stipulează că „angajarea personalului MAE IE are loc, **în exclusivitate, în bază de concurs**, organizat de *Comisia de selectare, evaluare a capacităților și acordare a gradelor de calificare funcționarilor publici*” (evidențiat de autor). Cu toate acestea, se pune întrebarea: de ce pe pagina web a MAE IE, precum și în alte surse oficiale nu este plasat regulamentul de organizare a concursului, termenii și condițiile acestuia. Pe aceeași pagina web a MAE IE se subliniază că angajarea în fond se face „la propunerea *Comisiei de atestare și calificare a MAE IE*, care activează în baza regulamentului său” (evidențiat de autor). Dar nu se regăsește în această sursă nici acest regulament. Astfel, este dificil de aflat criteriile și condițiile în temeiul cărora Comisia ar face propuneri de angajare a cadrelor. Este lesne de înțeles în contextul acesta că o comisie organizează concursul (Comisia de selectare, evaluare a capacităților și acordare a gradelor de calificare funcționarilor publici), iar alta comisie (Comisia de atestare și calificare a MAE IE) formulează propuneri în vederea angajării cadrelor.

Tot acolo, cu toate că se indică adresa unde urmează a fi depus dosarul de angajare nu se prezumă în text termenii și modul în care acesta trebuie depus (personal, prin poșta, scrisoare recomandată, poșta electronică etc). Nu este plasată nici lista de posturi vacante la care ar pretinde candidatul și care, potrivit Legii, trebuie să dispună de „o diplomă de studii universitare (licență) corespunzătoare **funcției pentru care optează**” (evidențiat de autor).

Legea cu privire la Serviciul Diplomatic [7] prezumă condiția potrivit căreia candidatul trebuie să dispună de „de aptitudini fizice pe care le reclamă activitatea în domeniul relațiilor externe”, dar legislatorul nu precizează care ar fi aceste aptitudini (ori care nu ar fi), precum și cine decide dacă persoana dispune de astfel de aptitudini sau nu. Ar fi oare un fapt confirmat de fișa medicală de model 86-U?

Condiția privind cunoașterea „a limbii de circulație internațională” [7] are și ea o formulare incertă. Care ar fi limbile de circulație internațională? În Planul

sus numit (Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova, 2008) după expresia „limbii de circulație internațională” se adaugă „cu preponderență limba engleză”, dar și în acest caz nu este specificat care sunt și alte limbi de circulație internațională. Dilema ar avea o soluție, dacă în textul legii s-ar face referința la limbile oficiale ale ONU, astfel făcând această condiție explicită și clară.

O altă informație importantă, care nu se reflectă pe pagina web în cauză este cea despre concursul dosarelor ca o unică etapă a concursului sau ca o etapă de preselecție a acestuia. Este o lacună vizibilă și lipsa informației statistice cu referire la numărul de dosare depuse anual, de o pildă, precum și numărul de persoane ce au susținut concursul cu succes, sau numărul de persoane angajate la un anumit interval de timp. Informația de tipul „în perioada anilor 2005-2007, au fost angajate 104 persoane” [6], gasită de un candidat sînguincios este puțin utilă în acest sens.

Considerentele enunțate sugerează că sistemul de angajare nu există ori există în formă preliminară, ori nu funcționează. E cert faptul că sistemul de angajare nu este transparent și accesibil tuturor cetățenilor, cum ar prevedea sistemul de angajare pentru serviciu public în cadrul unui stat **democratic** (evidențiat de autor).

Alături de criteriul de evaluare a nivelului de profesionalism al corpului diplomatic din Republica Moldova, lipsa unui sistem instituționalizat de angajare formează diverse obstacole în atingerea obiectivelor stabilite de MAE IE, cum sunt definite acestea în Planul [6], și anume „obținerea unui cadru unic eficient de management al politicilor publice” și „creșterea competitivității și eficienței activității Ministerului”.

Portretul statistic al diplomatului Republicii Moldova

În prezent corpul diplomatic al Moldovei este de aproximativ 500 de persoane. Structura organizatorică a MAE IE în prezent constă din aparatul central și serviciul exterior. Serviciul exterior cuprinde misiunile diplomatice și consulare moldovenești, acreditate în străinătate [6]. Conducerea Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene este exercitată de ministrul afacerilor externe și integrării europene și doi viceministri. Personalul diplomatic, cu statut de funcționari publici, formează staturile de personal ale ministerului. Conform Planului în aparatul central al MAEIE activează 157 de persoane, iar în misiunile diplomatice și consulare în străinătate – altele 217. La acest număr trebuie adăugat personalul direcțiilor de relații internaționale ori politică externă din Parlament, Președinție, precum și din cadrul altor ministere.

Conform Planului [6], întreg personalul diplomatic al MAE IE deține „studii superioare sau licențiate în domeniu”. Aceste domenii sunt: dreptul, istoria, limbi străine, relații internaționale, și altele [3].

De la înființarea corpului diplomatic și pînă în prezent, statele de personal au crescut treptat. Trei grupe, și anume (1) persoanele care au deținut funcții diplomatice în corpul diplomatic al Centrului Unional, dar au fost originari din Moldova; (2) angajații ai administrației centrale sovietice, care desfasurau la nivel republican afaceri internaționale în sensul larg al cuvîntului; (3) funcționarii noi angajați în sfera diplomației au format nucleul viitorului serviciu diplomatic din Republica Moldova.

Perioada inițială a fost marcată în istoria diplomației naționale de fenomenul ce poate fi supranumit „ambasadori de o singură dată”, caracteristic în perioada de tranziție și altor țări din Europa de Est. Tot această perioadă s-a caracterizat prin o rotație frecventă a personalului, ce poate fi argumentată prin diverse motive de ordin politic, profesional, personal, sau financiar. Adesea diplomații erau antrenati și în alte activități profesionale diferite de diplomatie, și activau prin cumul în calitate de lectori, traducători, consultanți, etc. Și aici motive au fost diferite, motivul principal fiind situația materială a lor.

În fond, majoritatea angajaților în corpul diplomatic proveneau din capitala țării (cu domiciliul precedent stabil la Chișinău). Restul cadrelor proveneau din alte zone urbane ale republicii; dar puțini din ei își aveau originea din zonele rurale. Mai mult ca atât, diplomații, în speta cei tineri, au provenit din familii în care ambii părinți detineau studii superioare. Un număr semnificativ de persoane provenea din familii, care formau nomenclatura regimului sovietic.

În comparație cu diplomația sovietică, numărul de persoane de sex feminin angajate în serviciul diplomatic a sporit. Cu toate acestea el nu este proporțional cu numărul de persoane de sex feminin cu studii și pregătire profesională în domeniu. În continuare se observa tendința preferințială acordată în acest sens persoanelor de sex masculin, fenomen confirmat prin disproporția dintre numărul de femei față de numărul total de angajați ai serviciului diplomatic, inclusiv față de numărul de ambasadori femei.

Din ziua întemeierii serviciului diplomatic național și pînă în prezent (15 aprilie 2009), Republica Moldova a fost reprezentată de șase miniștri de afaceri externe. Acestea sunt N.Țâu, M.Popov, N.Tăbăcaru, N.Cernomaz, N.Dudău, A.Stratan enumerați în ordine cronologică. O remarcă – MAE IE nu a fost încă condus nici odată de vreun diplomat de sex feminin.

Recomandări pentru viitor

Și în încheiere, am să formulez o serie de propuneri și sugestii referitor la profesionalizarea corpului diplomatic al Republicii Moldova.

Sistemul instituționalizat de angajare. O importanță majoră reprezintă instituționalizarea sistemului de angajare a cadrelor atât pentru Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, cât și pentru alte organe ale sistemului diplomatic din Moldova. Procesul de selectare și angajare a cadrului diplomatic tre-

buie să fie instituționalizat și realizat în mod transparent, în temeiul unor principii prestabilite. O metoda de identificare și selectare *activă* a candidaților pentru corpul diplomatic trebuie să fie adoptată. Astfel ar fi necesar de a identifica modalități de atragere în serviciul diplomatic al concetățenilor cu studii obținute în străinătate.

La elaborarea criteriilor de selectare a cadrelor, trebuie acordată o importanță deosebită și aplicării principiului democratic, cum ar fi respectarea echității dintre femei și bărbați în ce privește ocuparea posturilor, respectarea drepturilor minorităților naționale, ceea ce efectiv ar însemna existența reprezentanților minorităților naționale din Moldova (gagauzi, ruși, ucraineni, etc) în serviciul diplomatic național, precum și intereselor strategice vizavi de promovarea imaginii pozitive a Moldovei pe plan mondial.

Academia diplomatică a Moldovei. Anul cînd se va marca aniversarea de 650 de ani de la fondarea statului moldovenesc și cea de 20 de ani de independență a Republicii Moldova, elaborarea unui concept privind fondarea Academiei diplomatice naționale va deveni mai mult decît un semn simbolic. Moldova are nevoie de o școală profesională națională de pregătire a cadrelor diplomatice de înaltă calificare, care ar satisface standardele diplomatiei moderne. Luînd în considerare dimensiunile teritoriale ale statului și pornind de la experiența mondială, inclusiv și de la propria experiență, ar fi recomandabil ca aceasta instituție (numită academia, școală, centru de instruire, etc) să fie parte integrantă a ministerului, bazată pe o structură compactă de management și buget. Țările cu dimensiuni și istorie similară Moldovei, cum ar fi Armenia, Azerbaidjan, Estonia deja au format ori sunt pe cale de a forma o școală diplomatică profesională.

Dezvoltarea continuă a relațiilor cu publicul național și internațional. Această recomandare are mai multe abordări. În primul rînd, deschiderea către publicul național va lărgi cercul de candidați în serviciul diplomatic. Imaginea despre serviciul diplomatic, ca fiind un club închis, ce este răspîndită în societate civilă din Moldova micșorează semnificativ numărul de persoane ce consideră o carieră diplomatică. În al doilea rînd, MAE IE ar putea beneficia pe surse extra-diplomatice și deci extra bugetare, prin atragerea concetățenilor aflați peste hotarele țării cu scop de afaceri, serviciu, familial sau în căutarea unui loc de muncă. Aceste persoane ar putea fi antrenate în desfășurarea anumitor activități diplomatice, în special, a acțiunilor promoționale cum sunt „Zilele Moldovei”, „Moldova prezintă” și alte evenimente similare. Aceleasi surse ar putea fi folosite pentru cercetarea fenomenului de migrație moldovenească în țările de destinație preponderentă a imigrației moldovenești (Rusia, Ucraina, Portugalia, Italia, Spania, Israel, etc).

Cu referință la publicul internațional, dezvoltarea relațiilor cu acesta va condiționa eficient promovarea unei imagini pozitive a Moldovei pe plan mondial.

E un fapt direct care va determina nu numai dezvoltarea turizmului în Moldova, dar și recunoașterea și atractivitatea marfurilor moldovenesti pe piața mondială.

Promovarea cercetărilor în domeniul diplomației. Până în prezent (15 Aprilie), pagina „Istoria diplomației Republicii Moldova” [5] de pe site-ul oficial al MAE IE rămâne a fi necompletată. Acest fapt mă aduce la o a treia mea recomandare de a motiva și promova cercetările în domeniul diplomației naționale. Am găsit o referință doar la o singură lucrare de doctorat pe diplomație a Republicii Moldova realizată pe baza universitară **națională** [2] (evidențiat de autor). În ce privește „Istoria diplomației a Republicii Moldova”, sunt sigură că în Moldova sunt cadre profesionale capabile să completeze pagina respectivă. În fond, cunoașterea istoriei diplomației ar putea exercita o influență pozitivă asupra viziunii de perspectivă a diplomației naționale, precum și ar contribui la promovarea mitului național și a unei imagini pozitive a țării peste hotarele ei. Acesta doar și este scopul esențial al tuturor diplomaților.

Bibliografie

1. Craig G.A. the British Foreign Office from Grey to Austen Chamberlain. // Craig G.A., Gilbert F. (Eds.) The Diplomats. 1919-1939. – Princeton: Princeton University Press, 1953.
2. Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare. Diplomația Republicii Moldova în perioada anilor 1944-2001. (<http://www.cnaa.md/thesis/6407/>, accesat la 14 mai 2009)
3. Digol D. Emerging Diplomatic Elites in post-Communist Europe. – Florence: European University Institute, 2007.
4. Dullin S. Une diplomatie Plebeienne? Profils et competence des diplomates sovietiques 1936-1945. // Cahiers du Monde russe, 2003, 44 (2-3), pp.437-464.
5. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene. (2006-2009a). Aviz privind de angajare într-un post diplomatic din cadrul Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene. (<http://www.mfa.gov.md/ministerul/istoria-diplomatiei-RM/>, accesat la 14 mai 2009)
6. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene. Planul de dezvoltare instituțională pentru anii 2009-2011. – Chișinău, 2008.
7. Parlamentul Republicii Moldova. Legea cu privire la serviciul diplomatic nr.761-XV din 27 decembrie 2001. // Monitorul oficial al Republicii nr.20 din 2 februarie 2002.
8. Uldrick T.J. The Impact of the Great Purges on the People’s Commissariat of Foreign Affairs. // Slavic Review, 1977, 36(2), pp.187-204.

Prezentat la redacție
la 23 mai 2009

**VALORILE POLITICE ȘI MORALE ÎN CONTEXTUL POLITICII
EXTERNE A STATULUI ÎN TRANZIȚIE****Victor SACA**

Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice,
doctor habilitat în științe politice, profesor

Veronica FRUNZĂ

Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Relații Internaționale,
magistru în științe politice, lector

In this article the author reflects a problem of political and moral values in a foreign policy context in a transition period. The role and accordingly the relation to a problem of mutual relations grow in foreign policy between political and moral values. And it is not casual. Many modern crises in economy, the politician are provoked by crisis of values and morals

The values assign one of the possible limiting frameworks of social-cultural activity of the person. There is no accurate definition of values. But, nevertheless, practically each company has moral and political values. Now there is a tendency of increasing the role of moral values and norms in settlement of the international relations, especially in the countries that are in transition period. Therefore as, in the very transition period in society takes place the revaluation of certain moral standards and values, both in the public and political plan.

Now the Republic of Moldova as well as other states on the post-Soviet territory is in a transition period, carrying out deep reforms in sphere of a policy, economy, in system of values from totalitarianism to democracy.

Objectives of foreign policy of the states move ahead depending on certain political and moral values and the purposes for preservation sovereignty and independence of the states and maintenance of territorial integrity, safety and a social welfare.

Secolul XXI asistă la formarea unui număr substanțial de valori politice și morale care au fost oficial asimilate de statele cele mai importante ale lumii. În politica externă crește rolul și, respectiv, atenția asupra problemei corelației dintre valorile politice și morale. Aceasta nu este întâmplător. Multe din crizele actuale politice, economice, informaționale sunt provocate de criza valorilor și a moralității. De aici, rezultă actualitatea de căutare a noilor principii morale ale politicii externe, mai ales a celei în tranziție.

Relațiile internaționale funcționează destul de bine nu numai în cadrul schimburilor diplomatice, dar și în cel al schimbului valorico - cultural la diferite nivele. Astăzi, există o înțelegere internațională general adoptată despre valorile și normele de promovare a politicii externe. De aceea constituirea și consolidarea unei societăți democratice, de către statele aflate în tranziție, presupune elaborarea și acceptarea de către societate a unui set de valori politice și morale, care poate să asigure viabilitatea sistemului politic.

Analizând valorile politice și morale în contextul politicii externe a statului în tranziție, trebuie de menționat că deoarece există tendința occidentală ce se conține în dezvoltarea sistemului internațional actual, statele în tranziție sunt nevoite să se adapteze la acest proces. Pe parcursul a mai multor ani, când țările care se conduceau de diverse convingeri și aveau diverse obiceiuri, începeau să participe în activitatea internațională, ele, de obicei, se adaptau la sistemul deja existent. Astfel, dimensiunea valorică a politicii externe este dată, pe de o parte, de guvernării care conduc cu politica externă și, pe de altă parte, de legătura dintre acțiune și schimbare.

Pentru a înțelege mai bine așa probleme ca rolul valorilor politice și morale în contextul politicii externe a statului în tranziție, vom aborda, mai întâi de toate, însăși termenul de valoare. Unul din teoreticienii care a formulat o definiție generală a valorilor a fost V.Tugarinov. Conform opiniei acestuia, „valorile reprezintă esența obiectului, fenomenului și particularitățile lor, care sunt necesare membrilor anumitei comunități, clase sau a unei persoane aparte, cu scopul de a satisface necesitățile și interesele lor, de asemenea și ideile în calitate de norme și idealuri [11, 261]. Analizând această definiție, putem constata că valorile, pe de o parte, reprezintă scopurile, ideile, motivele, iar pe de altă parte, valorile constituie anumite mijloace, cu ajutorul cărora sunt obținute rezultatele așteptate. De exemplu, programul unui anumit partid reprezintă numai un ideal, o idee, la realizarea cărora se tinde pe calea venirii la guvernare.

Dicționarul de filosofie definește noțiunea de valoare în felul următor: „valoarea este un termen, utilizat pentru menționarea importanței umane, sociale și culturale ale anumitor obiecte și fenomene. Valorile oferă una din formele posibile ale activității socio-culturale ale omului” [9, 245]. Astfel, conform acestei definiții, constatăm că sensul valorilor se manifestă doar în raport cu experiența, voința sau acțiunea individului și un rol important în crearea și promovarea valorilor îi aparține factorului uman.

Cercetătorul N.Losschii, analizând conceptul de valoare, consideră că în științele, care se referă la problema valorică, lipsește o determinare clară a categoriei valorii. În opinia savantului, unii autori rezumă aspectul valoric din emoțiile individual - valorice, alții - din factorii nepsihologici; unii consideră valorile drept fenomene subiective, alții - obiective; unii afirmă relativitatea tuturor valorilor, alții insistă asupra existenței valorilor absolute; unii consideră valorile

drept ideale, alții - reale; unii spun că valorile reprezintă relația, iar alții - calitatea [6, 255]. Totodată, nu putem să nu fim de acord cu cercetătorul N.Losschii că această multitudinea de idei teoretice, nu trebuie să fie un motiv pentru disperare, deoarece cât de diverse n-ar fi aceste teorii, fiecare din ele ia în considerație o anumită latură a valorii [6, 255].

În continuare, utilizând rezultatele cercetării valorilor ca o noțiune interdisciplinară, vom încerca să analizăm noțiunile de valori politice și cele morale și, mai ales, corelația dintre acestea în contextul politicii externe a statului în tranziție. Valorile politice reprezintă produsul experienței politice într-o cultură concretă, în diferite state ele sunt distincte. În unele din acestea, ca valoare poate fi independența politică, iar în altele – conformismul politic și ascultarea. Deoarece valorile politice exprimă esența vieții politice a unei anumite comunități, ele sunt relative, nu absolute. Odată cu schimbarea relațiilor sociale are loc și reevaluarea valorilor, multe din ceea ce se considera absolut și neapărat se devalorizează și invers, apar noi valori politice.

Forma principală de existență a valorilor politice este în calitate de idealuri sociale, adică de închipuiri generale despre ideal în sfera vieții politice, create de conștiința socială. Conform opiniei lui I. Lebedev, prin valorile politice se înțeleg nu numai idealurile, dar și normele bine determinate, care sunt necesare de respectat [7, 49]. Din această definiție constatăm că valorile (idealurile) politice, cu toate că au o importanță enormă, nu pot fi cunoscute imediat. O expresie a idealurilor valorice politice o constituie normele politice, fixate în sfera vieții politice. Sistemul normativ determină mai rigid decât cel valoric activitatea oamenilor. Deosebirile dintre ele constau în faptul că valorile politice constituie niște criterii de orientare în lume, pe când normele sunt mai degrabă niște mijloace și metode de atingere a scopului propus.

Valorile morale reprezintă o sferă specifică a vieții sociale, care include conștiința, normele, comportamentul real al oamenilor, bazat pe evaluarea faptelor și acțiunilor, din punctul de vedere al idealurilor, binelui și răului, dreptății și nedreptății. Morala se bazează pe o anumită înțelegere a sensului existenței, scopurilor și predestinației omului. Ea nu este utilitară pentru indivizi aparte. Respectarea valorilor și normelor nu promit indivizilor nici un folos personal. Comportamentul moral se deosebește printr-o motivație înaltă umană. Valorile morale de bază sunt absolute. Ele nu se scot din alte valori, valori economice, politice mai supreme. Statutul lor înalt se determină de însăși valoarea omului.

Uneori, în literatura de specialitate, se întâlnește opinia că nu trebuie de vorbit despre valorile politice, ci despre locul și rolul valorilor în politica practică. Acest raționament rezultă din corelația dintre morală și politică. În acest sens, valorile în activitatea politică sunt identificate cu cele din sfera moralei, care stau la baza comportamentului guvernanților. Desigur, valorile morale au o inf-

luență enormă asupra acțiunilor politicienilor, asupra hotărârilor luate de ei. În acest caz, politica devine mai umană și mai previzibilă.

Valorile politice și cele morale ocupă un rol important în procesul de realizare a politicii externe care este definită de cercetătorii G.Căldare și R.Gorincioi drept „arta întreținerii relațiilor internaționale” sau ca o totalitate a politicilor și strategiilor ce urmăresc realizarea propriilor interese pe plan extern, sau ca parte constitutivă a relațiilor internaționale [1, 346]. Astfel, politica externă reglează relațiile unui stat cu alte state și asigură realizarea intereselor și necesităților acestuia pe arena internațională. Anume aici se întâlnesc interesele statelor legate de problema dezarmării, asigurării securității statelor, prevenirea catastrofelor, combaterea criminalității.

Astfel, obiectivele de politică externă ale statelor sunt promovate în dependență de anumite valori și scopuri politice și morale pentru menținerea suveranității și independenței statale sau pentru asigurarea integrității teritoriale, securității și bunăstării sociale.

Politica externă în tranziție presupune crearea noilor și, respectiv, distrugerea vechilor structuri și instituții, schimbarea vechii mentalității în relațiile între state și, în acest fel, instituționalizarea noilor reguli, bazate pe principiile și valorile democratice.

În prezent, Republica Moldova, ca și alte state democratice din spațiul post-sovietic, trece prin perioada de tranziție, caracterizată de transformări profunde în politică, economie, sistemul de valori, trecerea de la regimul totalitar la unul democratic, de la situația social-politică aflată în impas la alegerea căii de dezvoltare progresivă, în baza ideii naționale și intersului național, a experienței istorice a țărilor dezvoltate ale lumii, adaptată în mod creativ la specificul țării noastre. Politica externă a Republicii Moldova constituie un instrument de realizare a dialogului cu statele lumii. Obiectivul suprem al politicii externe îl constituie apărarea intereselor statului și ale cetățenilor săi, sau, în alți termeni, asigurarea, pe plan extern a tuturor condițiilor necesare unei bune desfășurări a politicii interne. Actualizarea concepției politicii externe a Republicii Moldova este condiționată atât de o serie de factori interni, cât și de evoluțiile pe plan internațional care, luate în ansamblu, impun astăzi o analiză generală a priorităților politicii externe și a mijloacelor sale de realizare. Proclamând la 27 august 1991 independența sa Republica Moldova a devenit unul din primele state suverane de pe teritoriul fostei URSS. Destrămarea URSS s-a dovedit a fi o oportunitate imensă de afirmare pe plan politic internațional a noilor state independente printre care și Republica Moldova, care abia începea lungul său drum spre afirmarea propriilor sale identități politice, economice și valorico-culturale.

În condițiile afirmării moralei internaționale și principiilor dreptului internațional, a valorilor democratice, statele, inclusiv și cele aflate în tranziție, sunt nevoite să-și realizeze politica lor externă în baza unor principii internaționale

general recunoscute. Republica Moldova, de asemenea, își realizează politica externă în baza acestor principii: nerecurgerea la forță sau la amenințare cu forță, reglementarea diferendelor internaționale prin mijloace pașnice, cooperarea internațională, egalitatea suverană a statelor, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Toate aceste prerogative externe ale statului duc la asigurarea interesului său național, astfel acesta își consolidează propriul sistem de valori pe care îl consideră prioritar în realizarea politicii externe.

Dacă perioada de formare a culturii politice, într-un sistem politic stabil, este legată de conservatismul moderat al dezvoltării valorilor politice și morale și de dreptul istoric al existenței lor, atunci în perioada de tranziție, schimbul valorilor are trăsăturile sale specifice. Pornind de aici, o provocare cheie pentru societatea noastră a fost instituirea unui nou tip de autoritate politică, diferită de experiența anterioară, inițierea proceselor de democratizare. Mai apoi urmează necesitatea consolidării proceselor de reformare a economiei de integrare socială și dezvoltare democratică în prezența unor conflicte latente externe și interne. Reorganizarea statului și cea a guvernării au constituit alte provocări pentru guvernarea noului stat democratic [3, 34].

Astfel, procesul de transformare al valorilor în societatea noastră s-a caracterizat prin admiterea valorilor politice democratice și refuzul de la cele totalitare. Valorile morale, teoretic, s-au schimbat, însă, în realitate, morala rămâne aceeași, ideologizată. În opinia cercetătorului G.Rogovaia, societatea aflată în etapa de tranziție, perioadă cu condiții de viață specifice este, de asemenea, și purtătorul unei morale deosebite, care se caracterizează prin incertitudine, deoarece în ea „au putere circulatorie” valorile trecutului, din care iese societatea, ale prezentului, cu care trăiește societatea, și ale viitorului, către care ea tinde [4, 77].

Cercetătorul N.Vizitei, analizând conștiința socială în Republica Moldova actuală, a evidențiat următoarele „blocuri ideologice privind concepția despre lume” care se răsfrâng și asupra realizării politicii externe: complexul sovietic – socialist; totalitatea principiilor corespunzătoare ideii liberale; sistemul de valori caracteristice tradiției religioase ortodoxe; orientări socioculturale și principii legate de ideea dezvoltării specificului etnocultural [5, 18]. Aceste „blocuri”, fiind legate de concepția despre lume și generate de condițiile de trai specifice perioadei de tranziție, de asemenea, produc anumite valori politice și morale, împărtășite de societate. Valorile politice și morale capătă o însemnătate deosebită în perioada de tranziție, când societatea „se îndreaptă către un scop de o importanță comună mare” [4, 77]. Pentru Republica Moldova, un astfel de scop îl reprezintă obținerea rezultatelor prin transformări importante ce au loc la etapa actuală. Totuși, chiar dacă despre morala societății contemporane se vorbește fie de rău, fie deloc, trebuie să recunoaștem că societatea noastră nu a căzut în anar-

hism statal, într-o stare de demoralizare în masă. Valorile politice și morale ale societății se transformă, dar nu dispar.

P.Ricoeur, analizând corelația dintre valorile politice și morale în societățile post-totalitare, aflate în tranziție, consideră că valorile morale au un caracter privilegiat în sistemul de valori. Valorile politice constituie cauza menținerii aceluși „infern organizat”, reprezentat de totalitarism și, astfel, comunitățile post-totalitare își revendică dreptul de a-și restructura sistemul de valori propriu în jurul altor valori centrale [2, 9].

La începutul anilor 90 ai sec. XX, căutarea valorilor morale ale statelor avea loc sub forma entuziasmului democratic și a dorinței ferme de a se curăța de standardele morale duble ale regimului sovietic (de tipul „gândim una, facem cu totul altceva”). Societățile care treceau prin aceste schimbări au ales valorile și virtuțile morale religioase, atât în politică, cât și în afara ei.

Mișcarea de eliberare națională din Republica Moldova la sfârșitul anilor '80 a unit oamenii datorită schimbării priorităților morale, în special reîntoarcerea la valorile religioase. Mai mult ca atât, în Moldova credința a fost acceptată ca valoare, ca răspuns la negarea a tot ce era sovietic, totalitar.

Este o realitate că astăzi, comunitatea umană se reîntoarce către valorile religioase. Mai mult, acordarea unei atenții deosebite valorilor religioase este mai mare în cazul comunităților post-totalitare față de societățile care nu au cunoscut totalitarismul.

De asemenea, nu trebuie să uităm despre rolul valorilor religioase de a fi contribuit decisiv la păstrarea ființei naționale a tuturor comunităților umane. Iată de ce, majoritatea populației noastre se întoarce la valorile religioase ca cele juste, în special, această tendință se observă la oamenii de vârstă mijlocie și copiii care văd în divinitatea vieții aspectul moral, ultimul fiind retransformat de pluralismul de opinii și păreri. Astfel, societatea moldovenească, în perioada de tranziție, se întoarce la istoricul său, la valorile religioase care devin un intermediator între valorile politice și cele morale. Anume această variantă este cea mai optimă pentru societatea noastră, pentru că valorile religioase și cele morale coincid unele cu altele. Acest fenomen are un impact și asupra stabilirii unor relații armonioase cu alte state în procesul politic internațional.

Conform teoriei lui N.Rozov, în timpul dezvoltării civilizației umane, apare necesitatea înnoirii permanente a valorilor. A.Peccei și-a exprimat susținerea acestei teorii prin cuvintele următoare: „este necesar de a stabili o armonie între sistemele de valori învechite și realitatea care se schimbă permanent” [8, 144]. Trebuie de menționat că teoreticienii aveau în vedere armonia sistemelor politice și morale.

Republica Moldova s-a ciocnit cu necesitatea de a elabora prerogative noi în politica sa externă și sa-și determine locul și rolul său în procesul internațional. Realizarea acestui fapt era imposibilă fără reevaluarea și reînnoirea valorilor tra-

diționale ale societății. Valorile se cristalizează în societate pe baza tradițiilor politice și depind direct de particularitățile sistemului politic al societății. Astfel, societății noastre, cu un sistem valoric post comunist, îi sunt caracteristice următoarele obiective valorice:

1. Îndepărtarea majorității societății de putere cu dependența concomitentă față de ea.
2. Supunerea unilaterală a cetățenilor regulilor, normelor și prescripțiilor ce reglementează viața politică și, odată cu aceasta, realizarea spontană de către puterea de stat a atribuțiilor sale.
3. Lipsa unui sistem de garanții reale a drepturilor declarate ale omului și cetățeanului din partea instituțiilor de stat, neajutorarea personalității în fața funcționarilor, lipsa totală a bazei legale pentru autoapărarea ei.
4. Însușirea, repartizarea și redistribuirea negativă a așa-zisei proprietăți comune în cadrul conducerii, la toate nivelele, a ierarhiei negative de putere, a relațiilor neformale.
5. Dominarea în procesul politic a clanurilor corporative, concentrarea în mâinile lor a puterii politice, economice, spirituale, informaționale, ca o simbioză a oligarhiei și autoritarismului.
6. Unirea puterii politice totalitare corupte, economiei subterane și lumii criminale.
7. Utilizarea de către oligarhie a normelor și procedurilor democratice, pentru manipularea conștiinței sociale.

În contradicție cu aceste valori neototalitare se prezintă valorile democrației pe care Republica Moldova încearcă să le asimileze. Ele sunt concentrate în așa categorii ca pluralismul, multipartidismul, libertatea, mai ales, libertatea exprimării și participarea politică, care capătă o importanță crescătoare.

Pe parcursul istoriei, valorile politice și morale erau determinate de clasicii istoriei gândirii politice ca foarte importante, calități necesare să deosebească omul de animal. Valorile se formează în societate pe baza tradiției politice și depind direct de particularitățile sistemului politic al societății. Valorile politice și morale, fiind componente importante ale sferei sociale ale societății, sunt reflectate în acțiunile cetățenilor, influențând asupra hotărârilor de stat.

După cum arată experiența istorică, odată cu reevaluarea valorilor, au loc perioade critice, schimbarea regimurilor. Mai ales, este greu de trecut acea perioadă, când valorile vechi s-au epuizat, iar cele noi nu s-au format destul de clar în conștiință. Anume aici vine timpul, numit de mulți cercetători ca „schimbul paradigmatelor”, „întreruperea mentală”. Această stare de lucruri este caracteristică și pentru Republica Moldova.

La baza politicii externe a statelor în tranziție, inclusiv Republica Moldova, inițial stă principiul de recunoaștere a valorilor și regulilor de joc a statelor și organizațiilor internaționale. În primul rând, statele în tranziție, devenind noii ac-

tori ai relațiilor internaționale aderă la respectarea principiilor și normelor moralei internaționale. În acest context, aspectele cele mai importante le constituie situația și timpul statului în tranziție, legate de accesul actorilor la mijloace politice, economice, tehnice pentru realizarea scopurilor morale și atingerea valorilor morale.

Încadrarea Republicii Moldova în structurile internaționale, la nivel global și regional, constituie un element fundamental al procesului de consolidare a unei bune guvernări. Statul nostru a fost recunoscut de statele lumii, este membru al ONU și agențiilor sale specializate, al Consiliului European, OSCE, Consiliului de Cooperare Nord-Atlantic, participă activ la procesul de cooperare regională și subregională. Totodată, pe lângă aceste evoluții dinamice pe plan extern, persistența mai multor probleme cu care se confruntă Republica Moldova, inclusiv, prezența unei regiuni secesioniste, instabilitatea politică ce frânează promovarea rapidă a reformelor, subdezvoltarea economică, nivelul scăzut de viață, fac necesară o implicare mai activă a politicii externe în asigurarea celei interne.

Complexitatea problemelor globale în secolul XXI-lea și a proceselor de transformare necesită un dialog continuu între civilizațiile existente, un schimb reciproc de informații științifice, politice, tehnologice și valorico-culturale. Procesul de globalizare generează oportunitatea constituirii unui model de interacțiune dintre comunități bazat pe principii de parteneriat și dialog. Măsurile prioritare pentru Republica Moldova, în cadrul politicii externe, trebuie să îmbine aspectele legate de problematica internă, de problemele sociale majore cu aspectele legate de integrarea treptată în spațiul european și mondial.

Astfel, realizându-și obiectivele sale majore prin intermediul politicii externe, statul nostru promovează și consolidează așa valori precum integritatea teritoriului, independența și suveranitatea statului, asigurarea păcii și buneii dezvoltări ale societății. Acestea sunt valori fundamentale ale statului pe care el este obligat să la asigure și care rămân neschimbate.

Totodată, în acest proces de continuă schimbare, evident că și prioritățile politice ale statului se schimbă variind între așa valori individuale ale statului ca independența, suveranitatea și până la integrarea sau aderarea la anumite organisme internaționale. Integrarea în asemenea structuri pentru Republica Moldova înseamnă crearea mecanismelor de instituționalizare a unor noi proiecte de viitor ce au drept scop asigurarea dezvoltării armonioase a statului, aceasta neputând fi realizată fără respectarea unor noi valori globale. Valorile precum democrația, libertatea, egalitatea, drepturile omului, funcționarea unei economii viabile în interiorul statului, transparența sistemului politic, asigurarea securității naționale constituie niște elemente ce în mare parte favorizează accesarea țării în asemenea organisme, în vederea asigurării participării statului la procesul de guvernare globală.

Astfel, analizând corelația dintre valorile politice și morale în procesul de realizare a politicii externe a statului în tranziție, este necesar de menționat că nu orice politică externă are direcție rațională, obiectivă. Calitățile personale, prejudecățile, prioritățile subiective pot să provoace abateri de la cursul rațional. Acest fapt se manifestă, mai ales, în cadrul regimurilor democratice, unde necesitatea de a obține susținere din partea alegătorilor, poate influența negativ asupra raționalității politicii externe.

Totodată, problema este următoarea: cum să stabilim o corelație între activitatea politică cu nivelele moralei. Răspunsurile realismului, liberalismului și neomarxismului politic sunt destul de simple. Din punct de vedere al realismului politic, este necesar să ne conducem de etica responsabilității, nu de etica convingerii, adică să reieșim, în primul rând, din interesele naționale, în același timp, respectând precauție, prudență și sobrietate. Conform liberalismului politic, trebuie să ne bazăm pe valorile generale: în calitate de criterii ale moralității acțiunii politice pot servi acceptarea unanimă, dreptul natural și respectarea drepturilor persoanei. În sfârșit, după părerea neomarxismului politic, trebuie să ținem cont de factorul dreptății în relațiile dintre țările sărace și cele bogate.

Această problemă este actuală și pentru Republica Moldova. În acest caz, o valoare primordială pentru țările în tranziție, inclusiv Republica Moldova, au căile de promovare și consolidare a guvernării responsabile și a dezvoltării umane. Pentru ca guvernarea să fie mai eficientă, ea reclamă implicarea unor așa valori ca participarea, transparența și responsabilitatea. Deoarece statul nostru optează pentru democrație ca formă de guvernare, prioritățile politice, sociale și economice trebuie să devină subiectele principale pentru dialog.

Din perspectiva bunei guvernări și a dezvoltării umane, provocările actuale ale consolidării Republicii Moldova impun acțiuni decisive în următoarele domenii: consolidarea instituțiilor democratice; promovarea respectării necondiționate a drepturilor omului; diminuarea intoleranței și separatismului teritorial; restructurarea economiei, capabilă să funcționeze conform legilor pieței; depășirea crizei de identitate și a dezintegrării sociale prin intermediul educației și extinderea spațiului democratic.

Lumea a pășit într-un nou mileniu, raporturile interstatale evoluează atât ca formă, cât și ca conținut, aceste procese având un impact direct sau indirect asupra Republicii Moldova. Ponderea unei țări, pe plan internațional, se măsoară astăzi, în mare parte, prin capacitățile intelectuale, științifice, informaționale, nivelul de trai al cetățenilor, nivelul de concentrare a capitalului financiar, diversitatea legăturilor economice și comerciale. Prin urmare, politica externă a Republicii Moldova trebuie să-și orienteze eforturile în vederea promovării acestor caracteristici.

De asemenea, iau amploare procesele de globalizare și mondializare a relațiilor politice, economice, financiare și comerciale care duc la aprofundarea in-

terdependențelor statelor naționale. Neadaptarea la aceste procese poate duce la pierderea de către Republica Moldova a unor relații interstatale, ce i-ar permite o dezvoltare viabilă a tuturor structurilor ramurale. Totodată, Republica Moldova pledează, de asemenea, în favoarea prezervării identității culturale și etnice a popoarelor în vederea conservării și promovării propriului areal valoric.

Este cunoscut faptul că în politică există două abordări, una bazată pe valori, alta bazată pe interese. Această idee a fost bine reflectată de către V.Soloviov: „un popor are interes, dar are și conștiință” [10, 63], fără de care, într-adevăr, nu este posibil de stabilit granițele acțiunii. Dacă astfel de regulatori lipsesc, politica devine un câmp al instinctelor egoiste, ceea ce duce societatea la distrugere. Anume corelarea dintre valorile politice și morale servesc drept nucleu al celor mai importante componente ale activității politice. Valorile sunt prezente în declarațiile politice, influențează asupra proceselor de luare a deciziilor, contribuie la alegerea metodelor de soluționare a conflictelor.

Constatările savantului V.Soloviov practic pot fi raportate la politica statală a Republicii Moldova din ultimii ani. Politica anilor '90 a devenit un câmp de instincte egoiste, ceea ce ducea societatea la distrugere, iar explicarea acestui fapt se limita la lipsa de experiență politică și economică, la încercările unor forțe din țară și din exterior de a-și promova interesele private în defavoarea celor naționale. Anume în această perioadă Moldova este împărțită în clanuri „nănașiste” din care cauză suferă poporul. Politica externă din perioada anilor 90 era una indeterminată, în special cursul extern. Anume nostalgia și cursul prorusec al comuniștilor a fost de succes în rândurile poporului în anul 2001. Anume comuniștii au putut propune oamenilor un curs de politică externă și internă bazat pe realitatea nostalgică și istorică, pe când ceilalți actori electorali propuneau cursuri teoretice inexistente pe care societatea moldavă trebuia se le treacă și să le construiască. Comuniștii au putut implementa în programul său electoral și încearcă la maximum să implementeze în politica de guvernare valorile morale acceptate de populația țării.

Însă evenimentele din 7 aprilie curent demonstrează un dezacord evident între valorile politice și morale. Astăzi societatea moldovenească nu este una unită, ci diversată în mod radical. O parte din populație, în mare parte tineretul, sunt adepții ideilor liberale, iar cealaltă parte împărtășește politica Partidului Comuniștilor. Evenimentele din 7 aprilie reprezintă o reacție de răspuns la politica guvernanților din ultimii ani care este considerată de mulți ca fiind una totalitară și dictatorială, reprezintă nemulțumirea majorității absolute a tineretului față de această politică. În același timp, opoziția liberală nu se distinge prin acțiuni coerente în comun, nu poate face față situației. Despre acest fapt ne vorbesc și încercările nereușite ale liderilor opoziției de a opri mulțimea în fața Președinției și Parlamentului. Există o versiune că distrugerea clădirilor de stat a fost provocată anume de Partidul Comuniștilor pentru a califica aceste evimente

drept o tentativă de lovitură de stat, organizată de statul vecin, România. Comuniștii, în acest caz, au reușit să utilizeze evenimentele din 7 aprilie în favoarea sa. Mai mult ca atât, de distrugerea clădirilor de stat și, ca rezultat, de necesitatea reparației lor din bugetul de stat este învinuită opoziția liberală. Credem că din partea guvernanților atât în perioada scrutinului electoral, inclusiv a alegerilor propriu-zise, cât și la 7 aprilie 2009 și ulterior au fost comise acțiuni amorale – refuzul de a participa la dezbaterile electorale împreună cu opoziția, neadmiterea opoziției la mass media controlată de guvernanți, ignorarea și intimidarea postului de televiziune PRO TV, includerea masivă a decedaților pe listele electorale, falsificarea votului, comportamentul guvernanților în timpul evenimentelor din 7 aprilie, arestările în masă și folosirea nejustificată a violenței, nedorința stabilirii unui dialog cu opoziția, ducerea în eroare a opiniei publice naționale și internaționale despre evenimentele din țară. Deși aceste acțiuni, evenimente sunt preponderent de natură internă, ca fiind determinate de caracterul politicii interne, ele au și o semnificație de ordin extern, fiindcă orice politică internă vizează într-un mod sau altul caracterul politicii externe.

În această ordine de idei este un paradox și faptul că numai după alegeri comuniștii au început să vorbească despre criza economică în Moldova. Anterior ei declarau că această criză nu va afecta Republica Moldova, pentru că sunt luate toate măsurile în acest sens. În același timp, opoziția și-a arătat neputința de a controla situația, chiar și pe cea critică, creată de evenimentele din 7 aprilie, ceea ce ne vorbește despre slăbiciunea ei ca forță politică. Liderii opoziției de la bun început nu aveau o poziție unică, mai mult ca atât, păreau a fi speriați și nepregătiți. Venind în legislativ, partidele de opoziție având 41 de mandate, nu arată capacități de a promova o politică activă. Pe de o parte, poziția de a refuza propunerile comuniștilor este una bună, pentru că oricum comuniștii ignoră opoziția, nu-i va permite acesteia să aibă careva influență în politica statului. Pe de altă parte, opoziția trebuie să se manifeste mai activ, inclusiv pe arena internațională, să acționeze mai eficient în comun, să încerce, totuși, să se facă auzită și să fie luată în considerație numai prin diferite metode legale.

Astfel, putem concluziona că viața politică a țărilor în tranziție, inclusiv a Republicii Moldova, este atât de complicată și haotică, încât, adesea, este greu să-i facem o analiză adecvată. Dispersarea preferințelor, orientărilor politice și morale în societate este destul de mare. Valorile tradiționale sunt supuse schimbării. Ideea democrației, ca valoare, așa și rămâne irealizabilă. Mai mult ca atât, datorită așa-ziselor reforme democratice această idee a căpătat o conotație negativă. Este adevărat că apariția și funcționarea unor instituții democratice contribuie la răspândirea valorilor democratice. Dar societatea nu este încă pregătită să accepte aceste valori.

Analizând corelația dintre valorile politice și morale în politica externă a statului în tranziție, trebuie de menționat că în țara noastră sistemul de valori ca

atare se află într-o situație de criză, el nu poate contribui în măsura cuvenită la dezvoltarea statului. Criza sistemului de valori se manifestă prin pierderea idealurilor, scopurilor, prin folosirea de mijloace amorale care și duc la devalorizarea acestor idealuri și scopuri.

În condițiile trecerii de la totalitarism la democrație, valorile și modelele culturale ale trecutului totalitar nu au dispărut, pe când valorile noi, inclusiv ale economiei de piață, trebuie deja acceptate.

În ceea ce privește discuțiile privind „abandonarea valorilor tradiționale” de către societățile în tranziție, putem concluziona că ele sunt provocate de faptul că guvernele statelor postsovietice, fiind nevoite să acționeze pe arena internațională de sine stătător, de multe ori se simt incomod, deoarece idealurile vechi mai joacă un anumit rol pentru ele. În rezultat, pentru a-și argumenta acțiunile întru atingerea bunăstării populației, de multe ori, politicienii folosesc argumentul cum că în politică trebuie să renunți de la valori. Însă practica socială ne demonstrează că și această lume nouă se bazează pe valori și nu renunță la ele.

Bibliografie:

1. Politologie. Moșneaga V., Rusnac Gh., Sacovici V. (Coord.) – Chișinău: CEP USM, 2007.
2. Iurescu M., Maxim S. Dimensiunea morală în fundamentarea sistemului de valori al societății post-totalitare. // *Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava. Seria „Filosofie și discipline socio-umane”*. V.I. – Suceava, 1996.
3. Raportul Național al Dezvoltării umane. Guvernare responsabilă pentru dezvoltarea umană, Republica Moldova, 2003. – Chișinău, 2003.
4. Rogovaia G. Principiile morale ale societății în perioada de tranziție. // *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, Chișinău, nr.1, 2008.
5. Визитей Н. Идеолого+мировоззренческая ситуация в Молдове: истоки, основные противоречия, возможные трансформации. // *Moldova, România, Ucraina: bună vecinătate și colaborare regională*. – Chișinău, 1998.
6. Лосский Н. Ценность и Бытие. Бог и Царство Божие как основа ценностей. Бог и мировое зло. – Москва, 1994.
7. Лебедев И. Политические ценности как сложный и многомерный объект. // *Вестник МГУ, сер.12. Политические Науки*, 1999, №2.
8. Печчеи А. Человеческие качества. – Москва: Прогресс, 1980.
9. Новейший философский словарь. – Минск, 1999.
10. Соловьев В.С. Сочинения. В 2 томах. Т.1. - Москва, 1989.
11. Тугаринов В.П. Избранные философские труды. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1988.

Recenzenți: Dinu ILAȘCIUC, doctor în științe politice, conferențiar,
Svetlana SEBOTARI, doctor în științe politice

EU POLICIES TOWARDS THE "BRAIN DRAIN" PHENOMENON

Eugen BURDELNII

Republic of Moldova, Chisinau, Parliament of the Republic of Moldova, Foreign Affairs Division

Chief of Interparliamentary Relations Unit, MA in Political Science

---

Vorbind la general, fenomenul «exodului de creieri» în statele-membre ale Uniunii Europene se caracterizează de două tendințe de bază. Prima tendință reprezintă exodul specialiștilor înalt calificați din țările Europei Occidentale, în special în Statele Unite ale Americii. Cea de-a doua tendință reprezintă migrațiunea lucrătorilor calificați din Europa de Est și Europa de Sud-Est în țările Europei de Vest, care, deseori, este facilitată de calitatea de membru în UE.

Dacă pe parcursul istoriei Statele Unite erau extrem de pragmatici față de atragerea migranților cu o calificare înaltă, atunci țările europene erau rezervate la acest capitol. Comparînd cu SUA, UE nu se confruntă cu multe probleme în atragerea migranților de o calificare înaltă. În pofida eforturilor de a stimula mobilitatea forței de muncă cu o calificare înaltă în cadrul UE, volumul migrației persoanelor cu o calificare înaltă rămîne a fi scăzut și crește nesemnificativ. Cîțiva ani în urmă, liderii UE au declarat că intenționează să transforme Uniunea Europeană în "cea mai competitivă și dinamică economie în lume, bazată pe aplicarea cunoștințelor" către anul 2010. În afară de aceasta, într-o economie, unde există concurența internă sporită vis-à-vis de atragerea migranților cu o calificare înaltă, Europa poate avea succes în atragerea «celor mai buni și celor mai deștepti», numai dacă vorbește cu o singură voce.

Întrădevăr, fără migranți Europa nu va fi capabilă să mențină nivelul înalt al standartelor de trai. Cercetările analitice arată că UE va necesita în continuare influxul forței de muncă de o calificare înaltă, dacă dorește să promoveze creșterea economică. În vederea atingerii acestui obiectiv, instituțiile Uniunii Europene au adoptat un șir de documente importante. Cel mai recent document se numește Cartea Albastră a UE, care are drept scop introducerea procedurii unice de solicitare a dreptului de trai și de lucru în spațiul UE pentru cetățenii Statelor care nu fac part din UE. Generalizînd factorii, care au stat la bazele Cărții Albastre a UE pot fi menționate următoarele: competiția economică globală, solicitarea forței de muncă mai ieftine din partea companiilor multinaționale și simplificarea procedurilor de eliberare a vizelor, precum și planurile UE de edificare a economiei bazate pe

cunoștințe. Însă, în cazul dat este important de a aplica anumite eforturi de neutralizare a efectelor negative ale exodului de creieri, deoarece acest fenomen poate avea un impact negativ asupra potențialului de creștere a economiei țărilor de origine a migranților.

*“The Governor of She asked Confucius about government.
The Master said, “Make the local people
happy, and attract migrants from afar”
The Analects, Confucius [28, 2]*

Perhaps the oldest question in economics is why some countries are rich while others are poor. Economic theory has emphasized that differences in the educational levels of the population are an important part of the answer [2]. Here the migration of the qualified people that could contribute to the economic growth of the host countries plays an important role. This positive evaluation of immigration is confirmed by the so called New Growth Theory [27, 7]. Starting with the seminal papers by *Paul Romer* (1986, 1987, 1990) or *Robert Lucas* (1988) the immigration of skilled migrants has been evaluated as stimulating the dynamics of economic growth [27, 14], and the contribution of foreign skilled workers to economic growth and achievement in host countries, in particular to research, innovation and entrepreneurship, is increasingly recognised – witness, for instance, the number of foreign-born US Nobel Prize winners or creators of global high tech companies, such as Intel or eBay, and other successful start-ups [20]. The ability to attract foreign talent can help to grow knowledge economy hotspots like Silicon Valley or the City of London, from which high-skilled natives greatly benefit [29, 47]. Such a phenomenon was noticed as early as the 1960s [2], when a mass and permanent emigration of highly skilled people (researchers, scientists, and even graduate students) took place [30]. Starting with that time, the US has poured billions into defense-related research and created magnetic clusters of scientific excellence, staffing them with the world's best minds and prompting Britain's Royal Society to coin the term “*brain drain*” [4, 3].

Brain drain phenomena in Europe falls into two distinct trends. The first is an outflow of highly-qualified scientists from Western Europe mostly to the United States [20]. The „export“ of education services (by an „import“ of foreign students) has become a money machine for the US. Every year foreign students contribute over \$7bn to the US economy. The growth rate of foreign students in the USA is 5% p.a. This not only qualifies education as one of the best selling US exports, but also means that, in effect, the US is experiencing a net ‘Brain Gain’ [27, 8]. In 2000, for example, the US spent €287 billion on research and development, €121 billion more than the EU. No wonder the U.S. has

78% more high-tech patents per capita than Europe, which is especially weak in the IT and biotech sectors [4, 2]. In 2006 over 250,000 Europeans emigrated to the United States (164,285), Australia (40,455), Canada (37,946) and New Zealand (30,262). Germany alone saw 155,290 people leave the country (though mostly to destinations within Europe). This is the highest rate of worker emigration since reunification, which itself was equal to the rate in the aftermath of World War II [20]. In fact, in recent years, in Austria 'brain-drain' has occurred in that some of its best national highly-skilled workers have taken positions in Germany, Switzerland, as well as Australia, Canada and the USA [12, 9]. Portugal is suffering the largest drain in Western Europe. By 2006 the country has lost 19.5% of its qualified population and is struggling to absorb sufficient skilled immigrants to cater for losses to Australia, Canada, Switzerland, Germany and Austria [20]. In relative terms in 2002- 2003 the EU produced more science graduates (PhDs) than the United States but has fewer researchers (5.36 per thousand of the working population in the EU compared with 8.66 in the USA and 9.72 in Japan) [2].

The second is a migration of skilled workers from Eastern and Southeastern Europe into Western Europe, often made easy by new EU membership [20]. Lithuania, for example, has lost about 100,000 citizens since 2003, many of them young, well-educated, to emigration to Ireland in particular. Similar phenomenon occurred in Poland after its entry into the European Union in 2004. In the first year of its EU membership, 100,000 Poles registered to work in England, joining an estimated 750 000 residents of Polish descent [20].

While historically, the United States have been extremely pragmatic and have rolled out red carpets to immigrants with specific skills Europe has been reluctant to open its borders [27, 7-8]. Compared to the US, Europe is increasingly unsuccessful at attracting the highly skilled. "*We are not good enough at attracting highly skilled people,*" European Commission President Jose Manuel Barroso stated on a press-conference on 10 October, 2007 [26]. Highly qualified workers from all third countries account for 1.72% of the EU's total workforce, which is also well behind other important immigration countries such as Australia (9.9%), Canada (7.3%), the US (3.2%) and Switzerland (5.3%) [17].

Despite all the efforts to stimulate the mobility of the higher qualified labor force within the EU, the amount of migration of the highly skilled is low and it increases only slowly [27, 10]. Of course the main reason is that the immigration options for people from outside the EU into the EU are extremely restrictive. And even for students or PhD candidates the hurdles to surmount are time-taking, troublesome and even sometimes rather arbitrary. Consequently, and not really surprisingly, it can be seen that less and less foreign students are choosing European universities. For example, a study by the "Deutsche Studentenwerk" in 1999 has shown that a large number of foreign students were accidentally

there or because of an exchange programme. Also, that if they had been able to choose, most of them would have gone to another country [27, 10]. The attractiveness of the EU suffers additionally from the fact that at present highly qualified migrants must face 27 different admission systems, do not have the possibility of easily moving from one country to another for work, and in several cases lengthy and cumbersome procedures make them opt for non-EU countries granting more favourable conditions for entry and stay [24]. However, even where specific schemes exist, these are exclusively national and do not allow any facilitation for highly qualified third-country workers needing or wishing to move to another Member State for employment, therefore segmenting the EU labor market and not allowing for more efficient (re)allocation of the necessary workforce [24]. At present, each EU member – state operate a series of bilateral agreements with certain third countries and decides whether and how to recognise qualifications. In practice, this attitude amounts to a waste of skills, with negative spin-off not only for the economy of a country – immigrants do not contribute up to their capacity – but also for the process of integration [1, 13-14].

As the result, as it has been already mentioned the EU lacks the magnetic power to attract high skilled foreign scientists and to become leading centre of research intensive (service) production [27, 20]. For example, some 400,000 European science and technology graduates now live in the US and thousands more leave each year. A survey released by the European Commission in November 2003 found that only 13% of European science professionals working abroad currently intend to return home [4, 3].

Several years ago, EU leaders vowed to make the union "*the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world*" by 2010 [4, 2]. Moreover, in a market where there is increasing international competition for these workers, Europe can only succeed in attracting '*the best and the brightest*' if it speaks with one voice [3, 4]. In this context, the Hague Programme of 4-5 November 2004 clearly recognised that "*legal migration will play an important role in enhancing the knowledge-based economy in Europe, in advancing economic development and thus contributing to the implementation of the Lisbon Strategy*" [3, 5]. In their turn, members of the European Parliament recognized that "*Apart from the preference communautaire' applied in large sectors of our economic policies, there's no question that a real demand exists for specific skills, varying from one country to another, which can't be met inside the EU. In those cases, it's fair to open our doors*" [3, 15]. As Franco Frattini, European Commissioner responsible for Justice, Freedom and Security mentioned in 2007: "*It is essential, for example, for Europe to become a real magnet for highly skilled immigrants. We have to push this idea of being the sole player to overcome the challenge of globalisation*" [16, 2]. Several years before former German Chancellor Gerhard Schröder noted: "*Only if we manage to keep our*

innovation at the top will we be able to reach a level of prosperity that will allow us to keep our welfare system in today's changing conditions". To make that vision a reality across the region, Europe will have to add 700,000 new researchers by 2010 and lure back the Continent's scientific expats. Here are the problems - and potential solutions [4, 4]. For example, in Germany there is a demand for 95.000 engineers which cannot be met by the national workforce. According to a study of the Institute of German Economy there were about 165.562 vacant posts for highly qualified workers which could not be filled in 2007. Among them, 6.849 in the sector of Economics and social sciences, 8.130 in the masters, 3.192 in Law and 73.288 in Engineering and natural sciences [17].

Now several organizations are working to create that environment in Europe. The people at Sweden's Knut and Alice Wallenberg Foundation acknowledge that you cannot - and should not - keep young researchers from going abroad, because the experience is invaluable. But you can give them better reasons to return. The foundation funds stints for Swedish scientists at prestigious US institutions such as the Massachusetts Institute of Technology (MIT). It also pays for lab construction and donates millions in equipment to Swedish institutions so researchers have the world-class infrastructure they need. *"We're living in a global world,"* says Erna Möller, the foundation's director. *"We can't keep the scientists at home if we can't give them the same environment to work in"* [4, 8-9]. An expert group convened by the European Commission concluded at the end of 2003, that *"new European approaches to strengthening research are urgently needed,"* including a publicly funded, science-driven body to support research. *"There's a need for a competitive funding scheme independent of national interests,"* says Danish scientist Mogens Flensted-Jensen. *"To define excellence, you need competition on a European level that is supporting basic research"* [4, 9]. *"Growth in the future will come from industries that are science-based,"* says analyst Andrew Wyckoff, of the Organization for Economic Cooperation and Development [4, 3].

Definitively, without immigrants, Europe will not be able to maintain the same standards of living to which we are all accustomed [1, 15]. Analysis shows, therefore, that the EU will increasingly need a highly qualified workforce to sustain its economy [8, 3]. In order to achieve the objective of raising Europe's investment in research to 3% of gross domestic product (GDP), as decided at the Barcelona European Council meeting in March 2002, the EU will need 700.000 extra researchers [2]. The foundations for this policy strategy were already laid by the Lisbon European Council (23-24 March 2000), which set the European Union the strategic objective *"to become the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world capable of sustainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion... The shift to*

a digital, knowledge-based economy, prompted by new goods and services, will be a powerful engine for growth, competitiveness and jobs” [1, 15].

This target is to be met through a series of interlocking measures, such as making scientific careers more attractive to young people, promoting women’s involvement in scientific research, extending the opportunities for training and mobility in research, improving career prospects for researchers in the Community and opening up the Community to third-country nationals who might be admitted for the purposes of research [8, 1]. For example, a number of concrete achievements were achieved after 2000, - namely, the launch on 10 July 2003 of the European Researcher’s mobility portal (http://ec.europa.eu/eracareers/index_en.cfm) [10].

Based on a thorough analysis of career prospects in the EU, the *EC Communication “Researchers in the European Research Area: one profession, multiple careers”* proposed concrete steps to encourage and structure improved dialogue and information exchange with researchers and to establish a genuinely competitive research labor market at a European level. Recommended actions included a “*European Researcher’s Charter*”, a “*Code of conduct for the recruitment of researchers*”, a common way of evaluating and recording researchers’ skills, qualifications and achievements, advanced training tools, access to adequate funding and minimum social security benefits for PhD students [10]. Consequently the European Council requested in June 2004 to proceed quickly on the work of encouraging the mobility of researchers. Work in this area is implemented by the European Commission in cooperation with the Member States through the “*Steering Group on Human Resources and Mobility in the European Research Area*”. Recent results are the Pan-European Researchers Mobility Portal and the European Network of Mobility Centres (ERA-MORE) [6].

The above-mentioned Hague Programme stressed the importance of developing “*a policy plan on legal migration, including admission procedures capable of responding promptly to fluctuating demands for migrant labour in the labour market*” [1, 9]. The *EU 6th Research Framework Programme (FP6 2003-2006)* devoted nearly 10% of its budget (€1.6 billion out of a total of 17.5 billion), to actions aimed at enhancing training and mobility opportunities for researchers, such as the Marie Curie Actions a 60% increase in comparison to the previous Framework Programme [10]. In the Marie Curie Human Resources and Mobility Actions schemes individual support measures exist for top-class third-country researchers wishing to come to Europe [6].

Council Directive 2005/71/EC of 12 October 2005 on a specific procedure for admitting third-country nationals for the purposes of scientific research is intended to foster the admission and mobility for research purposes of third-country nationals for stays of more than three months, in order to make the Com-

munity more attractive to researchers from around the world and to boost its position as an international centre for research [8, 1].

The European Job Mobility Action Plan (2007-2010) represented a further, important step in a long line of initiatives to promote mobility. Based on a process launched in February 2001 by the *Commission's Communication on the New Labour Markets*, the conclusions of the *Stockholm European Council* of March 2001 and the work of the *High Level Task Force on Skills and Mobility*, the Commission adopted in February 2002 an *Action Plan for Skills and Mobility*. The *Final Report* on this Action Plan, adopted on 25 January 2007 looked at the lessons to be learnt from the plan and presented three main areas for follow-up: making education and training systems more responsive to the labour market and to preparing people for mobility via language learning; removing legal and administrative barriers and promoting the cross-border recognition of qualifications; and setting up a one-stop mobility information portal, based on the EURES job vacancy system [7, 2-3].

At the end of 2005, DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Commissioner Vladimír Špidla together with DG Justice and Home Affairs Commissioner Franco Frattini presented the *Policy Plan on Legal Migration* [21]. This Plan assumed to propose four directives that would regulate the conditions of entry and residence of particular categories of workers from third countries, and one framework directive that would regulate the set of rights of these six categories of third country workers [21]. The explanatory memorandum set out the main arguments for highly qualified migration: the business argument – businesses need economic migrants to fulfil their recruitment needs; the demographic argument – the EU is no longer producing sufficient numbers of workers to meet its business needs; and the evidence of the failure of the current highly qualified regime exemplified by the fact that the highly qualified from the EU's North African neighbours go to Canada and the US, rather than to the EU [18]. *The European Parliament's resolution of 26 September 2007 on the Policy Plan on legal migration* supported any measure designed to increase the attractiveness of the EU to the most highly skilled workers so as to meet the needs of the EU labour market in order to ensure Europe's prosperity as well as to meet the Lisbon targets [13]. On 23 October 2007 the Commission adopted two legislative proposals in the area of economic migration. The first proposal aimed at establishing a framework Directive for the purpose of admission of highly qualified migrants to the EU, creating the *EU Blue Card*. The proposal was presented according to the December 2005 Commission Communication – “Policy Plan on Legal Migration”. Referring to this initiative Commission President José Manuel Barroso underlined: “*Labor migration into Europe boosts our competitiveness and therefore our economic growth. It also helps tackle demographic problems resulting from our ageing population. This is particularly the ca-*

se for highly skilled labour. With today's proposal for an EU Blue Card we send a clear signal: highly skilled migrants are welcome in the EU! We are also proposing is to give a clear set of rights to all third country nationals who legally reside in the EU. This will protect EU citizens from unfair competition in the labor market and promote the integration of migrants into our societies" [11]. In his turn, Vice-President Franco Frattini, the Commissioner responsible for Freedom, Security and Justice, stated that "Europe's ability to attract highly skilled migrants is a measure of its international strength. We want Europe to become at least as attractive as favorite migration destinations such as Australia, Canada and the USA. We have to make highly skilled workers change their perception of Europe's labour market governed as they are by inconsistent admission procedures. Failing this, Europe will continue to receive low-skilled and medium-skilled migrants only. A new vision and new tools are indispensable for reversing this trend. We will also minimise the risk of brain drain from developing countries. This is what we are proposing today" [13]. He continued: "for the highly skilled workers, Europe is not very attractive and this is the reason why we have decided to launch this proposal" [26]. The European Parliament adopted this legislative resolution on 20 November 2007, by 388 votes to 56 with 124 abstentions [14]. And the European Council adopted it on 25 May 2009 [15]. Following its publication in the Official Journal of the EU, the member states will have two years to incorporate the new provisions into their domestic legislation [15].

The EU Blue Card seeks to create a single application procedure for non-EU workers to reside and work within the EU, and to establish a common set of rights for workers in member states. To be eligible for the EU Blue Card, applicants need to show a recognised diploma and have at least three years of professional experience [3, 2]. The Blue Card is valid for up to two years and renewable. It allows holders and families to live, work and travel in the EU. The applicant must have a one-year EU job contract with salary of three times the minimum wage. Permanent residency is automatic after five years. The application procedure is expected to take less than three months [3, 2]. Potential immigrants will therefore not have to face 27 different systems, but will know, easily, the conditions to be satisfied in order to be admitted in any member state [3, 4]. The proposed common system is flexible and centered around a number of key points. It introduced a fast-track procedure, based on common criteria [3, 3]. Possessing an European Union-wide work permit would allow skilled workers – including medical professionals, engineers, IT specialists and other highly qualified workers - to get work permits, move among the EU countries and obtain long-term residency status more easily and quickly, according to the proposal [26]. Holders of an EU Blue Card would be treated just like EU nationals as re-

gards tax benefits, social assistance, payment of pensions, access to public housing and study grants [15].

Summarizing, the factors behind the EU Blue Card initiative have mainly to do with the global economic competition, demand of multinational companies for non-EU cheaper labour and simplification of work visa processing and plans of EU to establish *knowledge based economy* [22, 5]. Thus, the EU Blue Card is an attempt of the EU to compete mainly with Australia, Canada and the United States (US) in a '*global war for talent*' [3, 2].

However, member states vary in their openness towards high-skilled immigration. Different labor market conditions and needs exist across countries and, thus, EU member countries will be reluctant to cede their responsibility to regulate labor market access and to grant rights to immigrants based on EU-figures and expectations [3, 2]. EU member – states do not want let the EU dictate who they have to admit and who not [3, 15]. For example, the EU Blue Card has met with some resistance, particularly in Germany, where many remain skeptical of a pan-European solution to the problem. During the negotiation of this initiative German Economy Minister Michael Glos said: "*Germany could not take in large numbers of foreign workers just because it needs them at one particular moment.*" But, at the same time, business leaders in Germany have complained that shortages in skilled workers, such as engineers and computer specialists could start to have a negative effect on the economy [26]. The United Kingdom, Ireland and Denmark were not taking part in the Blue Card negotiation – the UK being a country known for its active recruitment in the health sector in developing countries to compensate for its shortage of health personnel at home [9]. Mr Massimiliano Cali of the Overseas Development Institute doubted if the Blue Card would be able to address to the migration barriers that exist at the moment. He stated that "*there is a 40 % of brain waste currently within the EU: these migrants have a job in the EU that they are overqualified for. High skilled workers in low skilled jobs. There is a need for matching the right of workers: labor mobility. Most migrants only come here in the EU after they have found work*" [23]. To alleviate the fears of some member states, the European Justice Commissioner said that "*[the EU Blue Card initiative] is not an open doors policy*" because "*if a given member-state needs engineers or doctors, it has to decide how many, and then I will provide a state with a common procedure*". So, each member state will maintain the right to determine the number of immigrant workers that can be admitted into the domestic labor market through the Blue Card [3, 7].

In this context, the examples of the national policies towards the "brain-drain" or highly-skilled immigration in some EU member-state are worth to be mentioned. For example, the UK government aimed at increasing the salaries of post-doctorates by 25% and increase funding for the hiring of university profes-

sors. Also, the British government, in cooperation with the Wolfson Foundation, a research charity, launched a £20 million, five-year research award scheme aimed at drawing the return of the UK's leading expatriate scientists and sparking the migration of top young researchers to the United Kingdom [20]. The UK's Highly Skilled Migrant Programme, which began in January 2002, was designed to allow people of high human capital to migrate to the UK in order to seek and take up work. In effect, it encouraged highly skilled foreigners to nominate themselves for immigration. It used a points system based on educational qualifications, work experience, past earnings, achievements in chosen fields [25, 30].

In France, some 7.000 teaching-researcher posts have been created since 1997 to retain talent and encourage the return of post-doctorates working abroad [20].

Special programmes for attracting third country highly-skilled workers were common in some Member States (Austria, Germany, Greece, Italy, Sweden). Other Member States (Ireland, Latvia, the Netherlands) had programmes which were part of larger visa or work permit schemes giving certain advantages to highly-skilled workers [12, 22].

Besides, various EU-member countries had implemented a "*science visa*", designed to make it easier for non-EU researchers to get working visas within Union countries [24].

Here, the efforts to mitigate the negative effects of the brain drain for the source countries should be implemented as the brain drain could have a negative impact on the growth potential of the source country's economy by depriving it of its innovation potential [11, 47-48]. According to the UNESCO report "Science, Technology and Economic Development in Southeastern Europe" of 2007, many countries experience emigration of up to 70% of their skilled professionals. Two out of three teaching and research jobs are lost on some university campuses, devastating scientific research and higher education capacities [23]. More than 500,000 Russian scientists and computer programmers have left the country since the fall of the Soviet Union in 1991 [20]. Especially, brain drain impacts negatively on vital sectors such as education and health, and reduces those countries' capacity to achieve the Millennium Development Goals (MDGs) [9].

Summarizing experts' opinion on possible causes of highly-qualified migration or "brain drain", we can highlight the following: the violation of human rights or academic freedoms; political, ethnic and religious persecution; economic difficulties facing countries in transition make it less likely that they will be able to substantially invest; deprivation of the right to education [30, 77]. According to Olesen, bad governance also plays an important role in the migration of highly skilled persons. It seems that this population is particularly sensitive

when “they find the human rights/governance situation in their home country unacceptable. This can have many forms: honest civil servants refusing to be corrupted; lack of freedom to speak ones mind, especially for civil servants; and promotions based on unprofessional criteria” [30, 77]. Moreover, according to Bozoki, it could be said that most talent leaves a country because they belong to a parallel, invisible and unwanted intellectual elite whose perception of governance is based on meritocracy. On the other hand, the present social elite in their domicile countries have emerged from the turbulence of transition often tainted with corruption and a wild, non-ethical capitalism which created an ‘oligarchic’ concept of state management that cannot be attractive. In this context, the brain drain phenomenon could be interpreted as avoidance of direct social conflict and some kind of silent revolution by those who want to be valued according to their merits and not ‘managerial’ capabilities that can be perceived as the base for implementing false-transition [30, 90].

From quite opposite point of view, scholars now recognize and the beneficial impact that brain drain can have if to be turned into ‘brain circulation’ [30, 77]. The researches argue that although the emigration of educated workers leads to lower growth and welfare in the short run, it can act as a stimulus for government to invest more in education in order to improve their labor market and increase the skill level (or so-called ‘skill ratio’) of their workers [30, 92].

Return migrants, in particular, bring back their skills and work experience from abroad boosting productivity. Expatriates who remain abroad contribute money via worker remittances; and many observers claim that their transfer of knowledge or technology to developing countries can increase productivity and economic development [30, 81]. They may also make professional and personal contacts, which prove useful and productive for their endeavors back home [9]. The relative success of Chinese Taipei, Korea and Ireland in fostering return migration has been attributed to the opening of their economies and policies to foster domestic investments in innovation and research & development. Developing countries with some infrastructure in research & development, like India, are more likely to attract the return of migrants, as well as money and business contacts [20]. Indian professionals in the US have been the primary drivers of knowledge and capital flows to India. The Indian government has contributed to the emergence of these private networks through legislative and tax rules that encourage remittances and investment from Indians abroad [20].

The above mentioned necessity of using the possible beneficial impact of the brain drain for the source countries are recognized by the EU member-states. For example, in its “*Global Approach to Migration*” Communication of 2005 the Commission mentions that “an equitable immigration policy which incorporates return and/or circular migration might appear to be needed” [12, 8]. In point 2.4 of *European Commission’s Communication “Migration and Deve-*

lopment: *Some concrete orientations*”, adopted on 01 September 2005, “*The Commission encourages Member States to develop mechanisms ...to limit active recruitment in cases where it would have significantly negative repercussions for targeted developing countries*” [1, 13]. In the *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament “The Global Approach to Migration one year on: Towards a comprehensive European migration policy*”, adopted on 30 November 2006, it is mentioned that “*in developing policies that take account of the potential benefits to third countries of labor migration to Europe, the EU should be very much aware of the risks of brain drain and its socio-economic consequences on developing countries*” [7, 7]. The European Parliament tries to promote the same approach. In its *Resolution of 26 September 2007 on the policy plan on legal migration*, “[*European Parliament*] considers it important that the risks of a brain drain be taken into account when EU legal immigration measures are laid down....calls upon the Commission, in conjunction with the countries of origin, to carry out statistical studies with a view to identifying the areas of expertise in which there is a clear risk of brain drain” [13].

Concluding, it should be mentioned that the positive effects of the brain circulation can be strengthened and even utilised for a country’s development. As some scholars argue, the presence of a highly skilled elite is required if a country wants to proceed with economic development and successfully implement transition reforms. In order to create the conditions for circulation, states must, at least, encourage the return of their nationals, increase investment in science and education, develop contacts with Diaspora and perhaps even initiate short-term positive discrimination in employment, tax and housing areas [30, 82]. Countries as diverse as India, South Korea, the Philippines, Mexico and Tunisia have shown considerable success with policies aimed at fostering links with emigrant communities [19, 1273]. For example, Iredale suggests that ‘sending’ countries may consider encouraging or supporting their highly skilled population to take part in brain circulation instead of trying to contain them [30, 82]. In Marocco, for instance, civil servants who emigrate tend to be excluded from the civil service for their lifetime. This means that they cannot deploy their knowledge or skills upon return and this will effectively reduce their inclination to invest and return [19, 1273].

It also must be emphasized that return policies should be long-term oriented and can be efficient only when the home-country “*can offer prospective returnees satisfactory career conditions in their field, which itself implies a high(er) level of socio-economic development*” [30, 82-83]. In this sense, a well developed scientific infrastructure, higher investments in the science sector, and the stability of a consolidated democratic government that assures human rights and

academic freedoms all provide a suitable environment that allows for this form of migration to occur [30, 84].

Bibliography:

1. Bertozzi S. Legal Immigration: Time for Europe to Play its Hand. // CEPS Working Document, 2007, No.257, viewed 13 June 2009, <http://aei.pitt.edu/7381/01/downfree.php%3Fitem_id%3D1458>
2. Carrington W., Detragiache E. How Extensive is the Brain Drain? // Finance and development, a quarterly magazine of the IMF, 1999, [Vol.36, No.2](#), viewed 2 June 2009, <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/06/carringt.htm>>
3. Cerna L. Towards an EU Blue Card? The Proposed Delegation of National High-Skilled Immigration Policies to the EU-Level. University of Oxford, Paper prepared for the ISA Annual Conference, San Francisco, March 26-29, 2008, viewed 18 June 2009, <http://www.euractiv.com/29/images/isa08_proceeding_253922_tcm29-171069.pdf>
4. Chu J. How To Plug Europe's Brain Drain. // TIME Europe Magazine, 2004, viewed 7 June 2009, <<http://www.time.com/time/europe/html/040119/brain/story.html>>
5. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Mobility, an instrument for more and better jobs: The European Job Mobility Action Plan (2007-2010), /* COM/2007/0773 final */, Brussels, 6.12.2007, viewed on 11 June 2009, <http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2007&nu_doc=773>
6. Conclusions and recommendations of the EU-Conference “Brain Gain – the Instruments”, The Hague, 29-30 September 2004, viewed 8 June 2009, <<http://www.nuffic.nl/international-organizations/news-events/past-events/brain-gain/more-information>>
7. Communication from the Council and the European Parliament. The Global Approach to Migration one year on: Towards a comprehensive European migration policy. Brussels, 30.11.2006, COM(2006) 735 final, viewed 12 June 2009, <http://www.statewatch.org/news/2006/dec/eu-com-735-2006-migration.pdf>
8. Council Directive 2005/71/EC of 12 October 2005 on a specific procedure for admitting third-country nationals for the purposes of scientific research, viewed 12 June 2009, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:289:0015:0022:EN:PDF>
9. Eucoherence.org, Blue Card proposal–assessing implications for development, 2008, viewed 11 June 2009, <<http://www.eucoherence.org/renderer>>

do/clearState/false/menuId/227351/returnPage/313375/pageId/227351/itemId/512303/realItemId/512303/instanceId/227393/>

10. Europa.eu, Taking action to stop EU brain drain: Commission proposes measures to improve researchers' careers, 18 July 2003 <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/03/1051&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>> , viewed 7 June 2009,
11. Europa.eu, Making Europe more attractive to highly skilled migrants and increasing the protection of lawfully residing and working migrants, 23 October 2007, viewed 9 June 2009, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1575>
12. European Migration Network, 2007. Conditions of Entry and Residence of Third Country Highly-Skilled Workers in the EU, viewed 7 June 2009, <http://www.ind.nl/nl/Images/EMN_Highly-Skilled%20Workers%20study_defi_tcm5-164540.pdf>
13. European Parliament resolution of 26 September 2007 on the policy plan on legal migration, viewed 11 June 2009, < <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0414+0+DOC+XML+V0//EN>>
14. Europeanunionbluecard.com, Not much for the moment - waiting for endorsement, 12 March 2009, <<http://www.europeanunionbluecard.com/?p=91>>
15. Europeanunionbluecard.com, European Council press release. Brussels, 25 May 2009, <<http://www.europeanunionbluecard.com/?p=103>>
16. Frattini F. The future of EU migration and integration policy, Speech, London School of Economics, London, 2007, viewed 18 June 2009, <<http://www.europaworld.org/week296/speechfrattini23207.html>>
17. Gentili M. New brains in EU with the Blue Card? Interview with Ewa Klamt, LaSpecula.com, International News Weekly, 2008, viewed 7 June 2009, http://www.laspecula.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1528&Itemid=1
18. Guild E. EU Policy on Labour Migration: A First Look at the Commission's Blue Card Initiative. // CEPS Policy Brief, 2007, No. 145, viewed 13 June 2009, < <http://aei.pitt.edu/7537/>>
19. Haas H. International Migration, Remittances and Development: Myths and Facts. // Third World Quarterly, 2005, Vol.26, No.8, pp.1269-1284, viewed 5 June 2009, <http://www.informaworld.com/smpp/ftinterface~content=a727545567~fulltext=713240930>
20. http://en.wikipedia.org/wiki/Brain_drain
21. Legal Migration in the European Union, 2008, viewed 8 June 2009, <<http://www.mvcr.cz/mvcren/article/legal-migration-in-the-european-union.aspx>>

22. Maru M. Brain Drain and Development Support Policy Coherence. // Comments on the Draft Issues Paper on Research and Development, Preparatory Workshop, 31 January - 1 February 2008, Brussels, viewed 16 June 2009, <http://www.diaspora-centre.org/DOCS/EU_Workshop_on_Mig.pdf>
23. Preda G. Southeast Europe turns "brain drain" into "gain", SETimes. The news and views of Southeast Europe, 2007, viewed 3 June 2009, <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2007/06/25/reportage-01>
24. Proposal for a Council Directive on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purposes of highly qualified employment {SEC(2007) 1382} {SEC(2007) 1403} /* COM/2007/0637 final - CNS 2007/0228 *//, Brussels, 23.10.2007, viewed 15 June 2009, <http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_com2007_0637en01.pdf>
25. Salt J. Current Trends in International Migration in Europe". Council of Europe, CDMG (2005) 2. viewed 14 June 2009, <http://www.refugeelawreader.org/28/Current_Trends_in_International_Migration_in_Europe.pdf>
26. Spiegel online 2007. European Commission Launches New Push for 'Blue Card, viewed 4 June 2009, <<http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,513083,00.html>>
27. Straubhaar T. International Mobility of the Highly Skilled: Brain Gain, Brain Drain or Brain Exchange. - Hamburg Institute of International Economics (HWWA) Discussion Paper 88, 2000, viewed 3 June 2009, <<http://opus.zbw-kiel.de/volltexte/2003/695/pdf/88.pdf>>
28. Weizsäcker J. Welcome to Europe. // Bruegel Policy Brief, issue 2006/03, April 2006, viewed 10 June 2009, <http://www.bruegel.org/uploads/tx_btbbreugel/pbf_030406_europe.pdf>
29. Weizsäcker J. Divisions of labour: rethinking Europe's migration policy. // Bruegel Blueprint Series, 2008, vol.6, viewed 10 June 2009, <<http://www.bruegel.org/nc/publications/show/publication/divisions-of-labour-rethinking-europes-migration-policy-1.html>>
30. Vedran H. Brain Drain. Threat to Successful Transition in South East Europe? // Southeast European Politics, 2004, Vol.V, No.1, pp.76-93, viewed 5 June 2009, <<http://www.seep.ceu.hu/archives/issue51/horvat.pdf>>

Prezentat la redactie
la 10 iunie 2009

Recenzent – Valeriu MOSNEAGA, doctor habilitat, profesor

**COMPARTIMENTUL
BIBLIOGLOBUS & INFO**

INFORMAȚIA

**privind susținerea tezelor de doctor / doctor habilitat în științe politice în
Consiliile științifice specializate din Republica Moldova în anul 2008**

<i>nr.</i>	<i>Autorul</i>	<i>Denumirea tezei</i>	<i>Conducător / consultant științific</i>
Teze de doctor			
1	SOCOLOV Tatiana	<i>Mass media și dezvoltarea comunitară (analiză politico- logică)</i>	Victor MORARU, <i>doctor habilitat în științe politice, profesor</i>
2	GONTA Ana	<i>Factorul mediatic în promo- varea imaginii de țară a R- epublicii Moldova</i>	Constantin MARIN, <i>doctor habilitat în științe politice, conferențiar</i>
3	ANDRIEȘ Vasile	<i>Republica Moldova în con- textul integrării europene (dimensiuni politice)</i>	Valeriu MOȘNEAGA, <i>doctor habilitat în științe politice, profesor, «Om Emerit»</i>

Informația a fost prezentată
la redacție la 15 ianuarie 2009
de către profesor V.MOȘNEAGA

IN MEMORIAM**Svetlana Alexandru MIHALACHE
(19.12.1949-11.06.2009)**

Dna Svetlana Alexandru Mihalache a lucrat în sistemul învățământului superior din țară din anul 1978. A activat în calitate de profesor de sociologie, sociologia muncii, etc. la catedrele de științe socio-umane la Universitatea de Stat din Moldova, Univeristatea Tehnică a Moldovei, Universitatea Slavonă din Moldova.

În perioada anilor 1988-2008, pînă la ieșirea la pensie, Dna S.Mihalache a activat în cadrul laboratorului sociologic LCS “Sociologia politicii” pe lângă catedra “Știnte Politice” a Univeristății de Stat din Moldova. A îndeplinit funcțiile colaboratorului științific superior. Pentru a face față cerintelor ea a absolvit masteratul în științe politice la Univeristatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative.

Dna S.Mihalache a efectuat cercetări în domeniul politicilor educaționale, orientărilor valorice ale tineretului studios publicînd peste 30 articole științifice în țară și peste hotare. Față de lucru ea a manifestat întotdeauna un deosebit sentiment de responsabilitate. S-a remarcat printr-un caracter calm și binevoitor, a fost mereu comunicabilă și cu un sentiment de demnitate personală. A fost o persoană social activă, cu inițiativă și suflet mare, cu credință în inimă și în viață. În cadrul catedrei Științe Politice sa manifestat ca un prieten bun, membru devotat al colectivului, participînd la toate manifestările organizate.

Colectivul catedrei “Științe Politice” și al laboratorului sociologic LCS “Sociologia politicii” aduce condoleanțe rudelor și persoanelor apropiate.

Dumnezeu s-o odihnească în pace.

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (XLV), 2009

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 5.07.2009. Formatul 70x100 ¹/₁₆.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 14,1.
Comanda 81 Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009